

ANTRA DALIS

i

Kas nutiko, ko gi jūs sustojot, kas verčia jus neryžtingai trypčiot vietoj užuot skubėjus pirmyn? Koks ten tamsus daiktas užtveręs jums kelią? A, tai žmogus. Pusiau sėdi, pusiau guli. Pečiai ir pakaušis atremti į sieną, kojos tyso kiek pražergtos. Porcelianinės akys, vaškinės rankos, skylė krūtinėj. Negyvas kūnas. Nė vienas iš jūsų neprikišo čia nagų, neprisidėjo prie jo mirties. Tai iš kur tas kartėlis burnoj, slegiantis kaltės jausmas? Nejaugi staiga jūs būtumėt supratę, kad pražudėt jį egzaltuotu pasitikėjimu, kurį reiškėt velionio broliui dar tada, kai šis ėmė statyt tiltą per upę (o po teisybei Tiltą per prarają, skiriančią gyvenimą ir mirtį, ateitį ir praeitį)? Nejaugi staiga jūs būtumėt pajutę, kad pražudėt Dovydą griausmingu savo juoku, savo svaigiu siautuliu, kai tas tiltas buvo pastatytas? O ne, jūs niekadosis neprisiimsit kaltės. Kaltas vien tik likimas, vien tik jisai ir niekas daugiau. Bet vis dėlto kažkas laiko jus prikaustytus vietoj, kažkokia jėga neleidžia lengvai ir paprastai peržengt šios mirties ir skubėti priekin. Jūs stovit ir dairotės lyg skalikai, pametę šiltus pėdsakus. Užsitvenkė jūsų prisiminimų upė, sustojo veržlus putojantis srautas. Vanduo kyla ir kyla, apsemdamas vis didesnius atminties plotus. Potvynis. Prisiminimų potvynis.

n

Taip. Etaną nemėgo švenčių. Jam per jas beveik niekada nebūdavo linksma. Jį slėgė ir erzindavo gausybė smagiai išsišiepusių burnų, karštligišškai spindinčių akių, tušti juokai. Jam patikdavo laimingi žmonės. Bet laimė, kurią teikia šventės, jam atrodė dirbtinė kaip tas jaunatviškas veido šviežumas, kurį nebejaunos pavargusios moterys mėgina padirbti raudylais. Vienas dalykas, kai laimingas žmogus imasi švęst, ir kitas dalykas, kai žmogus imasi švęst vildamasis šitaip tapti laimingas. Ko tu juokies, moteriške? Juk tavo vyras guli girtas ir visas sudaužytas karčemos patvory. Ko tu, seni, vartai akis prieš merginą? Juk šunvotės tau trukdo atsisėst. Ko tu rodai dantis, gražuole? Tavo kūdikio viduriai jau keturios dienos su krauju.

5

— Čia aš, tėve, neišsigąsk,— Konradas šįsyk neišdygo netikėtai, kaip kad buvo įpratęs. Jis įėjo į Etanos lūšną kojos spyriu atlapojęs duris, įnešdamas savo apsiausto klostėse šalto ir drėgno oro debesį, nors buvo dar tik rugsėjo pradžia, orai neatvėسę kaip rudenį: Konrado viduj jau po truputį brendo žiema.

Tėvas seniai nebuvo matęs jo tokio pagyvėjusiu. Rodės, Konradas ilgai sprendė kažin kokius kamuojančius uždavinius ir dabar pagaliau išsprendė (rado vijokliais užžėlusius vartelius į ateitį, kurių be galo ilgai apgrai bom ieškojo). Jau kiek laiko Etaną sutikdavo jį tik prislėgtą, pabjurusios nuotaikos, nebeturintį jokio entuziazmo, optimizmo. Konradas nieko tėvui nekalbėjo, neaiškino, bet šis suprato, kad sūnui nesiseka, kad greičiausiai (kaip visada atsitinka tokiems žmonėms) jį kamavo sparčiai bėgantis laikas, kuris neatneša taip laukiamų permainų, nepriartina prie savojo tikslo. Greičiausiai Konradą kankino delsimas, laukimas, noras veikt ir pareiga skaitytis su kažkokiom sąlygom, priklausomybė Sajungai, kuri iš pradžių įkvėpė jam tolimų perspektyvų jausmą (davė totališką Tikslą, prie kurio Konradui nesunku buvo priderint ir savo tikslus), bet nenurodė radikalių, veiksmingų būdų perspektyvoms pasiekt, ir jis kankinosi ieškodamas tų būdų, o kai pagaliau pradėjo juos užčiuopt, tai dar nebuvo įsitikinęs, ar čia tie tikrieji, kurių reikia korporacijai, ir taip toliau, ir taip toliau; trumpiau tariant, jo sieloj po truputį vėrėsi plyšys, kuris suabejojusį savo religija kunigą pavėrčia tos religijos fanatiku, jėzuitu, persekiojančiu menkiausias laisvamanybės apraiškas, savo paties ir bendruomenės.

— Ar pameni per karą sudegintą tiltą? — paklausė Konradas.

— Kurgi ne,— atsiliepė Etaną.

Degančio tilto vaizdas iškilo jo atminty. Minia pabėgėlių, ožkų mekenimas: kažkas mėgino išvart iš Sniegovijos būrį ožkų, jos iškriko, pasklido, maišėsi žmonėms ir arkliams po kojų, blio vė keldamos dar didesnę paniką ir suirutę. Visas žmonių srautas plūdo prie tilto, gerokai jau apgadinto, su rusenančiom sąsparom. Tuo metu užtelėjo vėjo gūsis, apanglėjusiais rąstais nuvingiavo liepsnos liežuviai, žmonių srautas ėmė judėt sparčiau, kiekvienas žingsniuojantis minioj tikėjosi suspėt pereit, bet čia išsigando ožkos, joms sukėlė siaubą liepsnų gyvatės, ožkos šoko atgal, prieš žmonių tėkmę, sustabdė minią, visiškai ją pakrikdė, pasklido keiksmi ir vaikų verksmas, apvirto vežimėlis, kuriam berniukas vežė senį, šis, jau visai sukriošęs, mėgino stotis, bet jam nesisekė, du jauni vyrai pakėlė jį ir pastatė ant kojų. Tiltas tuo metu išliepsnojo, eit per jį būtų buvus tikra pražūtis, ir žmonės, aplenkdami viens kitą, šoko prie brastų, kai kas pasuko atgal ar mėgino bėgt upės pakrantėm, kad tik paspruktų nuo artėjančių kanonadų.

— Kurgi čia neprisiminsi.

— Tai štai, tėve, tiltas vėl bus pastatytas. Valdžia skyrė pinigų statybai. Bet aš turiu gerą planą, ir jo įgyvendinimas kaž-

tuos visų tūkstančiu pigiau. Tai bus tiltas, kokio pasaulis dar nematė. Tu irgi abejoji, tėve? Kaip ir Dovydas?

— Stengiuos neabejot, vaike. Bet man sunku taip staiga patikėt, kad per Šimtmečius, kurie praėjo nuo išvymo is rojaus, žmonės nebūtų atradę pačių pigiausių būdų tiltams statyt.

Konradas susiraukė. Jis jau buvo bepradedęs išsižeist, dvasios sandaros paprastumu jis prilygo vaikui. Jo jausmai, ambicijos buvo kaip šešerių metų berniuko, ir tai kartais priversdavo sutrikt žmones, žiūrinčius į jį kaip į suaugusį. Jis jau seniai buvo suaugęs, be jokios abejonės, jo kūnas buvo vyro kūnas, jis turėjo stiprias vyriškas rankas ir eiklias vyriškas kojas, jam žėlė barzda, pečiai ir krūtinė taip pat buvo plaukuoti. Bet savo vidum, savo širdim ir siela tai buvo subrendęs ir senstantis vaikas. Jo gudrumas buvo velniškas tik todėl, kad jis sugebėdavo rast išeičių ir sprendimų, kurie suaugusiam žmogui neateitų į galvą, nes atrodytų nelogiški, prieštaraujant sveikam protui. Konrado jausmai neretai suklaidindavo aplinkinius, kadangi tai buvo vaiko jausmai suaugusio žmogaus kūne. Kūnui augant ir vystantis, jausmai nesikeitė, nesivystė, tik surambėjo, prarado lankstumą ir paslankumą, jie siekė suaugusiųjų pripažinimo, turėjo visas pretenzijas, būdingas suaugusio žmogaus jausmams, bet iš esmės buvo įnoringo vaiko jausmai, jų turinys ir jų santykis buvo kitoks negu suaugusio, lygiai kaip ir Konrado sapnai. Savo jausmų vaikiškumą jis nesuprato ir nejuto, tačiau sapnų gėdijosi, pats buvo tai prisipažinęs. Jausmų vaikiškumas darė Konradą pavojinga, nes jis nejuto jokių ribų, jokio saiko, neturėjo jokio santūrumo, lygiai kaip vaikai, pykdami ant kokio žmogaus ar gyvulio, nori to žmogaus ar gyvulio mirties, kliūtis įveikdami parodo kur kas daugiau įniršio ir užsispyrimo negu reikia, o į klastą įpina tiek išmonės, kiek joks protingas žmogus.

— Aš džiaugiuos dėl tavęs,—pasakė Etaną.

— Aš seniai apie tai svajoju,— kalbėjo Konradas.— Šitą tiltą sumaniau prieš daugelį metų. Susapnavau jį. Sapne jis atrodė puikus, ir aš nubudau iš netikėtumo: tokia konstrukcija man niekad nebuvo atėjus į galvą. Netikėjau, kad ji reali, bet nubudęs užsidegiau žvakę ir viską apskaičiavau.

— Na ir?..

— Tiltas turi stovėt, tėve. Negali būt jokių abejonių. Tai bus vienas iš svarbesnių darbų mano gyvenime. Jis mane išgarsins.

— Kam tau garsas?

Jis neatsakė, tik susikaupęs žiūrėjo į sieną virš tėvo galvos. Tai buvo jam būdinga. Kažkada, kai jis dar buvo vaikas, Etaną suglumdavo, kai jis ūmai liaudavosi kalbėjęs, nebaigdavo sakinio ir pradėdavo kur nors dairytis ar įknibdavo į kokią savo darbą. Etaną manė, kad tai nuo išsiblašymo, bet paskui suprato, kad priežastis visai kita. Konradas visados save laikė aukštesniu už daugumą, jis net į tėvą žiūrėjo truputį iš aukšto, kaip civilizuotas žmogus kad žiūri į barbarą, į laukinį, kuriam gali

padėt, kaip padėtų bet kuriam gyvam padarui, bet su kuriuo nemano skaitytis, jei šis staiga imtų trukdyt. Jis tiesiog žvelgė pro tėvo pakaušį į spindinčias snieguotas savo tikslų viršukalnes. Į tėvą jis žiūrėjo kaip išsilavinęs humanistas į tarną — atlaidžiai.

— Aš įtikinau juos,— tarė jis patylėjęs.— Iš pradžių jie nenorėjo manim tikėt. Smulkūs žmonės. Aš suklydau pažadėdamas jiems tiltą, kokio pasaulis dar nėra matęs, suklydau laukdamas, kad tai juos išsyk sužavės. Jiems nereikia naujovių. Jie norėtų tilto, kokių pasaulį devynios galybės. Jie išsyk sutiktų duot pinigų tokiam tiltui, nors jis būtų dvigubai brangesnis. Gavau padaryt jiems modelį, sukaliau vinimis iš medinių sijų. Jie patikėjo tik tuomet, kai tirtančiom kojom užlipo ant jo ir jis nesu-byrėjo.

— Sveikinu...

— Dėkui,— nelauktai nusižeminęs atsakė jis ir nulenkė galvą, tarytum pripažindamas tėvo išvalgumą.

Etaną pastebėjo jo plaukuose • nemažai žilų sruogų.

Veikiai Konrado nebebuvo kambary, tik durys be garso susposi ant vyrų.

m

Praeis nedaug laiko, ir jis gaus patirt pažeminimą, juo skaudesni ir didesni, kad pažeminimas ateis po šitiekos vilčių ir lūkesčių, po kone vienintelio aiškaus bandymo atnešt bendruomenei apčiuopiamą naudą. Konradas atsidurs kalėjime, tamsioj drėgnoj mūro kameroj, nebežinos iš kur laukt pagalbos, visų bijos, ir liūdniausia, kad net Etaną su Dovydu, ko gero, vieninteliai jam atsidavę žmonės, nieko negalės padėt. Juodu nunėš jam skanesnio maisto ir tabako, bet tai, galima sakyt, ir viskas, nebent dar tie keli žodžiai, kuriuos suras jo dvasiai palaikyt, bet ir tie žodžiai ne visuomet pasieks tikslą; jie galėtų palaikyt Etanos ar Dovydo dvasią, jeigu kalėjime būtų kuris iš juodviejų, o Konrado dvasia pernelyg toli ir pernelyg aukštai, ir žodžiai ne visada ją pasiekia, jie neištengia pakilt iki jo dvasios ir krenta žemyn pavargę, nušiurę, sutaršyti nelyginant maži menki paukštukai. (Ak vaike vaike!)

Etaną kasdien vaikščiojo žiūrėti tilto statybos. Pagal planą tiltas turėjo būt sunertas ant kranto. Jam apsaugoti buvo sukalta milžiniška pašiūrė, ją statant buvo nugriautos kelios paupio pirtys. Jau vien ta pašiūrė darė iškilnų išpūdį. Statyboj Konradas įvedė griežtą tvarką: vienam kampe pasodino niaurios išvaizdos ginkluotą prižiūrėtoją, kuris privalėjo sekt darbininkus ir kumščiu drausmint juos kiekviena proga, kai tik jie mėgins nusižengt tvarkai. Todėl niekas nė nesikėsino vogt medžiagų, niekas negėrė ir nesipešė. Etaną nežinojo, ar jau tuomet Konradas galėjo

duot įsakymą išmušt kam dantis, bet vieną sykį tas žmogus, panašus į galvažudį, tą padarė. Dailidės dirbo patys, savarankiškai, pasižiūrėdami į modeli, Konradas ateidavo tik pasigrožėt augančiu statiniu, grožėjos nepriekabiai, palyginti retai ką keisdavo, matyt, tas tiltas per ilgą buvo statytas ir perstatytas jo galvoj, nušlifluotas, apgalvotas iki smulkmenų, ir dabar jis galėjo visą savo laiką skirt upės krantų tvirtinimui. Atėjus tėvui ir Dovydui, jis su neslepiamu džiaugsmu palikdavo darbininkus, skaldančius akmenis ir grindžiančius jais krantą, ir paėmęs už alkūnės vedžiodavo lankytojus iš vienos vietos į kitą, aiškindavo kiekvieną statinio detalę, kam ji ir kaip sumanyta. Kasdien vyko ta pati ceremonija, nors statyba, suprantama, pernakt nepažengdavo tiek, kad rytojais dieną Etaną jau nebesuprastų, iš kur atsirado viena ar kita sąspara. Taigi kasdien gaudavo klausytis vis to paties, beveik to paties, ir netrukus Etaną žinojo apie tiltą turbūt tiek pat kiek Konradas, to statinio autorius. Visą rudenį Konradas buvo pakiliai nusiteikęs, vaikščiojo šypsodamasis, kalbėjo įmantriom frazėm, tiesiog ornamentais, o ne frazėm, pats mėgavosi sakinių sklandumu ir išvis atrodė nelyginant įmetėjęs vyras, paskutinį kartą išgyvenantis meilės jausmą. Tai iš tiesų buvo meilė, stipri, alsinanti, džiugi, bet be atsako, nes jis mylėjo daiktą, iš pradžių savo svajonę, o paskui, jai išikūnijant tašytų ir dervuotų rąstų konstrukcijose, jau daiktą, negyva, abejinga, bet jam ir nereikėjo atsako, jis nežinojo, kas tai yra, mokėjo mylėt idėjas ar daiktus, negyva, nebylią medžiagą, *isivaizduot*, kad ji atsako jam tuo pačiu. Gal ji ir iš tiesų sugebėjo jam atsakyt tuo pačiu? Gal jis mokėjo išviliot meilės prisipažinimą iš negyvų daiktų, kad jie visados jam pakluso? Gal...

Etaną nežinojo, kaip sūnus privertė įtarius bankininkus patikėti jo išradingumu. Matyt, čia pasireiškė viena iš tų nepaaiškinamų Konrado savybių, leidžiančių jam lengvai užvaldyt žmones. Gal bankininkams teikė pasitikėjimo Sąjungos autoritetą, nes Konradas apdairiai pasirūpino jos parama ir rekomendacijomis. Šiaip ar taip, bankas klusniai tenkino visus jo reikalavimus, nors išlaidos smarkiai peržengė sutarty numatytą sumą. Bankas tik ragino jį statybą baigt laiku. Jis žadėjo. Žiūrint iš šalies atrodė, kad jis statosi tiltą pats sau, jis išvis liovėsi atsižvelgęs į lėšas, vedžiojo už nosies banko inspektorius, stačiai žaidė su jais kaip katinas su pelėm, sugebėjo užkrėst juos savo nuotaika, ir tie žmonės irgi troško išgarsėt sykiu su šiuo tiltu. Kiekvienas, kuris per įvairias tarybas užsistodavo už Konradą, jautėsi pats prisidedas prie statinio autorystės. Tais metais atrodė, jog Sniegovija alsuoja tik tiltu, kalba apie tiltą, valgo, geria, miega, šoka ir linksmiasi tiltui. Nebuvo jokios kitos valdžios, Sniegoviją valdė vienas Konradas, o vietoj skeptro 'jis turėjo tiltą. Jeigu atsirasdavo blaivesnis žmogus (sakykim, Mozeris ar Druska), kuris išdrįsdavo suabejot, ar verta šitiek pinigų ir šitiek reikšmės skirt paprastam įrengimui, kurio paskirtis sujungt du

upės krantus, tam žmogui grėsė pavojus, nes tuoju atirasdavo dešimt (jei prireiktų, tai ir šimtas) mesijo apaštalu, kurie žodį „tiltas“ tardavo su šventa pagarba, pamaldžiai, ir kurie buvo kupini fanatiško ryžto abejojanti išvoliot degute, o paskui plunksnose ir užpjudyt šunimis. Iš tiesų nepaprasta buvo Konrado ir jo darbų įtaiga.

IV

— Tuščias lukštas,— pasakys miręs Dovydas.— Tik mes anuomet to nematėm, Etaną. Nei tu, nei aš. Iš čia, iš dabartinės savo vietos, aš puikiai regiu, kad pasauly vis daugiau darbų, kurių pagrindas ir varomoji jėga yra viešas daugumos pritarimas, 6 ne tikroji nauda, paprasta, neabejotina ir nekrentanti į akis. Mano brolis buvo naujo pasaulio pranašas. Jis tik tuščias lukštas, Etaną, kaip ir kiti pranašai.

Visus, besirūpinančius tilto statyba, Konradas tikino, kad žiemą ant ledo įrengs pastolius ir ant arkos kabantis tiltas nuo kranto bus permestas per upę. Arka jam išėjo labai aukšta. Etanai ji atrodė pernelyg aukšta.

Konradas klausė:

— Na kaip, tėve? Kaip tau patinka tas daiktelis?

— Jis pernelyg primena vaivorykštę.

— O taip,— išdidžiai lingavo galvą Konradas.— Kas teisybė, tas teisybė. Prisipažinsiu tau: jis man atrodo net puikesnis už vaivorykštę.

Jo nebaugino arkos aukštis. Tai atrodė išpūdingai, o jis kaip tik ir troško nustebint, padaryt išpūdi, priblokšt. Toks troškimas buvo įaugęs jam į kaulus ir raumenis, ištirpęs kraujyje. Kad būtų dar išpūdingiau, pačioj arkos viršūnėj jis liepė prikalt kryžių. Jis pasiekė savo, jo tiltas buvo naujovė, kurios pažiūrėt važiavo žmonės iš kitų miestelių ir aplinkinių kaimų, nepaisydami blogo Sniegovijos vardo. Vyrai ir moterys negailėjo laiko ir kaštų, leidosi į kelią, kad tik galėtų mest akį į negirdėtą neregėtą statinį, didingai išsiritusį ant upės kranto. Sniegovija išpuiko, buvo kalbama apie renesansą, apie suklestėjimą. Ir Konradas išpuiko. Jis liovėsi skaitytis net su tais bankininkais, kurie jį lig šiol palaikė ir rėmė. Dabar jam jau niekas nebuvo svarbu: nei Sniegovija, kuriai iš esmės buvo skirtas tiltas, nei pinigai. Jis ramiai žiūrėjo į išlaidų sumą, kuri tris kartus prašoko sąmata. Jis žinojo, kad bankas neatsakys jam trūkstančių lėšų, nes darbui artėjant prie pabaigos nebebuvo kaip jo mest.

Vieną vakarą Konradas pravėrė tėvo namų duris ir jau nuo slenksčio triumfuodamas paskelbė, jog darbas baigtas. Buvo sausio pradžia.

— Eik vidun, vaike, eik ir sėskis,— pakvietė Etaną.— Džiaugiuosi, kad pastatei jį.

Apžiūrinėjo Konradą, kol šis taisėsi krėslė priešais ugnį, kol patogiai tiesė kojas arčiau liepsnos. Sūnus jau nebebuvo jaunas— štai ką ūmai pastebėjo. Kažkodėl visą laiką Etanai atrodė, kad Konradas nesens, kad laikas po truputį keis jį, perlipdys bruožus, padžiovins odą, pabalins plaukus, bet kad tai ne senėjimas.

Konradas iš tiesų nesiliovė buvęs jaunystės ir veržlumo išikūnijimas. Jis visą laiką judėjo, mosikavo, kalbėjo, juokėsi, ir tai trukdė gerai į jį išžiūrėti, juolab kad tėvas per daug ir nesistengė pastebėti jo permainų. Matė jį kone kasdien, o tai nejučia atratina kreipt dėmesį į išvaizdą. Bet štai sūnus prisėdo prie ugnies, pabaigęs savo didįjį darbą, nurimo, net prisnūdo, kaip regėjos, ir Etaną ūmai pamatė, kad jo oda tampa sausu pergamentu, pro ją ima šviestis melsvos kraujagyslės, akiduobės gilėja, veido bruožai griežtėja, plaukai retėja, tik skruostai rausvi lyg nudažyti. Skruostų raudonis darė veidą dirbtinį, nenatūralų, Konradas atrodė senstantis vaikas, raudoni skruostai piršo mintį apie šiam kūne gyvenantį berniuką, ir tat buvo nemalonu.

— Vaike!

Jis krūptelėjo ir atsimerkė: tikrai buvo prisnūdęs. Jo išbalusios akys atrodė nebegyvos it neregio. Bet Etaną žinojo, kad įspūdis klaidingas. Konradas matė aštriai it suopis.

— Neprisimenu degtinės skonio, tėve.

— Turiu alaus, vaike. Turiu žuvies ir duonos.

— Tai gerai. Žuvis — gerai, duona — gerai.

Juodu paragavo alaus ir užvalgė duonos.

— Daug nugyventa, vaike...

— Daug? Ne, tėve, neverta taip skubėti.

— Geroka dalis nugyventa, štai kas.

— Tu vis toks pat, tėve. Tu nesikeiti. Kalbėsi apie siaubą, kuris apima pagalvojus, kad vieną kartą amžiams su visais išsiškirsi ir niekados nebesusitiksi... Ir panašiai, ir panašiai. Niekai! Šiandien, tėve. Dabar. Štai kas **tikra** ir neabejotina. Visa **kita** niekai. Kas buvo — to neprisimenam. Vadinasi, gal ir nebuvo.

Jo veido išraiška nepasikeitė, tik akys vos orisimerkė, o kaktą nuslydo gal šešelis, gal liepsnos atšvaitas. Štai šitaip, po perkūnais. Jis jau nebetikėjo praeitim, tėvo ir Marijos praeitim, ir tai Etaną skaudino, kėlė jam nerimą (nes jeigu jis liks vienintelis žmogus, kurio galvoj bus gyvi praeities dienų, praeities įvykių ir žmonių vaizdai, jei liks vienintelis, kuris jais tiki, jie

praras tikrumą, jų nebebus galima patikrint, jie susimaišys su sapnų skiautėm, jie patys prilygs sapnams, kol galų gale paaiškės, kad nė būt nieko nebuvo: nei Marijos, nei jos ir Etanos meilės, nei jaunystės, šiltų mėnesėtų naktų, karo, siaubo, nebuvo... nieko nebuvo).

Etanos sūnus atsisako praeities, kuri ir jų galų gale pradėjo. Be Etanos, dar buvo Dovydas, ir kai vieno iš jų nebeliks, viskas išnyks, dings be žinios, nes tai, ką saugo tik viena atmintis, nėra joks turtas, to išvis nėra ir nebuvo niekad. Tuomet dar Etaną negalėjo žinot, kad čia tik pirmi Konrado savarankiški sprendimai, pirmi žingsniai naujam kely, kuris atves jį...

Konradas ėmės valyt nuo nereikalingų apnašų (kaip jam atrodė) savo atmintį, savo sąmonę, tą saugyklą, kurią brangino labiau už gyvąją tikrovę.

Etanai pasidarė skaudu ir liūdna. O gal iš tiesų nieko nėra buvę? Gal praeitis tik viena iš vizijų, kurią susikuria kiekvienas sau? Ak vaike vaike.

— Jis ne vienas toks, Etaną,— pasakys vėliau Dovydas.— Ir, ko gero, tokių rasis vis daugiau ir daugiau, nieko nebijančių, užūlių, pasitikinčių savim ir savim besirūpinančių, tokių, kurie, rūpindamiesi kitais, iš tiesų tesirūpins savim, ir nei dievas, nei lemtis neturės jiems jokios valdžios, nes tos galingos jėgos turi valdžią tik tiems, kurie patiria laimę, tos jėgos teturi vienintelį bausmės įrankį — sugebėjimą sumaišyt aplinkybes ir padaryt žmogų nelaimingą, tačiau kad tai taptų įmanoma, žmogus turi būt laimingas, o brolis ir į jį panašūs žmonės niekad nebūna laimingi ir nepatiria kančių, jausmai tik pačiu paviršium paliečia jų širdis, tik tiek, kiek reikia, kad tie žmonės sužinotų, sekasi jiems ar ne, bet jie neišgyvena jausmų, aistrų, nuolatos skendėdami kažkokio pakilaus abejingumo erdvėj, jie konstruoja mašinas, tai yra jie daro tą patį, ką kažkada darė viešpats tverdamas į save panašius padarus ir perduodamas tiems padarams gebėjimą kurt panašius į save, gebėjimą, kurio nepraradom, nors patys jau seniai netekom kūnų ir sielų panašumo į viešpaties kūną ir sielą, karai, ligos, šalčiai ir karščiai, badas ir gaisrai, skurdas ir turtas suluošino mūsų kūnus, iškreipė veidus, aptemdė sielas, mes jau nė iš tolo nebepanašūs į viešpatį, bet paveldėjom gebėjimą pratęst save ir todėl bepročiai gimdo bepročius, poetai rašo eiles, tapytojai piešia paveikslus, filosofai rašo knygas, kupinas netobulos išminties, o žmonės, panašūs į brolių, kuria mašinas, kuriose nėra nė ženklo laimės ir kančios, lygiai kaip šito nėra ir jų kūrėjų širdyse. Ir todėl nėra jėgos, galinčios juos pažabot.

— Bet jeigu taip, tai aš sukūriau jus abu, nes jūs abu mano vaikai, aš auginau jus ir auklėjau, ir todėl...

— Ne,— Dovydo balsas pasidarė atšiaurus,— iš pradžių tu sukūrei mane. O Konrado tvėrimas anuo metu dar nebuvo pasibaigęs. Jį tu užbaigėi gerokai vėliau, kai...

Kai Konradas gėrė Etanos alų ir valgė Etanos duoną, ramiai rijo rudą skystį ir kramtė juodą, rugiais kvepiantį minkštimą, paniekinas tėvo praeitį ir vienu sakiniu paneigęs jo gyvenimo prasmę, *priešpastatęs* tėvo gyvenimui savąjį gyvenimą (kuriam neva teikia prasmę darbai, idėjos, mintys, ikūnytos medžiagoj), Etaną išgirdo tolimą ūžesį. Atsigrėžė ir pasakė vienui vieną žodį, kuris iškart suparaližavo Konrado raumenis,— Etaną matė, kaip trūkčioja jo gūžys po plona kaklo oda.

— Ledonešis.

— Ką čia kalbi, tėve! — Konrado veidas priplūdo kraujo, kumščiai susigniaužė.

Etaną pagalvojo, kad sūnus jam smogs, paskui — kad neatlaikys Konrado širdis.

— Paklausk,— Etaną iškėlė aukštyn pirštą.

Konradas išgirdo. Išgirdo ir išbėgo, o tėvas nuskubėjo jam įkandin. Lėkė iš paskos ne norėdamas pasimėgaut jo pralaimėjimu, kurio dar nebuvo, bet galėjo būti, o trokšdamas padėt, jei reikės.

VI

Vanduo buvo pakilęs netikėtai aukštai. Jūs jau buriavotės prie upės, kada ten pasirodė senis su Konradu. Buvot susijaudinę (kažkas vėmė, atsirėmęs alkūne į pašiūrės stulpą). Laukiamai sužiurot į tėvą ir sūnų. Konradas nepuolė į paniką, nesutriko. Tuojau pat liepė išmušt pleištus tarp tilto ir pastolių. Jūs nenorom paklusot. Išmušus keletą pleištu, tiltas subraškėjo visais sąnariais ir nusėdo. Jūs išlakstėt ir po tiltu daugiau nebelindot, veltui jis stūmė jus ant ledo, veltui riaumojo, veltui mušė jus kumščiais. Visa Sniegovija suplūdo paupin. Dovydas bandė sulaikyt brolio ranką, bet gavo triuškinantį smūgį į žandikaulį. Tuomet keli iš jūsų sugriebė Konradą ir laikė stipriai suspaudę, o jis urzgė, plūdo jus kaip įmanydamas ir stengė ištrūkt iš gniaužtu.

Tą naktį daugiau nieko neatsitiko, ir paryčiu jūs išsiskirstėt. Konradas sėdėjo ant trinkos susiėmęs delnais galvą. Jis nieko daugiau nedarė, rodės, ir nežada pajudėt. Akys paklaiko, retkarčiais jis vėl pašėldavo plūstis, vadino jus bailiais, dukart klaupėsi ir gražė rankas, maldavo išmušt pleištus. Niekas nepadėjo. Jūs ateidinėjot pasižiūrėt, rodės, kad niekam iš jūsų to tilto tikrai nereikia. Net vyras žudiko veidu nesiryžo priverst jus paklust. Tokia padėtis truko dvi dienas. Paskui ledai pajudėjo ir ėmė verst pastolius. Drauge su pastoliais sugriuvo ir tiltas. Jis tiesiog nugarmėjo žemyn, traiškydamas ledus ir taškydamas stingdančius purslus jums į veidus.

Kuri laiką jūs stovėjot be žado. Nors ir tikėjotės tokios pabaigos, vis dėlto apstulbot, kaip žemiškai ir paprastai, be jokios

didybės, nuskambėjo paskutiniai katastrofos taktai, sugriuvo, su-
byrėjo daiktas, į kurį buvo sudėta daugiau vilčių, negu jis ga-
lėjo atlaikyti, daiktas, kuris pats buvo tapęs iliuzija. Viskas. Jus
prisilytėjot nykios netekties, patyrėt jausmą juo išpūdingesni,
kad jau seniai nebuvot išgyvenę ko nors panašaus. Tyliai šniurpš-
čiodami verkė vaikai.

Ir tada jus apėmė, jus užvaldė nelauktas, netikėtas, netgi kaž-
koks nešvankus džiaugsmas, jūs jau nebegalėjot susivaldyti, jūs
prapliupot juoktis, kvatotis ir šitas juokas buvo nedirbtinis, be
lašo ironijos, be pagiežos ar patenkinto pavydo, tai buvo tikras,
grubus, apčiuopiamas, sodrus, trankus juokas, nė iš tolo nepana-
šus į mandagių žmonių šypsena, vaiskų dvasininkų juoką ar net
sotų miesčionių juoką. Vulgarus, kūniškas, gyvuliškas prasčiokų
juokas, prasčiokų, kokie jūs po teisybei ir esat, tai buvo toks
juokas, kuris gimsta pilve ir veržias iš jo sykiu su dujom ir
riaugėjimu, karštų vėdarų juokas, ir jūs juokėtės ne plaučiais,
ne burnom, o pilvais. Tas bukaprotiškas, bet nepaprastai gaivus
juokas aidį jūsų ausyse ligi šiol. Jūs nuoširdžiai juokėtės, ūmai
ižvelgę per mirties, išnykimo prarają besidriekiantį gyvenimo ke-
lią. Tikrą kelią. Tai buvo juokas mirties akivaizdoj, juokas, tu-
rintis galios prikelt mirusius, ir galbūt tada jie iš tiesų atsibudo
ir sujudėjo savo grabuose, tiktai jums nerūpėjo mirusieji. Iš
vienos pusės — mirtis, iš kitos pusės — gyvenimas, o iš bedugnės,
juos skiriančios ir jungiančios, aidėjo nuostabus, pašėlęs, girtas,
trankus kvatojimas. Jis buvo jūsų, bet sykiu ir ne jūsų kvato-
jimas. Juokės žemė po jūsų kojom, juokės upė ir dangus virš
jūsų, juokės medžiai ir krūmai, plačiai išsižiojęs juokėsi visas
slėnis. Tai pasaulis juokėsi iš Konrado ir iš jūsų, iš rimtų, išgili-
nusių į savo dvasios judesius, iš patikėjusių, kad esama tiesų,
kurios nesikeičia, nedūžta, neišnyksta, kad gana tik jų laikytis
ir žmogus taps tobulas ir laimingas. Juokėsi likimas, ką tik pirš-
tu prikišamai parodęs, ko verta tai, į ką išsikibę jūs gyvenat. Jūs
galėjot šito nesuprast, galėjot užsisklęst savyje ir į viską žiūrėt
iš padilbų, su nepasitikėjimu. Bet tą akimirką jūs supratot, jūsų
širdis užplūdo pašėlęs linksmumas ir smagus siautulys, ir kuo
įkyriau piršos mintis apie jūsų nelaimės, apie negandas, ištiku-
sias Sniegoviją per du nepilnus dešimtmečius, kuo daugiau gal-
vojot apie karą, apie smurtą, apie atimtą iš jūsų mirtį, apie
skurdą, tuo linksmiau vėl skambėjo jūsų juokas. Juokdamiesi
buvot linksmi ir laisvi, norėjot šokti, žaisti ir dainuoti, vėl pama-
žu grįžot į šviesų vaikystės metą, kuris kadaise jums buvo taip
įkyrėjęs. Niūraus ir melagingo rimtumo atmosfera, gaubianti pa-
saulį, plyšo į skiautes, kurios tuojau tirpo, nyko, ir visa tikrovė,
dabarties ir praeities tikrovė, liovėsi atrodžius svetima ir atstu-
mianti, o pasidarė artima, artima jūsų sieloms ir jūsų kūnams,
jūs norėjot linksmintis, troškot nutęst kuo ilgiau tą nuskaidrė-
jimo momentą, ir netrukus pakrantėj jau aidėjo armonika, o tuoj
pat ir būgnas, iš Mozerio krautuvės buvo atnešta daug dėžių

alaus, ir jūs šokot, trypėt viską pamiršę, pirmašyk po daugelio metų visiškai atsidavėt linksmybei, nesukdami galvos dėl praeities ir ateities, jūs šventėt, nuo jūsų tvoskė nežabota linksmybė kaip karštas krosnies alsavimas, apsvilinantį per arti priėjusiųjų antakius ir blakstienas. Visas linksmumas, kuris buvo atimtas iš Sniegovijos šitiek laiko, rodės, tekėjo į kažkokį maišą, kol galų gale maišas neišlaikė, sprogo, ir džiaugsmas, kuris rūgo ir vaikščiojo maiše metų metais, išsiliejo visas, vienu ypu, aptėkšdamas purlais namų stogus ir sienas, užtvindydamas gatves ir kiemus, kliokė putojančiais upeliais per Sniegoviją, įtraukdamas srovėn ir skandindamas visa, kas tik gyva. Spontaniška šventė — raudonas putojantis vynas, gintarinė šlapimo srovė. Jūs gėrėt vyną ir alų, trypėt, šlapinotės į upę, sukot savo moteris ir merginas iki pakvaišimo, maigėt jas apkvaitusias, žnaibėt joms šonus ir bučiavot, stumdėtės ir taip toliau, ir taip toliau. Jūs patys nelabai susivokėt, kas dedas, protarpiais šmėsteldavo, kad sapnuojat. Pašiūrėj, kurioj buvo statomas įžymusis tiltas, keletas jūsiškių vaidino improvizuotą spektaklį apie Konradą ir tilto statybą, jie šaipėsi ir tyčiojosi iš Konrado nesėkmės. Sniegovijai seniai reikėjo atsigaut, pailsėt, atgyt, jai trūko akstino, ir tuo akstinu tapo tilto katastrofa. Ir štai Sniegovija išsiveržė iš ją varginusio, įkyrėjusio kasdieniško gyvenimo, ji atgijo ir ėmė gyvent *šventą*. Džiaugsmas pagavo visus, nesvarbu senas ar jaunas. Sniegovija tuo kartu gyveno puikų, laisvą, padūkusį, džiugų gyvenimą, ji tarytum atgimė ir atjaunėjo. Tas gyvenimas pagavo jus, ir jūs į jį išiliejot, iškart, pilnutinai, atvirom sielom ir širdim, jūs šokot, kraipėtės ir maivėtės, jūs puikiai supratot viens kitą be jokių žodžių, iš kažkur atsirado žvangučių ir švilpynių, kilo nežmoniškas triukšmas, nuo pakrantės šventė išplito po visą Sniegoviją, jūs susigrūdot į karčema, plempėt ten degtinę ir alų, Smuelis juokės sykiu su jumis, kažkas išmušė statinės volę ir alaus srovė ištryško ir apliejo visus, kas tik buvo viduj, nuo kojų iki galvos. Jūs vis grojot ir trypėt, kažkas paleido čiurkšlę čia pat ant grindų, kiti iš jūsų pargriovė jį ir pribėrė karštų pelenu jam į kelnes, o stora boba (jūs nebeprisimenat kas) užlipo ant stalo ir ėmė šokt tenai, paskui ji nusimetė drabužius ir šoko kratydama dideles nukarusias krūtis ir sudribusį raukšlėtą pilvą, jūs leipot iš juoko, moteris taip pat juokėsi, jos burnoj trūko dantų, bet ji buvo jums graži, graži lyg mirtis, ir jūs plyšot iš džiaugsmo ir susižavėjimo. Paskui vėl būriu išvirtot į gatvę, apsikabinę, kad lengviau būtų laikytis ant kojų, nes jau daug buvot išgėrę, burnojot ir keikėtės, tarytum ėjot kažkur, bet lyg ir stovėjot vietoj, jūs kabojot ant kaklų Elzės merginoms, o jos juokdamosi nešė jus kažkur, jūs nežinojot kur užsimerkę barškinot žvangučiais ir pūtėt birbynes, ir vadinant Elzės merginas paleistuvėm, o jos plyšo iš juoko, net Elzė plyšo iš juoko, bučiavo jus ir vadino iškastruotais kuiliais, kažkuriuose namuose valgėt karštus žarnokus, rijot juos apsiplikydami gerk-

les, užgerdami alum ir degtine, ėjot lauk ir tūpēt čia pat už kampo, tūpė jot ir stenėjot grabaliodami aplink kokio pagaliuko užpakaliui nusišluostyt, kai kurie iš jūsų aptiko, kad tupi nenusimovę kelnių, bet buvo per vėlu jas mautis, kvatojimasis, dar alus, dar degtinė, paskui kažkas pamatė minioj savo kadai kadėm mirusį tėvą, kitas — motiną ir seserį, palaidotas prieš krūvą metų, taip, visi jūsų mirusieji buvo tenai, su jumis, jūs ėjot prie jų („Mama, kaip aš tavęs pasiilgau!“), bet jie tolo, traukės, tirpo, ir jūs matėt juos jau kitoj vietoj, toliau, jie stovėjo šalia jūsų kaimynų ir šnekėjos su jais, juokėsi drauge su jumis, mojo jums, jūs norėjot juos vyti, bet kažkas laikė jus už rankos ar už skverno, nepaleido, atsisukę jūs matėt seniai mirusius draugus ar priešus, kibiais pirštais sugniaužusius jūsų rankovę, žiūrinčius jums į veidą ir mekenančius it ožkos, jie netgi buvo prie smakrų prisilipinę ožkų barzdas, už kurių jūs kvatodamies ir graibstėt, bet jie ištrūko, dingo, išnyko, ir tada jūs ėjot tenai, kur ką tik jums mojo tėvas ar motina, bet neradot jų, užtat išvydot, kaip kažkas joja ant žviegiančios kiaulės su dešros vainiku ant galvos, spyris į kiaulės pasturgalį, raitelis jau ant žemės, jis keliasi, tai jūsų brolis, kadais miręs nuo vidurių šiltinės, ne, tai jūsų senelis, persirengęs jūsų broliu, ne, tai... kažkas rėkia „velniop mirtį!“ kažkas šaukia „išgerkim!“, išgeriat, velionis kunigas šalia („numirei šikdamas, kunige, ar ne?“), „velniop mirtį, velniop!“, „cha cha, kunige!“, „cha cha!“), dingo minioj, birbinių spiegimas, kvatojimasis ir keiksmai aplink, dainos ir šokiai, bepročių veidai, plačiai išžiotos burnos gaudo orą ir springsta iš juoko, raukšlėtas linksmas senės veidas, įtartinai didelis pilvas, styrančis po drabužiais, senė apsimeta nėsčia, bet jūs pažįstat ją, tik neprisimenat, kas ji tokia, jūs norit nuplėšt jai kaukę, besijuokianti senė brūkšteli arklio mėšlu jums per lūpas, bučiuoja jus, kvatojasi, tolsta, dingsta, štai ji išnyra vienoj vietoj, paskui kitoj, vis kitu drabužiu ir kita kauke, štai jūs matot ją keliose vietose išsyk, norit ją nutvert, apkabint, bet ji ištrūksta, ištirpsta, jūsų glėby kažkas kita, ne ji, bučiuojatės, vėl Elzės merginos, alus ir degtinė, kažkas guli ant grindinio, girtas ar negyvas, tikrai girtas ar tik apsimeta, kažkas šlapinasi ant gulinčio ir šis keliasi, jis vėl gyvas, vėl juokiasi, buvo miręs iš juoko („buvau miręs iš juoko“, — sako jis), jūs vėl apsikabinę baltus merginų kaklus („kur mes einam, sesutės?“ — „einam, kur nors nueisim“), Elzės namų kambariai, jūs ten, kiti siaučia už lango, minios šniokštimas, šūviai ir pliauškynių pokšėjimas, laužai, dervos kvapas nuo jų, kibirkščių spiečiai į dangų, jau naktis ir dangus juodas, arklių žvengimas, smagus arklių kvatojimasis, merginos jus nurengia ir nusirengia pačios, minia plūsta į Elzės namus, jūs grūdatės kambariuose, iškreipti nuo juoko veidai, riebus pilvai, vešlūs užpakaliai, styrančios nosys, mėšlo ir šlapimo kvapai, kažkas be perstojo pukši, juokinga, prakaito kvapas, juokinga, nebėra kuo kvėpuot, juokinga, gera, jums gera, daug

žmonių **Elzės namuos, per daug žmonių, kai kurie** is jūsų priremti, prispausti prie sienos, butelis su degtine eina ratu, senė su papais, nukarusiais it karvės tešmuo, ji irgi čia, nėščia senė, jos juokas garsesnis už kilų, butelis tuščias, jis lekia pro atlapą langą ir dūžta, jūs matot save pačius, ir vienoj, ir kitoj vietoj, ten aikštėj ir čia kambary, įminti į purvą žvangučiai, triukšmas. Be galo, be krašto. Be pradžios, be pabaigos.

VII

Etanai nesisekė įkalbėt Konradą pasitraukt nuo upės, jis šnekėjo ir šnekėjo pasilenkęs sūnui prie ausies, bet šis tik sėdėjo it mieta prarijęs, ir jei ne Druska, niekados Etanai nebūtų pavykę jo išjudint. Juodu nuvedė Konradą pas Druską, paguldė į lovą, o Etaną vis galvojo, kad sūnus neatlaikys sukrėtimo, kad mirs. Bet Konradas net slogos negavo, o kitą rytą jo nuotaika atrodė kur kas geresnė.

VIII

Druska. Taip, taip, jį jūs buvot pamiršę. Bet štai, žengdami tamsoj po dusliai aidinčiais praeities rūmo skliautais, jūs netikėtai išvydot tą žmogų, tokį, koks jis kažkada buvo. Jūs pamatėt jį vienam iš begalės kambarių, stovintį ir be garso žvelgiantį į jus, išdžiūvusį kaip mumija. Tas pats šiurkščių ūsų šepetėlis panosėj, tie patys atsikišę dantys. Tas pats pavandenijęs, bereikšmis žvilgsnis. Druska — ištikima širdis. Druska, kuriuo jūs visuomet pasiklovėt labiau nei pačiais savim, nes skurdas, kurį jis patyrė vaikystėj, visos jo nesėkmės, pelnytos ir nepelnytos, užgūdino jo valią ir suteikė širdžiai dorybės.

Retai, labai retai iš tų plikų apšausių gyvulėlių, kuriuos nudriskusios moterys nešiojasi krepšiuose, susuktus į nešvarius skarmalus, išauga stiprūs ir turintys sveiką nuovoką žmonės. Dažniausiai jie miršta nepramokę net šnekėti. Reikia būt ypatingos viešpaties malonės palytėtam, kad nenumirtum tokiose sąlygose, kokiose užaugo Druska, kad išvengtum nušalimų ir apdegimų, kaulų lūžių, nuo kurių išimeta puvėnis, kad tavo sąnariai liktų lankstūs, kojos ir nugarkaulis tiesūs, kad tu išmoktum vaikščiot ir šnekėt rišlia kalba. Druskai pasisekė, jis išvengė, ko reikėjo išvengt, ir įgijo, ką reikėjo įgyt, kad taptų stiprus, sveikas vyras, turįs pastabią akį ir greitą nuovoką. Teisybė, daug ką jis matė savaip, keistokai ir ne visiems suprantamai, bet tai tik rodė jo savarankiškumą ir beveik visišką nepriklausomybę nuo Sniegovijos.

Druskai buvo dvidešimt, kai lapkričio vėtra sugriovė lūšną

prie upės vingio. Suvirtę rąstai užmušė motiną. Druska liko sveikas kaip žuvis, tik tamsiam totoriškam jo veide švietė nedidelis blyškus randas, anos nakties atminimas.

Dabar jau tarp jūsų nebėr kas atmintų jo motiną, kurią andai kartais vadindavo Naktine Peteliške, rečiau — Pelėda, bet dažniausiai tiesiog Naktine. Kažkada, seniau negu seniai, ji turėjo vardą ir pavardę. Paskui, kai ji retkarčiais išgirdavo ją šaukiant ankstesniu vardu, net nebeatsigrėždavo pasižiūrėt, ar ne ją šaukia. Kadais ji buvo jauna ir graži. Sveikata trykšte tryško iš jos rausvų skruostų ir lūpų. Kai ji nusišypsodavo plačia gražia savo burna, rodėsi, kad dangus prašviesėja. Išorinių, į akis krentančių trūkumų ji neturėjo. Beveik nieko nemokėjo dirbt, o ir nerodė jokio noro, tingėjo ruošti po namus, tingėjo kapstyti daržę, liuobt gyvulius, verpt ar aust, kone sąmoningai rinkosi skurdą, supelijusią duoną ir draiskaną vietoj drabužių, kiauras dienas sėdėdavo ant savo trobelės slenksčio, maloniai šypsodamasi praeiviams. Neįmanoma buvo suprast jos abejingumo pragyvenimo dalykams. Kad seniau jos gyventa kitaip, liudijo kalbėseną, švelni oda, kai kurie judesiai, eigastis.

Vis dėlto šis tas apie ją žinoma. Jūs žinojot, kad Naktinės tėvai atsikratė jos paskubom išleisdami už vyro, vos ji sulaukė amžiaus, kai jau galėjo tekėt. Kaip įmanydami jie išgarbino jaunikiui dukterį, išgyrė jos akivaizdžius ir slaptus privalumus, nutykėjo tik svarbiausią trūkumą, slaptą ydą, suvokdami, kad netrukus jis ir pats tai atskleis. (Naktinė pasakojo apie tai savo sūnui be jokio kerštingumo, be užgniaužto apmaudo, jai pačiai tatai jau atrodė it kokia iš kitų išgirsta istorija, ir Druska netgi įtardavo motiną meluojant, bet vėliau apsiprato ir patikėjo.) Ir iš tiesų Druskos tėvas greit patyrė, kad jo jauna žmona naktimis pakyla iš patalo, užsimerkus klaikinėja po namus, svaido ir daužo daiktus, varto stalus ir kėdes, kad ji išlipa pro langą ir vaikščioja po sodą arba užsikaria ant stogo ir stovi ant pačios atbrailos. Paryčiu ji grįždavo lovon ir pabudus ničnieko neprišimindavo. Išsigandus stebėdavosi sudaužytais indais, išmuštu lango stiklu ir niekaip neištengė patikėt, kad čia jos pačios darbas. Vyras jos bijojo, o Sniegovija, kaimynai ir vyro giminės dorai ir nenučiuokė apie jos nelaimę, tik iš nuogirdų susidarė šiokių tokių vaizdą, apžėlusį aibe smulkmenų, detalių, ir pamažu lipnios gaudų ir nuomonių gijos susisuko, susipynė į kietą mazgo, virto nelyginant koku augliu, amalu, kuris tvirtai prikibo prie Naktinės ir tarsi kupra ėmė slėgt jos pečius. Ją laikė beprote, ragana, vilkolakiu. Druskos tėvas užsisklendė savyje, pasidarė tylus, netgi baikštus: eidamas vis dairėsi, tartum lauktų, kad kas šoks ant jo. Naktinė taip pat, naktimis bijojo užmigti ir dažnai išgulėdavo atsimerkus iki aušros. Jos gyvenimas tapo nepakenčiamas. Tėvai, ne mažiau už vyrą kentėję dėl jos lunatizmo, vis dėlto taikstėsi su juo kaip su neišvengiamybe ir tik uoliau meldė už dukterį. O čia, svetimam krašte, Sniegovijoj,

kur ji atitekėjo, niekas nebegalėjo ir nebenorėjo jos. paguost. Prieš išeidamas nakvot pas kaimynus, vyras gerai užrakindavo žmoną kamaroj, bet tatai, rodės, tik dar labiau siutino tas nelmtas jėgas, kurios buvo ją užvaldžiusios. Ji išlauždavo duris, nuplėšdavo jas, tarytum jos būtų popierinės, niekas neištengė jos sustabdyt. Niekas nebegalėjo čia padėti. Tai gerai suprato ir ji, ir jos vyras, kuris, kamuojamas baimės ir gėdos, pamažu įprato gert degtinę, liovės dirbęs, liovės kirtęs mišką, jau ne tik vakarais, o ir dieną sėdėjo karčemoj, už visas kvortas ir puskvortes susimokėdamas tuo turtu, kurį turėjo:, pamažu išsi-
pardavė gyvulius, vežimą, roges, darbo įrankius. Giminaičiai įkalbinėjo sugražint žmoną tėvams, bet jis bijojo jai apie tai prasiatart. Ji nujautė ir mielu noru būtų išvadavusi jį nuo savęs, bet žinojo, kad tėvai atsisakys ją priimt. Jiems tai būtų buvus nepakeliama gėda, negarbė. Jie itin paisė viešosios nuomonės ir niekam nebūtų išdrisę paaiškint tikrųjų dukters grįžimo priežasčių. O meluot jiems neleido sąžinė. Protarpiais Naktinė pagalvodavo apie savižudybę, bet negalėjo įveikt sukylančio šleikštulio, kai tik įsivaizduodavo, kad ją gulinčią grabe užkala ir užkasa žemėn. Vieną dieną į Sniegoviją užklydo čigonai, tarp jų buvo kažkokia motušė, kuri, išgirdus apie Naktinę, apsiėmė ją išgydyt. Ji uždavė merginai žolių, o ši nuo jų pagimdė neišnešiotą kūdikį, Druską, visą savaitę išgulėjo be jokios nuovokos, prakaituodama ir kliedėdama, o jos vyras per tą laiką paspruko, pabėgo susigriebęs geresnius daiktus ir paskutinius pinigus, kuriuos ji nuo jo buvo paslėpus. Atsipeikėjusi Naktinė pamatė, kad liko pusnuogė apleistuose namuose. Net iš kraičio nieko* nebuvo likę. Pirmu tarpu ji net apsidžiaugė pasijutusi laisva, supratusi, kad daugiau nebereikės diena iš dienos regėt šalia savęs per anksti pražilusio ir sunykusio vyro, bet greitai suvokė, kad dabar jos laukia nė kiek ne lengvesnis gyvenimas.

Išaugęs pusbadžiu, nuolat šlaistęsis apie svetimus namus, bene kas duos pavalgyt, Druska kaip niekas kitas žinojo visas; jūsų paslaptis, santykių subtilybes, vėliau, būdamas stiprus ir nuovokus, jis įgijo tarp jūsų autoritetą, bet nepiktnaudžiavo juo, nes jau tuomet turėjo jautrią širdį. Jis kantriai išklausedavo jūsų skundų, patarinėjo jums, ateinantiems į kalvę ar į bityną, guodė jus, sprendė jūsų ginčus, mokėjo pagydyt nuo negalavimų ir suteikt jėgų tiems iš jūsų, kurie prarasdavo- valią gyvent. Neretai užuot ėję pas kunigą, jūs eidavot pas Druską. Savo motiną jis nepaprastai mylėjo, viską mokėjo jai atleist. Jos mirtis jam buvo sunkus smūgis, bet kančias lengvino tvirtas įsitikinimas, jog motina pateko į rojų, kurį jis laikė tokiu pat pasauliu kaip ir jūsiškis, tik tiek, kad jo gyventojai negimsta ir nemiršta, o „ateina" ir „išnyksta", ir jis net žinojo, kad prieš išnykstant — dabar jau amžiams — jiems daros silpna, juos- išpila prakaito lašai, o gėlės aplink juos vysta. Druska niekam kitam neleido kast duobės motinai palaidot. Jis pats dieną naktį kapojo kirtik-

liu ką tik išalusią žemę netardamas niekam nė žodžio, neliesdamas duonos, kurią jūs jam atnešdavo t ir iš tolo numesdavot, nes jis nieko neprisileido artyn. Pamatęs jus ateinant, iššokdavo iš pamažu gilėjančios duobės ir stovėdavo sustingęs, užsimojęs kirtikliu, apšalusiom lūpom ir bereikšmėm akim. Jis net Sniegovijos senėms nedavė prisiliest prie motinos, išruošęs jos paskutinei kelionei, viską padarė pats vienas, ir jūs tegalėjot iš pradžių šaipytis, vėliau nerimaut, kiekgi jis gali kast. Duobė buvo jau ir taip negirdėto gilumo, Druskos joj nebesimatė, tik į orą kartkartėm švysčiojo žemių saujos, su tokiu vargu iškirstos iš suakmenėjusio luito, į kurią pavertė pasaulį žiema. Bet atrodė, jog Druska nė nemano sustot. Kad galėtų išlipt iš duobės ir apmėtyt žemės grumstais jus ar varnas, spoksančias į jį nuo apledėjusių medžių šakų, jis atsinešė kopėčias. Pamažėle duobė virto šuliniu, kast buvo lengviau, nes pašalas baigės, ir dabar Druska kabino žemę kastuvu. Tikriausiai jis ir pats nesuvokė, kodėl vis kasa ir kasa, turbūt niekada nebūtų sustojęs, kol galą gavęs, bet, laimė, kastuvus sudžeržgė atsitrenkęs į akmenį. Apimtas tylaus pamišimo, Druska vėl griebė kirtiklio, ir ilgai Sniegoviją erzino šaižus ritmingas garsas, nuo jo išsopėdavo, imdavo pulsuot galva, bet, matyt, akmens būta ypač kieto, nes galop Druska pasidavė. Jūs žiūrėjot, kaip jis tysia ant nugaros kaugę minkščiausio šieno ir verčia į tą gilų šulinį, o nubudę rytą pamatėt, kad duobė jau užversta, virš jos supiltas taisyklingas kauburėlis ir išmeigtas kryžius. Druska gedėjo visą žiemą. Rodės, ir pasaulis gedi su juo, nes žiema tais metais nepaprastai užsitęsė, tik gegužy upėse pajudėjo ledai, pakilo vanduo, potvynis apsėmė Sniegoviją, ir tiktai ši nelaimė išviliojo Druską iš kalvės, kur jis anuomet gyveno. Druska kiek galėdamas padėjo jums gelbėt turtą ir gyvulius, ir Sniegovija vėl priprato prie sauso jo kūno, prie drumzlinų akių, prie ūmių judesių ir karšto būdo, kurių buvo užmiršusi per žiemą.

Druska nebuvo toks uždaras, koks atrodė iš pirmo žvilgsnio. Pajutęs pasitikėjimą Etaną, jis ramiai, įtaigiai ir nieko neslėpdamas pasakojo jam įvairias smulkmenas iš savo gyvenimo:

— Gal treji metai prieš mirtį, Magnau, motina netikėtai apsunco. Aš nežinau, Magnau, kas iš Sniegovijos vyrų čia kaltas, todėl nieko ir nesakau. Tai buvo jo ir jos dalykas, amžina jai atilsį. Ji nebuvo labai patikli ir jeigu davėsi suvilijama, vadinasi, taip jai reikėjo. Motina laukėsi, bet vaikui buvo nelemta gimt. Ir dėl to kaltos dvasios. Pačios pavojingiausios dvasios, Magnau,—dvasios tų moterų, kurios mirė gimdydamos. Aš nesakyčiau, jeigu nežinočiau, Magnau. Aš pats jas mačiau. Dažniausiai jos lakioja paukščių pavidalu. Bet kartais jos būna tokios pat moterys kaip visos, tik jų nugaroj skylė. Vieną pavarę mano motina grįžo nuo upės šį tą praskalbus, o su ja ėjo daili moteris. Mano vargšėlė šalinos žmonių, jai būdavo su jais nejauku, ir aš nusistebėjau, kai pamačiau ją ne vieną. Tuo metu

abi žengė pro kalvę, aš pašaukiau motiną, ir ji sustojo kalvės tarpdury, o ta kita moteriškė nususuko ir nuėjo. Aš aiškiai regėjau Skylę jos nugaroj ir viską supratau. Tada jau žinojau, kad daryk ką nedaręs, vaikas jai negims. Bet motina buvo tokia laiminga laukdamasi, kad aš tylėjau, nors suvokiau: dvasia budi ir laukia. Mano motina pagimdė negyva kūdikį, Magnau. Kai ji gimdė, aš nekviečiau jokių pribuvėjų, tikėjau išveiksią dvasią, pats vienas, be niekieno pagalbos, viską dariau: priėmiau negyva vaika, nupjoviau ir užrišau jam virkštelę, bet jis neatgijo. Kad tu būtum matęs, Magnau, kaip nusiminė motina! Jos krūtyse buvo daugybė pieno, bet ji neturėjo kūdikio, kuris jį išžįstų, jai skaudėjo jas, ir ji dejuodavo kiauras naktis nesudėdama bluosto. Ji nyko akyse, Magnau, ir tada aš pats ėmiau čiulpt pieną iš jos krūtų, kad ji galėtų bent naktį pailsėti. Ji ir iš tiesų kiek pagerėjo, bet pienas vis nesibaigė, ir atėjo galop toks metas, kai vien nuo minties apie jos pieną aš jutau burnoj kartėlį, o užuodus kvapą — pykino širdį. Tada, nieko daugiau nebeišmąstydamas, aš atnešiau jai šuniuką, ir ji maitino jį krūtim, o kai tas paūgėjo, radau kitą, vėliau trečią. Aš griežiau dantimis, Magnau, matydamas, kaip šuniukai tunka nuo jos krūtų pieno, bet turėjau susitaikyt su viskuo, net su ta palaima, kuri nutvieksdavo jos veidą, kada šunes godžiai išsikibdavo į jos spenius. Pusė Sniegovijos šunų, Magnau, buvo išpenėti mano motinos pienu. Nuo tol aš nekenčiu šunų.

Štai toks jis ir buvo, Druska. Vienintelis, kurio, kiek jūs gyvi, neaplojo joks šuo. Jūs puikiai tą prisimenat.

Nors pažinojot Druską nuo pat gimimo, nors nuo pat mažumės Druska vaikščiojo tarp jūsų, kasdien šmėkščiojo jums prieš akis, jis — mišlingas žmogus, ir mišlinga visa, kas su juo susiję. Nors kiekvienas jo žingsnis visą gyvenimą buvo jums kaip ant delno, vis dėlto, pamėginę ką prisimint, turėdavot nusispjaut iš apmaudo, nes ten knibždėte knibždėjo paslapčių. Jūs žinojot apie jo santykius su Elze, anuomet jums tas nekėlė jokios nuostabos, bet dabar buvo keista ir nesuprantama. Iš kur tas jo beribis atsidavimas Elzei, tai viso svieto išjodytai kumelei? Kodėl, kaip? Ne taip jau paprasta atsakyt į tuos klausimus. Iš lojalumo Sniegovijos dvasiai, iš solidarumo su jumis Druska, kaip ir jūs, niekada neatsiliepė apie ją gerai, bet tuomet, kai jūs sumaištavote prieš įvairias Elzės naujoves (madingi šokiai, kurių jūs niekaip neįstengėt išmokyti; beprasmiški reikalavimai būt maloniems su „panelėmis“, rodyti joms dantis; netikėti kainų svyravimai; griežta tvarka ir taip toliau), kai pakeldavot prieš ją balsą, Druska nestovėdavo tarp tų, kurie pirmutiniai išklotų susitvenkusį apmaudą, kurie siųstų prakeiksmus ant Elzės galvos ar reikalautų, kad žemė prasivertų jai po kojom, nors visais kitais gyvenimo atvejais jis buvo tarytum natūralus jūsų lyderis. Elzė taip pat, lyg suvokdama savo ypatingą valdžią ir įtaką Druskai, laikėsi su juo išdidžiai, kur kas išdidžiau nei su jumis (jums ji

anksčiau ar vėliau atleisdavo viską, o jam, rodės, nebūtų atleis-
dus nieko niekada). Jeigu tarp jų būta meilės (tegu ir vienpu-
siškos, tegu mylėjo tik Druska), tai kodėl jis niekadęs nė per
nago juodymą neparodė jokio pavydo ir netgi susidraugavo su
"Etaną, kada šis išgulėjo duobę Elzės lovoj? Kodėl net šešėlis pa-
vydo nė karto nešmėstelėjo jo veide, kai Elzė maloningai atsi-
duodavo kuriam iš jūsų? Vadinasi, nemylėjo jos? Juodviejų ryšys
nebuvo jausminis? Galimas daiktas. Bet kodėl dvi mergaitės,
kurias Elzė pagimdė vieną po kitos, Druska pakrikštijo ir užre-
gistravo Sniegovijos knygoje kaip savo dukteris? Iš geraširdiš-
kumo, jam apskritai būdingo? Galbūt, galbūt. Betgi jis augino
jas — Magdalena (vadinamą Magdala) ir Jadvygą (pramintą Lau-
kine), prižiūrėjo ir mylėjo kaip savo kraujo vaikus. Jis netgi
jums tvirtino, esą tai jo dukterys, jo ir niekieno kito, o jūs
žinojot, kad jis nėra naivus ir nesuimtų taip pigiai jūsų apgau-
dinėt. Betgi sunku patikėt, kad Elzė, išmananti savo amatą, būtų
tokia neatsargi ir pagimdytų du (!) vaikus (ir dar abu nuo tuo
paties vyro), jeigu juodviejų nesietų jokie širdies dalykai. Klau-
simai. Mįslė po mįslės. Ir jokio aiškaus atsakymo, jokių smulk-
menų, nieko, velniai rautų!

Tuo metu, kai Druska paupy padėjo Etanai pakelt Konradą
ir pastatyt ant kojų, kai juodu abu parvedė jį į Druskos namus
ir paguldė lovon, Magdalai buvo apie dvidešimt, o Laukinei
septyniolika. Niekas neįtarė ir negalėjo įtart, kad nuo tada gy-
venimas Sniegovioj pakryps kita vaga.

DC

Tris dienas Etaną išbuvo prie Konrado, iš pradžių padėdamas
Druskai jį slaugyt, kol atsigaus nuo nervų sukrėtimo, nualinusio
per tas kelias paras, kai upė be gailesčio po truputį griovė jo
kūrinių, jo svajonę. Į antros dienos popietę Konradas jau galėjo
atsikelt, sėdėt krėslė ir skaityt, balsu pasišaukt Druską ir jam
paliepinėt. Etaną pajuto, kad jis nėra sūnui reikalingas, galbūt
Konradas netgi norėjo likt vienas, tikriausiai troško šito, bet
Etaną nėjo nuo jo, sėdėjo Druskos virtuvėj su Magdala ir Lau-
kine antrą ir trečią dieną vis tikėdamasis, vis vildamasis pamatyt
sūnaus veide, akyse ar abejonę, ar apgailestavimą, atgailą ar
svyravimą. Jis laukė kokio ženklų... Kam jam to reikėjo? Koks
jam buvo skirtumas, įvyko kokia permaina Konrado sieloj ar
neįvyko? Buvo skirtumas, buvo. Jeigu Konradas teisingas, jeigu jis
visuomet teisingas, tada Etanos gyvenimas nugyventas klaidingai,
jo siekta tuščių tikslų, kurių negalima pasiekt ir nereikia siekt,
nes jų paprasčiausiai nėra.

Bet Konradas nekvaršino sau galvos dėl tėvo, dabar jis ypa-
tingai susirūpino savo sveikata, visą laiką tešnekėjo apie sveiką
mitybą, jaudinosi, kad viduriai užkietėję ar kad kambary nela-

bai tyras oras. Kiekvieną patiekalą iš tų, kuriuos Druskos dukterys rūpestingai jam virė ir kepė, jis rinkosi kruopščiai, nesku- bėdamas, balsu apsvarstydamas, ar tai bus sveika jo organizmui, kiek tai atneš jam naudos ir kiek žalos. Jis gėrė grūstos kreidos žarnoms pravalyt, kaip sakėsi pats. Jis baiminosi skersvėjų, sten- gės laikyt kojas kuo šilčiau, rijo vidurius paleidžiančias miks- tūras, prašė Druską nuleist jam kraujo, uždėt ant sprando dėlių. Jis buvo išimylėjęs savo kūną, buvo visišką to kūno valdžioj, pasidavė jam nesipriešindamas, ir niekas daugiau jam neberū- pėjo. Etaną galėjo pavydėt sūnui gebėjimo pamiršt viską, net savo nesėkmes, bet nepavydėjo, nes suprato, kad iš tiesų tai buvo nesugebėjimas jaust, jausmų ir aplinkybių nesutapimas.

Po trijų dienų Etaną išėjo ir paliko jį Druskos namuos ma- nydamas, kad dabar jam niekas nebegresia. Netrukus prasikalė žolė ir pirmą sykį sukukavo gegutė.

X

Jūs prisimenat tą vakarą, prisimenat Druską, sėdintį ant slenksčio ir ilgesingai besiklausantį mergiškos pratisos dainos, kuri sklido iš tamsos, susimaišiusi su griežlės ir lakštingalos bal- sais, su tyliu žolės, šiurenimu vėjy.

Diena vis labiau ir labiau merkėsi, naktis vis tirštėjo, tolumoj, net nežinia kurioj pusėj, jauna moteris vis dainavo, Druska su- stingęs tupėjo ant slenksčio nelyginant niūrus vienišas vanagas, kai Konradas staiga išgirdo trumpą švilptelėjimą ir pajuto smūgį į krūtine, maždaug toj vietoj, kur, pridėjęs ranką, pirštais pa- gautam širdies plakimą. Jis aiktelėjo, bet riksmas užstrigo gerklėj — nuo smūgio užgniauzė kvapą. Druska atsigrėžė į jį:

— Kas tau?

Bet Konradas negalėjo įkvėpt oro, vadinasi, ir atsakyt nieko negalėjo. Druska, nesuteikęs jokios reikšmės tam įvykiui, pakilo nuo slenksčio, pasiėmė šuns oda aptrauktą būgną ir ėmė mušt, barbent trumpas ir ilgas treles, vertė būgną gaust ir virpėt, ai- manuot ir kvatotis. Laikė būgną apkabinės kojom nelyginant moters strėnas ir įtemptu veidu stengės perduot sausai šuns odai savo nerimą, pasiūst su būgno balsu tolyn, į tamsą, tenai, kur skalbdama ar maudydamasi dainavo moteris. Būgno balsu Drus- ka norėjo nuslopint vėją, kuris nelyginant driežas nardė po žolę, nutildyt lakštingalą ir griežlę, kad šios nesutrukdytų dainuojan- čiai moteriai suprast jo nerimą ir ilgesį. Būgno garsams nuskrie- jus į tamsą, moteris nutilo, o netrukus ir vėl uždainavo. Tuomet Druska atidėjo būgną į šalį, pakilo nuo slenksčio ir dingo nakty.

— Nesulaukęs Druskos, Konradas užmigo,— pasakojo Dovydas.— Sapnavo, kad žmogus baisiu veidu įėjo į namus nešinas arklio galva su didele skyle. Jis priėjo prie Konrado ir užmovė arklio kaukolę jam ant galvos.

Jūs pamenat: po to sapno jis susirgo. Rytą atsibudo sutinuisiu veidu, nenorėjo nieko valgyt ir gėrė tik karštą vandenį.

— Tai dvasia jį užvaldė,— tvirtino Druska, atėjęs apie viską papasakot Etanai.— Jis pakliuvo tuštumos šeimnininko valdžion.

Konradas miegojo ir miegojo, tik retkarčiais nubusdamas, o Druska su Dovydu ir abiem dukterim budėjo prie jo. Magdala su Laukine virė ir skalbė, Druska sėdėjo prie jo naktimis, Dovydas — dieną.

— Trečią ar ketvirtą dieną jis pradėjo siautėt, plėšt nuo savęs drabužius, kažką kalbėt ir pranašaut.— Dovydas patylėjo.— Jis žadėjo man mirtį, jeigu jį laikysiu, nors aš net nebuvau prie jo prisilietęs.

— Kliedėjo,— tarė Etaną.

— Galimas daiktas,— atsiliepė Dovydas.— Bet tai nebuvo trūkčiojančios bepročio vizijos. Jo žodžiai buvo sklidini begalinio pasibjaurėjimo žmonėm, pasišlykštėjimo visiems įprastu gyvenimo būdu, tokiu vienodu, tokiu žemu ir tamsiu, tokiu beviltišku ir bedžiaugsmiu, atsiduodančiu žvakių lajum, svogūnais, drėgnais skudurais ir prieblanda. Jutau, kad aš jo akims esu to gyvenimo išikūnijimas.

— Taigi... vadinasi, tada jau buvo...

— Jis nenorėjo daugiau gyvent taip, kaip gyveno visi žmonės aplink.

Jis siautėjo, ir Dovydas dabar jau jį laikė, kad ko sau nepasidarytų, o paskui Konradas ištrūko ir, tebeturėdamas galvoj vienintelę mintį (išeit, pasislėpt nuo visų ir nuo visko), išbėgo laukan ir pasileido miško pusėn, o Dovydas verkdamas ėjo paskui brolių, norėjo pavyt, bet negalėjo, tad liedamas ašaras šaukė palaukt, prašė grįžt, maldavo ir įtikinėjo, bet niekas negelbėjo, jokie įkalbinėjimai, Konradas bėgo nuo Dovydo ir nuo Sniegovijos tolyn visą dieną, o Dovydas visą dieną jį vijos, užsitrynė ant pėdų pūsles, kurios pratrūko ir kraujavo, bet Dovydas vis tiek žengė nesustodamas, vilgydamas žolę savo krauju, stengdamasis nepamest brolio iš akių, ištvėrė Dovydui netrūko, tačiau Konradas bėgo tarsi nesiekdamas kojomis žemės, ir Dovydas pamažu pradėjo atsiliukt. Laimė, tuo metu kažkas Konrado galvoj apsivertė, jis sustojo, palaukė brolio ir leidosi nuvedamas namo, o kad einant jam vėl kas nešautų, Dovydas prisirišo virve jo kairę ranką prie savo dešinės. Neatrišdamas virvės paguldė jį lovon, o pats atsigulė šalia ir dar naktį ir pusę dienos gulėjo nepakildamas nė nusišlapint, kol Konradas išsimiegojo ir atgavo nuovoką.

Jis atsigavo ir vėl ėmė rūpintis savo virškinimu, savo akių obuolių ir liežuvio spalva, savo pulsą, savo išmatų gerumu. O kai prie namų sustojo vežimas, prisėdęs apygardos teismo pareigūnų, atvykusių Konrado suimt, kai tie niūrūs vyrai išlipo iš vežimo ir suėjo į Druskos namus, kai jie padėjo Konradui apsirengti ir išeit pro duris, jis šypsodamasis vebleno, kaip esą gera, kad jį veda pasivaikščioti.

Kalėjime jis tesijaudino, kad oras ten drėgnas, o nuo šaltų akmenų ir kieto gulto jis galių gauti hemorojų.

XII

— Teatras,— sumurmėjo Dovydas.— Jis pureno dirvą.

— Taigi. Tatai buvo jo kraujyje, nežinau iš kur,— atsakė senis.

— Iš tavęs. Tu davei jam knygų ir išmokei jas skaityt. Tu jį išmokei grožio, išmokei jaust ir galvot. Ir todėl visa, ką jis darė ir ką galvojo, pirmučiausia privalėjo atitikti išorinio grožio reikalavimus. Net patys pikčiausi jo darbai... iš esmės gražūs, jeigu būtų padaryti tik knygos herojų, jeigu egzistuoję tik kokio teatro scenoje, o ne gyvenime.

— Bet aš mokiau ir tave. Mokiau, kad menas — tai laisvė, laisvos dvasios laisva išraiška, aukščiausia laisvė, nesuderinama su jokia valdžia, su jokių autoritetu, su jokiais nemeniniais tikslais. O jis... jis viską priėmė. Bet tai, kas man visuomet atrodė tikslas, tolimas ir vargiai nepasiekiamas, jam tapo kasdienišku dalyku, tapo priemone. Jis viską apvertė, sukeitė vietom ir privedė iki kraštutinumo. Aš mokiau, kad tema ir siužetas yra priemonės šiai aukščiausiai laisvei įgyvendinti, o jis nusitvėrė tos minties ir laisvę (prieš tai sutapatinęs ją su savo asmenine laisve) pavertė paprasčiausiu įrankiu įgyvendinti siužetui.

— Jis pasiekė savo. Vieną kartą pasakė man: aš dūstu nuo laisvės, man jos per daug.

Senis:

— Aš manau, kad pats jis iš tiesų buvo visiškai laisvas, galutinai išsilaisvinęs. Tai buvo tas ramus metas Sniegovijoje, kai Konradas nieko neveikė, nieko nedarė, kai jis tarytum svarstė ir rinkosi, ką galėtų veikt, kokiu keliu eit. Tada niekas nebūtų išdrįšęs nusijuokt jam į veidą. Visi jautė jo laisvę.

Dovydas:

— Kuo giliau jis pasinėrė į savo vaizduotę, tuo labiau nutrūko jo intymūs ryšiai su mumis, su pasauliu. Tikrovė jam pavirto balastu, trukdančiu lengvai žengt pasirinktu keliu. Jis ėmė išgyventi ją kaip kažką pikta, bloga, netinkama. Jam atrodė, kad jis nusivylė ja kartą visam laikui. Bet nuo tikrovės galima pabėgti tik į nebūtį arba į nebūtį nustumt tikrovę. Ir jis mėgino ją atmesti, mėgino slėptis į kažkokias tamsias, niekam neprieinamas žmogaus dvasios kertes.

Senis:

— Dar tada, kai jis plaukiojo garlaiviu ir nebuvo tas, kas paskui tapo, dar tada jis kalbėjo man: „Vergas tapo fatališka pasaulio ašim. Vergas vergiška savo būtim per šimtmečius atskleidė visą žmogaus niekingumą. Revoliucija, žmonijos revoliucija, kuri tęsiasi jau tūkstančius metų, pavergė gražų ir laisvą žmogų. Vergai buvo visada, bet dabar jau ir laisvas žmogus virsta vergu. Aš noriu, kad nebūtų vergo, noriu, kad žmogus būtų laisvas“. Štai nuo ko jis pradėjo savo kelią. Tuomet dar nežinojau, kaip viskas klostysis. Tačiau man nepatiko, kad jis taip karštai tiki neapgalvotais dalykais. Pasakiau jam: „Tu laikai laisvu tik gražų ir stiprų žmogų, ir toks žmogus, žinoma, esi tu. Visi kiti, išskyrus tave ir į tave panašius, tau atrodo barbarai, o tada, kai tu jais naudojies,— vergai. Bet tie kiti, tie barbarai ir vergai, visų pirma yra žmonės, jų barbariškumas ir vergovė nėra jų prigimtis, o jų likimas, apvaizdos nusidėjimas prieš jų prigimtį. Tu būtum toks pat vergas, jeigu nebūčiau tau davęs knygų, jeigu nebūčiau išmokęs klausytis muzikos, jeigu nebūčiau parodęs, kas gražu, jeigu nebūčiau išmokęs tavęs jaust ir galvot. Tu dar gersi iš šulinio, į kurį spjauni, nes tavo sąmonė nėra meilės. Aš nesakau — širdy. Širdis tai tik tavo reikalas, tavo asmeninis dalykas. Bet tos meilės nėra tavo sąmonė. Vos tik barbaras pavergs tave patį, sykiu su tavo laisve išnyks ir tavo jėga, ir tavo grožis. Ir tuomet atsitiks, kas tiesiogiai išplaukia iš tavo miglotų įsitikinimų: tu imsi galvot, kad visi turi būt pavergti ir nelaimingi, jeigu jau visi negali būt laisvi ir laimingi“. Štai ką jam pasakiau.

Dovydas:

— Tikra bėda, kad pernelyg dažnai laisvė įsivaizduojama kaip neribota valdžia. Tada, suprantama, visi negali būt valdovai. Tavo pranašystė išsipildė, Etaną. Patyręs nesėkmį, jis lengvai apvertė savo pažiūras. Jį ėmė siutint pats žodis „laisvė“. Jis išbaldavo, kai pasakydavau, kad jis pavergęs Sniegoviją. Kalbėjo: „Laisvė? Kam jums laisvė? Tiek amžių laisvė buvo didžiausias, svarbiausias žmogaus tikslas, kad žmogus visiškai pamiršo, kam ji jam reikalinga. Duok jam laisvę, ir jis nebežinos, ką veikt toliau, kaip gyvent, ko betrokšt. Jis pasidarys nelaimingesnis negu kad buvo visus tuos šimtmečius ir tūkstantmečius, kol laisvė— Didysis Tikslas — nepasiekiamo šmėsčiojo kažkur priešaky. Niekai. Gryni niekai. Žmogus būdavo laimingas, kai užuodavo laisvę čia pat, kai nuojauta jam sakė, kad laisvė štai už kelių žingsnių, už posūkio, už dienos, už valandos, ištiesk ranką ir ją pasieksi, paliesi. Jis niekada jos nepasiekė, bet jam užteko ir tos nuojautos. Visi didžiausi tikslai po teisybei slepia savy didžiausią nusivylimą, kuris tuojau iškyla paviršium, kai tikslai pasiekiami. Laisvė! Tfu! Ji kaip graži mergina, kurios visi geidžia, kurios skaistybei ir grožiui deda eiles. Ar bevirpėtų kieno nors širdis, jeigu toji gražuolė pasigailėtų visų ir visiems atsiduotų?

Kekšė, išjodyta viso svieto, štai kas ji būtų tuomet. Laisvė! Ar verta ją padaryt visiems prieinama mergše? Ar žmogus, gavęs ją, gavęs teisę naudotis ja kaip vieša išviete, tebebus žmogus? Ar turės jis kokių idealų? Žmogus niekad nebuvo laisvas. Ir gal todėl jis tebėra žmogus. Netgi dievas niekad nebuvo laisvas; jį varžo gėrio prievolė, ištikimybė teisingumui ir dorai, jeigu tikėsime katekizmais. Tėra viena būtybė, kuri dar bibliniais laikais troško laisvės ir ją gavo. Bet mes apie ją nekoks nuomonės, nes ta būtybė — velnias. Tik velnias laisvas, ar ne? Ar reikia, kad žmogus gautų laisvę ir virstų velniu? Ar tikrai to reikia? O juk jis, be abejo, taptų velnias, nes neturi dieviškos tvirtybės, išvermės laikytis gėrio nuostatų, o laisvė, kurios žmogus niekad anksčiau neturėjo ir neišmanė kaip su ja elgtis, siūlo šitiek pagundų. Per dešimtis tūkstančių metų laisvės ištroškę milijardai žmonių, gulėdami bemiegėm naktim, šitiek visko išivaizdavo, ką veiktų būdami laisvi, kad net maža dalis tų norų išsipildžiusi tikriausiai nušluotų nuo žemės paviršiaus visą žmoniją (ką jau ten Sniegoviją!) su visom jos dorovėm, religijom, menais, amatais ir tuo pačiu bevaisiu laisvės troškimu. Ne, paties žmogaus labui, jo ateities labui, jam nereikia duot laisvės. Laisvė yra vienintelis daiktas, kurio žmogus neturi patirt, argi ne?" Štai šitaip jis kalbėjo, kol dar išvis leisdavosi su manim į kalbas.

Senis:

— Vis dėlto jis troško laimės, troško patirt ją bet kokia kaina, su viena sąlyga — norėjo išsaugot savo tapatumą, išlikt pačiu savimi. Jūra — bangom kylanti aukštyn į dangų ir vėl krentanti žemyn. Jūra — išliekanti jūra, nesvarbu kokio aukštumo jos bangos. Jūra — amžinai nepatenkinta tarytum beribis širdies troškimas. Jūra — pasmerkta visuomet būti pačia savimi, nes ji negali visiškai atsiduot kitai stichijai ir ištirt joje.

Dovydas:

— Užvėręs savo širdį dramai — santykiams su žmonėmis, kaip su sau lygiais charakteriais, jis neišvengė tragedijos — susidūrimo su lemtim.

XIII

Jūs nežinojot, kad Konradas gynėsi apygardos teisme versdamas kaltę jums, visai Sniegovijai, ir per anksti prasidėjusiam ledonešiui. Jį skaudžiai žeidė įtarimas, jog jis neišmanęs statybos meno, jis dešimtis kartų tvirtino, jog viskuo dėta gamtos stichija (jau nebeprisiminė kito Tiltto, kurį buvo išsapnavęs, Tiltto tarp savęs ir bendruomenės, tarp praeities ir ateities, tarp mirties ir gyvenimo, tekalbėjo apie paprastą medinę konstrukciją).

Teismas priteisė jam padengt du trečdalius statybos išlaidų. Sąjunga padėjo jam ir atlygino nuostolius už jį, bet jam buvo duota suprast, kad jo karjera nulemta, kad nuo šiol jo likimas

neatsiejamas nuo Sniegovijos. Tai buvo bausmė, kur kas skaudesnė už patį teismą, kuris, suprantama, jį žemino, bet į kurią jis savo ruožtu žvelgė per daug neslėpdamas paniekos. Sąjungos sprendimui nė iš tolo neprilygo nei ledonešio niekais paverstas tiltas (Konradas jau buvo spėjęs nusigriebt minties, kad galų gale tiltas tėra vienas nedidelis etapas, pakopa, vienas žingsnis nelengvam jo kely į ateitį, teisybė, nesklendus žingsnis, krūptelėjimas, betgi smulkmena), nei ta aplinkybė, kad jis pasirodė ne nugalėtojas, o nevykėlis jūsų akyse (jis žinojo, kad ši, ūmi jūsų nuomonė neatsilaikys prieš magišką jo galią, kad greit jis vėl pelnys visų simpatijas). Sniegovija — jo tremties vieta! Juk po teisybei jis mylėjo tą miestelį, išsibarsčiusi šiltam slėny, mylėjo kalvas, apaugusias erškėtrožių krūmais ir sulaukėjusiom vyšniom, mylėjo drungną upių vandenį, ilgas baltas smėlio salas, derva sukvipusį orą, jis laikė save šios žemės kūriniu, širdy garbino šią žemę, ir nepakeliama jam turėjo būt mintis, kad jo bendruomenė ir jo tėvynė, kurias jis troško iškelt į svaiginau čias aukštumas, teprilygsta paprastam kampui, kur ant pabertų žirnių klupdomi neklusnūs mokinukai. Kaipgi apkartus būtų pažadėtoji žemė Mozei, jei, žygiuojant priešaky tautos iš Egipto, angelas jam būtų apreiškęs, girdi jis turįs prisistatyt ant Sinajaus kalno ir pasirašyt išpareigojimą, jog niekad os neišvyks iš Palestinos.

— Tau atrodo, kad nuo tada jis ėmė neapkęst Sniegovijos? — paklausė Dovydas.

— Nežinau, ar jam buvo pažįstamas neapykantos jausmas. Sakau tik, kad nepakeliamas jam turėjo būt suvokimas, kad jo tikslai ir svajonės tapo priemone jam baust.

— Jautis...— tarė gulintysis žemėj.

— Koks jautis? — nesuprato senis.

— Jautis gali didžiutis ir grožėtis žiedu, įvertu jam į šnerves, bet vieną dieną per tą žiedą bus pernerta virvė, paprasta plona virvelė, ir jautis nuvestas į skerdyklą,— kandžiai pasakė Dovydas.

— Taigi. Ir tik stebėtis belieka, kodėl jaučiui neplyšta širdis nuo pažeminimo.

— Galimas daiktas, jam per daug skauda šnerves, kad jis įstengtų galvot apie pažeminimą.

— Tik ne jam,— pasakė Etaną.— Man regis, nuo tada jis tiesiog pradėjo mirt, pamažu, bet nepaliaujamai, ir visa, ką jis darė ar galvojo, buvo ne paprastas kerštas savo lemčiai, kurios jis nepripažino ir kuria netikėjo, bet karštligiškas bandymas atsišpirt lėtam mirties, išnykimo procesui. Juk ledai nusinešė ne paprastą medinę konstrukciją. Nusinešė tiltą, kurią jis buvo nutiesęs tarp savęs ir Sniegovijos.

— O tas šaltis, kuris vertė jį net vasarą suptis į apsiaustą ir trint stingstančias rankas? Gal visai nereikia giliai kastis ir toli ieškot jo lėtos mirties priežasčių? Gal jos visuomet, nuo pat

gimimo akimirkos, glūdėjo jo viduj, Etana? Juk iš esmės mirtis glūdi visų mūsų viduj ir gyvenimą galim laikyt ilgu keliu į mirtį.

— Galim, vaike. Bet nenorim. Nes tokiu keliu eina mūsų kūnas, o mūsų dvasia, priešingai, veržiasi į nemirtingumą, į amžinybę, ir kai aš dabar kalbu apie jo mirtį, tai ne apie jo kūną kalbu, o apie sielą. Kai jis atsidūrė kalėjime, aš užėjau į jo namus, į tavo motinos namus, paimt kelių reikalingiausių daiktų, be kurių jis negalėjo išsiverst. Štai tuomet ir pajutau, kad jo jau anksčiau imta žengt tuo tamsėjančiu išnykimo keliu. Pajutau tai vaikščiodamas po jo kambarį, kliuvinėdamas už negyvų jo daiktų. Tie daiktai buvo mirę, jie privertė mane pagalvot, kas su juo daros. Daiktai būtų buvę gyvi, jie tyliai kvėpuotų laukdami jo, jeigu jis būtų tik trumpam juos palikęs. Jis pernelyg buvo pamilęs daiktus, ir jie patys pirmi pajuto, kad jis miršta. Daiktai, priešingai nusistovėjęsiai nuomonei, negyvena ilgiau už žmones, kuriems tarnauja. Jie dar būna, bet jie negyvi, lygiai kaip ir miręs žmogus kurį laiką dar būna, bet jau nebegyvena; Daiktai patvaresni už žmogaus kūną, jie ne taip pasiduoda irimui, jie ilgą laiką gali būt negyvi, skendėt savo šaltam buvime, būt nebūty, jie gali, pakludami žmogaus norui, vėl atšilt, atgyt. Taip gali būt ne syki, bet ateina laikas, kai jie miršta galutinai, absoliučiai, išnyksta. Jo daiktams kaip tik atėjo tas laikas. Paliečiau kėdę, kėdė iširo ir jos atlošas dusliai trinktelėjo į grindis. Paliečiau užuolaidą, ji atkibo nuo karnizo ir šiugždėdama nučiuožė žemyn. Tai lyg ir patvirtino mano nuojautas.

— Na gerai,— sumurmėjo Dovydas.— Tebūnie taip. Betgi kodėl? Kodėl? Kodėl jis, kuris mokėjo lengvai ir sklandžiai gyvent?.. Kur dingo jo gražiosios idėjos? Jo Tikslas, jo Tauta, jo Valstybė?..

— Jis matė ir suvokė visą tautą istorijos fone kaip meno kūrinį, kaip vieną dramos, meno kūrinio, veikėją. Bet koks to vaizdinio suskaidymas į smulkesnes dalis, į mažesnes, asmenines aistras ir kančias, galėjo, anot jo, tik pakenkt išbaigtam ir vienišam meno kūriniui, pagal meno dėsnius organizuotai tautos, valstybės idėjai. Ir todėl jis negalėjo susmulkėti, negalėjo pamatyti atskiro, pavienio žmogaus tam totaliskam siužete, o kai vieną dieną patyrė nesėkmę, kai pats pasijuto ne vien dramaturgas ar dirigentas, bet atskiras, vienišas žmogus, kai prieš savo valią gavo patirt išgyvenimų, nenumatytų toj dramoj, nebrūkštelėtų net jos paraštėse, tuomet jis pajuto, kad byra pasaulis, irsta jis pats. Ir visa, ką jis paskui darė, buvo kamuojantys, bet tušti mėginimai išsivaduoti iš pasaulio dėsnių nelaisvės, atsikratyti limpančio žmoniškumo, kuris trukdo valdyt, o tuo pačiu ir kurt, nes jis buvo pasirinkęs tą meno rūšį, kuri vadinasi ne Poezija, ne Muzika, o Valdžia. Jis negalėjo jaustis kūrėju, kai gavo patirt, ką reiškia būt paprastu dramos ar knygos vei-

kėju. Jis troško vėl būt autorium ir ėmė siekt šito bet kokiais būdais. Jis troško vėl paklust ne tikrovės, o meno dėsniams, žanro dėsniams. Bet gyvenimo dėsniai buvo stipresni už meno dėsnius, jis pajuto tai vos tik pakliuvęs gyvenimo dėsnių valdžion, ir tai jį žeidė bei žemino. Jis karštligiškai ieškojo siužeto, kuris leistų jam vėl išskleisti sparnus, ir elgėsi kaip beprotis. Jis net surado tokį siužetą, jis jį prisiminė, nes kadaise buvau jums jį pasakojęs, tai Kaino ir Abelio siužetas, Judo ir Kristaus siužetas, jis net tave, vaike, pavertė vienu iš herojų, kad ir kaip tau skaudu tatai girdėt, jis tapo Nakties šeimininku, bet tai vis tiek tebuvo lėtas žengimas į mirtį, nes bet kuris siužetas, bet kuris meno kūrinys turi pabaigą, skirtingai nuo gyvenimo, kuris neturi pabaigos, nes nepaklūsta jokio kūrėjo siužetui. Gyvenimas yra daugiau, o jis nesuprato šito, neišstengė suprast...

— ... ir galų gale gavo už tai sumokėt,— tyliai pridūrė Dovydas.

XIV

Tačiau galų gale visa tai buvo Etanų reikalai, kurie nors jums ir rūpėjo visados, bet negožė tų kitų, grynai jūsiškių. Suprantama, viskas susipynę, susiraizgę, šiandien sunku atskirti, nuo ko jums andai skaudėjo galvą, o nuo ko tik širdį. Betgi tilto statyba sukėlė jums naujų prisiminimų, ir jūs panorot grįžt prie jų.

Taip, kol tilta statėt, Sniegovijoje buvo žymu visokeriopas pagyvėjimas. Jūs kiek atkutot, ėmėt išbrist iš skurdo. Žmonės iš kitų miestelių ir kaimų ėmė lankytis Sniegovijoje, visi norėjo pamatyti tą keistą daiktą. Jūs galėjot šį tą jiems parduot, ir tada atrodė, kad skurdas pamažu atsitraukia. Tiltas išstengė trumpam nugalėt žmonių baimę, kurią sužadino prietaringas įsitikinimas, kad Sniegovija tai Mirties Namai, kad čia mirtis gyvena, iš **čia** ji daro savo pražūtingus išpuolius pasaulin, čia grįžta ilsėtis po varginančio darbo. Sniegovijoje niekas nemirė, ir ta aplinkybė kaip joks kitas argumentas palaikė kvailą, jūsų manymą, prietarą, teikė jam gyvasties.

Jūs prisiminėt senus gerus laikus, kai Sniegovija dar buvo sveikas miestelis, tvirta gaivalinga bendruomenė, kuriai, rodės, niekas negali pakenkt, negari sukliudyt laimingai gyvuot per amžių amžius.

Jūsų atminty atgijo turgus, nuo seno pats puikiausias visoje pakrantėje. Jūsų garbė ir pasididžiavimas. Jūsų galybė.

Žmonės iš aplinkinių kaimų imdavo ruoštis turgun dar savaitės vidury, o penktadienio pavakare kinkydavo arklius ir išvažiuodavo nors ir naktį, nors ir bijodami vilkų žiemą, kad tiktai suspėtų užsiimt vietą turgavietėje, nes pavėlavę jau nebeišsitek-

davo ir gaudavo išsidėliot savo prekes už aptvaro, stačiai ant žemės.

Kiaurą naktį prieš turgų upėse mirgėdavo atplaukiančių valčių žibintai, keliuose girgždėdavo vežimų ratai, aidėjo kaimiečių balsai aptarinėjant kainas su žmonom ar sveikinant seniai bemaitytus pažįstamus. Nakties oras prisisunkdavo žmonių ir gyvulių kvapų, pritvinkdavo avių ir ožkų bliovimo, vištų kudakavimo, ančių krykimo, mažų paršiukų žviegesio. Tie kaimiečiai, kurie atvažiuodavo iš vakaro, užguldavo lovas Šmuelio užėigos namuose, užkimšdavo karčėmą, grūsdavos krautuvėj ar (žmonas su dukterimis apdairiai nusiuntę bažnyčion) išsirikiudavo Elzės namų priemenėj aptarinėdami rytojaus pelnus ir taip drąsindami patys save išleist malonumui sunkiai sutaupyti skatikus. Visi skubėdavo apsipirkt kuo anksčiau, nes paskui, sekmadienį popiet, jau būdavo pavargę, žmonos skubina namo, Mozerio krautuvės lentynos— apytuštės, Elzės merginos— visai nusigalavusios, tad žmonės išgerdavo po taurelę iš nesenkančių Šmuelio išteklių, sėsdavo į valtį ar į vežimus ir leisdavos namo, patenkinti ir puoselėdami mintyse ateities planus.

Jūsų turgus garsėjo pakrantėj ne tik prekių apyvartos didumu, ne tik suplaukiančių žmonių mase, bet ir nepaprasta prekių įvairove. Tie daiktai, kurių kitose vietose niekaip neparduotum, jūsiškiam turgui eidavo už gerą kainą, ir kas sugalvodavo kokią prajovą, kokią įmantrų ir keistą žaislą, kam išsiperėdavo dvigalvė antis ar karvė atsivesdavo veršį penkiom kojom, tas traukdavo su savo preke tik į jūsų turgų, niekur kitur, ir tie daiktai čia tučtuojau išeidavo. Nežinia netgi kas juos pirkdavo. Tik ne jūs. Jūs parduodavot.

Aplenkdami kaimiečius jūs pirma visų sugabendavot savo prekes turgavietėn, sukraudovot geriausiose vietose ir, kai užsi-miegoję ūkininkai dar tik keldavo maišus ir pundus iš valčių ar iš vežimų, jūs jau stovėdavot kiekvienas savo poste su didėliausiom kaugėm pintinių, dėžučių, paveikslėlių rėmų, kuriuos jūs patys (ir jūsų žmonos) nagingai pinat iš karklų vytelių. Jau pirmąją dieną jūs kone viską išparduodavot ir sekmadienį daugiau šiaip stumdydavotės po turgų, uostydami alaus, mielių, karštų riebalų ir cinamono, rūkytų lašinių ir kitokius kvapus, sklindančius nuo prekystalių, kur pardavinėdavo šviežias bandeles su visokiausiais įdarais, dešras ir alų, ką tik iščirškintas žuvis. Spoksodavot į čigonus, kuriems turgaus dienom jūs leisdavot įvažiuot į Sniegoviją ir kurie visuomet atsigabendavo mokytą mešką, piktai murmančią, bet vis tiek trypčiojancią į muzikos taktą, gąsdinančią trumpareges kaimietes, kada šios, kur nors užsižiopsojusios, atsipeikėdavo panosėj išvydusios iššieptą žvėries snukį, geltonus seilėtus dantis. Vienbalsiai peikdavot arklius, kuriuos čigonai atvesdavo parduot, nors nė vienas niekuomet nebuvot matę, tik girdėję, kad čigonai sugeba paskučiausiam iškaršusiam kuinui pripūst vidurius oro, nublizgini šonus, o laiky-

senai suteikt tokio žvalumo, lyg tai būtų dveigys kumeliukas. Neskubėdami jūs traukdavot iš vieno turgaus galo į kitą, o pas-
kui vėl atgal ir būtinai kaskart išvysdavot ką nauja, dar nere-
gėta. Jūs užsukdavot į batsiuvio būdelę ir duodavot jam pataisyt
ir nušveist savo apavą, ir kol jis, taukšdamas visokius niekus,
dirbdavo savo darbą, jūs sėdėdavot basi ant mažytės, juoda su-
skirdusia oda apmuštos kėdutės ir žvalgydavotės: štai tempia
pintines stambios sveikos kaimietės, krūtys kaip sūrmiaišiai; štai
jūsų vaikai, nešini sulankstytais kibirais, nardo arklių pauode-
gėm ir rankioja apvalius, žalius, garuojančius mėšlo kukulius,
kuriuos taip lapnoja jūsų kiaulės; ten aklas muzikantas kažkaip
nepadoriai tampo armoniką, oriai kaip karalius sėdėdamas ant
krėslo; čia netikras pranašas šūkčioja nesuprantamus prakeiks-
mus ir kviečia minią prisidėt prie jo bendruomenės, gyvenančios
kitoj upės pusėj; antai įniršę vyrai spardo kišenvagi, nutvertą
už rankos, o tas guli purve, rankomis užsidengęs galvą; patvory
drybso mirtinai girtas valkata sutinusiū it karvės kepenys veidu,
o jam aplink burną ropinėja musės; vyriškinė moteriškė dera
raibaplunksnį gaidį, o senutė pardavėja kikena į saują iš pirkėjos
ūšų; "jaunas berniokas kažką kužda į ausį kvaišoko veido mer-
ginai, sėdinčiai vežime, ir kiša ranką jai po sijonais, taikydama-
sis įžnybt į šlaunį; nartus arklys ištrūksta šeiminkui iš rankų
ir su laisvai maskatuojančiu pavadžiu žvenddamas zovada iš-
dunda pro vartus, o šeiminkas stovi ir žiūri išsižiojęs; prie
turgaus vartų sustoja prašmatnus vežimas, iš kurio lipa vaškis
senis, susisukęs iš pavydo dėl jaunos savo žmonos, o kai ši,
senio padedama, iššoka žemėn ir šypsodamasi apsidairo, tai vi-
siems, kas ją tuo momentu regi, nuo jos grožio kraujas sukunku-
liuot a gyslose, muša į galvą ir ima veržtis pro nosį, ir, užuot
atsakę tai moteriai šypsena į šypsena, kaip mulkiai stovit, spaus-
dami prie nosies skepetas ir tik žvilgsniais reikšdami džiaugsmą,
kad gyvenat tokiu puikiu, klestinčiu laiku, kai dar yra tokių
moterų, kai yra turgus, toks gyvas, margas, klegantis, kai yra
saulė, kai yra mėnuo, kai yra... na, gana jau, gana.

Nieko nebėr. Dingo, išnyko, ištirpo kaip cukraus atskala
šiltam vandeny. Netgi jūsų atminty liko ne kažin kas. Trupiniai.
Atsitiktiniai įvykiai, trūkčiojantys kaip nudėvėtas kino filmas,
vos pamėgini juos atgaivint, surišt į daiktą.

Ir kai dabar jūs prisiminėt aną metą, jums nugaros nuėjo pa-
gaugais, o plaukai ėmė stotis piestu. Taip beviltiškai viskas tada
atrodė.

XV

Kažkas iš jūsų pasakojo:

— Buvo gal šešios ryto. Nuo upės atlėkė negarsus ūkteleji-
mas. Tarytum nusenęs šuo dvėstų su gerklėj ištrigusiu kaulu.

O kitas:

— Taigi, pamenu, nubudau ir pasakiau — na štai, o paskui paklausiau pačios, ar šiandien saulėta, o ji atsakė, kad ne, kad debesys, kad rūkas, kad po trupučiuką lynoja, ir sakydama glostėsi po antklode pūpsantį pilvą. Tada aš nusikeikiau, kaip šiandien atsimeņu, pakėliau jos marškinius ir uždėjau ranką jai ant krūtinės. Atsimeņi, aš uždėjau tau ranką?

— Kiaurą naktį negalėjau užmigti. Nežinojau, kas yra, kas man trukdo. Paryčiu supratau: tyla.

— Aš pasakiau — garlaivis atplaukė, bet žmona tylėjo, laukė, ką toliau darys mano ranka. Mano balsas skambėjo dusliai, aš tą pamenu, jis aidėjo kaip iš rūsio, kai pasakiau, kad šitas garlaivis paskutinis, kad daugiau tokių nebus. Bus kitokie, atmenu, pasakiau, o pati paglostė mano ranką. Šiurkščius gyvaplaukius ant rankos.

— Košmariškas buvo rytas. Kažkas už lango dviračiu pervažiavo naktinio lietaus klaną. Dviračius tada mažai kas teturėjo. O jis pasakė, kad nauji garlaiviai bus greiti kaip skalikai, pasiutusiai greiti.

— Tada ji truputį praskėtė kojas. Po antklode buvo šilta. O aš pakėliau galvą ir pasižiūrėjau jai į akis, bet ji buvo užsimerkus. Kur jį dėsi, paklausė jinai. Ką, paklausiau aš, ar seną garlaivį? Bet ji neatsakė, tik, pamenu, truputuką pastūmė mano ranką krūtinės kairėn. Ir aš paaiškinau, kad pastatys į kokį užtekį, kur jis stovės ir rūdys. O gal išsyk supjaustys ir perlydys.

— Jutau, kad jis žiūri man į veidą. Tada buvau nuberta neryškiom rudom dėmėm. Paskui jo ranka spustelėjo ir aš tyliai šuktelėjau — oi!

— Atmenu tą rytą kaip vakar. Buvom jauni. Viešpatie! Mano ranka nučiuožė žemyn, perkopė išsišovusį pilvą ir stabtelėjo ties sudžiūvusiu samanų lopinėliu. Žmona atpakalią ranka lyg netyčia paglostė mano ranką.

• — Ir aš paklausiau — kažin ar bus gerai, o jis atsakė, kad nebus blogai, ir pakilo ant alkūnės. Kai jis kvėptelėjo, pajutau česnakų kvapą. Ir tada pasisiūliau nusivilkti marškinius, o jis atsiliepė, kad nesvarbu, ir tada aš riktelėjau tyliai, o paskui jau garsiau.

— Po to nusiskutau, išgėriau stiklinę pieno, šepėčiu nusivaliau pleiskaną nuo pečių, išėjau pro duris ir pamačiau raudoną su melsvom gyselėm paštininko veidą, įrėmintą lange.

— Aš paprašiau, kad jis paimtų paštą iš prielaukos, nespėjau laiku atsikelti. O jis atsakė, kad gerai, ir nuėjo. Pamenu, namo gilumoj tarkštelėjo lėkštė. Vėjo gūsis nukrėtė lašus nuo klevo ties mano langu, ir jie nušnarėjo plokščiais jurginų lapais. Aš palydėjau žvilgsniu plačią nugarą, tirpstančią migloj, užtraukiau užuolaidą. Mano langas žvelgė per gatvę tiesiai į kaimyno miegamąjį. Aš dirstelėjau dabar jau į tuščią jo kambarį, į dar

nepaklotą savo lova, atsimenu, pažvelgiau į veidrodį, nusišypsojau, nusivilkau marškinius ir pasišaukiau pačią. Ji atėjo nenorom.

— Girdėjau, kaip jis it kuilyk kriuksi man į ausį iš malonumo. Neilgai trukus išgirdau apačioj, po laiptais, kudakuojant vištas, bet nepaisiau. Viena iš jų, perekšlę, mikliai užklupo šeškas, išvilko pro olą pasieny ir nusinešė, šlamindamas rasotus kopūstus, kai vištos kojos už jų užkliūdavo. Kiaušiniai pamažėle aušo tylios paryčio prieblandos sklidinoj vištidedėj. Kiaušiniai, kurie visados tebus tik kiaušiniai. Taigi. O aš nepaisiau viso to.

— Apie septynias ėmė purkšt smulkus lietus, nutraukė žemyn miglą kaip šlapią burę. Liepiau įjungt pavara, geltonas vanduo vairagaly sušlumsėjo, ir kadais baltas, o dabar gelsvas nuo rūdžių laivas pamažėle ėmė stumtis nuo priplaukos. Keleivių deny buvo ne kažin kiek. Kai pasiekėm vaga, garlaivis ūktelėjo gėdingu astmininko balsu ir ėmė kepurnetis prieš srovę. Anuomet buvau jaunas pilkaakis vyras. Nemėgau moterų, nė pats nežinau kodėl. Gulėjau ant sujaukto gulto, kamuojamas prostatos skausmų. Menu, siena virš mano gulto buvo nusegiota nuogu gražuolių litografijom, likusiom dar nuo ankstesnio kapitono. Jis dingo be žinios. Išlipo vienam tų prakeiktų miestelių ir išgaravo. Išgirdęs garlaivio balsą, nusišluosčiau delnu drėgną kaktą ir nusikeikiau. Džiaugiaus, kad sena arka plaukia savo keliu paskutinį kartą. Anuomet keikdavaus apsčiai. Kiekviena proga. Ir supykęs, ir iš džiaugsmo. Aš neapkenčiau šito garlaivio, senatviškai atsiduodančio žašų mėšlu.

— Už pusės varsto nuo priplaukos laivas iš tiesų atrodė panašus į vienišą žašį, jaučiančią, kad jai jau sunku plūduriuot vandeny, kad ją jau traukia dugnas.

— Brezentinį pašto maišą kaip visad radau gulintį ant priplaukos. Tada nuėjau prie turgavietės. Dar jos nepriėjęs sustojau kaip nutvilkytas. Man trūko oro. Tai buvo neįtikėtina.

— Taigi. Kiaurą naktį neužmigau. Kažkas man neleido užmigt. Kažkas nedavė ramybės. Supratau auštant: neįprasta tylą.

— Nusispyjoviau tris kartus. Napatikėjau savo akim. Turgus buvo tuščias. Kaip iššluotas. Nė vieno žmogaus. Nė vieno sušvinkusio žmogelio, velniai rautų.

— Pamaniau, kad man ne visi namie, kai atėjęs išvydau jį, šlitinėjantį po tuštutėlę turgavietę su pašto maišu rankoj. Pamaniau, kad man ne visi namie. Tik jis ir nususe čigonai pavartėj. Nė prasidėjęs karas taip manęs neapstulbino. Maniau, sapnuoju. Bet atėjo dar vienas kitas iš mūsų. Irgi sustojo ir trynė akis kaip apspangę.

— Galas, sakau. Dabar tai jau svieto pabaiga, ne kitaip. Buvau tuomet dar vaikas. Atskuodžiau pats pirmas, užmiegotom akim. Maniau, aplenksiu visus ir susirinksiu geriausią arklių mėšlą. Jeigu kiaulės bus sočios, nereiks braidyti po upę ir rinkti geldučiu. Pakęst negalėjau verdamų geldučiu kvapo. Mane vemt

versdavo, kai reikdavo peiliu išdarinėt visą jų kalną. Atbėgu, o čia tuščia. Tik policininkas maklinėja kaip pusprotis tarp tuščių prekystalių, visas perlytas. Ir čigonė su meška. Daugiau nieko. Sakau, sapnuoju. Trinu trinu akis, noriu pabust. Nieko.

— Vaikščiojau kaip po dykumą. Buvo blogiau už dykumą. Dykuma ir yra dykuma, ir nieko iš jos nelauki. O čia ausyse man skambėjo ankstesnių turgų šurmuly, juokas, gyvulių balsai, nosis užuodė aitrius cinamono, žolių, kraujo ir mėšlo kvapus, Q akys matė tik dyką plynę su telkšančiom balom, o virš jos pilka, nuobodžia, iš proto varančia lietaus marška. Kas yra, klausiu savęs. Kas yra? Kas atsitiko? O vietoj atsakymo girdžiu, kaip trankos širdis: bupt, bupt, bupt. Dievaži, tartum kas muštų būgną. Šitaip: bum, bum, bum, bum.

— Dar tie čigonai. Mano nervai neišlaikė, kai pamačiau plyną aikštę, be jokio šurmulio, be bruzdesio. Čiupau čigoną už plaukų ir pradėjau rėkt. Matau, kaip seilės tykšta man iš burnos...

— Taigi. Ėjau kaip myriop. Vilkau tą prakeiktą pašto maišą. Žemė kliurkė po batais, atmenu kaip šiandien. Čigonų buvo penki ar šeši. Senis, du vyrai, dvi moterys ir mergaitė. Senis sėdėjo ant margo ryšulio, pamesto tiesiai į purvą, ir ramiai kramtė duoną. Užgėrinėjo gal vandeniui, gal degtinei. Viena moteris laikė už kelnių diržo pririštą lokį nusišėrusiu kailiu, bet grėsmingai atrodanti, parūdijusių lašinių spalvos dantim. Mergaitė buvo kokių keturiolikos metų, liesa, kaulėta, - negraži, kažkokio atstumiančio veido, per dideliais batais. Aš nejučia pagalvoju apie šiltą savo žmonos kūną. Paskui pamačiau, kad kažkas mušasi.

— Jis petim praskyrė žmones ir priėjo prie čigonų. Senis ir mergaitė susidomėję spoksojo į brezentinį pašto maišą. Mielai būtų jį patikrinę. Kas jų nežino.

— Liaukitės, pasakiau, mes čia nepakenčiam jovalo. Mergaitė nusijuokė, ir aš pajutau, kad man veidą išmuša raudonis. Sumuštas čigonas nuėjo, šluostydamas kraują nuo panosės.

— Įkrėčiau kaip reikiant tam juočkui. Nervai neišlaikė. Pasirodė, kad čigonai kalti dėl visko. Kai nervai neišlaiko, rankos man pradeda niežėt, o kumščiai patys gniaužias. Savęs bijodavau. Bet juočkį pritvojau kaip reikiant.

— Tuomet lokys suniurzgėjo ir pasistojo ant užpakalinių kojų. Aš krūptelėjau, žengiau atbulas ir paleidau pašto maišą. Maišas nukrito į purvo klaną ir aptėškė seniui veidą. Mergaitė vėl nusijuokė, senis tebevalgė duoną, ir jo ranka nepakilo purvo nusišluostyt. Aš pakėliau maišą ir pakračiau, bet tas vis tiek liko šlapias ir žemėtas ir jį reikėjo laikyti atstu nuo savęs, kad nesu-siteptum, o tai buvo nelengva, nes paštas svėrė sunkiai. Maniau, kad pasiusiu iš piktumo. Mintyse prakeikiau garlaivį, lietų, čigonus, lokį, mergaitę, paštininką, turgų ir žmones, rašančius laiškus. Žiūrėkit man, garsiai pagrasinau visiems.

— Ateistai, pasakė kažkokia senutė apie čigonus. Senutei iš krepšio dirščiojo dvi antys: atrodė, kad tenai viena dvigalvė antis. Neperspėjau išeidama marčios, sako, kad neišileistų čigonų. Dabar jau rasiu namus tuščius. O jis liepė jai nesibaimint, garantuotai niekas nebus pavogta. Bet senutė pasakė, girdi jos marti žiopla.

— Mes vengėm žiūrėt į plyną turgaus aikštę. Manėm, gal išnyks tie kerai ar apžavai, kad juos kur velnias.

— Kažkas mane stumtelėjo, pašto maišas prisiglaudė prie mano kelnių ir jas išmurzino.

— Jis pasakė — prakeikimas, o paskui spyrė į maišą. Maišo rankena nutrūko. Daugiau aš nebežiūrėjau. Ne tas buvo galvoj. Supratau, kad neišsisuksiu nuo geldučių, ir nuslampinau namo. Žinojau: dar gausiu į kailį, kad pareinu tuščiais kibirais.

— Tas velnio maišas nutrūko ir vėl nudribo ant žemės. Šįsyk į sausesnę vietą, bet užtat į ištežusį šunšūdį. Rankena žemyn. Pajutau akyse ašaras. Išsitraukiau nosinę, koja atverčiau krepšį, pervėriau nosinę per rankenos kilpas ir surišau. Išėjo nauja rankena, bet gerokai siauresnė. Pakėliau pašto maišą. Nešt buvo galima, tik nosinė pjovė pirštus. Kol plušėjau, prilijo į kepurės įdubimą, ir kai atsitiesiau, šalto vandens pribėgo už apykaklės. Kažkas pasakė, kad turgaus nebėr. Lyg mes visi būtume akli. Kai dėl manęs, pasakiau aš, tai to turgaus gali išvis nebūt. Gausiu išsimiegot. Su pavydu prisiminiau šiltą lovą. Purve buvo įsispaudus dviračio vėžė.

— Žiūrėjau į tą dykynę, merkiama lietaus, ir taip man spaudė širdį, taip spaudė. Ilgėjaus praeities.

— Atsigręžęs pamačiau, kad senutė nuėjo po prekystalio stogeliu ir pati viena įsitaisė tenai. Krepšį su paukščiais pasidėjo prie šono. Prekystalis jai buvo per aukštas, tuomet ji kilstelėjo sijonus, užlipo ant suolo ir atsitūpė. Sumuštas čigonas, pamenu, tyliai grojo lūpine armonikėle. Jis sėdėjo netoli senutės ir liūdnamai žiūrėjo į švininę upę tolumoj, kylančią dangun. Tokiais drėgnais žvilgsniais moka žiūrėt tik čigonai ir girtuokliai. Man jo pagailo. Kairei jo rankai trūko trijų pirštų. Gailėjaus juočkio, kam jį sumušiau. Nervai. Priėjau prie jo ir atsistoju šalia. Čigonas apmirė ir laukė, kas bus. Turėjau du butelius alaus. Vieną padaviau jam. Jis nusišypsojo. Niekad nebūčiau patikėjęs, kad dalinsiuos alum su juočkio. Bet jautėmės tokie vieniši tam tuščiam lopiny žemės, kuris seniau buvo turgus.

— Jie atkimšo alų ir ėmė gert. Porcelianinė kamščio nuolauža nukrito ant prekystalio. Viena senutės antis pačiuopo ją snapu ir mėgino praryt, tačiau šukė įstrigo ryklėj.

— Prakeikta antis ėmė krykt ir blaškytis. Nuo jos balso tuštuma atrodė dar nykesnė. Ir lietus — be galo, be krašto. Žmonės panašūs į šmėklas, į išpurtusius skenduolius. Taigi. Kas dabar pasidarė, nelaboji? — senutė pykstelėjo ir sušėrė delnu an-

čiai per galvą. Bet antis vis tiek krykė, tik tyliau, labiau švokš–dama.

— Antis vis rijo ir rijo, bet kamščio šukė tvirtai įstrigo ir nelindo nei pirmyn, nei atgal.

— Aš gėriau alų ir jutau, kaip galva pamažėle ima svaigt ir ją paliauja skaudėt. Bet kai butelis buvo tuščias, paaiškėjo, kad burna išdžiūvus kaip ir anksčiau, troškulys neapmalšęs. Išlupau kitą butelį juočkui iš nagų, laimė, jis buvo vos pradėjęs gert, bet tuo momentu man pasidarė bloga. Tada gražinau butelį vargšui. Še, gerk, sakau, aš juokauju. O pačiam anokie juokai. Riaugėjau kaip pasamdytas. Man atrodė, kad mano akys riebaluotos, o gal kad jas apvelka pelėsiai nuo to prakeikto nesibaigiančio lietaus.

— Antis vis krykė. Kamštis jai pjovė stemplę. Lūpinės armonikėlės trelės geso drėgnam ore. Širdy buvo tuščia. Čigonas lingavo galvą, lyg išiklausydamas į kažkokį jam vienam girdimą toną, ir vėl spaudė armoniką prie lūpų. Lyg ją bučiuotų. Grojo negarsiai, susikaupęs. Pamažėle ėmė lietus lėta graži melodija. Rodės, čia ne armonikos balsas virpina drėgną orą, o pats lietus, krisdamas iš dangaus begale skirtingų lašelių, užgauna žemę tais ksilofono šaukšteliais ir ši liūdnei, melodingai ir jautriai virpa.

— Senė paėmė antis už kaklų ir ištraukė. Paaiškėjo, kad iš tikro ten besanti viena stambi antis dviem galvom. Pajutau, kad nervai vėl mane suima. Čiupau antį iš senės ir tėškiau žemėn. Bet antis išslydo ir pasileido bėgt, krykdama kaip pamišus, plakdama sparnais ir taškydama purvą plėvė tom kojom. Paleidot mano antį, pareiškė senė, prašom dabar sumokėt. Nusispjoviau ir nuėjau.

— Batsiuvio veidas iš pykčio nusidažė aviečių spalva. Jis nuėjo iki savo būdelės, bet neatrakino jos, tik pastovėjo, kuri laiką bukai žiūrėdamas į spyną, paskui atsisuko į turgų pasibaisėjęs. Iš tiesų tuščias, sumurmėjo. Tuščias tuštutėlis. Dieve mano, kaip reikės gyvent. Jis atsirėmė kaktą į primirkusias būdelės lentas ir apsiverkė. Mačiau, kaip krūpčioja jo pečiai. Paleido antį, skundės senutė. Ateistas. Kaipgi dabar ją pagausiu. Nesu greita.

— Reikėjo kojas suriš, surikau aš per visą tuščią turgų. Jutau, kaip man veidą išpila raudonos dėmės, pakaušis tiesiog dega.

— Purvo nuo veido senis taip ir nenusišluostė. Kažko rypavo senutė. Pametė savo antis, ar ką, pagalvojau. Ant prekystalio, nuleidęs kojas, sėdėjo čigonas ir čirpino lūpinę armonikėlę. Po kojų pasipainiojo antis dviem galvom, o čia dar tą mėšliną pašto maišą turėjau tampyt. Čiupau antį už abiejų kaklų ir pakėliau: kieno paukštis? Mano balsas skambėjo piktai ir išakmiai.

— Visai nusivarė, vargšėlė, pasakė senutė, kas bepirks tokią?! Policininkas gražino jai antį.

— Mano nervai buvo įtempti iki zvimbessio. Rytinio pakilumo ir ramybės lyg nebūta. Kaip turėjom atrodyt praskrendančiam paukščiui: saujelė sulytų žmonių, be tvarkos maskatuojančių po tuščią turgavietę. Bet jokie paukščiai neskraidė. Padangėj irgi buvo nyku.

— Atrodė, jis ieško, prie ko galėtų prikibt ir išgiežt pritvinkusių pyktį. Išgirdo armonikėlės muziką. Armonikėlė ir buvo tai, ko betrukė, kad jis galutinai prarastų pusiausvyrą.

— Senis čigonas nesiderėdamas sumokėjo bobai už dvigalvę antį. Blogumas vis nepraėjo.

— Jis priėjo prie čigono suknežinta nosim ir išmušė jam iš rankų armonikėlę. Čigonas nušoko nuo prekystalio jos pasiimt, bet policininkas įmynė ją į purvą ir laikė prispaudęs batu. Lauk, dusliai pasakė jis, lauk iš turgaus. Čia sueina padorūs žmonės. Drožk į šokius ir liurlink savo sušiktą muziką. Jis laukė kokio pasipriešinimo, kad galėtų paleist į darbą kumščius.

— Aš nesižinojau ką daras. Rytinės nesėkmės išikūnijo tam nelaimingam muzikante, sutapo su juo, ir aš buvau pasiryžęs susidorot su jom visom išsyk.

— Bet čigonas nė nemanė priešintis. Žinojo, kas jo laukia, jei pasipriešins. Gali ją sau pasilikti, pasakė jis policininkui ir nusijuokė. Greičiausiai jį prajuokino žodžiai apie padorius žmones, kurie čia renkas. Turgus juk buvo tuščias tuštutėlis. Dieve mano!

— Čigonas nusišiepė man į akis ir nuėjo, o aš likau stovėt. Lietus nuo kepurės tebevarvėjo už apykaklės. Pašto maišas vis dėlto iššūdino kelnes.

— Po dešimties minučių dvigalvė antis nustipo, perpykę juočkiai pakėlė baisų erzėlį, suskato ieškot senės, bet jos ir pėdos jau ataušo. Taip jiems ir reikia, velniai juos rautų.

— Buvau bepradedas nerimaut dėl pašto. Sėdėjau prie lango ir laukiau. Siūbtelėjo stiprus vėjo gūsis. Jis sujudino kietai įmigusį šikšnosparnį, nelyginant kriaušė kabojusį pastogėj. Šikšnosparnis atleido vieną koją ir kuri laiką supdamasis kabėjo ant kitos. Dar vienas vėjo pūstelėjimas, ir šikšnosparnis šleptelėjo ant šlapių spalių, išbyrėjusių iš plyšio tarp sienojų. Jis neramiai sujudėjo, bet nepabudo. Veikiai jį aptiko sustirus katė, kuri sliūkino palei namo sieną. Šikšnosparnio bemat neliko. Kaip tik tada pamačiau gatvės gale policininką su pašto maišu, grįžtantį iš turgaus.

— Jis grįžo surūgęs. Atsimenu, sėdėjo ir rūkė pypkę, kol aš šepėčiu valiau purvą nuo jo kelnių. Ūmai išpūtė dūmus ir pasakė, kad turgaus daugiau nebėr. Kodėl, paklausiau aš ir tuojau išsigandau, kad kvailas klausimas jį suezins. Buvau priblokšta žinios. Kodėl, kodėl, pakartojo jis, pati žinai kodėl! Nujaučiau, bet nenorėjau tikėt. Maniau, kad jis ką pridurs, kad nuramins mane. Lioviaus dirbt ir žiūrėjau į jį. Bet jis tylėjo.

— Mačiau žmoną, besidarbuojančią šepėčiu. Jos krūtys te-
liūskavo. Aš ištiesiau ranką ir uždėjau jai ant strėnų. Ji pakėlė
šepetį ir sustingo. Paskui nusijuokė ir dirbo toliau.

— Mirties Namai? — sakau aš, pati netikėdama. O jis — hm,
bet akių nuo manęs nenuleidžia.— Nejaugi kas iš rimtųjų galėjo
patikėt, kad mūsų slėnis tai mirties namai? Nejaui tai įmanoma?
Šitokia krūva žmonių, ir visi patikėjo, kad pas mus niekas ne-
miršta, nes mirtis pasirinko Sniegoviją savo namais? Dieve die-
ve. Kas galėjo paleist tokį gandą? Koks mūsų priešas tą sugal-
vojo? Juk be turkaus mes pražūsime. Mirsim badu ir mes, ir mūsų
vaikai. O jis:—Mes negalim mirt. Juk mes nemirštam. O aš: —
Dieve dieve, kokia gėda, ir nieko žmogus negali padaryt. Kalbu
ir jaučiu, kad jis žiūri man į krūtinę. Jo ranka pajudėjo mano
strėnom žemyn. Visa ištempiau. Nežinau,— nei iš šio, nei iš to
pasakė jis, o jo ranka slystelėjo dar žemiau. Negaliu žinot,—
ranka pasiekė mano šlaunis. Už ką dievas mus šitaip nubaudė? —
pasakiau aš, o paskui: — Tau vis negana. O jis: — Negana. Iš-
traukė savo kelnes man iš rankų ir numetė ant grindų; visas
mano darbas perniek. Kas tau šiandien pasidarė? — sakau. Ne-
žinau,— murma jis, o jo ranka vėl pajuda, tik dabar jau aukš-
tyn. Aš nusijuokiau, pati nesuvokdama kodėl, ir suvirpėjau: —
Jeigu taip ir toliau bus, aš tikrai pagimdysiu vaiką žvynuota
galva. Bet jis nesiklausė. Šeriuoti jo pirštai aptiko kietą sijono
sagą. Ką tu jam padarysi.

— Paskui lauke pradėjo šviesėt. Lietus liovėsi lijęs. Mačiau
pro langą, kaip nedidelis šuo, riebus lyg pirštinė, išlindo iš bū-
dos, vangiai pažvelgė į pasieny prigludusią katę ir nusižiovavo.
Nejau tai teisybė, pagalvojau. Norėjos išmest viską iš galvos,
pamiršt nelyginant blogą sapną. Penki vaikai, keturi sukriošę,
vos judantys seniai, iš kurių vienas nepakyla iš lovos ir tiesiog
pūva gyvas. Štai kas anuomet karojo man ant sprando. Aš jau
buvau ne sykį prakeikęs viešpatį dievą, kuris atėmė iš mūsų
mirtį. Bet štai išaušo pažliugęs rytas, ir aš išgirdau, kad nebėr
turkaus, mūsų turkaus, mūsų maitintojo. Dieve dieve, ką daryt.
Dar ir obuoliai tais metais sukirmijo vos užsimezgę. Papirosus
jau seniai rūkiau tik prasčiausios markės. Nuėjau patikrint spaš-
tų kurmiams, bet pusiaukelėj prisiminiau, kad niekam dabar jų
kailiukai nebereikalingi. Kur juos parduosiu? Kam?

— Susekiau šešką pagal nubyrėjusias plunksnas. Ką tik pati
buvo išėgus man mėlynę paaky. Ji matė čigonus su meška ir sakė,
kad jie nudaigojo perekšlę. Man atrodė, kad ne. Norėjau jai
sušert, bet ji mane aplenkė. Dabar turėjau tvirtą įrodymą — din-
gusios vištos plunksnos, suteptos krauju, prie šeško olos. Galė-
jau nesunkiai įrodyt savo teisybę, bet niekam nieko nesakiau,
tik paspendžiau ties urveliu kilpas. Nenorėjau išvis šnekėtis su
pačia. Ji sukėlė barnį nepraėjus nė penkiom minutėm, kai mudu
su ja... na, jūs suprantat. Jos ir kūnas taip sudėtas — liesa, pra-

kauli, choleriška. Mačiau, kaip ji, apakus nuo pykčio, dar kone pusplikė pereina gatvę ir beldžia į nuovados duris, įmanydama išpilt savo skundų kibirą, vos tik durys prasivers. Bet durys neatsidarė. Neatsidarė nei po trečio, nei po ketvirto beldimo. Kraujagyslės pulsavo mano pačios smilkiniuose. Įdomu, kodėl niekas neatidaro. Nejaugi jis vėl? Reiktų nueit pasižiūrėt pro langą, pagalvočiau. Gašlus kuily, iškošė mano pati pro sukąstus dantis ir grįžo atgal. Ji irgi suprato, kodėl tos durys neatsidaro.

— Kažkas beldžia, pasakė ji. Jos akys buvo plačiai atmerktos, minkštas sodrus žvilgsnis glostė lubas, pilkšvas apniukusios dienos šviesoj. Tegul, atsiliepiu. Palauks, jei labai reikės.

— Aš prisimerčiau gaudydama vyzdžiais šviesą. Ta šviesa buvo kažkokia nelygi, nevientisa, blyški, ir nuo jos liko vos jaučiamas rūgštus atskonis burnoj. Kaip nuo rūgščios duonos. Tas rytas man ir išiminė kaip rūgštus rytas. Kitaip jo sau ir nevadinu.

— Tu gauni algą,— pasakė ji.— O kaip gyvens jie? Kaip žuvis krante. Ko jai rūpi jie? Gal pasiprašyt, kad perkeltų kitur? Pajutau, kaip veido odą bado tūkstantis mažų adatėlių. Tai buvo plonytėm kraujagyslėm veidan trykštantis karštas kraujas. Versis kaip nors,— pasakiau.— O paskui, žiūrėk, ir susitvarkys. Išvažiuot, ar ką, iš to prakeikto miestelio? Taip, aš pavydžiu, kai girdžiu, kad ji rūpinasi kitais, ne tik manim. Pavydžiu, ką čia slėpt. Štai ir tuomet išiklausiau į save ir, išgirdęs atšniokščiant pavydo bangą, susigūžiau. Atsidusau su palengvėjimu pajutęs, kad banga šįsyk nuūžė per daug manęs neužkliudžius ir nesukrėtus: aš bijodavau savo pavydo.

— Šėškas. Ką jis ten daro? Išivaizdavau, kaip jis, kiūtodamas šiltais viduriais perkvipusioj tamsoj, baigia dorot vištą ir užmiega sotus, pūkais apkibusiu snukiu. Du ar tris kartus jo sapną pertraukia čiaudulys, kai pūkai pakutena šnerves. Net išgirdau jį čiaudint.

— Lauke nušvito saulė. Žolėj nedrašiai svirptelėjo žiogas, džiovindamas drėgnas sparnų plėveles. Vienas iš paskutinių tos vasaros žiogų. Todėl gerai ir pamenu.

— Na ir kas, kad gyvenau vienas. Man nebuvo lengviau kaip kitiems. Mano nervai silpni, aš greit ir netikėtai pametu galvą. Kokia moteris tą būtų pakentus? Bet stengiaus gyvent taip, kad atrodytų, jog ir aš turiu moterį. Stalą laikiau užtiestą švaria mėlyna staldengte, kurią nuimdavau valgydamas, o paskui vėl užtiesdavau. Nušveisti rykai tvarkingai kaboję pasieniais. Ant palangės vazelė, primerkta astrų. Niekas nebūtų pasakęs, kad gyvenu vienas, ne tik vienas,— vienišas. Atrodė, kad mano namuose tikrai esama moters, kuri gal ir negyvena čia visą laiką, bet ateina dažnai, ateina kiekvieną dieną ar kiekvieną naktį, kad perduotų tuštiems,- tvarkingiems, snaudžiantiems kambariams truputį savo kūno šilumos, kad paliktų juose truputį savo kvapo, levandos ir savo prakaito kvapo, kad žvilgsniu pa-

blizgintų ir taip spindinčius vario dubenis, kad minkšta savo eigastim suteiktų stangrumo grindims, idant šios neaptingtų ir *nepradėtų* senatviškai girgždėt. Aš sėdėdavau turguj pilna burna vinučių ir dairydavaus į moteris įsivaizduodamas, kad kuri nors iš jų tai ji. Suprantat? Tuo ir gyvenau, kitaip būčiau pradėjęs kvaist nuo vienatvės. Gyvenau laukdamas, tikėdamas, vildamasis. Ir tą rytą, kai pamačiau tuščią turgų, man nebuvo lengviau nei kitiems.

— Už lango kažkas ėmė kosėt. Kosulys buvo aštrus, į galą gurgiantis. Aš krūptelėjau. Tai džiovininkas katinas,— pasakė jis.— Dieną naktį šlaistos aplink, aš ne vieną vidurnaktį esu nubudęs nuo jo kosulio priepuolių. O aš ir negirdėjau nė karto.

— Liesas kūnas trūkčiojo nuo kosulio, kol katinas išvėmė šikšnosparnį. Netrukus kosulys praėjo, vargšas gyvulėlis vėl sulaižė išvamas ir be garso nuėjo sau, iškėlęs nusišėrusi uodegos strampą.

— Gerai,— pasakiau,— aš patikrinsiu. Paštininko žmona iškėlė virš galvos sausus sugniaužtus kumščius, ketindama pratrūkt srautu prakeiksmų, bet aš nusigrėžiau ir nuėjau.

— Kurį laiką mano pati žiūrėjo jam įkandin, ir jeigu tada policininkas būtų atsigrėžęs, tai būtų išvydęs, kaip mano pati lėtai nuleido rankas, kažkaip susigūžė ir iš akių jai ištryško dvi ašaros, palikusios veide blizgančius takelius, nelyginant būtų nusilaužusios mažos sraigės. Jeigu tuo momentu ji būtų pastebėjus mane, aš žinojau, ką būčiau pamatęs jos akyse: paskučiausia pasibodėjimą manim. Bet tai jau nebedaro man išpūdžio. Kažkada, dar prieš kokią septynetą metų, aš būčiau užsikniaubęs ant rašaluoto stalo ir apsverkęs, bet tada jau mano širdis buvo apsi-traukus plona balkšva plėvele, panašia į sustingusį avienos ląją, vaikščiojau aš basas, mėšlinom kojom, nesusisagstęs marškinių, dantis valiausi kartą per mėnesį ir riebiau užvalgęs gadinau orą be jokios sarmatos. Man jau buvo praėjęs tas laikas, kai galėjau pasidaryt sau galą, kad tik nepamatyčiau mylimosios akyse to, ką dabar pačios akyse galėjau išžiūrėt kone nuolatos ir kas galų gale man visai neberūpėjo.

— Vėl nuėjau prie turgaus, bet čigonų čia neradau. Turgavietė tebebuvo nykiai tuščia, tik silpnas vėjas šiureno popieriaus skiautę, perpus užpiltą džiūstančio purvo. Pastovėjau ties vartais svarstydamas, kurion pusėn galėjo nueit čigonai. Skaistėjan-tis dangus neįstengė išblaškyti krūtinės slogučio. Peržvelgęs apylinkes, paupy išvydau ko ieškojęs: skystą dūmelį.

— Aš nusimečiau drabužius, nenuleisdamas akių nuo žalsvai plieninio upės vandens. Mano raumeningas, bet per daug kampuotas kūnas žvarbo nuo vėsos. Jeigu pasinersiu vandenin, jeigu pasieksiu dugną, jeigu tatai padarysiu ir pasemsiu rieškučias smėlio ir iškelsiu viršun, viskas dar susitvarkys. Pasaulis vėl bus koks buvęs, žmonės ims mirt, kapinės atgis, sykiu atgims ir turgus, aš vėl matysiu moteris, lauksiu, tikėsiuos išaušiant dieną,

kai mano vienišumui ateis galas, ir tegul žinosiu, kad tokia diena neišauš, bet turėsiu vilties ir galėsiu gyvent. Įbridau į drumstą vandenį, pūkštelėjau ir panėriau. Nesu geras plaukikas, ir mano judesiai buvo nerangūs. Yriaus link dugno, kuris buvo velniai-žin kaip giliai. Ausyse ėmė spengti, bet aš vis nėriau ir nėriau. Prie pat dugno kažkas trūko dešinėj ausy, ir skausmas nutvilkė pusę galvos. Tačiau aš įveikiau gyvulišką akimirkos impulsą iškilt, be išlygų tikėdamas savo sugalvotu burtu. Pasiokiau dugną, prisėmiau pilnas saujas švaraus upės žvirgždo ir skubinai, su plyštančiais plaučiais ėmiau kilt vandens paviršiun. Kai išlipau į krantą, atrodžiau apgailėtinais: veidas pilkas nuo įtampos, plonytė kraujo srovelė iš ausies, gyvatėle vinguriuojanti per kaklą, petį ir krūtinę. Godžiai traukdamas orą, prikišau rieškučias sau prie akių. Rieškučios buvo tuščios, nes upės vanduo kylant išplovė visą smėlį iki paskutinės smiltelės.

— Čigonaitė pirmoji pamatė mane ateinant ir šūktelėjo saviškiams. Moterys kažką ėmė slėpt, kaišiot į ryšulius. Kai priartėjau, visi tylėdami ką nors veikė, tenorėjo tuo parodyt man, kad jie tvirti, kad mano pasirodymas jų nebaugina. Klajokliškas gyvenimas išmokė juos tokio elgesio, juk kiekvienas susitikimas su valdžia galėjo baigtis liūdnei. Visada buvo tam priežasčių. Aš paklausiau mergaitę, kuo ji vardu. Ji sėdėjo ant akmens ir žaidė su dar šilta paukščio gerkle. Truputį suspaudus dantim jos galą ir pučiant orą, jai pavyko išgaut žemą, parpantią, bet vis dėlto aiškų garsą, panašų į dūdmaišio. Ji apsimetė manęs nepastebinti tol, kol nesustojau šalia ir neužkalbinau. Mergaitės vardas buvo Tane. Aš paklausiau, iš kur ji gavo tą daiktą; apžiūrėjęs rožinį nariuotą vamzdelį, kurio galas vėl spėjo atsidurt mergaitės burnoj. Bet Tane neatsakė, tik mostelėjo į senį. Gerai. Linktelėjau galva ir nužingsniavau tenlink. Nuo upės kvepėjo mėtom ir žuvim. Paklausiau senio, ką jie verda puode. Senis prisimerkęs tiriamai žiūrėjo į mane. Paskui atsakė, kad mėsa. Jie pirke antį. O gal vištą? — paklausiau aš. — Gal pirkot vištą? Senis ramiai atsakė, kad antį. Girdi nesirūpinkit, ponas viršininke, štai ji. Jis kilstelėjo skarelę ir parodė beveik baigtą dvigalvės anties iškamšą. Aš krūptelėjau: anties žiūrėjo į mane tuščiom akiduobėm. Paskui anties kryktelėjo, aš vėl krūptelėjau ir atsi- grėžiau. Tane stovėjo man už nugaros ir pūtė anties gerklę. Senis užriko ant jos, ji nusijuokė ir grįžo ant akmens. Graži, — pasakiau aš. — Kaip gyva. Čigonas tylėjo. Paklausiau, kam jie ją papjovė, bet senis tik numojo ranka ir nieko neatsakė.

— Klevo uokse ties mano langu trūko kietas lėliukės apvalkalas, netrukus išlėkė gerokai pavėlavus oranžinė peteliškė, suplasnojo skaudžiais sparnais ir mirgėdama ėmė kilt aukštyn, vildamasi svaiginančiam aukšty sutikt patinėlių. Paskutinį šiemet patinėlių vakar prarijo šikšnosparnis, paskui pernelyg įmigęs ir nukritęs ant spalių krūvos, kur jį rytą surado katė. Keistas, keistas aklavietės jausmas. Nesitraukia, nepraeina.

— Aptūlojau savo pašiurpusį kūną drabužiais, atsiguliau į žolę vėjo neužpučiamoj vietoj ir ėmiau šildytis saulėj, spausdamas prie ausies suglamžytą nešvarią nosinę. Žiūrėjau į tyliai sklendžiančius baltus debesis ir nė pats nepagavau, kaip man iš akių išriedėjo pirmosios ašaros. Supratęs, kad verkiu, pasijutau nuskriaustas paauglys, kuriam lyg ir gėda ašarų, bet sykiu ir daros lengviau nuo jų. Aš verkiu tylutėliai, nekūkčiodamas ir neraudodamas, be jokio įtūžio ar ypatingo gailesčio sau ir savo praeičiai, ramiu nusivylimo verksmu. Dešimties metų motina mane pristatė karklų vytelių pjauti. Dar vaikas aš išplaukdavau valtim į didžiuosius karklynus, pasiėmęs savaitei maisto, irdavaus visą dieną prieš srovę ir penkias šešias kiekvienos savaitės dienas praleisdavau visišką vienatvę, nuo ryto iki pietų kirpdamas vyteles, genėdamas jas ir rišdamas į pėdus, meškeriodamas pavakariais, virdamasis valgį ar gulėdamas žalioj vytelių palapinėj, ėdamas pagiežos žmonėms, kurie galėjo kalbėtis, bendrauti, juoktis viens iš kito. Paskutinę dieną pakrauta valtim leiddamasis namo, aš netrokšdavau nieko kito, tik išivelt į kokias nors peštynes, per kurias išsikraudavau paleidęs į darbą kumščius, išliedavau visą save, visą širdgėlą, tuomet patirdavau visus tuos jausminius atspalvius, kurių neįmanoma patirt vienatvėj, nebendraudant su žmonėm: meilę, pasiilgimą pokštų ir juokų, bundantį lytinį potraukį, pavydą, ižeistą savimeilę, neapykantą, draugiškumą, ištikimybę. Gal ketvirtį valandos ašaros plėvė man akis. Paskui nusišluosčiau kraujuota nosine šlapią veidą, nusišluosčiau nosį ir atsistočiau. Rūpestingai susisagsčiau visas sagas ir patraukiau ton pusėn, kur girdėjau kažkokios keistos birbynės plerpimą.

— Ant viryklės šnekučiuodamas virė riebios košės puodas: gulkt gulkt gulkt. Bet kai išvirs, tai visiems teks ne daugiau kaip po šaukštą. Ir kuo toliau, tuo viskas bus blogiau. Gaila ir apmaudu.

— Pusiaukelėj staiga patikėjau, kad viskas bus gerai. Rasim išeitį. Ir žengdamas be jokio tako, tiesiai per lanką, aš uždainavau nežiūrėdamas nei melodijos, nei ritmo. Tiesiog kiek pakeltu balsu ir truputį skanduodamas šūkčiojau žodžius, kurie tuo momentu atėjo man į galvą. Mano viltis ir pasitikėjimas vis augo.

— Pasiraitęs kelnes braidžiau po seklumą, rinkau geldutes ir kroviau į pintine. Retsykiais stabteldavau žiūrėdamas, kaip pabaidyta „ožka“ akimirksniu išrausią į smėlį ir dingsta. Stebuklas, daugiau nieko. Nė sekundės vis dėlto negalėjau pamiršt, koks juodas gyvenimas manęs laukia. Diena iš dienos, metai iš metų rinkti nekenčiamas geldutes, virt, šert niekad nepasotinamas kiaušes. Jeigu atsirastų mesijas, jeigu jis eitų pro šalį ir kviestų sekt iš paskos, tučtuojau viską mesčiau. Būčiau jam ištikimas apaštalas.

— Debesų padaugėjo spindinčiam danguj, jų šešėliai slydo per žolę, upę, namų stogus, medžių lajas, daržus ir sodus. Aš

sustojau prie čigonų. Senis, pajutęs už nugaros žmogų, atsigręžė ir sėdėjo tylėdamas, žiūrėdamas į mane. Aš sugniaužiau kumščius. „Atėjau pas jus,— pasakiau.— Priimkit mane. Leiskit eit kartu. Nebėra daugiau man čia gyvenimo.“ Senis tylėjo. „Aš nesibaidau jokio darbo. Tik negaliu daugiau čia gyvent.“ Senis tylėjo. „Pražūsiu, jei liksiu čia.“ Senis tebesėdėjo tylus ir žiūrėjo į mane. „Šitas miestelis pasmerktas. Turgaus nebėra, ir miestelis pasmerktas ilgam, kankinančiam nykimui. Nepraeis nė treji metai, kaip visi iškvaiš, o paskui pradės ėstis kaip alkanos žiurkės. Nenoriu šito matyt. Eisiu su jumis.“ Senis sujudino lūpas kažką sakydamas, bet ilgesio išdegintas mano smegenis, ką tik lengvai patikėjusias išeitim, dabar pagavo įsitikinimas, kad čigonai manęs nepriims. Aš nelaukiau smulkesnių paaiškinimų. Sunkus mano kumštis ore švystelėjo ir atsitrenkė į senio smakrą. Senis krūptelėjo ir pagriuovo, nugara suslėgdamas kažkokią iškamšą. „R-r-rupūžė“,— sumurmėjau pajutęs gilų dūrį šone ir pamatęs akies kampu juočki, atšokantį nuo manęs su peiliu ištiestoj rankoj. Jis visas drebėjo. Matyt, niekad nebuvo papjovęs žmogaus. Jau gulėdamas žolėj, vėl regėdamas dangum plaukiančius debesis ir rankom gniauždamas drėgnos žemės grumstus, aš niekaip neįstengiau suprast, kodėl šitaip atsitiko, jeigu senis vis dėlto atsakė man: „Gerai. Eik su mumis“. Še tau ir išeitis.

— Taisiaus eit namo, nes abi pintinės buvo pilnos. Delsiau, delsiau, nors žinojau, kad vis tiek reiks eit ir peiliu mėsinėt saldžiai kvepiančias geldutes. Tuo metu išgirdau pūkstelėjimą. Du vyrai ėmetė upėn kažkokį sunkų daiktą. Iš pradžių vanduo atnešė raudonas kraujo žliūges, paskui ir visą kūną. Ištraukiau jį ant smėlio ir nubėgau šauktis pagalbos...

XVI

Stop! Galo tam plepėjimui nebus. Jūsų kelią užtvėrė šiukšlių krūvos, tinko nuolaužos, sudžiūvusių kalkių gabalai. Patys pajutot, kad jūsų atmintis pilna visokio šlamšto, kad svarbiausi dalykai, anksčiau vertę kraujuot jūsų širdis, dabar tarytum ištirpę, išsitrynę, užgožti aibės smulkmenu. Jūs ėmėt prarast orientyrus, pametėt kryptį, išleidę į menkus buitinius anų dienų rūpesčius. Smulkmeniška prigimtis privertė jus užmiršt kadais skausmingus ir dramatiškus faktus. Reikėjo ieškot kito kelio. Nukreipėt kalbą į šalį, ir nauji labirinto vingiai vėl atsivėrė prieš jūsų akis.

Mirtis ir visa, kas su ja susiję, anuomet jums buvo tarytum pasakiška gėlė iš stebuklingų rojaus sodų, kurie visados atrodė (o ir iš tikrųjų buvo) nepasiekiami, išsvajoti, išsapnuoti, guodžiantys ir šildantys žvarbstančias širdis ir trokštančias sielas.

Slapčia vienas nuo kito jūs liejot ilgas, storas, juodas laidotuvių žvakes, ir kiekvienuos namuos jų prisirinko po skrynią. Jos gulėjo ir džiūvo, nereikalingos, nenaudojamos. Kartkartėm jūs atidarydavot skrynią ir godžiai traukdavot į save aitrų bičių vaško kvapą, ilgėdamies senų gerų laikų, kai jūsų slėny viešpatavo harmonija ir tvarka. Paskui užvoždavot dangtį, išeidavot iš kamaros ir tuojau sutikdavot senių žvilgsnius, kupinus skausmo ir priekaištų arba pavargusių ir bereikšmių, arba tokių, kuriuose jau išvis nieko nebuvo, kuriuose pasaulis atsispindėdavo kaip stikle. Štai iki ko gali atvest žmogų žila senatvė. Retsykais jūs perlydydavot nebenaujas išblukusias žvakes, kad jos atgautų spalvą ir kvapą.

Jūsų išvargusios moterys, vis labiau panešė j ančios į nuvartus darbinius gyvulius, su liesais nelyginant kaulėtų karvių užpakaliais, su veidais, išbalusiais kaip skenduolių (nes nė vasarą saulės spinduliai negaudavo paglostyt jų vystančių skruostų, kadangi kiauras dienas jos pasilenkusios triūsė daržuose), su raumeningom rankom ir tokiom pat raumeningom, bet nuo darbo linkstančiom kojom, ištaikydavo laisvą valandėlių ilgais žiemos vakarais ir tarp verpimų, mezgimų ir siuvimų sėsdavos į stakles aust. Jos ausdavo įkapes. Juodas, plonytes, su gražiausiais nėriniais ir raštais. Jos sudėdavo į įkapes visą savo širdį, visą savo meilę ir vaizduotę. Niekur pasauly numirėliai neturėjo gražesnių įkapių. O jūs jas turėjot. Trūko tik numirėlių. Netrukus ir žvakių, ir įkapių turėjot pervirš. Daugiau negu reiktų, jeigu viešpats staiga būtų sugalvojęs atsaukt savo bausmę ir jūs taptumėt paprastais mirtingaisiais.

Ko tik nedarėt! Kai kas iš jūsų eidavo prie garlaivio ir mėgindavo įpiršt praplaukiantiems žmonėms žvakių ar įkapių. Bet niekas nepirko. Jūs numušėt kainas, siūlėt prekes pusdykiui, bet tų daiktų ir dykai niekas nenorėjo iš jūsų imt. Gandas apie jus ištikusią nelaimę pasklido toli, kone iki pat jūros, jūsų slėniui prigijo Mirties Namų vardas, ir žmonės nenorėjo turėt su jumis jokių reikalų, nenorėjo nieko iš jūsų pirkt, kad neparneštų užkrato ir į savo gimtinės vietas. Nebuvo geriau nė tada, kai vienas kitas iš jūsų iškeliaavo iš Sniegovijos ir mėgino parduot savo prekes svetur. Ir tada žmonės, vos jus pamatę, atšlydavo, nususukdavo ir nueidavo, tarytum jūs būtumėt paženklinți Kaino žyme arba jūsų veidai būtų raupsuoti. Grįždavot nieko nepešę. Visur jus atpažindavo tučtuojau, vos tik pasirodydavot.

Galų gale spjovėt į tuos mėginimus. Šiaip ar taip, mirties netekimas neatėmė iš jūsų išdidumo. Negalėjot žemintis be galo, negalėjot elgetaut. Kalbėjot vieni kitiems, kad pardavinėt žvakes ir įkapes yra blogas paprotys, kad jis neatveš prie gero ir kad jei dar turit kokį būdą išbrist iš bėdos, tai šitaip elgdami neišvengiamai jį prarasit. Ir taip toliau, ir taip toliau.

Kur kas rečiau rinkdavotės prie Mozerio krautuvės. Suėję daugiausia tylėdavot. Kiekvienas turėjo per akis rūpesčių, nieko

netraukė taukšt niekų. Nebuvo jokių svarbių naujienų. Išvis nebuvo naujienų. Nei svarbių, nei nesvarbių. Tad patylėdavot, išrūkydavot po pypkę, sukrimsdavot saujelę mėtinių karamelių, iščiulpdavot koki butelį alaus ir skirstydavotės nepratarę nė penkių žodžių.

Daugiau rūpinotės kapinėmis. Išvalėt, iškuopėt jas, išgramdėt visa, kas nereikalinga, nelyginant būtumėt ruošę laidotuvėms milžino kūną. Sutaisėt, pastatėt į vietas suskilusius ir nuslinkusius antkapius, ištiesinot kryžius, iššlavėt takus, pabarstėt juos upės žvirgždu, jazminų ir alyvų krūmuose užveisėt lakštingalų, kad mirusiesiems būtų lengviau ir smagiau. Jūsų kapinės pasidarė turbūt tvarkingiausios pakrantėj. Visi, kas dar atsiminė seniai išėjusių artimųjų kapvietes, tvarkė jas ir prižiūrėjo, kruopščiai ravėjo žolę, sodino gėles ir laistė. Praleisdami kapuose kiek laiko, jūs tarsi užsimiršdavot. Bendraudami su tikrais mirusiais, gulinčiais čia pat, po velėna ir nestoru žemės sluoksniu, o ne su tais, kuriuos tik geidėt matyt mirusius, bet kurie gyveno ir gyveno, jūs pasijusdavot kaip senajam pasauly, kai visi daiktai dar buvo savo vietose. O kai temstant skirstydavotės po namus ir išvysdavot padangėj sūkuriuojančius vanagus ir kybančius aitvarus, išvis pamiršdavot, koku laiku gyvenat; tai buvo tie patys jūsų vaikystės vanagai, tie patys aitvarai, ir jūs patikėdavot, kad grįžę atrasit šiltus, jaukius, šviesius namus, gerai nusi-teikusias žmonas, raudonskruosčius vaikus, tokius, kokie jūs patys kažkada buvot, o ne tas prišnerkštas, prirūkusias, pripelijušias ir pridulkėjusias trobas, pilnas alkanų išpūstapilvių benkar-tu, amžinai surūgusių žmonių ir visąlaik merdinčių senių.

Žinoma, negalima sakyti, kad anuomet jūsų gyvenimas būtų tekėjęs visiškai ramia vaga. Netgi priešingai, negandos padarė jus grubesnius, žiauresnius nei anksčiau. Jeigu senais laikais jūs palygint retai, tik prispirti bėdos, susikibdavot tarpusavy, o ir tada geriausiu atveju pasistumdydavot, na kepšteldavot kits kitam nekietai sugniaužtu kumščiu, daugiau žalos padarydami savo krumpliams negu priešininko dantim, tai dabar sudėdavot į kumščius visą jėgą, visą įtūžį, visą neapykantą, visą tą tamsų gaivalą, kuris diena po dienos, valanda po valandos kaupėsi jūmyse ir tik laukė patogios progos pratrūkti. Dabar kilus ginčui traškėjo šonkauliai, skeveldrom biro dantys, kraujas tiško, pasitaikydavo su oda nurautų plaukų ir nuplėštų ausų. Vieni dažniausių susikirtimų buvo ginčai dėl kapų. Kapai tapo vertybe. Turimų kapų kiekis nusakė kiekvieno iš jūsų padėtį bendruomenėj. Kapai buvo perkami. Dėl kapų jūs žeminotės: tolimi giminės pataikavo vieni kitiem, visaip kaip rodė savo atsidavimą dėl teisės prižiūrėti ir puošt kapą, kuriam gulėjo koks tolimas, galbūt bendras prosenelis. Bet svarbiausia rietenų ir muštynių priežastis buvo kapų vogimas. Kiekvienas iš jūsų, atėjęs į kapines, galėjo anuomet rast savo gėles nublokštas patvorin, o vietoj JŪ pasodintas visai kitas. Kiekvienas galėjo rast netgi kitą

antkapio akmenį ir kitus žmones, o ne savo šeimynykščius, tvarkančius kapą. Tie žmonės (daugiausia iš Sniegovijos pakraščio) turėdavo popierių, rodantį, kad mirusysis priklauso kaip tik jų, ne kokiai kitai giminei. Už nedidelį atlygį popierius išrašydavo tuometinis zakristijonas arba jie būdavo paprasčiausiai padirbti, neretai pakraiglioti nepratusią prie rašto ranka. Tada prasidėdavo! Į darbą būdavo paleidžiami kumščiai, akmenys, lazdos, retsykais net peiliai, ką jau ten keiksmi ir prakeiksmi. Viskas praversdavo. Pralaimėję keršydavot. Tykodavot vakarais vieni kitų, smogdavot tamsoj, iš pasalų, mokydavot savo vaikus neapykantos. Sniegovija skaidės į sluoksnius, draugijas, priešiškas sąjungas. Dar ir dėl to nelabai turėdavot apie ką šnekėtis suėję prie Mozerio krautuvės. Tylėdavot kaip priešai. Jeigu ir iškildavo kokia kalba, tai tik giliais, ilgais atodūsiomis atmiešti spėliojimai, kas kaltas dėl jus ištikusios bėdos. Tuomet kuris nors iš jūsų pakeldavo akis aukštyn ir žvilgteldavo į Etanos lūšną. Bet Druska manė kitaip. Ir pamažu jūs persiėmėt jo manymu.

XVII

Druska įtikinėjo jus, ir jūs patikėjot, kad dėl visko kaltos piktos dvasios. Tikėjot, kad daugiausia jų gyvena upėse ir pakrantėse. Jis perspėjo, kad jūsų moterys, nuėjusios maudytis, niekad nesimautų sijonų per galvą, bet tegu nuleidžia juos žemyn, idant dvasia iš pasalų neužklyptų, ir jūs ėmėt galvot, jog, laiku nežinodami šito, neapsaugojot jų nuo tos bėdos ir visos jos jau apsėstos. Druska liepė neleist jų vienu į mišką, į lazdynus, uždraust eit į apleistus namus, dėkui dievui, tokių beveik nebuvo Sniegovijoje. Esą ten irgi pasitaiko dvasių tų moterų, kurios gimdydamos kažkada numirė.

Jums šiurpas ėjo nugarom, kai jis pasakojo:

— Aš visą laiką bijojau, kad mano motina irgi nepavirstų dvasia. Prieš laidojant pats prismaigsčiau adatų į jos panages, padėjau po kiaušinių į pažastis, įpjoviau padus ir delnus ir įbedžiau ten erškėčio spyglius. Įkalčiau į grabą vinių, prie jos pririšau vargšės motinos plaukus, o visą kūną pabarsčiau žuvų kaulais ir stiklo šukėm. Ir todėl šiandien galiu būt ramus, kad mano motina gyvena šviesų gyvenimą rojų.

Druska jums buvo vienas didžiausių autoritetų. Negalėjot juo netikėt. Visas pasaulis jums buvo sklidinasis dvasių.

— Visa turi sielą,— kalbėjo Druska.— Nėra daikto be sielos. Kai daiktai suyra, sielos virsta dvasiom, kurios neranda sau vietos žemėj. Argi tai neaišku savaime?

Jūs tik klausydavotės jo nesiginčydami, nepertraukdami. Nebuvo tokių dalykų apie dvasias, kurių jis nežinotų. Su misionieriaus įkarščiu Druska skelbė jums savo išmanymą, ir jūs ėmėt baimintis, kad svetimas žmogus nepaglostytų galvos jūsų vai-

kams, kad nepakenktų sielai, glūdinčiai galvoj. Jūs sužinojot, kodėl kai kada pradeda skaudėt kojas, rankas, galvą ir širdį: siela laikinai išskrenda iš kūno.

Anuomet jus kartais stebino Druskos polinkis į visokias demoniškas atmatas, kurių pilnas pasaulis. Druskai beveik nerūpėjo svarbiausi būties klausimai, gyvenimas ir mirtis, kurie, jums rodės, tiesiog negali visiškai nerūpėti žmogui. O Druskai tie dalykai buvo nesvarbu, visas jo rūpestis, kaip apvyniot aplink pirštą kokią pikta dvasią, išguit iš namų nelaimingą vienišą šmėklą ar, priešingai, jei reikia, ją į namus įviliot. Ir iš tiesų kartais jums atrodydavo, kad Druska, visuomet prisimerkęs ir klastingai besišypsantis, visuomet sveikas, lankstus ir stangriai žingsniuojantis, kad jis vienintelis iš jūsų džiaugėsi, jog yra neprieinamas nei ligoms, nei mirčiai. Jums regėjos, jis mėgavosi savo sveikata, savo nuovokos darnumu, asmenybės visapusiškumu, asmenybės, kuri daug pažinus ir kuriai niekas nėra svetima, kuri visus išpūdžius nušviečia savotiška šviesa, savaip juos nuspalvina. Druska niekad neturėjo nė lašo dirbtinumo, nė lašo apgaulės, visas jis buvo tikras iki panagių. Galimas daiktas, to priežastis buvo visiems jums būdingas pastovumas, kuris dar nemoکا apgaulės, juo labiau savęs sukurti ir išauklėti kokiu nors racionaliu (taigi ir apgaulingu) pamatu. Galimas daiktas, toksai Druskos asmenybės vientisumas plaukė iš kur kas žemesnio (palygint su jumis visais) sielos lygmens, bet retkarčiais net jus kaip kadais apimdavo tylus, neįkyrus džiaugsmas, kada pajusdavot Druskos džiuų pasitikėjimą savo jėgom. Anuo metu Druska tiesiog suklestėjo, o jūs be jokių išlygų juo tikėjot ir pasiklovėt. Jūs prašydavot Druską gyvent su jumis ir prižiūrėt vaikus, kad piktos dvasios jiems ko blogo nepadarytų. Ir retkarčiais jis sutikdavo. Tik neilgam. Vaikai jį mylėjo, ir ko prirėikus jis visuomet galėjo jais pasikliaut. Jis ir pats stengėsi visuomet visiems padėt, padaryt laimingesnius visus, su kuo tik susitikdavo, nes buvo įsitikinęs, kad piktos dvasios— tai *nelaimingų* žmonių vėlės.

Druska kalbėjo jums, o jūs klausėtės jo išsižioję:

— Sulig kiekviena diena pasauly vis daugėja ir daugėja dvasių, nes daug yra kenčiančių žmonių, o tokie ir po mirties pasilieka klajot žemės paviršiu ir neduoda gyviesiems ramybės. Kančios dabar pigios. Tik pagalvokit, kiek žmonių yra žuvę nuo kieno nors rankos, kiek moterų yra nuodėmingų ir niekad nepagimdžiusių jokio kūdikio. Kiek yra vaikų, kurių tėvo vardo nežino net jų motinos, kiek merginų, niekad nepatyrusių meilės, laimės ir santuokos. O kur dar moterys, kurios mirė nuo savo moteriškų ligų? Kur moterys, kurias pražudė netikęs jų vyrų elgesys? Neišskaičiuosi visų nelaimingųjų. Per tai nukenčiam mes visi. Mūsų vaikams nori pakenkt negimdžiusių moterų dvasios. Meilės nepatyrusių merginų dvasios užleidžia kerais vienišus keleivius, ir neduok dieve užsižiopsot. Tuomet jos užmuša jus snapo

kirčiu į galvą ir iščiulpia smegenis. Kur keliaudami būkit labai atsargūs, nes jos gražios, tos merginų dvasios. Jų juodi ilgi plaukai ir skaisčiai raudonos lūpos, jos panašios į Elžę, bet jų lūpos kaipmat gali pavirst snapu. Aš esu jų sutikęs. Kartą netgi pasidaviau kerams, patikėjau, kad prieš mane tikra mergina, leidau jai verkt man ant kelių ir guodžiau ją. Bet pačiu laiku pastebėjau, kad jos ilgi nagai, o nosis varinė.

Jūs klausydavotės, nors patiems šiaušėsi plaukai:

— Negimdžiusių moterų dvasios — tai maži vienaakiai žmojiukai. Jie gali pavirst į varlę, į katę ar šuni, bet visuomet tik su viena akim. Dažniausiai jų negali pamatyti, bet užuost jų smarvę įstengia kiekvienas. Jie mėgsta riebų maistą ir bijo juoko, ginklų žvangėjimo, ugnies ir deginto kadagio kvapo. Jų negali sunaikinti, jokių malonių jie nepripažįsta. O! kiek esu jų išvaręs. Nesuskaičiuočiau nė pats.

Sutemoms leidžiantis į slėnį, jūs imdavot bijoti net (pačių nekenksmingiausių, anot Druskos) paprastų mirusių žmonių dvasių, kurios naktimis klajoja po žemę, mėgsta užsukti ten, kur linksminamasi, ateina į visas vestuvių puotas ir švenčia velykas bei kalėdas, dalyvauja krikštynose, sėdi tarp žmonių užstalėj. Jeigu joms ką duoda, jos patenkintos tyliai sau nueina, jeigu ne — pradeda triukšmauti, nuvaro arklius, gąsdina naktimis keleivius. Viena jų atmaina — skenduolių sielos, pavirtusios dvasiom. Tai smulkios, įkyrios, žalingos būtybės, kurios stengias paskandinti kuo daugiau žmonių.

Jums neliko abejonių, kad dėl Sniegovijos nelaimės kaltos dvasios ir kad tik Druska gali jus išgelbėti. Ir jis stengėsi, darė ką mokėjo, ką galėjo. Bet laikas bėgo, ir niekas nesikeitė. Ničniekas. Jūs su viltim žvelgėt į pavasarį parskrendančius paukščius ir netekę tos vilties lydėjot juos žvilgsniais rudenį. Jūs mynėt pažliugusį sniegą ir purvą vos išgirdę, kad kuris iš jūsiškių miršta. Bet veltui. Mirštantieji merdėjo, bet nemirė. Negana to, atrodė, kad pati žemė tyčiojas iš jūsų. Nors ir kaip jūs tvarkėt kapines, kaip jas prižiūrėjot, žemė skeldėjo ir dulkėjo per vasaros sausras. Rudens liūtys išplaudavo kapinėse giliausius griovius. Lakštingalos nenorėjo ten gyvent, nes krūmai ir žolės gelto, džiūvo, kryžiai sviro, antkapiai slydo į atsiveriančias po liūčių duobes. Jūs nenuleidot rankų, kasmet viską kruopščiai atstatinėjot ir taisėt, bet veltui. Vėl triūsėt, triūsėt ir triūsėt. Visas pasaulis buvo prieš jus. Jūs ėmėtės *inscenizuot, vaidinti* laidotuves, norėdami apgaut žemę. Guldydavot į grabą šiaudinę lėlę su puikiausiom įkapėm, ištaisydavot visas laidotuvių apeigas, giedodami lydėdavot grabą į kapus, verkdavot leisdami duobėn, gedėdavot tarsi palaidoję tikrą velionį. Mėginot apgaut lemtį. Vis veltui. Niekas negelbėjo. Niekas.

Pinigai kaip šešėlis. Čia jų turi, čia, žiūrėk, jau nebėr. Kažkada, prieš šimtą ar tūkstantį metų, Etanai atrodė, kad jis turtingas, kad visados bus turtingas, kad nereiks dirbt žeminančių darbų dėl duonos kąsnio, kad visada jis išsaugos savo orumą, kuriį teikia turtas, kad niekuomet neturės žemintis pardavinėdamas savo daiktus, savo jėgą ar savo sumanumą, nes nupirkt visados (jam taip atrodė) reiškia pažemint. Nupirkt daiktą reiškia pažemint buvusį jo šeimnininką. Nupirkt moterį reiškia ją pažemint. Tik pirkėjas visados aukštai.

Vos išikūręs Sniegovijoje Etaną buvo (kaip jis pats manė) jaunas ir neprotingas. Mozeris jį apgavo. Paėmė vis dėlto jo pinigus, sudėjo į kažkokį sandėrį, kuris subliūško kaip perdurta pūslė, nušvilpė Etanos pinigėliai. Mozeris dievagojosi niekuo dėtas, bet iš jo akių blizgesio Etaną suprato, kad pinigai gal ir ne visi, bet atsidūrė jo kišenėj, iš kurios Etanai jau niekad nepavyks jų ištraukt. Ką gi, gera pamoka. Bausmė už perdėtą pasitikėjimą savim ir išdidumą.

Mozeris gražė baltas šlakuotas rankas ir daužė kakta grindis dievagodamasis, kad norėjo viską kuo geriau sutvarkyt, Etaną tuo metu sėdėjo nukoręs kojas nuo prekystalio ir su pašaipta žiūrėjo į jį, o krautuvininkas negalėjo suprast Etanos žvilgsnio, jis bijojo (nors, kaip Etanai rodės, bijojo ne pernelyg, kitaip nebūtų taip paprastai jo apstatęs), todėl kone persistengė apsimetinėdamas nekaltas. Etaną vis sėdėjo ir šypsojos, tad galų gale Mozeris pasiūlė jam pasilikti sau lūšną kaip šiokią tokią atlyginimą už nuostolius, ir tada Etaną nušoko nuo prekystalio ir išėjo iš krautuvės, nes jautėsi teršiamas tų vienpusių derybų, tos išmaldos. Bet lūšnos jis neatsisakė. Lūšna jam priklausė.

Nuo tada jis buvo skurdžius. Jis ir jo berniokai. Neturėjo nė skatiko. Praeis daug metų, ir jie pamažu išbris iš to skurdo, atidarys šaudyklą Marijos namuose ir šiaip ne taip versis. Bet kol kas jie neturėjo nė skatiko.

— Nepamenu skurdo,— pasakė Dovydas iš po žemių.— Visiškai nepamenu.

— Aš stengiausiai,— atsiliepė senis, gūždamasis po skysta antklode,— bet perniek. Gyvenom skurdžiai.

— Išimčiau tik lovą,— kalbėjo Dovydas.— Bet man tai atrodo nuostabu.

Taigi. Žiemą jie neturėjo užtektinai šiltų drabužių. Todėl beveik nesikeldavo iš lovos, klausydami vėtros aimanų ir šnekučiuodami. Lovą teturėjo vieną. Miegodavo joje visi drauge, apsikabinę, glausdamiesi prie kits kito, kad būtų šilčiau. Dieną kuris nors retkarčiais išlipdavo pakurt krosnies, nusišlapint, pašildyt pupų ar atriekt duonos. Kitą laiką kalbėdavosi, miegodavo arba skaitydavo tas knygas, kurias turėjo. Kai pristigdavo

malkų ir maisto, Etaną skolindavos iš Druskos kailinius ir išeidavo, nieko vaikams nesakydamas ir neaiškindamas.

— Betgi mudu žinojom, kur tu išeini, Etaną. Dėdavomės nesupranta, bet iš tiesų žinodavom. Ir kai vėliau tu mums viską atskleidei, mes tiesiog nenorėjom liūdint tavęs, nes tu laukei, kad mes nustebsim. Mudu apsimetėm, kad nustebom, bet iš tiesų visada viską žinojom. Neįmanoma nieko nuslėpt, kai gyveni visą laiką šalia, tokiam ankštam namely, kai miegi vienoj lovoj. Kartais tu šnekėdavai per miegus. Galop kai tu grįždavai, tavo kvapas viską pasakydavo. Tokio aštraus kraujo kvapo su niekuo¹ nesumaišysi.

Etanai būdavo neramu ir gaila palikt berniokus vienus. Kartais net pagalvodavo, kad sugrižęs gali jų neberast arba kad vietoj lūšnos pamatys apdegusių rąstų ir pelenų krūvą. Anuomet jie visi buvo nepaprastai prisirišę viens prie kito. Tad nors ir skurdo, tai buvo puiku. („Jeigu galėčiau,— galvojo senis, gulėdamas tamsoj atvirom akim,— imčiau raudot prisiminęs aną laiką.“) Viskas buvo nuostabu. Aukštas dangus su nežinion lekiančiais debesimis, tolimas liūdnas varpų skambesys, kviečiantis vakarinių pamaldų, gėlių kvapu persisunkęs šiltas vėjas, glostantis veidą, pavasario ledonešiai, rudens darganos, skambantis žiemų speigas — visa tai ir dar daug kas jaudina vien tik todėl, kad priklauso metui, kai Etanos ir jo vaikų sielos buvo atviras visiems poveikiams, kai jos dar nebuvo išdraskytos, sudarkytos, virtusios kažkokiu jausmų, išgyvenimų, išpūdžių, minčių kratiniu, skiaučių krūva, kol likimas jiems dar nebuvo jų suniokojęs.. Tai žavus metas, kai jie dar nebuvo prisisotinę gyvenimo.

— Sniegovija, ne taip kaip mudu, neturėjo jokio supratimo, kur tu išeini. Jie pamatydavo tave išeinant be skatiko kišenėj, šmėstelint pro jų langus su apiplyšusiais, surūdijusiais Druskos kailiniais, o po kurio laiko tu grįždavai ir tavo kišenėse skambėdavo pinigai. TU išgerdavai taurelę pas Mozerį, tu pirkdavai malkų, žvakių, pupų ir rūkytos mėsos, o juos graužte graužė smalsumas, iš kur tu semies pinigų, kaip iš visiško skurdžiaus per dvi tris dienas virsti pasiturinčiu žmogum, tiesa, neilgam, bet vis dėlto. Jie nedrįso tavęs klaust, be to, tu greičiausiai ir nebūtum nieko jiems sakęs, tad kamavosi, troškinosi savo spēliojimų, įtarimų, nuojautų ir prietarų padaže, bet nieko, ničnieko nežinojo, tik matė, kad kartais pas tave atvažiuoja kažkokie žmonės, lyg ir paprasti kaimiečiai, bet kas ten juos žino, iš pažiūros nepasakysi, kas jie tokie tikrovėj, tu išeidavai ir šnekėdavais su jais, aptarinėdavai kažkokius reikalus, ginčydavais, kažką svarstydavai ir derėdavai, o jiems išvažiavus leisdavais nuo skardžio skolintis iš Druskos sermėgos ir palikdavai kuriam laikui Sniegoviją, nešinas ryšuliu kažkokių paslaptinių įrankių. Jie savaip tą išsiaiškino. Buvo daug nuomonių, bet vyravo dvi. Kai tu pareidavai visas nusigalavęs, išsekęs, jie irgi užuosdavo aštrų kraujo ir prakaito kvapą. Žiūrėdami tau į akis, jie, kaip

ir mudu, matydavo tą klaidią, bauginančią tuštumą, nuo kurios nugara šiurpsta. Nebuvo akli. Tik mudu su broliu žinojom viską tikrai, o jie tegalėjo spėliot, ir tada jie nusprendė, kad žmonės, kurie pas tave atvažiuoja rogėmis sutemus ar auštant — plėšikai ir galvažudžiai, kad jie tavo bendrai, kad visi drauge jūs plėšiat žmonių sodybas ir pašto vežimus. Kita nuomonė nedaug skyrėsi. Kalbėta, kad tave galima pasamdyt, jeigu reikia susidorot su koku žmogum, jeigu reikia, kad jis staiga mirtų. Tiek tesūmetė ribota jų vaizduotė. Viena dieną, kai tavęs nebuvo namie, trys ar keturi vyrai, savo rizika ar Sniegovijos įpareigoti, drašesnieji, užkopė iki mūsų lūšnos ir atsargiai pradėjo kalbėt apie tave. Jie buvo labai atsargūs, pernelyg atsargūs, nes jeigu mes nebūtume iš anksto žinoję jų lūkesčių ir nuotaikų, nieko nebūtume galėję suprast iš nerišlios, padrikos jų kalbos, ilgų pauzių, krenkštimo, beprasmiško rausimosi po kišenes, nosies šnypštimo. Bet mudu jau nebuvom maži vaikai ir viską supratom, vos tik jie šiaip ne taip išstėnėjo pirmuosius žodžius. Žinia, kalbėjo jie, dievas pasiuntęs jiems sunkų išmėginimą, atimdamas iš jų sugebėjimą mirt. Kadais Sniegoviją maitino turgus. Bet visi kas gyvas ėmė lenktis slėnio, kai tik paplito gandas apie viešpaties bausmę. Jiems esą baisiai sunku, ne gyvenimas, gryna kančia. Tad jeigu jau tu esi vienas iš Sniegovijos gyventojų, tikras bendruomenės narys, taip sakant, jie nematą priežasties, kodėl tu negalėtum pagelbėt. Esama tokių senių, kurie jau visai nepajuda, ir jeigu... Jie vis mikčiojo. Taigi jeigu kas pervažiuotų juos ratais ar šiaip, hm, kirviu, taip sakant... Galimas daiktas, tai būtų atgimimo, atsinaujinimo pradžia. Paskui viskas vėl įsibėgėtų, ir seniai patys, taip sakant... Ir tada Konradas mirktelejo man ir paklausė jų, kiek jie žada sumokėt už toki nešvarų darbą. Jie dar labiau suskato krenkšt ir muistytis: girdi, jeigu jau Etaną vis tiek yra bendruomenės narys, vienas iš jų, galima sakyt, tai jie nesuprantą... nesgi visiems žinoma, kad jie verčiasi tik vargais negalais, gyvena pusbadžiu, neišgali nė dorai apsirngt, taigi... ir taip toliau. Buvo juokinga. Ir tada Konradas pasakė, kad tai puiku — jų skurdas, jų badas, — tegu jie išsirenka vieną iš savo tarpo, tegu paliepia jam atsisakyt paskutinių turto likučių, o tada jau jis, Konradas, pasirūpins, kad jų noras išsipildytų. Bet jie nė nepajuto jo minties vingio, nesuprato, ką jis norėjo pasakyt, neišgirdo pašaipos. Išėjo atsiprašinėdami ir lankstydamiesi.

XIX

Kartais Etaną pastebėdavo jus, matydavo, kad jūs mėginat jį sekt iš tolo, einat slėpdamiesi už medžių ir krentat į sniegą, vos tik jis sumano atsigręžt. Jis žinojo, kokie jūs smalsūs, visada žinojo. Nebūtų slapstęsis, nebūtų metęs pėdų, kad paspruktų

nuo jūsų, jeigu jūs savo ruožtu nebūtumėt stengęsi iššniukštinti, išuostinti viską slapta. Jis atsikratydavo jums, nors suvokė, kad šitoks jo elgesys tik dar labiau sudirgina jūsų smalsumą.

Etaną nežinojo, kad jūs jo išvykas kažkaip siejat su savais reikalais, nežinojo, kad jūs numatėt jam vaidmenį dramoj, kurios siužetą jau buvot apmetę ir dabar beliko jį ataust, o Etaną jūs pasirinkot šaudykle. Tai buvo senas siužetas, dar iš karaliaus Erodo laikų. Šventa teisybė, jūs niekad nepasižymėjot vaizduote.

Galbūt kažkada, kai Etaną buvo jaunas ir neprotingas, jis būtų stebėjęsis dorovine to siužeto puse, išvelgęs tame šį tą daugiau negu paprastą praktinės naudos siekimą, na, nusprendęs, kad žmogaus prigimty neišvengiamai esama žvėriškumo elementų. Bet jis buvo jau pakankamai subrendęs ir gal net pavargęs, kai vieną rytą jūs sustabdėt jį ir, pasikvietę į Šmuelio karčema, pastatę jam kaušą degtinės, išklojot, ko jūs norit.

— Pasitarę ir apgalvoję, mes nusprendėm pasiūlyt tau sandėrį, Etaną.

Jūs žiūrėjot į jį laukdami, ką jis darys. Buvot pasiruošę šokt iš vietų ir sprukt, nes niekad nepermanet jo kaip reikiant. O jis tik tylėjo ir žvelgė į jus ir jau neturėjo noro klausytis daugiau, nes vienas tas žodis „sandėris“ viską sudėliojo į vietas. Etaną nebenorėjo apie nieką kalbėtis. Net degtinės neprisilietė, šyptelėjo ir išėjo, o jūs nepasukot galvų, nenusekėt jo žvilgsniais, tik tyrinėjot savo nugarbusius nagus ar išdegusias pypkes. Jūsų veidai buvo kaip neteisingai iškaudintų ir nuskriaustų vaikų. Grynas oras nuramino Etaną, ir tuomet jis galėjo atidžiau pamastyt apie tai, kodėl, išgirdus tą nelemtą žodį, jo kraujas plykstelėjo it žibalas nuo kibirkšties. Jis džiaugėsi, jog neišleido į vaida, jog nieko jums nepasakė, nes iš esmės jūs niekuo nebuvojot kalti. Etaną džiaugėsi, kad jo veidas liko ramus, kad nė šešėlis juo neperbėgo: pasaulis suręstas ant sandėrio pamatų, visokiausi sandėriai čia toks įprastas daiktas, kad kvaila ir juokinga būtų mėgint ką nors pakeist. „Mes nepasirenkam gimimo vietos ir laiko,— pagalvojo jis.— Bet mūsų krūtinėj yra toks daiktas, kuris nepriklausomai nuo mūsų valios pastangų ir proto įtikinėjimų suvirpa ar suskausta kiekvieną kartą, kai susiduria su niekingu dalyku. Iš esmės bet koks sandėris yra niekingas. Nesvarbu kokios jis rūšies.“

— Aš girdėjau šitokias mintis,— tarė Dovydas.— Iš Konrado. Tam tikra prasme jis visados stengėsi būt sąžiningas. Jis neprekiavo savim, savo mintim ir jausmais. Jis buvo sąžiningas iki kocktumo, ir tai suluošino ne vieną žmogų, kol ir jį patį galop pražudė. Dar tuomet, kai tu išeidavai ir tavęs nebūdavo kelias dienas, jis kalbėjo su pasibjaurėjimu: „Jeigu daiktas keičiamas į ką nors kitą, vadinasi, jis nevertas pats savęs. Jis praradęs absoliučią savo vertę, jeigu žmogus geriau ims ką kitą vietoj šito. Jeigu vyksta mainai, vadinasi, abu mainomi daiktai yra tokie,

abu jie neverti patys savęs. Jeigu kas nori išmainyt kirvį, tai tam, kas jį atiduoda, kirvis bevertis kaip kirvis. Jeigu tai ne kirvis, o garbė, vadinasi, garbė tam žmogui bevertė. Jeigu garbė neverta pati savęs, bet verta kokių privilegijų ar aukso, jei ji neturi absoliučios vertės, vadinasi, ir žmogus jos neturi. Tuomet neišvengiamai kyla klausimas, ką jis iš tikrųjų maino ir ar ne apgavikas jis, peršantis netikrą prekę. Absoliučiai vertingų dalykų negalima iškeist, išmainyt, sudaryt sandėrį dėl jų. Viskas pasauly praranda savo vertę tučtuojau, vos tik pamėginama sudaryt sandėrį. Moteris verta kelių metalo skrituliukų, paženklintų tam tikru būdu. Bet kam man moteris, neverta pati savęs? Kam reikalingas daiktas, vertas kelių trupinių aukso? Tuomet geriau tiesiog auksas, kuris vėlgi pats savaime bevertis. Aš no— Tėčiau moters, įgytos be sandėrio, noriu mylėt moters vertą moterį ir valgyt sūrį, kurio negalima niekuo pasauly pakeist ir į nieką išmainyt. Taip kalba mūsų širdys, bet pasaulio tvarka yra kurčia širdies kalbai. Aš netgi džiaugiuosi, kad Sniegovijoje nebėra turgaus". Ir taip toliau, ir taip toliau.

Šit kaip. Vadinasi, senio nė nenujaučiant buvo sėta į derlingą dirvą. Tai buvo paties Etanos požiūris, tik nepalyginamai sustiprintas, išryškintas, pabrėžtas, kone iki kraštutinumo.

Dovydas toliau kalbėjo:

— Ar galėjau suprast anuomet, kad jeigu tu ko nors neapkenti, vadinasi, tatau glūdi tavy, jaudina tave, degina? Tu neimsi neapkęst ko nors, kas tau visai nerūpi. Jeigu ko neapkenti, vadinasi, anksčiau ar vėliau tai taps neatsiejama tavo dalim. Kuo stipresnė neapykanta kokiam nors pasaulio daiktui ar reiškiniui, tuo giliau ir tvirčiau tas reiškinys suleidęs šaknis į tave. Jeigu nemėgsti moterų, vadinasi, jos traukia tave ir vilioja ir kada nors tu negalėsi be jų gyvent. Jeigu tu neapkenti aukso, vadinasi, ateis diena, kai tu negalėsi galvot nieko kito, tik kaip praturtėjus. Jeigu nekenti kokių nors pažiūrų, turi saugotis, kad netaptum karštu jų gynėju.

XX

Senis prisiminė vieną apsilankymą kalėjime. Atėjo tuomet pas Konradą vienas, be Dovydo. Atnešė jam truputėlį skanėstų, ir sūnus netikėtai išikniaubė jam į petį ir pravirko. Kaip mažas vaikas ėmė kūkčiot, vos tik juodu liko vieni, be sargų. Etaną glostė pražilusius jo plaukus, jo plačius ir tvirtus krūpčiojančius pečius. Murmėjo: „Nurimk, vaike. Nurimk. Viskas bus gerai, viskas bus gerai", nors jautė, kad sūnus netiki juo, niekados netikėjo, nes paskui, po daugelio dienų ir mėnesių, pasakė tėvui apie sutrūnijusią žodžių galią, o savo pažiūrų jis keist ir nemokėjo, ir nesistengė, nemokėjo keistis pats, niekada nesugebėjo prisipažint klydęs, ir čia buvo Konrado būdo silpnoji pusė,

galiausiai atvedus jį prie prarajos. Jis verkė tyliai, tik retkarčiais sukūčkiodamas, bet verksmas kilo iš pačios jo asmenybės gelmės, plūdo iš slapčiausio sielos branduolio, užgaudamas ir apimdamas pakeliui visas kitas tos sielos dalis, ir, rodėsi, galo tam nebus. Taip mirtinai užsiverkia vaikai, kurių sielos mažos ir nesudėtingos, ir verksmas lengvai ir paprastai pagauna tokią sielą, nedidelę nuoskauda priverčia virpėt visą vaiko dvasią. Konradas taip verkė turbūt pirmą kartą savo gyvenime, ir Etanai atrodė, kad vienintelį, nes šitoks verksmas arba žmogų užgrūdina, arba galutinai palaužia, o ir vienu atveju, ir kitu jis jau nebesugebės pravirkt visa siela, visa širdim. Etaną galėjo tik spėliot, ką sūnus išgyveno anuomet, kai buvo paniekinti jo milžiniški lūkesčiai, kai jis, buvęs laisviausias iš laisviausių, jautėsis it vėjas ar gaisras, nevaržomas netgi dorovės, gavo patirt nelaisvę, kūnišką suvaržymą ir pažeminimą, kai per trumpą laiką gavo pamatyt, kaip trupa ir irsta tas savęs ir pasaulio vaizdas, kurį jis tiek metų laikė tikru, bet kuris iš esmės tebuvo iliuzija, sukurta vaizduotės.

Etaną glostė žilas sūnaus sruogas ir galvojo, kad Konrado nesugebėjimas keistis, jo prigimties stamantrumas yra didesnis už išgyventą nuoskaudą. Tai tik Konradui viskas atrodė tuomet tamsu, niūru ir beviltiška, tuo tarpu Etaną matė, kad net ir sukrėstas sūnus liko anas, ankstesnis, didysis egoistas ir visiškai nesmulkmenišką žmogus (niekad nesugebėjo pamatyt smulkmenų, kadangi buvo apakintas savo paties asmenybės spindesio). Tėvas suklydo, kai sūnui išikniaubus į jo petį, nors trumpai patikėjo, kad sūnų drasko atgaila, kad sūnus išvydo tai, ko niekad nematydavo dėl savo nerūpestingumo, atsainumo; kai patikėjo, kad čia praregėjusio nusidėjėlio verksmas, kuriuo šis mėgina išpirkt konradišką išdidumą. „Dieve dieve, kaip man sunku“,— aimanavo Konradas, ir tada Etaną pratarė daug nesukdamas galvos, tenorėdamas kiek jį paerzint, išmušt iš tos ašaringos būsenos: „Tau belieka tik nusižudyt, jei šitaip“.

Konradas atšlijo nuo tėvo ir žiūrėjo jam į veidą išpūtęs akis, nedailiai išsižiojęs. Paškui ištiesė rankas lyg norėdamas apsigint nuo tariamo žudiko. Žvilgsnis suskato šmižinėti rūšio sienom, ne-lyginant Konradas būtų ieškojęs plyšio, priebėgos nuo pabaisos, tykančios šokt ant jo. Išsitaršę plaukai ir burna su gelsvais dantim dar labiau stiprino baimės išpūdį.

— Ką kalbi, tėve? — vebleno jis.— Aš žinau, tave atsiuntė! Tu ne tėvas! Panašus į jį! Aš nepažįstu jūsų! Išėikit! Palikit mane ramybėje! Kaip jūs drįstat?! Pasiimkit,— jis atstūmė Etanos atneštą ryšulėlį.

— Nurimk, vaike. Tu pavargai. Atsisėsk ir nurimk. Aš vis tas pats, ir niekas manęs nepapirko, kad tave pražudyčiau. Aš tik prisiminiau vieną mūsų pašnekesį...

Konradas atsisėdo ant gulto ir žiūrėjo į Etaną su nepasitikėjimu, vis purtydamas galvą.

— Pasistenk prisimint. Akinamai skasti žiemos diena, gurgždantis sniegas, giliai mėlynas dangus, šviežio arklių mėšlo kvapas. Mudu ėjom dirt odos kritusiam arkliui. Druska mus prašė. Nepameni? Mudu žingsniavom tyliai šnekučiuodamiesi, pakiliai ir šventiškai nusiteikę. Negyvas arklys kažkodėl sukėlė tau mintis apie savižudžius ir savižudybę.

— Aš nieko neprisimenu, tėve.

— Tu kalbėjai, kad klysta tie, kas priešpastatė gyvenimą savižudybei. Tu sakei, kad tai tas pats. Savižudybė tai greitas gyvenimas. Žaibiškas. Tu sakei: žmogaus gyvenimas — lėta, ilga savižudybė, ten būna kančių, būna atokvėpio minučių, po kurių vėl eina kančia, dar skaudesnė po atokvėpio. Kančia, priartinanti prie pabaigos. Ir gyvenimas, ir savižudybė priartina prie pabaigos. Ir gyvenimas, ir savižudybė artina prie mirties, ir jų tikslas — nebūtis. Ar atsimeni?

Konradas kratė galvą.

— Tu kalbėjai apie gyvenimo nuoširdumą ir savižudybės nuoširdumą. Galima, sakei tu, apsimest, kad nori mirt, bet turėt viltį, kad tau laiku nupjaus virvę. Galima gyvent nenuoširdžiai, apsimetant, kad niekad nemirsi, kad negalvoji apie mirtį ir išnykimą. Kaip tik iš tokio nenuoširdumo, sakei tu, kyla gyvenimo ir savižudybės priešpastatymas, viešas savižudybės pasmerkimas. Tu sakei, kad visokeriopas viešumas pagrįstas nenuoširdumu, ir aš sutikau su tavim. Davatka pasmerkė savižudį viešai. Ir ką gi? Pasitaiko, davatka nusižudo. Pasaulis nesiskaito su viešąja nuomone. Neviešoji davatka, glūdinti viešojoje kaip būtina ir neišvengiama dalis, priversta patikėt, kad savižudybė yra būdas gyvent greitai, būdas, geras tada, kai gyvent neskubiai pakryti, kai daros nepakenčiama. Ar prisimeni?

— Aš niekad nesu šito kalbėjęs, tėve. Tai nesąmonė,— jis dar vis tebebuvo išsigandęs.

Etaną suprato, kad Konradas, anuomet taip šnekėdamas, neturėjo omeny savęs. Bet ką kitą, tik ne save. Jis šnekėjo apie žmones, ieškančius išeities iš skurdo, apie jus, Sniegovijos gyventojus. Jis šnekėjo net apie savo tėvą ir apie panašius į tėvą, tik ne apie save. Jis tai jis. Jis gyvena greitai ir lengvai. Jis neturi kada nuobodžiaut ir kentėt.

Etaną paprasčiausiai pyktelėjo ant jo aną tolimą dieną, kai jis ketino apgaut savo ašarom.

XXI

— Dar tada, kai mes visi trys gulėdavom vienoj lovoj,— kalbėjo Dovydas seniui,— jis norėjo būt garsiausias ir vertingiausias pasauly. Jis kurdavo ateities planus, savo ateities, kurią būtinai regėjo tik plačią, erdvią, didelę. Dar pamenu, kaip jis ilgai negalėdavo užmigt, kai tu grįždavai **pavargęs ir krisdavai į patalą,**

prisipausdavai prie sienos ir užknarkdavai. Jį pykino kvapas, kuri tu parsinešdavai. Aštrus, laukinis. Kraujo, prakaito, vėjo kvapas. Kai mėgindavau jį nuramint (mane slėgė tai, kad jis nemiega, kamuojasi, mane visuomet jaudindavo jūsų abiejų nesėkmės, rūpesčiai, aš norėdavau jums padėt, bet dažniausiai neišmaniau kaip), jis gulėdavo tylėdamas, stengdamasis net nekvėpuot, kad kvėpavimas neišduotų jo jausmų. Bet kitu laiku jis būdavo puikus. Linksmas ir iškalbingas. Man skaudu tai prisimint, bet viešpatie, kaip aš tada jus mylėjau! Tave ir jį. Negalėdavau suprast, kodėl jis guli tamsoj nekvėpuodamas ir vengia mano prisilietimo.

— Tu buvai paprastas berniokas,— kuždėjo suvytusios senio lūpos.— Paprastas, visas kaip ant delno. Tau buvo lengviau dėl to, bet paskui tas neatnešė tau laimės. Tu niekada nebuvai poetas. Mes irgi nerašėm eilių — mudu su Konradu,— bet mes iš prigimties sugebėjom tai, ko tu neištengei suvokt ir patirt nė tada, kai visai mažas klajodavai naktimis po apylinkes. Tu nemokėjai būt vienas. Nemokėjai galvot apie save kaip apie atskirą, laisvą, su niekuo nesusijusį. Aš gimiau su tuo jausmu krūtinėj ir aš troškau judu nuo jo apsaugot. Norėjau, kad niekados nepatirtumėt tokio vienišumo. Tuščiai stengiausi. Tu tiesiog neturėjai organo tokiam jausmui išgyvent. O Konradas... Jis trokšte troško to išgyvenimo, kuri stengiausi iš jo atimt. Jam nė motais buvo kraujo ir prakaito kvapai, tarp jų jis užuodė dar vieną kvapą, neleidžiantį jam akių sumerkt. Vienatvės kvapą. Gūdaus, skausmingo vienišumo aromata. Tokio vienišumo, kuri kenčiant visas pasaulio vaizdas, nešiojamas širdy, subyra, sutrupa į šukes, pasaulis tampa chaosu, stichišku sąvartynu išpūdžių, vaizdinių, prisiminimų, minčių. Toks pasaulis yra kiekvieno laukinio žvėries, gyvulio, neturinčio nė trupinio sąmonės, nė krislo proto. Tai ne darnus žmogaus pasaulis, bet pojūčių lavina, griūtis. Ir tavo brolis troško tokio pasaulio. Jis pavydėjo man jo, jis būtų sutikęs su bet koku sandėriu, kad gautų patirt tokį pasaulį. O kai tu mėgindavai apkabint jį, nuramint, paguost, jis pasislinkdavo prie lovos krašto ne todėl, kad sielotųs dėl mano likimo, neišvengiamybės, vertusios mane sudaryt sandėrį dėl gyvybės, bet todėl, kad norėjo pasijust atokiau nuo manęs ir nuo tavęs, norėjo bent išsivaizduot tą stingdančią vienatvę, kurią patirt jis taip troško. Aš jo nemokiau, jis išmoko pats. Jis nužengė toliau nei aš. Jis tapo vilkolakiu, vaiduokliu. Jis išmoko vienatvės, nors ir ką dariau, idant taip neatsitiktų. Buvo poetas. Jam reikėjo skausmingo vienatvės patyrimo, kad prieš jį atsivertų tasai pasaulis—sąvartynas, medžiaga, iš kurios jis galėtų lipdyt savąjį pasaulį, kitokį nei šis, valdomas savų dėsnių ir savų įstatymų. Jis nenorėjo tenkintis paprasto poeto dalia. Jis nenorėjo eiliuot žodžių, bet troško surimuot daiktus ir reiškinius, žmones, norėjo sukurt harmoniją, poemą, kuri vadintųsi Pasaulis. Štai kas nedavė jam užmigt dar tada, kai iš vargo miegodavom trise. Tu, aš ir jis.

— Menkai įtikėtina, kad jau anuomet jis būtų turėjęs tokių siekių,— kalbėjo Dovydas.— Tai juk suaugusio žmogaus samprotavimai, Etaną. Man regis, tuščias darbas mėginti šitaip aiškintis vaiko elgesį.

Senis šypsojo tamsoj.

— Amžius neturi reikšmės,— murmėjo jis.— Įsivaizduok, kad vieną rytą tu atmerki akis ir neatpažįsti lubų virš savo galvos. Daiktai, stovintys kambary,— niekada tau nematyti. Tu atsidūrei nežinia kur, ir tavo smegenys veltui pluša ieškodamos atsakymo į klausimą: kaip tai atsitiko? Tuo tarpu aplink tave viskas kitoniška. Nepažįstami daiktai, nepažįstami žmonės. Žiūri į medžius, bet jie ne tie. Dangus — ne tas. Žemė — ne ta. Kur tu? Koks čia kraštas? Koks laikas? Tu klausinėji, žmonės gūžčioja pečiais. Kaip tai kur? Žinoma, čia. Kaip tai kada? Suprantama, dabar. Bet ką tau gali duot toks atsakymas? Čia — tai visur čia, kai žinai, kur esi. Dabar — tai dabar ir tam žmogui, kuris gyvena prieš tūkstantį metų, ir tam, kuris dar tik kada nors gyvens. Kur čia? Kada dabar? Tave apima neviltis. Tu ilgies savojo pasaulio, savojo laiko, kurio migloti prisiminimai dar šmėžuoja tavo atminty, bet pasibaisėjęs tu jauti, kad jie sparčiai išsitrina, silpsta. Virpantys kontūrai, kurie taip žadina tavo jausmus, palažiu tirpsta lyg rytmečio migla, išsisklaido lyg sapno draiskanos. Ir man taip buvo. Aš tarsi nubudau naujam pasauliui, bet aš neprisiminiau tos ankstesnės tikrovės, iš kurios mane išsviedė kažkoks negailestingas, beprasmis atsitiktinumas, ir todėl mano nerimas nepasireiškė ilgesiu, o buvo tik bejėgis nepasitenkinimas tuo čia ir dabar, nepasitenkinimas, kuris galop netgi liovėsi mane kamavęs. Aš manau, kad ir Konradą bus ištikę kažkas panašaus. Bet jo prisiminimas (ar tai, ką jis laikė prisiminimu) buvo toks ryškus, kad jis neišstengė susitaikyti su beviltiška padėtimi. Ir tada jis (gal net jausdamas, kad yra neteisingas šitiems žmonėms ir šitam pasauliui) ėmėsi pertvarkyti šią tikrovę ir šiuos žmones, idant jie atitiktų aną tikrovę, kurios jis taip ilgėjos, kuri tokia gyva pulsavo jo viduj, jo sieloj, jo atminty. Tačiau tragedija (visų: jo ir mūsų) ta, kad išsiilgtasis pasaulis gyveno pagal kitokius dėsnius nei šis, nei tavo, mano, Sniegovijos pasaulis.

XXII

Etaną suvokė, kad jūs (visa Sniegovija) laikot jį samdomu žudiku. Jis ir buvo žudikas, bet tik vienas Druska (be Dovydo ir Konrado) žinojo, kad Etaną speiguotom žiemos dienom išsirengia žudyti vilkų. Buvo geriausias vilkų medžiotojas visoj apylinkėj. Kol jūs kamavotės nesuprasdami, kodėl nuo jo trenkia krauju ir prakaitu, atokiuose vienkiemiuose žmonės kalbėjo, kad vilkai patys eina pas Etaną, o jam belieka tik juos nušauti ar nudurti trumpa stora savo ietim. Bet tai tuščios šnekos. Etaną

buvo puikus pėdsekys, o įvairiom gudrybėm jam pavykdavo prisėlint prie žvėries taip arti, kad neprašautų pro šali ar netgi durčių ietim. Jis medžiojo tik vilkus, o ir tuos labai retai, tik tuomet, kai jo prašydavo, įkalbinėdavo. Tik tada jis, susigūžęs nuo šalčio, eidavo pas Druską ir skolindavos kailinius. Užmokėt reikalaudavo iš anksto (bet niekad os neišleisdavo nė skatiko, kol darbas nebūdavo padarytas). Kartais žmonės sumanydavo gudraut tikėdami, kad kaip tik tas vilkas, kuris draskė jų kaimenes ar gąsdino keleivius, yra pats pikčiausias, žiauriausias, stipriausias, didžiausias ir greičiausias. Juk jis tikrai papjaus medžiotoją, samprotaudavo žmonės patys sau, medžiotojas per menkas jį įveikt, kas ta medžiotojo šlovė, kaukšt dantim ir nebėr, o sykiu su medžiotoju ir užmokesčio. Jeigu jie užsispyrę laikydavos savo, Etaną atsisakydavo medžiot ir likdavo namie. Tik retas iš tokių gudruolių neateidavo vėl. Dažniausiai jie grįždavo po kelių dienų ar po savaitės, kai spėdavo nusivilt kitais medžiotojais. Jie gailiais veidais atsiprašinėjo Etanos, ir galop jis sutikdavo paimt užmokestį ir pradėdavo ruoštis. Išsirengt į medžioklę jam reikdavo trijų, keturių dienų ir tik ypatingais atvejais (jei vilkas papjaudavo žmogų) jis suskubdavo per dieną, tačiau tuomet nervindavosi, jaudindavosi ir nerimaudavo dėl savo sėkmės. Kuo didesnis buvo vilkas, kurį turėdavo nudėt, ar kuo daugiau tų vilkų buvo, tuo ilgiau gaišdavo pasiruošimams. Iš tiesų tai net nebuvo pasiruošimai, o jau medžioklė, tikra medžioklė.

— Valandų valandas tu išgulėdavai lovoj nieko neveikdamas,— kalbėjo Dovydas, prisimindamas anas dienas.— Jeigu kas tuo metu ateidavo, mums buvo liepta sakyt, kad tavęs nėra.

Senis šypsojosi tamsoj.

— Paskui tu keldavais. Į trečią ar ketvirtą dieną. Ir visad sakydavai tą patį: „Jau turiu jį. Einu pasiimsiu“. Tuomet galasdavai ieties smaigali, seikėdavai paraką, vilkdavais kailiniais, dėdavais kepurę. Keista tai buvo kepurė. Maži mes bijodavom jos.

Taip, senis prisiminė. Jis turėjo vilko kailio kepurę, pasiūtą taip, kad jos viršų būdavo galima nuleist ant veido, o tas antveidis buvo kaip vilko snukis su pražiotais nasrais ir primerktom akim.

— Tu sakydavai: aš — vilkas! Vilkolakis.

— Judu buvot vaikai, ir aš stengiaus jus apgaut. Kad tik jūs neišsigeistumėt verstis tuo amatu, kad tik jis nepasirodytų jums patrauklus...

— O Druska tvirtindavo (vėliau, kai mes jau buvom suaugę): „Jis buvo vilkolakis. Aš sakau tau, Dovydai. Etaną iš tiesų buvo vilkolakis anuo metu, kaip mane gyvą matai. Užtai tik vilkus ir temokėjo medžiot“.

Senis vis šypsojosi puse lūpų, klausydamasis balso, sklindančio iš po grindų.

— Tu išeidavai, palikdavai mus vienus, kartais negrįždavai po dvi tris paras, ir tą laiką aš bijodavau išeit laukan, bijodavau

net nulipt nuo lovos. Jau vėliau, kai mudviem su Konradu paaiškėjo, kur tu dingsti, aš išivaizduodavau, kad tavęs jau nebėr, kad tavo kruvinus kaulus užpustė sniegas. Imdavau verkt iš nevilties, nes buvau dar mažas berniukas. Bet tu sugriždavai. Pareidavai pavargęs, pilkas iš nuovargio, trindavai sniegu pridžiūvusį kraują nuo rankų, valgydavai ir krisdavai miegot, o aš atgaudavau ramybę. Konradas, kaip sakiau, ilgai kamuodavosi. Aš netgi ir dabar nežinau visos teisybės, kame glūdėjo tavo sėkmės paslaptis. Tu mažai apie tai tekalbėdavai. Nenorėjai, kad mes sektume tavo pėdom.

Senis tylėjo. Jis galvojo: „Tai per daug sunku, pernelyg alina, pernelyg eikvojasi mūsų žmoniškumas. Sulig kiekvienu nušautu vilku mes, medžiotojai, vis labiau tolstam nuo žmonių ir artėjam prie vilkų. Nelinkėčiau to niekam, Norėjau, kad vaikai vestų, kad turėtų savo vaikų ir laimingai gyventų. Medžiotojas negali viso šito turėt. Jis nė per jaučio baubimą neprieitų prie paskučiausio nususelio vilko. Vilkai nemato mūsų tokių, kokie mes patys vieni kitus matom. Mes atrodom jiems tamsūs beformiai krešuliai, juodom gijom supančioti su kitais tokiais pat krešuliais. Mes, medžiotojai, turim nutraukt tas gijas, kad taptume neregimi vilkų akims. Mūsų, medžiotojų, vienatvė turi praskaidrint mus, padaryt permatomus. Nėra didelis menas vilką nušaut. Pirmiau reikia atsikratyt visų saitų, visų ryšių su kitais žmonėm. Štai kas sunkiausia. Matydamas mane artėjantį, vilkas turi manyt, kad prie jo eina kitas vilkas. Kaukė nepadės, jeigu aš galvosiu apie tuos, kuriuos myliu, apie žmoną ir vaikus. Jų neturi būt, tik tada gali visiškai apie juos negalvot. Štai kodėl nenorėjau, kad jie taptų medžiotojai. Man pačiam, einant prieš vilką, atsieidavo be galo daug jėgų pamiršt, kad nesu vienas, kad namie manęs laukia juodu... Vis dėlto mokėjau tai geriau už kitus medžiotojus, nes turėjau didelį, skausmingą vienatvės patyrimą“.

— Vėliau pripratau,— sklido Dovydo balsas,— ir jau nebebijodavau, kad gali žūt. Mano vaizduotė nebepiešdavo tavo griaučių, vėtros ritinamų per sniego lygumą, ištryptą žmogaus ir žvėries kojų. Bet vis tiek matydavau tave, tokį vienišą ir *atskirą*, beginklę sielą ir tuščią širdim, klampojančią per pusnis, žibant šaltoms žvaigždėms aukštam danguj, su užtaisytu šautuvu rankoje, pasiramsčiuojantį ieties kotu, menką ir stiprų sykiu, man krūtinę spausdavo, iš gailesčio, ir aš raudodavau raudodavau.

Bet senis jau nebesiklausė Dovydo. Apačioj, slėny, amsėjo šuo, ir senio mintys nuklydo prie šunų. O! Šunys turi tokią puikią nuojautą. Etanos jie nekentė ir bijojo. Jie lodavo iki užkimimo, užuodę jį einant pro šalį, bet kai jis priartėdavo prie jų, jie inkšdavo ir pilvais šliauždavo šalin. Druska, kuri šunys labai mylėjo, stebėdavosi tuo. Bet Etaną nebuvo toks atviras kaip Druska ir neatskleidė, kad iš tiesų šunys nekenčia ne jo, ne Etanos, o visų vilkų, su kuriais Etaną susigiminiavo juos nukauda-

mas. Nes kai tu nužudai žvėrį, tai tuo pačiu paveldi blogį, glū-dintį žvėries esmėj, sudarantį žvėries esmę. Tu tampi žudiku, tu užmuši dalelę žmogaus savy, o žmogaus vietoj įsikuria žvė-ries palikimas.

XXIII

Taip... Betgi negyvėlis tebetysio milžiniško gyvenimo rūmo koridorij, o jūs dar tebestovit ties juo, kumščiuojat vienas kitą, ragindami peržengt jį ir skubėt pirmyn, link tų tolimų fligelių, kurie vadinasi Dabartis ir Ateitis. Praeitis jus jau išvargino, ga-limas daiktas, kad netoli durys iš jos, tačiau pirma dar reikia praeit pro numirėlį ir tai nėra taip lengva, kaip gali pasirodyt iš pirmo žvilgsnio, ne, tai labai sunku, beveik neįmanoma. Gy-vąjį galima nustumt, galima smukte prasmukt pro jį nekreipiant dėmesio. O numirėlis yra duobė be dugno, klystkelis, kuris ne-sunkiai, tiesiog nejučiom atveda prie beprasmybės jausmo, para-lizuojančio tas širdies sritis, kuriose pulsuoja Tikėjimas. Tikėji-mas ateitim, teisybe, tikslų reikšmingumu.

Vienas dalykas — nežinomo žmogaus palaikai. Geriausiu at-veju jie tegali sukelt siaubą ar pasibjaurėjimą, ar mintį, kad, aplinkybėms nelemtai susidėjus, ir jūsų kūnas gali būt aptiktas svetimam krašte, kur niekas jūsų nepažįsta, kur žemė nepame-na jūsų žingsnių, oras — jūsų alsavimo, naktys — jūsų nemigos. Taip ką tik po karo, kai žūklaudami pagaudavot numirėlį su peršauta galva ar krūtine, ar perskrostu pilvu, irstantį kaip šilta košeliena, jūs negalėdavot paprastai išnarpliot jo is tinklų ir paleist pasroviui, bet apimti panikos mesdavot viską ir bėgdavot šalin nuo upės ir tik po kurio laiko įstengdavot grįžt, prisivers- davot grįžt, prisiliest prie bevardžio kūno, nustumt šiekštu jį nuo kranto į upės vidurį, kur jį pagaudavo srovė ir tingiai sū-puodama nusinešdavo. Deja, nėra tokio šiekšto, su kuriuo ga-lėtum atstumti artimą žmogų nuo atminties krantų.

Betgi krikščionybės mitas atsikartojo žmoguj, kurį jūs puikiai pažino jot, kuris nuo pat gimimo gyveno tarp jūsų, šnekėjo jūsų kalba, kvėpavo tuo pačiu oru kaip ir jūs. Jis mirė, pakluso išori-nei būtinybei, pateisino savo mirtim tą diktatūrą, kurios siekė ir kurią įgyvendino jo brolis, parodęs šia mirtim (iš esmės baisia ir beprasmiška), jog jis pasiryžęs prisiimt ant savo sąžinės bet kokį nusikaltimą, kad tik nesuirtų, nesubyrėtų tas meno kūrinys, ta Poema, surimuota iš gyvų žmonių, iš jūsų. Iki pat tos dienos, kai Konradas savotišku, rafinuotu būdu nužudė Dovydą, jūs negalėjot atsikratyti šio tokio nepasitikėjimo juo ir jo idėjom, jo šūkiams apie vienybę, jo šviesios ateities pranašystėm, tačiau tai dienai atėjus, kai jūs sužinojot, kad Dovydo nebėr, ištirpo paskutinės jūsų dvejonės dėl Konrado atsidavimo jums. Jūs pri-ėmėt jo auką.

Užgniaužę kvapą jūs laukėt, kaip susiklostys įvykiai, kaip baigsis ta neįprasta brolių drama, vykstanti prieš jūsų akis. Ji pasibaigė taip, kaip jūs slapta troškot, nors šnekėjot apie savo gailestį, apie užuojautą Dovydui. „Tai neteisybė!!! — aidi jūsų balsai iš už uždangos.— Mes tikrai gailėjomės Dovydo, bet mums reikėjo mirties. Bet kokios. Mums reikėjo numirėlio, kuris atgaitvintų bergždžią, išdžiūvusią mūsų kapinių žemę; numirėlio, kuris gražintų tai žemei laidotuvių skonį; numirėlio, kuris nusivestų paskui save aibę sukriošusių senių, ištroškusių, išalkusių mirties.“

Kita vertus, šiandien užkasę senąjį Etaną, paskutinį, iš ko galėjot susilaukti kokių nors priekaištų, jūs patogiai nusiteikėt, kad, mažiausiai esate kalti dėl visų tų mirčių, kad kaltas tik Konradas ir nepavykus jo tilto statyba. Bet jūs pamiršot savo džiaugsmą, savo beprotišką juoką, drebinusį Sniegovijos šlaitus aną lemtingą dieną, kai tiltas sugriuvo. Ir ar vien tik Dovydu jūs sumokėjot už nevaldomą anos dienos džiaugsmą? O Druska? O jo dukterys: Magdala ir Jadvyga, praminta Laukine? Jums nemalonu tai girdėt?

Pajutot, kad vis dėlto negalit neliesti tų klausimų, kad ten toli praeity Dovydas stiklinėm akim žiūri į jus ir reikalauja dėmesio, ir tada jūs prakalbot apie dalykus, kuriuos mielai būtumėt nutylėję, nors ir nejutot tiesioginės savo kaltės. Ką gi, galop Dovydo gyvybė buvo ne vien tik Konrado auka jums, o (kaip parodė laikas) ir paties Dovydo auka jums, nes savanoriška mirtim jis paneigė išorinę būtinybę, paneigė beprotišką (kaip parodė laikas) Konrado režimą, diktatūrą dėl vidinės būtinybės — žmogaus (bet kurio iš jūsų) laisvės. Šiandien prisiminimas apie Dovydo likimą kerėjo jūsų sielas. Nuskaidrėjimas per mirtį. Sustingęs, ledinis, negyvas Dovydo žvilgsnis kelia visiškos nevilties išpūdį. Bet jo veide, jo sulysusiuose skruostuose ir išdžiūvusiose lūpose iširėžusi šypsena (tarytum liudijanti apie pačią paskutinę akimirką patirtą nusiramimą po baisių mirties kančių) žadina jums nuojautą nežemiškos palaimos, kurią galima pasiekti tik numirštant. Toks, kokį jūs matėt jį mirties dieną, mirusysis liko jūsų atminty.

Vėl reikia grupuot apdulkėjusius prisiminimus, pint juos į daugmaž vientisą įvykių giją.

XXIV

Kai Etaną į gyvenimo pabaigą artimai susibičiuliavo su Magdala, ji jam papasakojo (kažkas iš jūsų nugirdo):

— Man buvo penkiolika metų, taip, penkiolika, o gal šešiolika, viskas iš ano tolimo laiko atrodo tarsi kliesdesys, malonus, svaiginantis, brangus, artimas, tačiau vis tiek, niekas daugiau, tik kliesdesys, nes tuomet dar nesiaiškinau įvykių priežasčių,

poelgių, motyvų, nesiejom įvykių į jokią visumą, nes įvykių atrodė tiek daug ir visi tokie įvairūs, kad net ir norėdamas negalėtum jų susieti, tuo metu kiekvienas įvykis, bet koks nuotykis sugebėdavo mus paveikt išpūdžio netikėtumu, ir mes džiaugdavomės juo ar verkdavom dėl jo visai negalvodami, kad jis galbūt yra nulemtas kito, ankstesnio, arba kad jis gali turėt kokių nors pasekmių. Lygiai kaip sapne ar karštligiškam kliedesy. Vaikystė visuomet yra karštligė ir kliedesys, o jos pabaiga sutampa su vaikiškos beprotybės viršūne, su sukrečiančiu įvykiu ar sukrečiančiu nuoboduliu, šiaip ar taip, tu nubundi, pasaulis tave pažadina iš tavo vaikystės, ir tada prasideda... žiūrėk, kaip žmonės beveik visą laiką nori miego: jie slapčiom tikisi užmigę grįžti ten, atgal, į aną palaimingą metą, kada viskas buvo... kada vėjas atnešdavo keistą ir ilgesingą tolimų kraštų kvapą... tik bepročiai, tikri bepročiai beveik niekad nenori miego, jie nenori gultis ir miegot, nenori užmerkt akių, nes jie miega atsimerkę, miega visą laiką, miega, kai sėdi sode ant suolo ir siūbuoja liemeniu pirmyn atgal; kai apsiputoję ir šokčiodami iš džiaugsmo žiūri, kaip kergiasi gyvuliai, kai daužo iš pykčio galvą į sieną, daužo baisiai, ir iš šono žiūrint atrodo, kad tą akimirką jų gelmėj nubudęs šviesus protas stengiasi prazudyt jų kaustantį iškrypusį kūną, bepročių akys būna tuomet tokios protingos, švelnios, net mylinčios, kai jie užsimoja galva ir trupina ją tinką ir plytas, tikrai atrodo, kad jie trokšta numirt, nes pernelyg aiškiai suvokia savo beprotybę, iš kurios jiems niekada nepavyks galutinai išsiveržt. Aš žinau tai, mano sesuo tokia, Jadvyga, arba Laukinė, kaip ją vadina Sniegovijoje, tokia, tu nežinai, kaip sunku priprast prie žodžių „mano sesuo beprotė“, sunku tart tuos žodžius, nes tu nežinai, kas iš tiesų yra beprotis, tu nežinai, kas yra pamišimo priepuoliai: Laukinė valgo, ramiai kramto duoną, o jos žvilgsnis vis stingsta, akys atrodo tarsi iš dvigubo stiklo, kaip langai žiemą, iš burnos sklinda toks garsas, nelyginant ji kramtytų ne duoną, o žvyrą, išiūtus Laukinė sviedžia duoną į sieną, taip sviedžia, kad duonos beveik nebelieka, ji sutrupa, subyra į dulkes, ir net paukščiai neberastų ko palestoj vietoj, kur dulkės nusileidžia ant grindų.

Man buvo penkiolika,— Magdalos balsas kėlė seniui pelyno skonį,— penkiolika metų, kai Laukinei tatai prasidėjo, kai ji pamatė kažką, kas sukrėtė ją visą, iki pat tamsių vandenu, kurie tyvuliuoja visuose mumyse, ir štai tas vaizdas, kurią Laukinė pamatė pusdieniui prapuolus iš namų (nei aš, nei tėvas, nei motina niekada nesužinojom, ką ji pamatė, tik Konradas žinojo, anot tėvo, jis žinojo, bet jis niekad nepasakys, galimas daiktas, kad jis tai išvis ir užmiršo, aš žinau: jis turi tokį bruožą — užmiršt ką nors ūmai ir netikėtai, užmiršt visiškai, tarsi nė būt niekada šito nebuvo), tas vaizdas buvo toks stiprus ir įtaigus, jog įstengė pramušt indą, laikiusį tamsiuosius vandenį, ir jie išsiliejo: lipnus juodas skystis, nelyginant tulžis, nelyginant pelkių dumblas,

taip aš Įsivaizduoju, nelyginant basilisko šlapimas, užliejo Laukinės smegenis ir širdį, užliejo jos juoką, jos šypsena, jos švelnų liūdesį (kada ji šiltais vasaros vakarais, sklidiniais žiogų čirpesio, glostydavo sode mėlynas aguonų galvas), užpylė jos nerūpestingumą ir smalsumą, jos eiklą žingsnį ir dailius rankų motus, jos nestiprų, bet gražų balsą, giedrą žvilgsnį, jautrią klausą. Kai ji parėjo, ne, ji ne pati grįžo, Konradas ją parvedė, aš neatpažinau, kad čia tas pats sunykęs žmogus, kuris kadaise gulėjo slaugomas mūsų namuose, pamačiau aukštą liekną vyrą, lankščiu katės žingsniu artėjantį prie namų ir vedantį už rankos Laukinę (abejingą ir sustingusią, vangiai dėliojančią kojas), aš išėjau jų pasitikt, tėvas delnu palietė man nugarą, stumtelėjo, ir aš nuėjau nujausdama kažką negera, sesuo manęs nematė, žiūrėjo į mane, bet nematė, ir aš išsigandusi ūmai supratau, kad tas vaikas ne mano sesuo, kad aš jau nebeturiu pirmąsios sesers, kuri rytą prapuolė iš namų, kad čia kita mergaitė, tiesa, panaši į Laukinę, bet ne ji, ir nuo šiol visi mane įkalbinės, kad sesuo kaip tik šita, kad kitos nėra, kad aš turiu rūpintis ja ir ją slaugyt, nes ji — mano sesuo. Aš paėmiau Laukinę už rankos, ranka buvo vėsi, pernelyg vėsi, aš puikiai žinojau, kokios šiltos buvo mano sesers rankos, ir tai tik dar sykį patvirtino, kad šioji — ne sesuo, o vis dėlto nepaleidau rankos, ir mudvi artėjom prie mūsų geltono namo (geltona spalva, anot tėvo, atbaido piktą dvasią, bet tąsyk neatbaidė), iš toli matomo, nesvarbu iš kurios pusės žiūrėtum, tas jaunas dailus vyras, Konradas, jis man nerūpėjo, aš jaučiau tik sesers ranką savojoj, vien tai tejutau, tas dailus vyras, nuo kurio lūpų nenuslinko silpnas šypsnyš, laikė Laukinę už kitos rankos, ir mes galėjom pasirodyt kaip šeima, išėjusi pasivaikščiot sekmadienio popietę, o tėvas stovėjo ir laukė, stovėjo įsispyręs kojom į žemę, tarsi lauktų stipraus smūgio, priešo antpuolio, kuri tik taip stovėdamas gali atremt, jo veidas buvo įtemptas, suakmenėjęs, lūpos kietai sučiauptos, aš pirmąkart mačiau tėvą taip stovint, pasiruošusį gintis, ne toks tėvas buvo žmogus, kad gintųsi, ne toks, kad jį kas išdrįstų pulti, bet, matyt, aš nieko apie jį nežinojau, šiandien esu įsitikinusi, kad žinojau ne viską, ir štai kažkas jį *puolė*, o jis įsispyrė kojom į žemę ir nežadėjo pasiduot, ir viskas būtų buvę labai puiku, man buvo penkiolika, ir bet kokių jėgų susidūrimas man būtų buvęs džiugus ir įdomus, bet Laukinės jau nebebuvo su mumis. Nei ji buvo sumušta, nei nieko, jokio įbrėžimo ant kūno ir rūbai nesuglamžyti, tik juodi jos sielos gelmių vandenys tryško iš dužusio indo, ir aš mačiau juos, atsispindėjusius Laukinės akyse, atsispindėjusius iš anos akių pusės, iš vidaus. Ir tėvas matė, bet jis suprato kur kas daugiau už mane ir net, rodos, laukė kažko tokio, nes nenustebo ir nesuvirpėjo išvydęs, koks tuščias pasidarė jo dukters žvilgsnis, kokia beviltiškai neužpildoma žvilgsnio tuštuma.

Aš negalėjau tą vakarą užmigti, kambario oras man atrodė pernelyg troškus, atidariau langą, bet ir lauke oras buvo toks pat, tarsi daug kartų kvėpuotas iškvėpuotas, kaip šiltas vanduo, kuriuo dešimtys senių skalavo blyškias dantenas, gulėjau lovoj užsimerkusi ir negalėjau atsikratyti minties, kad slėnis pilnas kvėpuojančių žmonių: šimtai jų, įtraukiančių į plaučius tyrą orą ir iškvėpiančių prasmirdusį avieną, ožkų sūriais, česnakais ir svogūnais, surūgusiu alum ir degtine, o aš čia, geltonam name, turiu kvėpuoti tuo negrynu oru, plūstančiu iš Sniegovijos kaip rūgštus garas, aš nekenčiau visų žmonių, miegančių ar girtuokliaujančių ten, Sniegovijoje, nekenčiau už tai, kam jie kvėpuoja mano oru, kam sudvisina jį savo atstumiančios buities kvapais, pradėjau žiaukčioti, pakilau ir, pribėgusi prie lango, apipyčiau jazminų krūmą kažkuo tirštu ir baltu, pliūptelėjusiu man iš gerklės, ir krūmas mėnesienoj, rodė, žydi.

Sniegovija visuomet man, mudviem su Laukine, buvo nepažįstamas tolimas pasaulis, į kurį užginta kelti koją, prigrasinta didžiausiomis bausmėmis, bet mudvi ir taip nebūtume ten ėjusios, nes klausėme tėvo. Sniegovija buvo bauginanti pasaka, kur gyveno mūsų motina, viliojantis pavojus, kur, kaip mums atrodė, knibždėte knibžda žmonių (nors vėliau su nuostaba patyriau, kad jų ten ne tiek jau daug), saldi nežinia, kurios pažinimas susijęs su kažkokiais paslaptiniais amžiaus barjeriais („Kai užaugsit, būtinai ten pakliūsit. Kai būsit protingos ir savarankiškos, galėsit eit kur norėsit, o dabar šiukštu. Kad nė žingsnio ton pusėn“). Ir mudvi nežengėm nė žingsnio tikėdamos, kad tenai, apačioj, tyko blogis, kad blogis visuomet apačioj, o gėris viršuj, Sniegovija buvo slėny, mes gyvenom ant šlaito, vadinam, apačioj — kažkas baisu, kažkas neryšku ir sunkiai suvokiama, o viršuj — sodas, aviliai, kur būdavo taip nuostabu užsnūst bitėms dūzgiant, vaškų pakvėpę namai, gerumas. Mus patenkino tokia pasaulio sandara, kažkieno mums primesta (tėvų, dabar jau žinau, bet anuomet manėm, jog tėvai irgi tiki, esą apačioj — blogis, o viršuj gėris). Tėvas eidavo į Sniegoviją (netgi nuo miestelio vardo mums darydavos šiurpu), ir ne kartais, o kone kasdien, bet jis niekuomet nesileisdavo tiesiai į slėnį, o žingsniuodavo aplinkiniu keliu, ir tik daug vėliau aš supratau, kad jis taip elgėsi dėl mūsų su Laukine, darydavo lankstą dėl mudviejų, kad nematytume jo leidžiantis į tą grėsmingą slėnį, kad mums nekiltų pagunda sekt paskui jį. Tėvas norėjo, kad mūsų vaikystė (tas švelnus svaigus klijedėsys) liktų švari, nesutepta tamsių šešėlių; mums girdint net apie mirtį ir ligas garsiai nekalbėdavo.

Aš stovėjau prie lango, palinkusi virš netikėtai pražyduosio jazminų krūmo, ir drebėjau žiūrėdama į apačioj dunksančią Sniegoviją, nušviestą mėnesienos, į blogio sklidiną slėnį, kur mano seseriai užteko pabūti pusdienį ir ją ištiko nelaimė. Girdėjau negarsius balsus tėvo kambaryje, iš pradžių neįstengiau išskirti žodžių, paskui ėmiau suprast, ką kalba tėvas ir Elzė, mano motina:

— Tai Konrado darbas, Etanos sūnaus. Aš tikras, kad viską sumanė jis. Jo prigimtis velniška. Supratau tai, kol jį slaugiau. Jutau, kad šildau gyvatę. Ak viešpatie, suteik man jėgų atsi-
spirt tamsybių pamėklėms!

Motinos balsas, prislėgtas, nublankęs, pilkas, tarytum jį būtų nuklojusios dulkės:

— Ar ji nepasveiks? Argi tu nežinai jokių vaistų?

— Ne. Čia ne liga. Jie tiesiog ją palaužė. Aš pats kaltas, kad mergaitės augo kaip šiltnamy. Priešai tuo pasinaudojo.

— Ar jie ir Magdalai ką padarys? Ar..?

← Jie norės. Aš tuo neabejoju. Jie mėgins...

Motina:

— Ak, kam gi tu pasakei, kad netiki juo, kad jis klysta ir klaidina kitus?

— Anksčiau ar vėliau jam būtų prireikę nustumt mane iš kelio. Mano autoritetas — jam didelė kliūtis.

— Betgi tu pažeminai jį, kai priėmei į savo namus ir slaugei kaip silpną vaiką. Štai ko jis tau negali atleisti.

Tėvas tylėjo.

Aš išsigandau, kad *jie* ir man kažką padarys. Nežinojau, kas tie jie, tačiau mane apėmė siaubas, kad mane pagrobs ir parodys man tą patį, ką parodė Laukinei, galbūt *jie* tyko manęs ir dabar, tuojau *jie* iššoks iš tamsių, pamėkliškai svyrančių krūmų... greitai užtrenkiau langą ir nėriau lovon.

Rytą tėvas užėjo į mano kambarį, paglostė man galvą ir, kai nubudau, pasakė:

— Tas žmogus, kuris gulėjo pas mus visą pavasarį... kuris vakar parvedė namo Jadvygą... Venk jo. Nekalbėk su juo, jeigu jį sutiksi. Tuojau bėk namo, būk sode, tik nekalbėk su juo ir niekur neik, jeigu kvies.

Tėvas pasilenkė ir pabučiavo mane į lūpas. Dieve, kaip aš juo pasitikėjau, kaip man buvo ramu ir niekas nebaisu, kol jis buvo šalia ir šnekėjo su manim!

Laukinė buvo rami, pernelyg rami, matyt, tamsūs vandenys, užlieję jos sielos pievas, nebesiautėjo ir nebeputojo, tik tyliai teliūskavo, ir kai ją rytą išvedėm laukan, perrengtą švariais drabužiais, ir pasodinom sode, ji dvi valandas išbuvo nesukrutėjus, sustingus, tarytum išdrožta- iš medžio, o aš dvi valandas nediršau prieit prie jos, kol galų gale rimtai patikėjau, kad mano sesuo išdrožta iš medžio ir nudažyta, priėjau ir paliečiau jos veidą tenorėdama pasimėgaut tikslu, meistrišku drožėjo darbu, krūptelėjau pajutus, kad pirštai liečia gyvą odą, Laukinė krūptelėjo paliesta, pažvelgė į mane ir nusišypsojo, tačiau šypsena buvo tokia plati, tokia atvira ir net begėdiška, niekaip nesiderinanti su Laukinės santūrumu, su ramybe, kaustančia jos kūną, kad aš pasibaisėjau ir atšlijau: taip šypsotusi gyvuliai, jei mokėtų šypsotis, taip šypsotusi laukiniai žvėrys, smirdintys vėju ir neribota laisve. Laukinė išbuvo sode visą dieną, aš bijojau ten eit

ir tik kartą prisėlinau pažiūrėt, ką ji veikia. Sesuo sėdėjo toje pačioje vietoje prasižiojus, ir bitės ropinėjo jos sumedėjusiu veidu, lindo į burną, matyt, jas viliojo seilės, jos landžiojo ten ir atgal, bet Laukinė šito nejuto.

Pavakare prie namų pasirodė kažkoks žmogus. Lazda pasiramščiuodamas jis pakilo šlaitu, stabtelėjo priešais mūsų langus ir šūktelėjo:

— Ei Druska! Ar neužteks tau vienos pamokos?

Aš nežinojau, kad tėvas buvo nusistatęs prieš Sąjungą, kad jis blogai apie ją atsiliepė ir kalbėjo, esą Sąjunga kalta dėl sujaukto gyvenimo. Aš nežinojau nei kad esama kažkokios Sąjungos, nei kad tėvas su teisuolio įkarščiu skelbė Sniegovijoje, esą ir pati Sąjunga piktų dvasių darbas.

O žmogus stovėjo po mūsų langais ir šūkčiojo ižeidimus. Jis nespėjo užsičiaupti, nes tuo metu — mes su tėvu nesužiūrėjome, kada Laukinė išėjo iš sodo — sesuo kaip tikra kalė urgzdama šoko ant ateivio ir įsikibo dantimis į ranką, laikusią lazda, tai, matyt, išgelbėjo Laukinę — tas žmogus ne tuščiai atsinešė lazda, tikėjos, kad gali būti užpultas, tik nežinia kieno ir kaip — jis nebegalėjo užsimot lazda, nes Laukinė tvirtai laikė sukandusi jo dilbį, tuo metu prišoko tėvas, stiprus ir persiutęs, ištraukė lazda ateiviui iš rankos ir kirto jam per juosmenį, ateivis perlūžo perpus ir išbalo kaip drobė, tėvas nubloškė Laukinę, numetė sutrupėjusią lazda, užsimojo ir smogė kumščiu ateiviui į veidą, sutraškėjo, sutratėjo, ir kai ateivis griuvo ant žemės, jis jau nebeturėjo veido, aš stovėjau ant slenksčio ir įsikandau sau liežuvį, kraujas man bėgo burnon, saldus, su geležies rūdžių priekonių, tėvas pakėlė ateivį, nuvilko prie skardžio ir nustumė žemyn, susverdėjo pats, tačiau išsilaikė ant kojų.

Ar pažino Laukinė tą žmogų, kad jį puolė? Aš nežinau. Galbūt, išvydus jį, Laukinei sugrįžo sąmonė ir ji puolė norėdama apsaugoti mus nuo visko, ką šis galėjo padaryti ar pasakyti. Gal taip ir buvo. Bet Laukinė nespėjo prišokti, anas žmogus ištare kelis žodžius, ir jie sugriovė mano pasaulėvaizdį, kitaip pakreipė gyvenimą. Mano tėvas... Vadinasi, iš tiesų visų pirma jis kažkaip blogai elgėsi ten, Sniegovijoje, vadinasi, jis vienaip ar kitaip kaltas dėl Laukinės ištikusios nelaimės, vadinasi, jis nėra jau toks absoliučiai nepriekaištingas, jis gyvena ten, Sniegovijoje, apačioje, kažkokį kitą gyvenimą, kasdien liečiasi su blogiu, su nešvara, kuri, kaip aš vaizdavausi, tenai susikaupus. Vadinasi, jis nėra tas šventasis, kokį jį matydavau, kai jis lėtai vaikštinėjo apie bičių avilius aguonų pilnam sode. Jis draudė eit mums į slėnį ne todėl, kad nepatirtume pasaulio nešvaros, bet kad nesužinotume, koks iš tiesų yra mūsų tėvas. Jis darė lankstą eidamas Sniegovijon, kad nepaklaustume, ko jam ten reikia. Galbūt jis nesijautė mokėsiąs mums sumeluoti. Mano tėvas — budelis. Jis kaltas dėl Laukinės. Tas pasitikėjimas, kurį dar rytą jaučiau jam, kai jis pasilenkė prie manęs ir pabučiavo, išnyko. Keli žodžiai.

išspjauti ateivio, padarė pasaulį pernelyg didelį, pernelyg erdvu ir tuščią, toki, kuriam jaučiaus menka it skruzdė, neapsaugota nuo permainingų jo vėjų, vieniša ir pasiklydusi, išikniaubiau į pagalvę ir verkiau. Atėjo motina ir nesuprato, ko verkiu, manė, kad gailiuosi nepažįstamojo, ramino mane:

— Neverk. Liaukis, Magdala. Taip jam ir reikia. Jis blogas žmogus.

Kai lioviausi verkus, saldus šiltas nerūpestingas amžius pasibaigė, aš stovėjau ant slenkščio suaugusi. Užvis blogiausia vis dėlto buvo tai, kad lioviaus besąlygiškai tikėjus tėvu, kad jis prarado autoritetą mano akyse. Kai po dviejų dienų pamačiau Konradą, pati pirma priėjau prie jo ir pasisveikinau.

XXV

Pamačiau jį pievoj, šalia duobės, iš kurios kartais, jeigu prireikdavo pataisyti krosnį, kasdavom molį, rudą riebę blizgantį šlyną, iš kurio dar visai mažos būdamos lipdydavom žmonių ir gyvulių figūras. Konradas tupėjo ir darė iš esmės tą patį, ką ir mes kadaise. Jis lipdė iš molio nedidelę tvirtovę, kažkokį fortą su šaudymo angom ir ambrazūrom, visas buvo pasinėręs į tą vaikišką, kaip man anuomet pasirodė, darbą. Užklupau jį netikėtai, išsigandau ir kuri laiką iš tolo stebėjau, kaip jis pluša, kaip, viską pabaigęs, matuoja savo fortą nulaužta šakele, kaip užsirašo skaičius, paskui priėjau ir pasisveikinau. Jis atsigrėžė, ir jo veide iškart pasirodė išgastis, bet, pamatęs mane, nusišypsojo, ir tuomet išvydau, koks gražus jo veidas. Nebuvau pastebėjusi šito anksčiau, kada jis gydėsi mūsų namuos. O dabar nustebau, kad vyrai gali būt tokie pat gražūs kaip ir moterys.

Tąsyk mes kalbėjomės gal pusvalandį. Konradas laikėsi laisvai, nepriklausomai. Palyginti su visuomet susirūpinusiu tėvu jis atrodė man linksmas, nerūpestingas ir netgi tuštokas (jis iš tiesų turėjo daug tuštybės; jis viską gyvenime darė iš tuštybės, tik įstengė suteikt jai gilesnę prasmę), bet nelaukti ir konkretūs jo sprendimai mane žavėjo. Man buvo šovus mintis paklaust jo apie tai, kas nutiko Laukinei, aš prisiminiau naktį nugirstus tėvo žodžius, bet dabar nebetikėjau jais ir viskas, kas siejosi su tėvu, kėlė man pasidygėjimą.

Būtų tuščias daiktas pasakot tau, Etaną, neva su Konradu matydavau tik retkarčiais ir tik atsitiktinai. Save pačią kuri laiką apgaudinėjau tikindama, kad taip ir yra. Mes nesitardavom dėl susitikimo vietos ir laiko, o vis dėlto matydavomės kas trys dienos, ne rečiau. Aš visuomet jausdavau, kada ir kur galiu sutikt Konradą, ir sugalvodavau kaip išsprukt iš namų. Ne, manęs niekas nelaikė ir nesaugojo, nebuvo kam, tėvas pareidavo tik vakare, kaip visuomet susirūpinęs ir pavargęs, valgydavo

ir eidavo gult, o jeigu ne, tai rūkydavo atsitūpęs ant slenksčio arba mušdavo kvailą savo būgną. Jis nepastebėjo mano permainų. O gal nenorėjo pastebėti. Didžiausia kliūtis man buvo Laukinė. Negalėjau palikt jos vienos. Ir tada pasibaisėjus supratau, kad nemyliu savo sesers, neapkenčiu jos, nes ji man trukdo. Aš neapkėsdavau bejėgės kvaišos ir čia pat jos gailėdavau, karštai atgailaudavau. Prausdavau ją, rengdavau gražiausiais mudviejų drabužiais, šukuodavau plaukus, pindavau kasas, rišdavau kaspinus, žaidžiau su ja kaip su didele lėle, ir net buvo malonu, tačiau kartkartėm mane užplūsdavo neapykanta, pati nepajusdavau, kaip užsidegu pykčiu, aš raudavau žolę ir kimšdavau Laukinei burnon, pasemdavau žemių ir grūdavau jai, versdavau kramtyt ir ryt, stovėdavau šalia užsidengus delnais ausis, kad negirdėčiau, kaip žemės grikši seseriai tarp dantų, ir ne tik kad nesigailėdavau jos, bet netekus paskutinės savitvardos griebdavau ją už pečių, pakeldavau ir blokšdavau žemėn kaip kokią įkyrėjusią skudurinę lėlę, prišokus purtydavau ją, norėdavau iškratyt iš jos akių liūdesį ir abejingumą viskam, kas dėjos su ja ir kas dėjos aplinkui. Paskui verkdavau ir atgailaudavau, pastebėjus tose akyse nebylų priekaištą padaro, kuris viską mato ir supranta, bet negali atsimokėti tuo pačiu, atsakyti, pasiaiškinti. Ir vėlgi, nepraėjus nė pusdieniui, mane išjutindavo begalinė Laukinės ramybė, gyvuliškas susikaupimas, susitaikymas, nuolankumas, ir aš vėl tąsydavau Laukinę už plaukų, bet jai buvo nesvarbu. Aš puldavau prieš ją ant kelių, apkabinus jos kojas raudodavau ir prašydavau atleidimo, bet jai viskas buvo vis vien. Išgyvenau dar niekad nepatirtus jausmus.

Pasibaigė švelnus kliedesys — vaikystė, išsisėmė naivūs vaikiški išpūdžiai, jausmai, mintys, prasidėjo naujas gyvenimo tarpnis, nė kiek ne blaivesnis už praėjusį, bet neturintis to gražaus, savim patenkinto vaikiško idiotizmo, o kupinas rimto, tylaus skausmingo pamišimo, susijusio su prigimties pražydejimu, su sielos ir kūno persitvarkymu pagal slaptą planą, visuomet glūdintį mummyse. Iš vaiko tapau suaugusia, iš mergaitės — moterim. Viskas buvo taip painu ir sudėtinga. Pernelyg sudėtinga mano nesubrendusiai sielai. Aš manau (anuomet maniau ir dabar taip galvoju): moters esmė — meilė. Ir man atrodė: štai atėjo meilė, *apsėdo* meilė (įsidėmėk, Etaną, kad aš visiškai nepabrėžiu, jog būta Meilės, tos vienintelės, didžiosios, paskutinės ir taip toliau), ir sykiu su ja iš mano veido išdilo mergaitiški bruožai, išbluko mergaitiškas žvilgsnis, judesiai pasidarė lėtesni, tingūs, ilgesingi, mano kūnas persimainė. Ligi tol buvau mergaitė, viena iš tūkstančių. Atsidaviau vyrui (ne iškart, o pamažu, palaipsniui) ir tapau moterim, vienintele ir nepakartojama. Kaip man atrodė, įgijau sielą. Tu žinai, Etaną, ką reiškia turėti sielą. Tai ne vien tik džiaugsmas, anaipol ne džiaugsmas. Tai kančia, tai pamišimas. Bet vis dėlto niekas nenorėtų jos atsisakyti. Ligi tol, kaip man atrodė, buvau undinė, bedvasė, besvorė būtybė, lengvai

slystanti gyvenimo paviršium, dabar vyro meilė pažadino undinės sielą. Nekaltybe šviečiančios mano akys buvo kaip skaidrutėlis veidrodis, kuriam bet koks vyras būtų galėjęs išvelgt tik bendrą sugebėjimą mylėt, kol Konradas (aš taip maniau) neižvelgė jame savo paties atspindžio. Viena dieną man pasirodė, kad jis išvydo mano žvilgsny save, ir aš pajutau, kad man tai neišvengiama: pamilt jį ir visiškai jam atsiduot.

Tikra moteris (o tuomet aš jaučiaus tikra moteris) privalo mylėt be išlygų, vien tik todėl, kad turi mylėt, kad negali nemylėt, kad tokia jos prigimtis. Ji negali rinktis. Pasirinkti galėtų tik tada, jei nemylėtų.

Bet kai ji turi mylėt, pasijunta valdoma išorinės jėgos, kuri pirmąsį priverčia pasireikšt ir jos valia.

Pirmas ir stipriausias mylimo žmogaus atspindys yra moters maištas prieš jo žavesį, prieš tą išorinę jėgą. Tai ir yra moters valia. Tai moters *išdidumas*, kuris išauga jai suvokus, kad ji nepakartojama, kad vyras išskyrė ją iš tūkstančių. Ir šį suvokimą galų gale juk sukuria meilė, būtinybė mylėti. Bet kai tik moteris pajunta išdidumą, ji jau sunaikinta. Moteris suvokia, kad, be meilės, ji neturi kitos jėgos, kitos valios. Atviras šito sunaikinimo pripažinimas yra aktyvi ir paskutinė moters auka — visiškas atsidavimas. Jos išdidumas sąmoningai pereina į tai, ką ji gali jaust ir suprast, kas sudaro ją pačią,— į meilę *šitam* vyrui.

Aš daug apie tai galvojau, Etaną. Ištikus mėnesius aš atgaidvindavau mintyse įvykius, derinau juos, lyginau vienus su kitais, norėdama suprast, kaip viskas vyko ir koksai ten buvo mano vaidmuo. Viskas labai painu. Kartais nemalonu, bet apskritai nesunku kalbėt apie visiems žinomus ir suprantamus dalykus. Ir nelengva atpasakot tik savo pačios patyrimą, kuris dar neturi ir aiškaus pavidalo, o tėra retas, sutrūkinėjęs nuojautų, jausmų, nuotaikų audinys.

Tai, ką tau kalbėjau apie tikrą moterį, apie jos meilę, yra ne apie mane, Etaną. Supratau tai vėliau, apmąstydamą aną metą. Viskas buvo tik panašu į meilę. Labai panašu, bet vis dėlto ne tai... ne tai...

Viena dieną suvokiau apsigavusi. Konradas tikrai išvydo savo atspindį mano žvilgsny. Dėl šito aš neapsirikau. Bet apsirikau manydama, kad jis jį pamatė tik čia. Deja, jis žvelgė į visą pasaulį trokšdamas jame pamatyt viena — savo atspindį. Ir jis jį matė visur. Konradas būtų nustebejęs nebematydamas jo mano akyse. Kaip tik tai išskirtų mane iš tūkstančių, galbūt priverstų pamilt mane kaip kažką nelaukta, netikėta. O dabar jis priėmė mane natūraliai, susitaikė su manim kaip su džiugia, tačiau natūralia duokle, kurią jam atidavinėjo lemtis.

Man reikėjo sustot ties šiuo suvokimu, pasitraukt į šalį. Dabar aš mokėčiau taip padaryti, bet anuomet man trūko gyvenimo patirties, trūko valios, ir mano ką tiktai atbudęs išdidumas ištirpo kaip pirmasis sniegas. Moteris, kuri myli be šio išdidu-

mo, suvis nemyli, o moteris, kuri nemyli,— niekingiausias padaras pasauly. Taip, Etaną.

Mano motina Elzė — kekšė. Ji gali didžiuotis bent tuo, kad visą gyvenimą buvo pati savim. Ji visad domėjosi tik savim, niekados nesiaukojo, nebent kai pati norėdavo patirt malonumo arba gaut pelno. Ir tada ji pasiūlydavo svetimiems vyrams tik dalį savęs, tą dalį, kuria mokėjo naudotis lengvai, laisvai, be jokios graužaties, kaip paprasčiausiu daiktu. Prostitutės meilės glėby nieko nėra moteriška, čia tik dalis jos jausminio organizmo. Meilėj ji nepagauna išskirtinumo, nepakartojamumo, bet visiškai abejingai atsiduoda kam pakliuvo. Todėl nors mano motina ir neišsivysčius moteris, bet ji vis dėlto darė kažką moteriška, kažką, kas nors ir neišnaudoja moteriškos prigimties, bet ir neprieštarauja jai, ir mes — kad ir apgailėstaudami — dar galim Elzėj išvelgt moterį. Taip, Etaną.

Kiek pasauly merginų, kurios statė smėlio pilis, kiek merginų, kūrusių iliuzijas! Tūkstančių tūkstančiai jų, raudančių naktimis iš sielvarto, kad ištraukė ne tą burta. Tūkstančių tūkstančiai išblyškusių nuo nemigos merginų, su paraudusiomis nuo ašarų akimis, nudelbtomis žemėn. Jos vaikščiojo, kvėpavo, kalbėjosi su artimaisiais ir pamažiukais gyveno toliau, laukdamos dar vienos progos traukt burta, užsižadėdamos daugiau būt atsargesnės, neižiūrėt tikrovėj to, ko joje nėra. Nusivylimas atima iš jų pasitikėjimą savim, palieka širdperšą, ir tiek. Gaila jų...

Aš neraudojau naktimis. Dabar matau: meilės saldus branduolys susitraukė, susiraukšlėjo, sudžiūvo, sudulėjo ir subiro į dulkes, liko — ne, ne kerštas, liko velniškas pasitikėjimas savim, riešuto kiaukutas, kuris ilgainiui tvirtėjo, kietėjo, paviršius nusi-gludino, nusišvidino, ėmė spindėti, tapo netgi gražus, bet vis dėlto tai buvo negyvas grožis, formos grožis, nes po tuo riešuto kiaukutu nebuvo nieko, tik truputis dulkių, žiupsnis pelenu, galbūt išsaugojusių branduolio aromata. Konradas norėjo visiško atsidavimo, bet ne meilės. Ir mano prigimtis (kažkokia galinga grubi mašina, paklūstanti savai kvilai mechanikai ir veikianti be jokios atodairos) atsiliepė į tą nenormalią sąlygą savaip: valia neperaugo į išdidumą, ji virto savimeile.

Ant Konrado nepykau. Pati kalta, kad dėjau į jį vilčių. Bet nepabėgau nuo jo, neatstūmiau tarsi nujausdama, kad man jo prireiks (nepagalvojau, kad ir jis manęs neatstūmė tikriausiai dėl tos pačios priežasties). Aš nenorėjau sugrižt į nuobodų monotonišką gyvenimą, negalėjau, mane gąsdino vien mintis apie tai, kad galiu būt išstumta iš ką tik prieš mane atsivėrusio pasaulio, kad mano gyvenimas tebus bespalvė, beskonė vienatvė atokiam tėvo name, šalia pusprotės sesers. O čia netikėtai atsirado Dovydas.

Ar netikėtai?

Ne, ne visai taip, Pažinojau Dovydą nuo seno. Buvau mačius jį ne kartą, bet jis, kaip ir Konradas, mano akimis žiūrint buvo jau subrendęs vyras, beveik senis.

Niekuo dėtas buvo Dovydo jautrumas, minkšta jo širdis. Aš nežinau, ar anuomet jis kaip reikiant suprato, kas toks jo brolis. Šiaip ar taip, jo nuojauta (o gal koks gandas) pasakė jam, kad Konradas bus prikišęs nagus prie to, kas ištiko Laukinę. Galimas daiktas, Dovydas juto, kad ne šiaip sau jo brolis ir toliau bent kiek domisi mūsų namais, ir jis pajuto privaląs įsikišti, apsaugot tuos namus nuo dar didesnių nelaimių. Tačiau lygiai taip pat galimas daiktas, kad jis jau tuomet buvo puikiai perpratęs Konradą ir tesiekė vieno tikslo: visaip kliudyt brolio siekiam (nors tada tie siekiai dar nebuvo įgavę tokių iškraipytų pavidalų).

Aš nepamenu konkrečios dienos, kada Dovydas atėjo pas mus, kada jis pradėjo lankytis mūsų namuose. Tik menu, kad jis iškart sukėlė man keistą įsiūtį savo nepaprastu nuolankumu, ramumu. Tai buvo tokios pat rūšies įsiūtis kaip ir tas, kuris apimdavo mane būnant su Laukine. Buvau kur kas jaunesnė už Dovydą, bet du tris kartus, grįžusi iš savo pasivaikščiojimų ir užtikusi Dovydą sode, sėdintį ir kažką kalbantį Laukinei, paliepiu jam nešdintis velniop, palikt ramybėj vargšę ligonę. Būčiau nekreipusi į jį dėmesio, jeigu jis būtų ką atšovęs pasinaudodamas vyresniojo teise, bet jis pakluso ir nuėjo sau, ir ši aplinkybė tik dar labiau pakurstė mano pasitikėjimą savim. Maniau, jis daugiau nesirodys, bet jis Vėl atėjo, aš jo netgi neleidau į sodą, kur sėdėjo sesuo (tiesą sakant, mane erzino, kad svetimas žmogus ateina ir žaidžia su Laukine, kad jis gaillestingesnis už manė, švelnesnis, geresnis), ir jis jau būtų nuėjęs, bet čia atsitiko nelauktas dalykas. Laukinė, visam pasauliui abejinga mano sesuo; negirdimai pasirodė iš sodo, išdygo šalia Dovydo, nenuleisdama nuo jo atsidavusio šuns akių. Jis žvilgtelėjo į ją ir šyptelėjo, o jai paprastas jo atidumas padarė tokį stiprų išpūdį, kad ji stačiai nesitvėrė savam kaily. Laukinė atsargiai lietė pirštų galais jo rankas, jo veidą: akis, lūpas, nosį, ausis, smakrą, o jis tik stovėjo ir šypsojosi jai. Ji pamatė jo rankove ropojančią bitę, sučiupo, įsikišo į burną ir suvalgė, rodydama savo atsidavimą. Galop, kai aš vėl įsakmiai pakartojau, kad jis eitų sau, Laukinė atsigręžė į mane, ir jos akyse aš pamačiau tą patį melsvą spindesį, koks šmėstelėjo tenai, kai sesuo dantimis puolė žmogų su lazda. Tuomet aš išsigandau, Etaną. Išsigandau ir užsičiaupiau nebaigusi sakinio. Man pasirodė, kad Laukinė plėšriai šyptelėjo. Palikau juos ramybėj. Galop, blaiviai žiūrint, man net buvo į nauda, kad Laukinė leistų laiką su Dovydu. Tuo pačiu aš gavau laisvę, taip reikalingą susitikimams su Konradu.

Konradas apsiniaukė išgirdęs, kad jo brolis lankosi pas mus. Jam kažkodėl nepatiko tai. Man pasirodė, kad čia jis įžiūrėjo kažkokį kėsinimąsi į jo laisvę, kažkokį pasipriešinimą jo neišreikštai valiai.

O Dovydas ateidinėjo kasdien ir praleisdavo su Laukine ilgas valandas. Nežinau, ką jis jai kalbėdavo ir ar jo žodžiai įsteng-

davo prisiskverbt pro tamsius vandenį, užliejusius Laukinės sieną. Bet mačiau, kad kalbėdavo, o ji (kuri nereagavo į nieką) klausėsi jo nepaprastai dėmesingai, nenuleisdama akių nuo, jo veido, rydama jį žvilgsniu, lyg tatai padėtų suprast, ką jis šneka. Ji stačiai dievino jį. Du ar tris kartus aš apstulbau išgirdusi jos juoką (negirdėtas dalykas!), o ir šiaip atrodė, kad tas bendravimas jai eina į gera. Laukinės daugiau nebekamavo šiurpūs priepuoliai, ji po trupučiuką net ėmė atgaut sveiką protą.

Kasdien matydama Dovydą, aš apsipratau su juo, ir manęs jau nebeerzino jo nuolankumas. Kai neidavau iš namų, sėdėdavau sode (atokiau, kad jiems netrukdyčiau) ir žiūrėdavau. Man buvo smalsu, kaipgi tas neišvaizdus storulis sugebėjo šitaip pririšt prie savęs Laukinę. Kokie turi būt žodžiai, kad jie prisiskverbūt net į bepročio sąmonę? Tačiau man girdint ir matant jis būdavo sukaustytas, jo kalba trūkčiodavo, sakiniai subirdavo į neišraiškingas skiautes, į pavieniūs žodžius. Kad jo kalba pasikeičia būnant su Laukine, aš supratau ir iš to, kaip imdavo elgtis Laukinė. Ligi tol sėdėjusi ramiai ir šypsojusi, ji pradėdavo purtyt galvą ar pirštais krapštyt ausis. Ją apimdavo panika, tarytum ji išgirstų nemalonų, režiantį garsą. Vos tik aš nueidavau, o pasakui atsigręždavau ir pro medžių šakas slapčia žvilgteldavau į juodu, pamatydavau Laukinės veide palaimą.

Įveikusi savo drovumą, aš pradėjau kviest Dovydą pietų, pradėjau po truputėlį šnekučiuotis su juo apie šį bei tą, o jis atsakinėjo man be didelio užsidegimo, paprastai, kaip būtų atsakinėjęs bet kuris kitas žmogus. O aš norėjau daugiau sužinot apie jį, apie keistą jo sugebėjimą draugaut su beprote mano seserim. Šitaip laikas ir ėjo.

Kaip tik tuo metu mano santykiai su Konradu įgavo tą aiškumą, apie kurį tau pasakojau, Etaną. Ir kaip tik tada aš pajutau, kad Dovydas neteisingai išsiaiškino dėmesį, kurį jam rodo. Viena ar du kartus, kai mudviejų akys susitiko, jis nuleido savašias. Ne iš nuolankumo, suerzinusio mane prieš kurį laiką. Aš išsyk pajutau tą įgimtą jusle. Šįsyk negalėjau apsirikt. Žvilgsnis is tiesų buvo sklidiną susižavėjimo.

Koketė, Etaną. Ji sužavėta, kad ją garbina ir net myli. Jai malonu stebint priverst save pamilti. Bet tuo ji gali mėgautis tik tada, kai pati nejaučia meilės ir negarbina to, kuriam žadina tuos jausmus. Priverst garbint, priverst pamilti save — tai jos gyvenimo džiaugsmas, kuris tuojau pat išblėstų, jeigu ji pati pasijustų garbinanti ar mylinti. Pamilusi ji atimtų iš savęs egoistinį malonumą, nes meilė žmogus neišvengiamai turi užmiršt save ir atsiduot liguistam, dažnai savižudiškam mėgavimuisi kitu. Nieko taip nesisaugo koketė kaip meilės, kad tik išliktų nepaliestas tas vienintelis dalykas, kurį jinai myli,— ji pati, jos esybė.. Todėl ji gyvena vagies egoizmu, o jos meilės jėga — speiguotas šaltis. Joje moters prigimtis pavirtusi į savo priešybę. Jos šaltas juokas, atspindintis iškreiptą vyro vaizdą, stumia į neviltį. Tai apie mane, Etaną. Tai aš.

Man nebuvo lengva. Jie abu žiūrėjo į mane, Dovydas ir Laukinė, jis susižavėjęs, ji — maldaujamai. Su neklystančia nuojauta (ta pačia, kuri padeda rast kelią parskrendantiems paukščiams, o skalikui atspėt medžiotojo norą dar neišgirdus komandos) Laukinė suprato Dovydo jausmus. Jis buvo jos draugas, ir ji netroško vieno: kad jis nebūtų nelaimingas, kad negautų kentėt. Jie abu — kiekvienas savaip — žvelgė į mane, nenuleido nuo manęs akių. Ir aš, Etaną... aš ne tikrai iškart nepadariau galo tam nelauktai iškilusiam mūsų santykių neapibrėžtumui, jaudinančiai įtampai, bet — mano kaltė! — priešingai, mišlingom šypsenom, viliojančiais judesiais, paslaptinomis užuominomis kursčiau Dovydą, kaitinau jo jausmus. Baiminaus tik vieno: kad pati neiškiūčiau į tinklą, kad neprarasčiau valios.

Betgi kažko neapskaičiavau. Nors ir kaip savimeilė priešinosi, aš, žaisdama meilę, susipainiojau tam žaidime. Dovydo kantrybė, jo jausmai, jo meilė pamažu apraizgė mane, ir aš pasijutau iškliuvus į neišsakytų išipareigojimų voratinklį. Jeigu Dovydas būtų buvęs paprastas išimylėjęlis, atėjęs iš man svetimos ir nepažįstamos Sniegovijos, viskas būtų pasibaigę kur kas paprasčiau. Būčiau pasakius jam, kad jo nemyliu, kad jis apsiriko, kad nenoriu jo matyt, kad jis liautųsi lankęsis, ir viskas. Dabar Laukinė pančiojo man rankas, jos aš slapčia bijojau. Reikėjo viską baigti taip, kad atrodytų, esą Dovydas pats savo valia paliovė ateidinėti į mūsų namus. Reikėjo, kad jis dingtų, kad vieną gražią dieną atsisveikintų su Laukine kaip paprastai, kad išeitų ir jau niekada daugiau nebeatytų. Reikėjo, kad jis imtų manęs neapkęst, kad galop pasibjaurėtų manimi, kad nemaloni jam taptų pati mintis ateit į mūsų namus ir sutikt mane. Kūriau visokiausius planus, bet nieko negalėjau sugalvot.

Štai ir viskas, Etaną.

Išeitį radau ne aš. Konradas pasišovė man padėt. Nesupratau anuomet, kad iš tiesų tai aš esu jo pagalbininkė, jo įrankis. Negalėjau išivaizduot, kad Konradas tada jau nekentė savo brolio šalta, apgalvota neapykanta, kad Dovydas buvo likęs jam paskutinė, svarbiausia kliūtis, kurią peržengęs jis (pagal savo apskaičiavimą) turėjo pasijust laisvas nuo praeities, nuo bet kokių dorovinių išipareigojimų (primityvių išipareigojimų, būdingų miniai, kaip jis sakė). Ligi tol, net kai jis apie Dovydą atsiliepdavo nepalankiai, aš girdėdavau jo balse jausmingą šilumą. Argi galėjo man ateit į galvą, kad kaip tik tos šilumos jis ir troško atsikratyt.

Mes buvom panašūs. Abu bijojom susirišt su kuo nors jausmais. Tačiau mes abu nenumatėm savo sąmokslų pasekmių. Aš — nepagalvojau, kad Dovydas neatlaikys, kad palūš galutinai. Konradas — nepagalvojo, kad kartu su praeitim, kurią geidė užmiršt, praras ir ateitį, kad tas nusikaltimas bus ne pirmas rimtas žingsnis į tikslą, o pirmas žingsnis į smulkią niekšingą tironiją, — pa-baigė Magdala.

Diktatūra, kuri kaip nuodingas voras apraizgė Sniegoviją, tvirkino ją, baugino, pavertė jus bedvasiais mechanizmais, fanatikais ir prisitaikėliais. Šio režimo sukeltas blogis tikrai neišmatuojamas. Kai kas iš jūsų manė, kad po diktatūros ateis nauji laikai ir viskas susitvarkys, viskas atsistos į savo vietas. Apmaudu, bet taip nėra. Diktatūra išėdė Sniegoviją iki kaulų smegenų.

Dabar jums patiems atrodo neįtikėtina, kad Konradas, gimęs augęs tarp jūsų, vieną gražią dieną sugebėjo įgyt šitokią jūsų pasitikėjimą; kad jis įstengė įpiršt jums savo pažiūras kaip pačios Istorijos valią, neleisdamas pasirinkti. Sunku suprast, kada Sniegovijos organizme užsimezgė auglys, kada normali lastelė (lyg ir niekuo nesiskirianti nuo bet kurios kitos) tapo piktybine, apnuodijo organizmą ir ėmė grasint jį pražudyt. O juk toks momentas buvo. Vieną dieną, užuot po senovei sakę „Etanos bernas“ ar „Etanos išpera“, jūs ėmėt su tam tikru pasididžiavimu tart „mūsų Konradas“. Argi ne? Na gerai, šis įvardijimas irgi patyrė vidinių metamorfozių: iš pradžių tarėt jį švelniai, tarsi Konradas būtų mylimas sūnus, paskui (kai jis jau įgyvendino geležinį principą vado, kurio įsakymas visiems privalo būti šventas) tarėt su baiminga pagarba, dar vėliau tik su baime, su primityviu gyvulišku siaubu. Betgi iki pat tos valandos, kai jis išsigandęs klausinėjo „kas čia? kas čia?“ ir vietoj atsakymo girdėjo kankinančią, lėtai slenkančią tylą, iki pat tos valandos jis buvo „jūsų Konradas“ ir jūs dėjot į jį savo didžiausius lūkesčius.

Suprantama, dabar jūs nenorėtumėt būt panašūs į Konradą, nes tą, ko jis nežinojo ir nesuprato ir kas jį pražudė — tą jūs žinot. Pati jo žūtis, nuosmukis, kurio priežastis jūs atskleidžiat tik dabar, parodo jums, ko turėtumėt siekt: jūs turėtumėt labiau mylėt kitus, kad įstengtumėt pamilt pačius save ir išsaugot gyvenimo geismą.

Suprantama, anuomet jūs nežinojot, iš kur pasisemti jėgų tokią meilei, kur gauti žmogiškos galios, kad atsispirtumėt paraližuojančiam poveikiui Konrado pažiūrų, jo darbų ir iliuzijų, visiškai neigiančių žmogų; kad atsilaikytume t prieš tuščią išdidumą jo išsapnuotos, išsvajotos kultūros, kuri naudoja žmogaus sielą tik kaip mechaninę jėgą. Nežinojot, kur rast šviesą, galinčią išsklaidyt atstumiančius naujuosius prietarus, tvirtinančius, kad ta kultūra reikšmingesnė už tikrą gyvą žmogų (už Dovydą, už Druską); prietarus, pagal kuriuos žmogus vertingas tik kaip viešpataujančių jėgų įrankis, o ne pats savaimė, kaip asmenybė.

O dabar ar jau žinot? Ar išmokot ko žengdami painiais praeities xūmo labirintais? O juk galėjot pastebėt prie šlaito prilipusią lūšną ir joje senį. Taip, tai iš jo buvo įmanoma pasimokyt. Iš Etanos.

Tamsią, šaltą, vienatvės kupiną naktį, už lango užaujant vėtrai, senis šnekėjo Dovydui, prisimindamas diktatūros pradžia:

— Judu per anksti ištrūkot man iš rankų. Nekentėt šaudyklos ir nepanorot joje nuobodžiaut klausydamiesi, ką šneka įkyrus, nusibodęs senis, aš, laukdami, kol alaus išgėrę vyrai stabtelės paleist vieno kito šūvio į taikinį. Norėjot gyvent patys, nepriklausomi. Aš nežinau, ką tau davė fotografija, nebent kad galėdavai tyrinėti moterų ir vaikų veidus, gaudyt efemeriskus grožio blykstelėjimus juose. Ką tau davė tas amatas, nebent teisę glostyt žvilgsniu moterų akis, veidus, rankas, banguojančias krūtines? Tu buvai vienintelis vyras Sniegovijoje, kuris į jas taip žiūrėjo, kuris taip jomis domėjosi. Joms tai patiko. Bet, mano nuomone, tai ir viskas. Ar vertėjo dėl to šitaip stengtis pasidaryt savarankiškam?

— Aš supratau jas... jos buvo atviros su manim... jos nebijojo manęs taip, kaip buvo pratusios bijot savo vyrų, savo išaugančių vaikų...

— Na ir kas,— piktai atšovė senis, paskui kalbėjo: — Aš taip pat nežinau, ką Konradas galvojo tuomet, kai priešaušry nubusdavo garlaivio kajutėj ir žvelgdavo į lubas. Su kokiais žmonėmis jis bendravo, su kuo kalbėdavosi pakrantės miestelių karčemosė, kokie išpūdžiai minkė ir lipdė jo dvasią? Bet kai jis laisvadieniais išlipdavo Sniegovijoje ir pareidavo namo, perkvipęs derva ir dūmais, aš jausdavau, kad jis gyvena savo sielos suklestėjimo metą, kad jo dvasia įveikė grubią gamtinę Sniegovijos dvasią, man atrodė, kad jo sąmonės gilumoje formuojasi gražaus ir stipraus laisvo žmogaus kultas. Aš maniau, kad jam kažkaip pavyko užsmaugt savy chaoso slibiną, sunaikint pagyrūnišką savigarbą, atskleist aistrų apimtai savo širdžiai švarų, nepadūmavusį savo paties prigimties veidrodį. Tuomet jis dar nebuvo išlepintas despotas. Tuomet jo veidas buvo paženklintas gyvenimo džiaugsmo antspaudo. Tuomet jis buvo puikus ir stiprus. Tokį jį pažino ir bendraamžiai iš Sniegovijos, vėliau sudarę jo gvardiją, jiems jis priešpastatė ne kokią titulą (vado, komendanto ar kurią kitą), o tik kerintį savo grožį, savo sugebėjimą bendraut, dalintis mintimis ir rūpesčiais, mokėjimą patikt ir žavėt,— tai sudarė visą jo galią ir visą turta.

— Tu kažką pražiopsojai, Etana,— sušnabždėjo Dovydas.

Taip, pražiopsojo. Senis neprieštaravo. Jis išleido iš akių vaikus ir nepastebėjo sūnaus permainų (gal tai nė nebuvo permaina, gal tokia užuomazga visuomet slypėjo). Vertybių sistema, paklūstanti totalitarizmui, totališkai valiai, atmetančiai žmogų dėl abstraktaus žmoniškumo, dėl valstybės idėjos, taip skiriasi nuo visų įprastų sistemų, kad su ja pirmąsyk susidūrusiam žmogui neišmanoma jos permanyt.

Kaip tik todėl aną tolimą praeities dieną, išgirdęs, ką veikia jo sūnus, Etaną išsigando, nes pajuto, jog nesupranta to, kas dedasi. Neviltis žaliais pelėšiais nugulė smegenis, širdi, nes įvykis jo protui buvo kaip tas juodo kaučiuko rutulys, kurį bandytum sudaužyt plaktuku norėdamas patirt, kas glūdi jo viduj; plaktukas atšoka kone išnarindamas jį laikančią ranką, peilis nepjau-na, yla nesminga. Įvykis kaip tampri kieta guma priešinosi pa-stangoms jį suvokt, pažint, numatyt jo pasekmes. Jo nebuvo įma-noma sučiupt, jis slydo iš rankų ir pasišokinėdamas riedėjo ša-lin, tenai, kur jau buvo nepasiekiamas netgi nuojautoms, ne tik tokiam trumpam ir netobulam įrankiui kaip sveikas protas.

XXVIII

Jūs pamenat tą dieną, kai Konradas grįžo į Sniegoviją, kele-rius metus išdirbęs jūsų nekenčiamuose garlaiviuose, kurie jau nebesustodavo kaip andai jūsų priplaukoj ir nebeišspjaudavo iš savo kajučių bei denių tumulo žmonių, atkeliavusių į turgų, o išdidžiai ir paniekinamai ūkdami praplaukdavo pro šalį. Jūs matydavot garlaiviuose žmones, kurie stovėdavo prie turėklų, prisimerkę žvelgdavo į Sniegoviją, pirštais rodydavo ją vienas kitam, savo moterims ir merginoms, savo vaikams, kažką šnekė-davo, aiškindavo, juokdavos, laimingi ir patenkinti savim, o jūs gniauždavot kumščius ir įniršę spjauydidavot pro sukąstus dantis, negirdėjot, ką šneka tie vyrai ir moterys, bet jus siutino jų pasi-tenkinimas, jų laimingos šypsėnos, jų lemtis, leidžianti jiems žiū-rėt į jus iš šalies. Kartais nuo jūsų kranto į garlaivį pasipildavo akmenų kruša, bet nepadarydavo jokios žalos, akmenys pūkste-lėdavo upėn nenulėkę nė penktadalio atstumo, kuris skyrė gar-laivį nuo jūsų, nes po to karto, kai kažkuriš iš jūsų neišlaikė ir iššovė stambiais šratais, kapitonai buvo apdairesni ir pasuk-davo garlaivius kuo toliau nuo Sniegovijos. Kai tokiam prošal plaukiančiam laive būdavo Konradas, jis nė vienu žodžiu nei judesiu neišsiduodavo, kad pažįsta jus, pažįsta įniršusius žmones krante, jis nesipasakojo, kad pats yra vienas iš tų žmonių. Nie-kam šitai nebuvo žinoma, vien paskutiniam Konrado kapitonui. Tas žemaūgis apystoris vyras raudonu nuo degtinės veidu buvo išvalgesnis. Jis atkreipė akį, kad Konradas, garlaiviui plaukiant pro Sniegoviją, niekuomet kaip kiti nepuola prie turėklų pasi-žiūrėt Mirties Namų, lyg nenorėtų būt pamatytas nuo kranto.

— Laukinė vietovė,— kartą pasakė kapitonas, kai juodu su Konradu stovėjo dviese. Jis turėjo omeny Sniegovijos apylinkes.

Konradas gūžtelėjo pečiais:

— Nežinau.

— Bet man patinka tie žmonės,— kalbėjo raudonveidis. — Jie turi daug sveikos piktos jėgos, sveiko įniršio, ir jie beveik be prietarų.

— Jūs taip manot?

— Turiu omeny, kad jie nesideda tuo, kas jie nėra. Jie ne davatkos, jų aistros kaip ant delno. Jei tarp jų atsirastų žmogus, kuris ištengtų jiems patikt, žmogus, paskui kurį jie panorėtų eit, toks žmogus galėtų nuveikt didelių dalykų. Šis kraštas dar laukia savo mesijų ir misionierių.

Konradas įdėmiai pažvelgė į kapitoną, bet šis jau žengė šalin plūsdamas keleivius, kam jie visi susigrūdo prie vieno borto.

Konrado grįžimo diena būtų buvus kaip visos, kaip šimtai Sniegovijos dienų, panašių viena į kitą nelyginant du vandens lašai. Bet Etanai ji nebuvo tokia dėl to, kad sūnus neparėjo namo. Nešinas nedideliu kartoniniu lagaminu, kuriam gulėjo visi jo daiktai, užgyventi plaukiojant garlaiviu, jis perėjo slėnį, bet neužkopė šlaitu iki lūšnos, kaip kad jums visiems buvo įprasta, o atsirakino šaudyklą (buvusius savo motinos Marijos namus, kuriuos Etaną pavertė šaudykla), peržengė numintą slenkstį, įėjo į paraku ir šautuvų alyva persismelkusį kambarį, nedelsdamas atidarė savo lagaminą, iškrovė iš jo du rankšluosčius, pamainą marškinių, kelnes, dantų šepetėlį, skutimosi reikmenis, keletą knygų, virvute perrištą pundelį sąsiuvinių (kurių puslapiai buvo pilni eilėraščių ir įvairiausio turinio pastabų), buteliuką mėlyno rašalo, plunksnakotį, dvi poras kojinių, sudėjo viską į spintą šalia kartoninių dėžučių su mažakalibrais šoviniais, ilgai stovėjo prieš veidrodį, kabantį ant kalkėm baltintos sienos, žvelgė į miglotą savo atvaizdą, kol suvokė, kad veidrodis nuklotas dulkėm, tada nubraukė jas delnu ir, prisikišęs prie pat stiklo, kone liسدamas jį nosies galu, kurį laiką tyrinėjo savo akis. Kol jis darė visa tai, jo veidas buvo rimtas, sustingęs, netgi atšiaurus, bet dabar jis vos vos šyptelėjo puse lūpų, nes išvydo tai, ką išvyt troško labai seniai (kone nuo mažumės, kai uosdavo nuo pavargusio tėvo sklindantį saldų kraujo kvapą, sumišusį su miško medžių ir žolių aromatais) — vienatvę. Svaiginantį vienišumą, kurio išmoko per dienas ir naktis, praleistas upėj, sukiojantis tarp svetimų žmonių, kurie šmėžavo prieš akis nepalikdami jokio pėdsako jo atminty, jo sieloj. Jis neteikė daug reikšmės poezijai, nes širdies gilumoj jautėsi esąs kur kas didesnis menininkas, kuriam atsidavimas žanrui, savo sielos judesių išreiškimui priimtynom tradicinėm priemonėm, o ne pačiu gyvenimu, yra žeminantis dalykas, kone vergija, tačiau vis tiek tuo laiku išnau-dodavo kiekvieną laisvą valandėlę poetinėms pratyboms, rašė eiles į pigius plonus sąsiuvinius, nes jos buvo vienintelis veidrodis, sugebantis atspindēt jo lavėjimą, jo vienatvės brandą. Is parašytų eilių jis sprendė apie savo vidų, apie sielą. Skaitydamas ką parašęs, lygindamas paskutinius eilėraščius su ankstesniais, matė, kad po truputį sekasi įgyvendinti tai, kas turėjo padaryt jį laisvą. Laisvė nuo visko, kas jam atrodė primesta iš išorės, laisvė nuo įkyraus visuomenės spaudimo, nuo minios normų, vertybių, pasaulėžiūros, ta laisvė buvo pirmutinė pakopa, kurią jis

pasiryžo įveikt. O paskui... Kas bus paskui, nežinojo taip aiškiai, kaip būtų norėjęs. Tuomet dar negalvojo apie valdžią. Tenorėjo atsikratyt balasto, o tada švariu šviesiu protu nusibrėžt tolesnio gyvenimo planą. Žinojo, kad įveikęs pirmą pakopą, niekuomet daugiau neberašys žeminančių eilėraščių. Galbūt tada visas atsi-
dės gyvenimui. Tik gyvens ir daugiau nieko. Malonumas stebėt savo gyvenimą, tolydžio mėgautis juo kaip meno kūrinio turėjo būt didesnis už paprastą estetinį išgyvenimą, teikiamą muzikos, knygu, kurios visuomet tėra tik blyškūs tikro gyvenimo (kartu ir dvasinio) atspindžiai.

Jam besistengiant pamažu išnuodyt iš savęs visa, kas tradi-
ciška, stereotipiška, standartiška, visa, ką Sniegovija į jį sudėjo pirmiau nei jis išmoko kalbėt, jo akiraty iškilo žmogus, įžiūrėjęs skaidriose Konrado akyse, kasdien šaltėjančiam jų žvilgsny didelės jėgos spindesį. Tai buvo paskutinis Konrado kapitonas. Iš pradžių užuominom, o vėliau ir atvirais pokalbiais piršdamas ateities perspektyvas, jis gebėjo suteikt šiam žvilgsniui krikščioni-
nio vaiskumo. Žmogus raudonu veidu įtikino Konradą, kad lais-
va valia pati savaime dar nėra joks lobis, jokia didelė vertybė, jeigu neišnaudosi tos valios pranašumą prieš apsnūdusią, inertišką minios valią, jeigu nepajungsi sau tos pastarosios. Tik valdžia yra tikroji poezija, teikianti neribotas kūrybos galimybes. Menkas daiktas sugebėt įveikt likimą ir kurt savo gyvenimą pagal kokį nors planą ar be jo. Ir jau visai kas kita turėt Tikslą, į kurį veda kitus, kas kita pajungt savo valiai daug žmonių, visą bendruomenę, visą tautą, pasinaudot tais žmonėm, kad sukurtum naują, kitokią Gyvenimą, Naują žmogų, laisvą nuo tamsių Likimo jėgų. Tai buvo programa, kurios Konradui lig tol taip trūko. Atmetus kai kuriuos pernelyg naivius kapitono išvedžiojimus, tai iš tiesų buvo programa, kuriai Konradas galėjo suteikt savo konkretų turinį ir individualią prasmę. Viliojanti perspektyva. Geriausia joje tai, kad ji nevaržė Konrado iniciatyvos, neprieštaravo asmeniniams jo planams, o buvo tarytum natūralus jų tęsinys. Tikrasis menas glūdėjo čia, toj perspektyvoj. Kapitonas rekomendavo Konradą Sajungai, o Prezidentas paskyrė jį Sniegovijos komendantu, suteikdamas visus reikalingus įgaliojimus. Dabar jis faktiškai savo valdžia prilygo Druskai, neoficialiai Sniegovijos bendruomenės galvai. Vienatvės medis, kurį Konradas išaugino savo sieloj, pradėjo megtt vaisius. Jau neberekėjo rašyt eilėraščių, kad pamatytum, kaip stipriai esi vienišas. Užteko štai šitaip paprastai prieit prie veidrodžio, delnu nubraukt dulkes ir pažvelgt į jį. Paskui neberekės nė veidrodžio. Užteks pažvelgt į pasaulį.

Plaktuku Konradas nudaužė spyną nuo spintos, kurioje Etaną laikė šautuvus. Dešimt gerai išteptų „montekristų" stovėjo lygia eile, skleisdami savotišką kvapą. Šautuvus tėvas buvo užsakęs pagal katalogą, ir jie buvo gauti su ta pačia siunta, su kuria atėjo kvapnūs muilai ir tepalai Elzei ir jos merginoms. Konradas

išėmė iš spintos šautuvą, ir nuo minties, kad montekristas gulėjo tam pačiam pake kaip kremas, kuriuo merginos įtrina savo jaunus, baltus, jaudinančius kūnus, švelnią, stangrią odą, jo nugara perbėgo elektra.

Jis pastatė šautuvą atgal į vietą. Ką gi, gal čia ir ne tie šautuvai, kuriais apginkluojamos kariuomenės.. Bet pirmai pradžiai bus geri ir jie. Juolab kad jis neketino į nieką šaudyt. Šautuvai turėjo būt labiau valdžios simbolis negu ginklas.

XXIX

Etaną sužinojo apie sūnaus grįžimą, kai Sniegovioj ėmė rūgt konfliktas, tikriau, išgirdo po laiko, tada, kai šis užrūgo kaip reikiant ir nebebuvo įmanoma ištraukus volę nuleist dalį misos, nes statinės lankai pavojingai traškėjo ir ji galėjo bet kada sprogt.

— Išgirdau trenksmą: kažkas vienu trūkiu atplėšė duris, kurias buvau užstūmęs sklende,— pasakojo Dovydas lovoj susigūžusiam Etanai.— Nesupratau, kas daros. Jau gerą valandą sėdėjau tamsoj, ryškindamas fotografijos plokšteles, ir todėl nesuvočiau iškart, kas stovi akinamai baltam durų stačiakampy. Kai regėjimas grįžo, pamačiau, kad ten būta Mozerio. Viena ranka jis laikėsi staktos. Atrodė, kad labiausiai jam rūpi pumpuot orą į plaučius ir iš jų. Mane nustebino Mozerio veidas. Kartais ištrauktas iš krosnies pyragas staiga sukrenta ir tuomet j O rudas viršus suzmenka, susiraukšlėja. Mozerio veidas buvo kaip tas pyragas, Etaną. Ir tas pyragas buvo šlapias. Mozeris verkė. Aš pasodinau jį ant suolo, daviau vandens, bet jis niekaip neatsigavo tiek, kad galėtų kalbėt. Kažkas atsitiko. Tai buvo aišku savaime. Bet kas?

• — Nurimkit, Mozeri. Jums gresia pavojus?

Bet jis tylėjo įbedęs akis į vieną tašką, prispaudęs ranką prie krūtinės. Paskui krūptelėjo lyg atsibudęs ir tik dabar išgirdęs mano klausimą. Sumurmėjo:

— Vėlu. Dabar jau nieko neįmanoma padaryt.

Jo veidas papilkėjo, bet tamsios akys vėl ėmė švytėt ramia išmintinga šviesa.

— Dėkui, vaike. Suprantu, kad viskas perniek. Maniau, kad pasiseks... Bet dabar matau, kad tu net nežinai, kas dedasi Sniegovioj.

— Kas?

— Jau eisiu, vaike. Dėkui tau už rūpestį,— krautuvininkas atsikėlė ir sunkiai nuėjo prie durų; atrodė, kad jo kūnas ėmė svert dvigubai daugiau, ir Mozeris dar nepripratęs prie šito. Jis žiūrinėjo nurautą sklendę:

— Ateik į krautuvę... Paskui... vėliau... Duosiu tau kitą.

Ir tik pačiu paskutiniu momentu, jau keldamas koją per slenkstį, Mozeris atsigręžė:

- .T Vadinasi, vaike, tu nežinai, kad sugrižo tavo brolis? — jis vengė mano akių.— Tu nežinai, kokių sumanymų jis parsinešė savo galvoj?

Aš vis purčiau galvą, bet jis netgi nematė šito.

..r— Tu nežinai, kad jis paskelbė, jog visame kame žmonės Sniegovioj turi būt lygūs? Nežinai ir to, kokią lygybę jis turėjo omeny visų pirma?

— Ne, Mozeri, nieko nežinau.

— Jis paskelbė, kad mūsų, žydų, kapinės klesti, tuo tarpu jūsu — kokie niekai! — visai sunykusios. Ir jis pagrasino, kad sulys su žeme ir mūsų šėkes.

Senis krautuvininkas, o tuomet jis jau buvo senis, ėmė tyliai raudoti, užsidengęs veidą rankove. Man atrodė, kad tai, ką išgirdau, jeigu tik Mozeris nemelavo, yra beprotybė, jeigu ne juokinga priimt šitokią grasinimą už gryną pinigą. Tą dieną paaiškėjo, kad mano vaizdiniai apie Sniegoviją neverti nė sudilusio skatiko.

Sniegovija, jau ne vienus metus skendėjusi snauduly (ne miege, nes žmonės vis dėlto šiek tiek judėjo, šnekučiavo, valgė, krapštėsi po truputį daržuose), Sniegovija, kuri visą tą laiką buvo panaši į uždumblėjusi tvenkinį, netikėtai sujudo, atgijo, ir ramiu, lygiu tvenkinio paviršium užtelėjo aukšta putota banga. Sniegovija sutiko Konrado pasiūlymą su sunkiai tramdomu džiaugsmu, ir jei ne viešai aprobuotas santūrumas (kuris galioja tik džiaugsmo, bet ne pykčio išraiškoms), ji būtų sveikinus Konradą ovacijomis.

XXX

Jūs tikriausiai niekad nepamiršit to ryto, kai į gyvenimo monotonią įsibrovė veržli naujiena, sukėlusi miglotą, jaunatvišką neapibrėžtų vilčių svaigulį. Jums neatrodė, kad Konradas atėjo, susirinko jus kaip viščiukus, paklydusius žolynuose, ir susidėjo į kišenę. Ne. Jūs vis dar jautėtės orūs, dabar netgi oresni, nes vienas iš jūsu, galima sakyti, snarglius, nelauktai pasiūlė imtis veikt, o ne sėdėt sudėjus rankas ir laukt, kol lemtis susimylės ir atleis jus nuo syvus čiulpiančios košmariškos prievolės, kurią nežinia už ką buvo jums uždėjus. Tačiau Konradas jau nebuvo snarglius, jūs šito dar nežinojot, kai kopėčiom sulipot ant stogu, kad geriau matytumėt, kas dedasi aikštėj priešais Mozerio krautuovę.

Pliaukšėdami liežuviais iš pasitenkinimo, jūs nenuleidot nuo aikštės akių. Matėt, kaip Konradas dalina šautuvus ir trumpai, dalykiškai komanduoja jauniems vyrams, kurie dar tik vakar buvo jūsu vaikai ir kuriuos galėjot siuntinėt kur panorėję, o šian-

dien jie staiga įgijo netikėtų savybių: atšiaurų savarankiškumą, vidinę nepriklausomybę nuo jų, ryžtą, kuris atsispindėjo jų mostuose ir saikingose grimasose. Jų akys prisismelkė keistos šviesos, sklindančios iš Konrado akių, ir dabar pačios spinduliuo ją: tai buvo vienišumas, kurio jie išmoko iš Konrado, kurį nelyginant kempinės sugėrė jų širdys, ir jus truputį baugino jausmas, kad vaikai nutolo, kad jūs juos prarandate, kad jie jau gyvena kažkokiaj kitoj tikrovėj, kitokioj nei jūsiškė. Jūs negalėjęt atsistebėt visom tom permainom, tarsi iš dangaus užgriuvusiom Sniegovija, ir sykiu negalėjęt nesišypsoti Konradui sutikę jo žvilgsnį ir jo šypseną, kuri nenuslinko nuo jo veido. (Ir tai iš tikrųjų patvirtino jo logišką prielaidą, kad pasaulis gali tapt veidrodžiu, atspindinčiu jėgą.) Jūs girdėjęt jo žodžius apie Lygybę ir Ateitį, kuriuos jis ištare su ta pačia lengva, paperkančia šypseną. Kai kam iš jų atrodė, kad jis juokauja, bet atrodė neilgai, kadangi netrukus jo gvardija jau laikė rankose kastuvus ir kirtikius, o Sniegovijos žydai skubiai užsisklendė vartus, užsidarė langines, užsirakinėjo duris, o šito jie nebūtų darę, jeigu intuityviai nebūtų pajutę rimtos grėsmės. Prilaikydami savo moteris — žmonas ir dukteris, — kad jos nenuslystų nuo stogų, kur užsikorė jums iš paskos, jūs spokso jot į aikštę ir matėt, kaip Mozėris, tas sukčius, kuris pelnosi iš jų (kaip jums kad atrodė), nuskubėjo gatve, kaip po kurio laiko jis grįžo su Dovydu ir kaip abu broliai stovėjo priešpriešiais, varstydami viens kitą žvilgsniais.

— Nedaryk šito, — pagaliau ištare Dovydas; jo veidas buvo baltas nuo susijaudinimo, o rankos virpėjo.

— Turi eit su mumis, — atsakė jam Konradas, nepaliaudamas šypsotis. — Su manim.

— Ne, — Dovydas pakratė galvą. — Už jokių pinigų. — Ir pakartojo: — Nedaryk šito.

— Tuomet nesikišk, — pasakė Konradas. — Nei šiandien, nei kitą kartą. Nesikišk niekad. Gyvenk kaip tau patinka, žaisk savo fotografiją, skaityk knygas, linksminkis, tik nesikišk, nes tai ne tavo nosiai. Supranti mane?

— Ne, — kalbėjo Dovydas. — Negaliu nesikišt. Tu man brolis.

— Aš galiu pasistengt užmiršt, kad mes broliai, jeigu tu paimniosies po kojų. Ir tuomet... na, tarkim, jie... — jis akimis parodė į savo vyrus, — mušt tave per veidą.

Šnekėjo ramiai, mandagiai, apgalvotai, be įniršio, užuot sakęs „gausi į dantis“ ar kaip kitaip, sakė „mušt tave per veidą“. Jūs matėt, kaip Dovydas su nepasitikėjimu nužvelgė tuos, kurie dar vakar buvo geri jo pažįstami, o dabar šaltai ir abejingai žiūrėjo į jį, tarytum tik lauktų Konrado ženkle „mušt per veidą“. Iš Dovydo veido jūs supratot: jis ūmai suprato, kad brolis nekalba tuščiai, nemeluoja, kad niekas jo nebesulaikys, kad nuo šiol jis visuomet elgsis taip, kaip jam atrodys reikalingą. Jūs buvot liudininkai tos dienos, kada tarp abiejų brolių švilptelėjo

nelyginant koks skersvėjis, ūmai sustingo ir virto aukšta tvirta nesupratimo siena, jūs buvot liudininkai dienos, nuo kurios Dovydas visą laiką desperatiškai bandys ir bandys suardyt tą sieną, rast kelią į brolio širdį, o Konradas savo ruožtu darys viską, kad siena stovėtų ir augtų. Jūs matėt, kaip Dovydas atsiklaupė. | dulkes vis murmėdamas „prašau tavęs, prašau“, matėt, kaip Konradas pakėlė akis, nužvelgė visus jus, sulipusius ant stogų lyg balandžiai, o paskui vėl pasižiūrėjo į brolių, kažkaip jau labai apgailėtinais atrodantį ta teatrališka poza, tada nusijuokė (jūs irgi; spektaklis buvo kaip reikiant), apsisuko ir nuėjo nė sykiu neatsigręždamas pasižiūrėt, ką Dovydas darys toliau (o jūs nusi-juokėt dar kartą; ne todėl, kad būtumėt nemylėję Dovydo, o todėl, kad žmogus tikrai juokingai atrodo ne tada, kai puola ant kelių, o tada, kai turi pasikelt nuo jų). Nežinojot, jog tuomet Konradas pagalvojo, kad brolis jį pažemino jūsų akyse (nors tai gal buvo paskutinis kartas Konrado gyvenime, kai jis pagalvojo,, kaip turi atrodyt jūsų akim), jog jis aiškiai įsisąmonino: praeitis (bendra su Dovydu) yra dar vienas barjeras, skiriantis jį nuo trokštamos laisvės,— ir jis šaltakraujiškai apsisprendė ją išraut iš savęs kaip sugedusį dantį.

Kaip gaila, kad tada jūs dar neižvelgėt Dovydo veide pasmertumo ženklų, jo blyškume — mirties šešėlio, šiandien jūs būtumėt kur kas laimingesni. Bet kokį blogį įmanoma sunaikint, bet jis palieka po savęs neišdildomas žymes, randus, kurių joks gėris neištengia užglaistyt.

Dabar jau, deja — per vėlai, jūs suprantat, kad nebuvo išvalgūs. Niekados nebuvo. Kitaip būtumėt numatę, kad tą dieną, kai Konradas su savo apaštalais išvartė laužtuvais žydų antkapius, o pačias kapines sukasė, suarė, suakėjo ir apsėjo žole, jis žengė pirmuosius realius žingsnius visiško savęs atsisakymo keliu, atsisakymo nuo to, ką dar turėjo kaip paprastas žmogus (mokėjimą pasigailėt silpnesnio ir užjaust). Jums atrodė, kad tai tik jo paties dalykas, kad tai jūsų neliečia. Klydot. Jūsų pritarimas išaugino bestiją, Nakties Šeiminką.

XXXI

— Betgi,— Dovydo balsas vėl šiltom bangom sklido is po grindų,— ne visa Sniegovija be išlygų atsidavė Konrado apžavams, ne visi patikėjo, kad tai, ką jis daro, yra jų labui.

— Taip, taip,— skubiai sutiko senis,— ne visi. Bet dvejojančys jau irgi buvo atsidūrę magnetiniam jo valios lauke ir nebesuprato, kad jų natūralaus nepasitikėjimo likučiai, jų nesąmoningos pastangos atsisipirt naujovėm yra bergždžios. Lygiai kaip vabzdžiai, kurie pakliuvę voratinklin savo spurdėjimu tik dar labiau blogina padėtį, nes jų sparnai prisiklijuoja prie lipnių gijų, taip ir tie iš Sniegovijos, kurie žvelgė į Konradą ir jo veiklą

su simpatija, kaip į atsitiktinį įdomų reiškinį, bet patys jautėsi esą savarankiški ir nepraradę ryšio su tikrove, ilgainiui, patys to nepastebėdami, neteko bet kokio sugebėjimo ką nors savarankiškai spręst ir vertint.

— Keista,— kuždėjo Dovydas.— Keista. Juk dauguma (ypač subrendę vyrai, šilto ir šalto matę seniai) smerkė jį, jo elgesį. Su manim jie atvirai šnekėjo apie neapykantą...

Senis nusijuokė tamsoj, kaip kad suaugęs žmogus juokias iš bejėgiškų vaiko pastangų išspręst paprastą uždavinį.

— Taigi kad neapykanta,— pasakė jis,— neapykanta, tai ji iščiulpė jų atsparumą. Sitai nedaro jiems gėdos, nes jie nekalti dėl to. Čia ne charakterio silpnumas, o pasaulio dėsnis. Jeigu žmogus neapkenčia kokio reiškinio, vadinasi, tas reiškinys glūdi jame. Neapykanta rodė aktyvų santykį su Konradu, su viskuo, ką jis darė, su jo pranašystėm ir mintim. Čia nėra klaidos, viskas teisinga. Silpną reiškinį neapykanta suardo, ir jis išnyksta. Bet kai reiškinys stiprus, neapykanta bejėgė prieš jį. Ji atsigręžia prieš patį žmogų, ji suardo jį. Ar supranti mane, vaike? Žmogus pripranta prie savo neapykantos, susigyvena su ja, ji darosi neatskiriama jo dalis, ji nuspalvina visą jo sielą, nušviečia savotiška šviesa žmogaus charakterį, žmogaus elgesį, ji tampa asmenybės apibrėžimu. Atimk neapykantą, ir žmogaus nebeliks, nes neapykanta jau sudaro jo esmę. Ir Sniegovija pamilo savo neapykantą, nes žmogus neatsparus savo asmenybės, savo esmės žavesiui. Jis patinka pats sau visada, kad ir koks būtų. Jis myli save tiek, kad beveik niekad nepajunta poreikio pasikeisti, pertvarkyt savo vidų, susikurt save kitoki. Pamilęs savo neapykantą, jis pamilsta ir patį reiškinį, sukėlusį tą jausmą. Kuo didesnė neapykanta, tuo giliau nekenčiamas reiškinys, suleidęs šaknis į žmogaus sielą. Neapykanta tai meilės rūšis. Visos moterys tą žino. Nėr geresnio būdo priversti save pamilt kaip sukelt neapykantą.

Baigęs tiradą, senis ilgai krenkštė, kol surinko burnoj seilių geram, reikšmingam spjūviui ant grindų.

Paskui jis pridūrė:

— Jeigu žiūrėsime toliau, bus matyt, kad ta pati priežastis pražudė ir Konradą. Jis daug ką mokėjo numatyt, bet ne viską. Jį persekiojo tai, ko jis neapkentė. Manau, jis pats į galą tą suvokė. Nekenčė minios, ir minia jį pavergė. Ėmė neapkęst viso pasaulio, ir pasirodė, kad pasaulis stipresnis už jį. Pasaulis priverstė jį pamilt neapykantą, o paskui sugniuždė jį keliais žvilgsniais. Jo gyvenimas tapo seka chaotiškų, beviltiškų bandymų ištrūkt iš šios meilės, atsispirt jai. Gyvas ištrūkt jis neįstengė,

— Baisiai apmaudu, Etaną, susitaikyt su tuo,— vėl prakalbo Dovydas.— Vadinasi, jei tu sakai teisybę, blogiui negali priešpa—statyt netgi savo neapykantos.

— Negali,— džiugiai sutiko senis.— Tie, kurie Konradą pamilo išsyk, ir tie, kurie iš pradžių pajuto jam neapykantą, sto-

vėjo ant to paties laiptelio kaip ir jis pats, mylėjęs juos ir jų neapkentęs. Bet jeigu pažvelgtum įdėmiau, išvystum, kad buvo ir tokių — teisybė, vos vienas kitas,— kurie nejautė jam nė vieno iš šių jausmų ir kurių jis kaip tik ir bijojo.

—Kas jie?

— Tai tie, kuriems jis vienaip ar kitaip atkeršijo už savo nesėkmes, už savo pažeminimą. Tai Druska. Tai Magdala...

— Magdala,— sumurmėjo Dovydas.

— Taip, Magdala, nes susidorodamas su tavim jis iš tiesų sužalojo ir jos sielą, jis sugriovė vaikiškus jos apskaičiavimus, jis pavertė ją savo bendrinike, savo įrankiu, o tą darydamas žinojo, kad ji jau niekad nebeatgaus gyvenimo džiaugsmo. Galų gale tai tu pats. Taip, tu pats, nes niekad nepasidavei jo valiai, likai abejingas jo iliuzijoms, jo vizijoms. Tu nebuvai jo šalininkas. Neapykantai tu neradai vietos, nes Konradas — tavo brolis, artimiausias tavo žmogus.

— Vadinasi...

— Vadinasi,— patvirtino senis,— tikroji savybė, turinti naikinančią jėgą, yra ne neapykanta, o panieka, abejinga panieka. Tik beaistris, nesuinteresuotas žvilgsnis gali išdžiovinti reiškinio šaknis, besistengiančias jaugt į širdį.

Senis nutilo ir, pakilęs ant alkūnės, ilgai žiūrėjo į virpantį mėnesio atspindį juodoj upėj, vingiuojančioj slėnio dugnu.

XXXII

Si upė (ir kita tolėliau, į kurią įteka pirmoji) visados buvo neišvengiama ir būtina dalis tų dekoracijų, tarp kurių vyko didelės ir smulkios, įtemptos ir nuobodžios jūsų dramos, neatsiejama dalis to kraštovaizdžio, kuris daugeliui iš jūsų atstojo viso pasaulio vaizdą. Pačioj gyvenimo pradžioj, kai pasaulį dar matot tik kažkokiais padrikais gabalais, detalėm, išsišaunančiom iš tiršto rūko, viską gaubiančio, kai įtempę jusles stengiatės nuspėti, kokios yra tos neregimos pasaulio dalys, tie rūko suminkštinti ir aptirpę pavidalai, kai mėginat neatsitrenkt rūke į nematomus aštrius kampus, kuriuos apvaizda lyg tyčia pakiša žmogui vieną po kito, upės vaizdas yra vienas ryškiausių ir, patekęs į jūsų smegenis, jis susigeria į jas, prasiskverbia į atkampiausius jūsų sielos plyšius, o paskui, kad ir kur atsidurtumėt, jokie kiti išpūdziai, jokie kiti kraštovaizdziai, nors ir gražiausi, nebeįstengia jo išstumt, išplaut, išskalaut. Kai sukriošus kūnui, nusilpus atminčiai tyliai nusileidžia muslino uždanga, paslepianti pakylą, kur ką tik dar pamažiukais vyko vaidinimas, kai ta uždanga švelniai šlamėdama atskiria jus nuo visko, kas jums lig tol atrodė gyva, patvaru, amžina; ir palieka jus vienišus, pačius sau, bejėgius ir apankančius, prieš pat užgėstant šviesai, kai jau nematyt dekoracijų, nematyt pirmaeilį ir antraeilį veikėjų veidų nei figūrų,

jūs dar spėjat išvyst upę, tekančią sustingusiais jūsų praeities slėniais, tarp kalvų, kuriose išsibarstęs miestelis, vadinamas šiaurietišku Sniegovijos vardu. Todėl nenuostabu, kad be upės vaizdinio, ~be analogijų su ja, su joje vykstančiais procesais, neapsieina nė vienas jūsų apmąstymas, nė vienas bandymas suvokt pasaulį ir jame esančius daiktus.

Dabar, pasinėrę į svarstymus, kada jūsų gyvenimas įėjo į pragaištingą ratą, jūs nejučiom prilyginat jį upei, kuri, ligi tol sruvus lygia ramia tėkme, staiga padarė vingį, keistą kilpą, atsitrenkė į tvirtą aukštą molingą skardį, pradėjo sukstis, sukosi ir sukosi putotu verpetu vis greitėdama, kol sukurs pakėlė nuo dugno nuosėdas, susigulėjusį dumblą, švarų balta žvirgždą, viską sumaišė ir išplukdė tai į paviršių.

Kažin ar atsitiktinė ta aplinkybė, jog Konradas (kada buvo priverstas pereit nuo tylaus tikrovės kontempliavimo prie aktyvios kūrybinės veiklos) savo iliuzijas irgi susiejo su upe. Juk jis gimė ir augo čia, Sniegovijoje, vadinasi, iš esmės jo mąstysena ir pasaulėjauta turėjo sniegoviškų bruožų. Jūs nenustebot, kai jis užsigėdė pastatyt tiltą. Nuojauta jums sakė, kad čia ne muilo "burbulas, ne pigus fokusas (kuriais Konradas iš pradžių stengėsi — ir jam tai sekėsi — palenkt į save jūsų širdis, įgyt prielankumo), o geras sumanymas, galintis atgaivint Sniegoviją, nes jis susijęs su tuo, kas jūsų gyvenime tvirta ir pastovu. Su upe.

Konradas įstengė pramušt stiklinį gaubtą, kuriuo buvo užvožta Sniegovija nuo pat tų nelaimingų dienų, kai paupiais pasklido žinia, jog ji esanti Mirties Namai.

Be viso to, kas nuo senų laikų gulėjo dugne, o dabar tik iškilo aukštyn ir pasidarė aiškiai matoma, verpetas išsuko, įtraukė ir šapus iš išorės, šapus, kurie buvo svetimi Sniegovijai ir kitu, laimingesnių laikų ramiai būtų pro ją praplaukę.

Iš pradžių kažkaip nelauktai, netikėtai, stulbinamai užtelėjo pirmoji pinigų banga, pripildžiusi jūsų kišenes ir slaptas dėžutes stangrių krakmolytų popierėlių ir vėliau sidabro. Konrado populiarumas iškart ūgtelėjo dvigubai. Netgi tie, kas dar žvelgė su nepasitikėjimu į jo užmojus, ėmė prašyti priimami į statybą ir gavo darbo.

Dar niekad jūs nebuvo tokie turtingi. Netgi velionis turgus nedavė šitokių pajamų. Susirinkę prie Mozerio krautuvės, jūs nebesitenkinot alaus buteliu, bet be ypatingos žalos savo kišenei išgerdavot dar ir degtinės taurelę, užkasdami ją gabaliuku šviežios silkės. Ore pakvipo geru fermentuotu tabaku. Pažvelgęs nebegalėjai jūsų atpažint. Seni, sudėvėti, sulopyti drabužiai nukeliavo į palėpes laukt blogesnių laikų, vadinamosios juodos dienos. Dabar mūvėjot naujom tvirtos geros medžiagos kelnėm (su pasididžiavimu glostinėjot atgalia ranka susigulėjusio audinio klostes, garankštes, nelygumus), vilkėjot šiltais languotos flanelės marškiniiais, o sekmadieniais netgi baltais, pasiūtais iš plonos lengvos drobės. Jūsų moterys pasipuošė, apsigobė naujom ska-

rom, apsiavė lengvus batelius, apie kokius seniau nė svajot nedrįso. Netgi įgrisusiems iki gyvo kaulo ir apleistiems seniems šis tas nukrisdavo, ir dabar, jei net kuris iš jų išslinkdavo iš namų į bažnyčią, jums jau nebebūdavo gėda. Cha! jūs atgavot netgi tai, ko bene labiausiai ilgėjotės visą tą laiką, kai reikėjo spaust skatiką. Jūs vėl galėdavot dažniau užsukt pas Elžę. Jos merginos vos įstengė atlaikyt jūsų antplūdį, jos net nebeturėjo kada pasišnekučiuot su jumis, išklaustyt jūsų rūpesčių, jos tegirdėjo savo sąnarių traškesį, jos dirbo kaip arkliai, kiaurus vakarus ir kiauras naktis, miegodavo tik tuo laiku, kai jūs dirbot tilto statyboj. Jos pavargo ir išsikvėpė, ir Elzė turėjo priimt naują, kas galų gale vėlgi jums buvo tik į naudą.

Sykiu su pinigais verpetas išuko naujų daiktų, tokių, apie kuriuos lig tol jūs žinojot tik iš nuogirdų, ar tokių, apie kurių egzistavimą jūs išvis neturėjot nė menkiausio supratimo. Tie daiktai — siuvimo mašinos, gramfonai, nikeliuotos žirkklės, dviračiai, emaliuoti puodai, akinamai šviečiančios lempos su tinkeliais, primusai, špižinės keptuvės vafliams kept, žnyplės plaukams, kavos malūnėliai, mašinėlės pjaustyt tabakui, mašinėlės sukt papirosams, mašinėlės lupt obuoliams ir taip toliau, ir taip toliau — nugulė jūsų lentynas, etažeres, palanges, ir namai netruko tapt panašūs į krautuves.

Pinigai greit išseko. Bet jūs nesijaudinot. Kas dvi savaitės jų vėl suplaukdavo jums į kišenes. Jūsų lūpose ėmė skambėt naujas žodis, kurio seniau nežinojot: „alga“. Alga buvo tai, kas anuomet migdė jūsų įtarumą, atšipino dėmesį, trukdė akyčiau pažvelgt į Konradą, pasižiūrėt į save pačius.

xxxra

Netrukus verpetas išuko naujų žmonių. Visų pirma tai buvo tie, kuriems uždarbio perspektyva užtemdė prietaringą baimeį, pažadintą plačiai išsklidusių gandų, esą Sniegovija — Mirties Namai. Jie atsirasdavo slėny po vieną ar, kad būtų drašiau, nedideliais būreliais, po tris keturis, eidavo įtraukę galvas į pečius, neklausinėdami kelio, tarytum jau seniai viską žinotų ar turėtų jautrią uoslę, kėblindavo link Konrado buveinės, dabar virtusios ir tilto statybos kontora, tyliai belsdavos į duris, pasirašydavo popieriu, vienu ar keliais kryželiais, o paskui traukė už Sniegovijos, kur specialiai jiems buvo suręsti palaikiai faneriniai barakai, ir ten kūrėsi kaip išmanė. Jūs atleidžiai žvelgėt į juos. Baikštūs pilki padarai: susigūžę, rankos subruktos į kelnių kišenes, paraudusios traiškanotos akys lyg senų šunų, į kaltūnus susivėlę plaukai, reto kurio smakras prisiminė skustuvo prisilietimą; Jie nemurmėdami dirbo juodžiausius darbus. Jūs juos niekinot kaip žemesnes būtybes, kaip čigonus, tik tiek, kad nemušėt jų kaip andai lupdavot čigonus, nes jeigu jų nebūtų, tie sunkūs

sekinantys darbai atitektų jums. Šie žmonės vengdavo be reikalo eit į Sniegoviją, laisvu nuo darbo laiku jie tūnodavo savo būdose ar tupinėjo apie jas šį bei tą knebinėdami, taisydami, lopydami. Kartais jie prasimanydavo degtinės, tuomet sėdėdavo vakare prie laužo, siurbčiodavo kvaišinanti skystį beveik nesikalbėdami, nes nedaug ką turėjo pasakyt ar papasakot, jų gyvenimas buvo viena apniukus diena, viena monotonija, be jokios gaivesnės įvairovės. Netgi be moterų jie kažkaip išsiversdavo, lyg būtų ne vyrai. Nė karto jums nekilo noras susieit su tais žmonėm, pasėdėt prie tamsoj kibirkščiuojančių jų laužų, nes vien tik jų išvaizda keldavo jums pasidygėjimą ir žiovulį. Jie gyveno dar nuobodžiau nei jūs, jie nesispraudė į jūsų tarpą, nesikėsino į jūsų gyvybinę erdvę, nesistengė susibičiuliat su jumis, jie troško likt nepastebimi ir negirdimi, jie nesidėjo galinčiais ir laikėsi tyliu už žolę, ir jūs pakentėt juos nededami tam pastangu, tarsi jie iš tiesų jums būtų tuščia vieta. Kai kuris nors iš tų vyrų prisipirtas reikalo pasirodydavo miestely, kai užeidavo pas Mozerį nusipirkt kokios smulkmenos — batsiuvio vinių, dervuoto siūlo, tabako ar degtukų, jūs empatiškai jausdavot jo baikštų nerimą ir buvot patenkinti. Nutildavot, kol žmogus apsipirks ir dings iš akių, o paskui šnekučiuodavotės toliau. Tik iš to ir galima buvo spręsti, kad tie šešėliai buvo jums ne visai tas pat kas pro šalį sliūkinanti katė ar klibinkščiuojančios ožkos, nes gyvuliai neturėjo galios jus nutildyt.

Kita naujųjų žmonių kategorija buvo kur kas labiau krintanti į akis, įvairesnė ir įkyresnė. Šie žmonės velniškai pasitikėjo savim ir pasižymėjo nepaprastu landumu. Jų visur buvo pilna, jie visur kaišiojo savo nosis, ir jums ne sykį užvirdavo kraujas, paniždavo kumščiai, jus užplūsdavo beviltiškas noras sutrint iščiustytas į jų terles, bet vis kentėt suprasdami, kad kol kas (kol vyksta statyba) geriau susitūrėt. Nuo šių žmonių sklido keistas spinduliavimas, galis net patį didžiausią stuobrį priverst pajust, kad jie čia' tik laikinai. Laikinumas — būdingiausias jų bruožas. Kiekvienas jų veido bruoželis, kiekviena mina, judesys, drabužio detalė, balso tembras tarytum tvirtino: „Prašom atleist, bet mes čia tik kol kas. Mes visur tik trumpam. Šmėstelim ir dingstam. Šiandien čia, rytoj ten, poryt dar kitur". Tai veikę raminaimai. O be to, tie žmonės mokėjo grynais. Už visas paslaugas, kurias jūs jiems suteikdavot. Už išnuomotą lovą ar kambarį, už mėsą ir daržoves, už parodytą kelią, už paskolintą daiktą, net už stiklinę šalto vandens. Retkarčiais jie pirko įkapes, kurias su tokia meile audė ir siuvo jūsų moterys. Ir tai buvo papildomas stabdis, sulaikantis jus nuo susidorojimo su jais. Kol kas jie buvo naudingi.

Tai buvo įvairiausi valstybės ir bankų inspektoriai, finansiniai patarėjai, draudimo agentai, kažkokių neišsivaizduojamų žinybų valdininkai, vyrų ir moterų kirpėjai, barzdaskučiai, siuvėjai, dantistai, prekijai, rangovai, ekspertai, kurjeriai ir dar velniaižin

kas. Jie užtvindė Sniegoviją, užplūdo kaip skėriai, kaip troškūs dūmai iš kito, jums svetimo pasaulio. Baisiai patenkinti savim, su saldžiom šypsenom, tarsi prisegtom prie veidų, su ūseliais ar be jų, su melsvai išskustais skruostais, prisikvėpinę it mergšės, kažkokių nežmoniškų manierų, verčiančių juos sukt akis į šalį, kai jūs krapštot nosį ar pagadinat orą, verčiančių juos linkčiot kairėn ir dešinėn, vištgaidžių eiseną, su plaukais, kurie taip riebiai ištepti ir taip glotniai sušukuoti, kad jų galvos atrodo lyg apčiulptos, jie painiojosi kiekvienam žingsny, maišėsi jums po kojų, be ceremonijų sėdosi prie jūsų pavakariais, kai, vėstant orui ir mašalams upės pakrantėj pradedant grūst čiulkinį, jūs susirinkdavot į daiktą ties Mozerio krautuve išlenkt taurelės ir parūkyt. Jų neįmanoma buvo atsikratyti, jie apie viską klausinėjo, rimtais veidais svarstė kažkokių tolimų nepažįstamų šalių reikalus, pasakojo idiotiškus anekdotus, iš kurių patys ir tėsijuokė, išvis elgėsi kaip mažvaikiai ar kvailiai, bet nebuvo nei mažvaikiai, nei kvailiai, jų akyse negeso gudrios svilios liepsnelės. Jų buvimas Sniegovijoje kažkaip labai veikė Elzės merginas, tiesiog akivaizdžiai gadino, ir už tai jūs ypatingai griežėt danti. Prisiuosčiusios pigių saldžių kvapų, tvoskiančių nuo tų vištgaidžių, jos be didelio džiaugsmo sutikdavo tikrus vyrus ir net jums į akis išdriždavo priekaištaut, esą joms smirda jūsų kojos, nuo jūsų rankų trenkia degutu. Lyg pačios nebūtų kaimietės, kurios, jeigu ne Elzė, taip ir braidytų basos po tvartų srutas ir trinktų sau galvas pelenų šarmu. Jos išmoko begėdiškai maivytis, jos suko galvas šalin, kai mėgindavot jas pabučiuot („fui, jūsų dantys iškirmiję!“), jos paniekinamai perkreipdavo lūpas, kai smagiai pliaukštelėdavo joms per aptemptą užpakalį („grubūs gyvuliai!“). Tai buvo nepakenčiama, bet ir vėl nieko jūs negalėjot pakeist. Gavot taikstytis su viskuo. Išsičiustiję vištgaičiai pamėgo kviestis Dovydą į Elzės namus ir, prieš lipdami viršun, prašydavo fotografuoti juos svetainėj, sėdinčius sofose su merginom ant kelių, su degtinės taurelėm rankose, liepdavo merginoms apkabint juos, troško įamžint kartono gabaliukuose nešvankius bučinius ir veidmainingas šypsenas. Jums būtų nusišpjaut į visa tai, bet merginos pamėgo fotografuotis, pamėgo visas tas dirbtines pozas ir nuo magnio blyksnių beprasmiškai išplėstas akis. Jos net ir nefotografuojamos laikėsi taip, lyg aparatas be paliovos būtų atsuktas į jas, o šito jums visai nereikėjo. Ir jos dar turėjo kauges fotografijų, kuriose buvo užfiksuotos su visais, pabuvojusiais šiltam glėby, jos varė jus iš proto, kai nusivesdavo viršun ir rodydavo jas, išsamiai pasakodamos apie kiekvieną vištgaidį, lyg šis būtų tikras giminaitis. Jūs reikalavot, kad Elzė sudraustų jas, bet ji tik gūžčiojo pečiais ir miglotai teisinosi kažkokiais „naujais vėjais“ ir „laiko dvasia“, velniai ją rautų.

Trečioji grupė žmonių, kuriuos sukūrys įtraukė į jūsų gyvenimą, buvo aibė smalsuolių, būriais, nelyginant į atlaidus, trau-

kiančių pasižiūrėt ant upės kranto kylančio statinio, panašaus į vaivorykštę. Mišri minia tarytum koks audeklas, nuaustas iš smalsių kaimiečių neižvelgiamais surūgusiais veidais, nirštančių ant savęs už tą neįveikiamą reginių troškulių, per kurių tik vienos išlaidos; iš paauglių suglamžytom kepurėm, šlapiom lūpom ir atvėpusiom ausim; iš senių, kuriuos vaikai atveža karučiais, kad jie įsitikintų, jog ne tik jų jaunystėj būta vertingų dalykų; iš senių, kurie ateidavo patys pasižiūrėt savo akim ir įsitikint, kad visa tai niekai palyginti su tuo, kas buvo jų jaunystėj.

Bet užvis daugiausia buvo elgetų, kurie kaip tik tada ir suskato plūst į Sniegoviją, ne tiek dėl tilto, kiek trokšdami įsikurt slėny ir pabėgt nuo mirties. Juos viliojo gandai, kad čia nemirštama. Tiltas jiems buvo nė motais. Vos akį metę į jį, jie slinko prie bažnyčios, būriavos šventoriuj, uostinėjo, kur galėtų prisiglaust. Tik per atlaidus jūs sutikdavot nepastebėt jų, nepjudyt šunim. Dabar, pasinaudodami proga, kad žmonės traukia pasižiūrėt tilto, jie prasismelkė į slėnį, ir bet kuriuo metu galima buvo sutikt juos besislaistant po kalvas ir paupius. Kai kas iš jūsų per neapdairumą davė jiems išmaldos ar leido pernaktot tuščioj valčių pašiūrėj, ir greitai jų nebebuvo galima atsikratyt. Tiesą sakant, jūs jų bijojot. Sniegovijoje (jums matant) rados ištisas ubagų miestelis, antra Sniegovija, ir ši antroji grasino užkariaut pirmąją. Bažnyčią elgetos tiesiog užtvindė. Jie be jokių skrupulų sėdos į garbingiausias jūsų vietas, keldami siaubą jūsų moterims ir jūsų seniams. Kunigas atsiradus elgetoms ėmė laikytis kaip pamesta meiluzė, kuriai pasitaikė proga viešai užmegzt naują romaną, kad sukeltų ją atstūmusio vyro pavydą ir jį susigražintų; jau daugelį metų jūs nebuvo uolūs bažnyčios lankytojai, ir dabar kunigas veik neslėpdamas pasitenkinimo laukė, kad vien iš savigarbos ir ižesto orumo užsėsit jums priklausančius riešutmedžio suolus. Sykiu buvo paglostyta ir jo savimeilė: elgetos klausės mišių labai pamaldžiai. Vos tik jie pamatydavo kunigą su šventenybėm rankose, jų pamaldumas taip išaugdavo, kad jau nebetilpdavo širdyse ir išsiverždavo riksmu, kunkuliuojančiu šauksmo srautu, vieningu riaumojimu, drebinančiu bažnyčios sienas ir langus, gesinančiu žvakes, įsiūbuojančiu baldakimus, sietynus ir paveikslus, statulas ir vėliavas. Jie keldavo aukštyn savo sudėvėtus batus, šitaip reikšdami vergišką nusizeminimą, ir per batų jūrą nesimatė altoriaus. Kai nebūdavo bažnyčioj, jie šlitinėjo pakiemiais taikydamiės ką nudžiaut, giedojo kada norėjo ir ką norėjo, traukė nešvankias dainuškas versdami raudonuot jūsų dukteris, o jūsų pačias bejėgiškai griežt dantim. Jūs niekad nebuvo pernelyg jautrūs kvapams, bet pasitaikydavo dienų, kai vengdavot atidaryt langus ir pravert duris, nes vėjas dvokė senom atvirom žaizdom. Neretai jūs gaudavot gręžt akis į šalį, nes elgetaujančios moterys gulėjo ant kelio ar patvoriuose ir žindė vaikus subliūskusiom, raukšlėtom krūtīm. Prie bažnyčios kartkarčiais kildavo muštynės, nes elgetos nepasidalino, kam

skambint varpais. Jums visa tai velniškai nepatiko, bet neturėjot kada terliotis su elgetom.

Konradas, rodės, jų nepastebėjo.

XXXIV

— Bet jis juos matė,— pasakė Dovydas vieną naktį seniui.— Syki mudu grįžom nuo statybos, aš vos ne klūpčiodamas sekiau paskui jį, o jis žengė sparčiai, tarsi jį botagais kapotų spiegiantys garsai švilpynių, kurias pūtė visokio plauko elgetos. Elgetos, elgetos... Pavargėliai, tegalintys valgyt iš apdaužytų indų, tegalintys dėvėt mirusiųjų rūbus, tegalintys gert vandenį iš atkampių šulinių, iš kurių niekas negeria. Elgetos, prie kurių prisilietę žmonės skuba praustis. Elgetos, sukantys rankose medines tarškynes, kad trauktųsi jiems iš kelio, kai jie eina per Sniegoviją, nes ir jų šešėlis, ant ko nors kritęs, turi galią suteršt. Elgetos, elgetos... Netrukus turėjo viskas pasikeist, turėjo baigtis jų karaliavimas, keliantis siaubą Sniegovijai. Sniegovija apsisvalys nuo jų. Tuomet dar nežinojau šito.

Konradas sustojo ir mostelėjo ranka į juos.

— Pasižiūrėk pats,— kalbėjo jis, lyg tęsdamas seniau pradėtą kalbą,— argi tai ne irimas? Pasaulis, kuriam irimas — pradas, esmingesnis už tvarką, yra blogo demiurgo pasaulis. Jį reikia perkurti iš naujo. Jį reikia paleist kitais būgiais, gal tada jis bus šio to vertas.

— Aš atsakiau,— paaiškino Dovydas seniui,— kad net irstančiame pasaulyje išlieka tvarkos salos, kad vienoms išnykus atsiranda kitos. Aš šnekėjau jam apie muziką, apie senųjų ir naujųjų autorių knygas, apie statulas ir pastatų darną. Verčiau jį pripažint, kad tvarka — vienas iš amžinųjų pradų, tegul silpnesnis, tegul menkesnis už chaotišką, beprasnę pasaulio valią, bet amžinas, teikiantis vilties.

— Na ką gi,— atsiliepė Konradas.— Ką čia daug besiginčysi. Iš tikrųjų nedidelės pareigingumo, organizuotumo, prasmingumo salelės, visą laik nuplaunamos chaoso bangų, privalo turėt kažkokį pamatą pasaulio sandaraj. Bet tai niekai. Neverta dėl jų kvaršint sau galvos. Tie protingi dalykai nėra tokie stiprūs, kad patys savaime, kaip, sakykim, irimas, prasiskintų kelią pirmyn. Už juos reikia nuolatos kovot, juos gint. Knygas reikia slėpt ir saugot nuo ugnies ir pelėsių. Muziką reikia mokytis grot, kad ji nemirtų. Paveikslams reikia, kad į juos žiūrėtų, kitaip jie užgessta kaip perlai, kuriuos tik laiko skrynioj, o nesipuošia jais. Bet ar verta tiek eikvotis dėl to, kas silpna, abejotina, kas neturi jokios būtinybės gyvuot savaime? Muzika turi sukelt juoką, liūdesį ar ilgesį, knygos — tikėjimą ar abejones, juk taip, broleli? Tai gal geriau išmesti iš galvos iliuziją, kad ir knygos, ir muzika yra priemonės, kurios turėtų padėt mums prasiveržt pro kažko-

kią užtvara į gilesnius ir platesnius vandenis? Gal geriau išgert degtinės ir juoktis, klausytis, kaip kliuksi viralo puodas, ir liūdėt, ir tikėt, viskuo tikėt, nereikalaujant įrodymų ir neabejojant niekuo?

Kol jis kalbėjo, Etaną, aš pamačiau, kaip jam iš plaukų staiga išskrido kandis ir virpėdama nulėkė tolyn, ištirpo vakaro ore. Jeigu apie tai perskaityčiau knygoj, sakyčiau, kad čia pigus, prastas simbolis. Bet taip atsitiko tikrovėj, Etaną. Ir aš kažkodėl pagalvojau, kad neišvengiamai ateis diena, kai už lango išgirstas juokas kels mano broliui pavydą ir ilgesį.

— Eime pas mus, broleli. Išgersim,— pasiūlė jis.

Buvo ką tik paliję, ir Konradas šokinėjo per drumsto šilto vandens klanus, šypsodamas visiems sutiktiesiems. Ir plepėjo, plepėjo, plepėjo. Buvo geros nuotaikos. Klaidžiojo mintimis nuo vieno daikto prie kito, nelaukdamas mano atsakymų, puldinėjo nuo vienos temos prie kitos, blaškėsi vis ardydamas lygią pokalbio tėkmę. Geografiniai žemėlapiai, katės akies sandara, karalių rūmų etiketas — apie viską jis spėjo pašnekėt, apie viską pareikšt savo nuomonę. Bet toji nuomonė irgi būdavo prieštaringa kaip ir jo šneka, čia jis galvojo taip, čia anaip, žiūrint kaip buvo patogiau. Kiekvienoj nuomonėj girdėjos anas neišsakytas gyvenimas, kuri visuomet galima buvo jaust su juo bendraujant. Koks tai gyvenimas? Apie ką Konradas nekalbėjo?

— Kartais,— pasakė senis,— tą galima būdavo pajust, nes jis primygtinai visus, su kuo kalbėdavos, stengėsi įtikinti, kad negalima pavergt savo dvasios, o reikia būt laisvam, begalima prisirišt prie nieko, net prie žodžių, nes jie tik stabdis kely, tik kliūtis. „O jeigu sustosi,— sakydavo jis,— atsiliksi.“ Esu klausęs jo, nuo ko jis bijo atsilikti. „Nuo pasaulio...“—miglotai atsiliėpėdavo jis.

— Dabar prisimenu,— sušnibždėjo Dovydas.— Vienu tarpu, kai jis dar nebuvo prikišęs nagų prie Laukinės ir Magdalos, dažnai užeidavau pas jį. Nežinojau, kad jau tada jis manęs slapčia nekentė, maniau, kad mudviejų susidūrimas dėl žydų kapinių seniai jo užmirštas. Ateidavau, kai jis būdavo vienas, kai aplinkui nesisukinėdavo tie beasmeniai jo parankiniai. Net jeigu rasdavau jį visa galva panirusį į keistus projektus, kažkokių tvirtovių ir kitokių daiktų brėžinius, net ir tuomet jis įstengdavo atplėšt savo mintis nuo mažyčių prietaisų, panašių į giljotinas ir į amžinuosius variklius, ir pasikalbėt su manim apie tai, kas jam rūpėjo, kas mums abiem rūpėjo, bet jam, žinoma, rūpėjo labiau, nes vienas iš jo bruožų, kruopščiai slepiamų, buvo kažkoks neapsakomai varginantis ir įkyrus nepasitenkinimas savim. Matyt, pokalbiai su manim jį apramindavo, suteikdavo ramybės valandėlių, nes aš, suprasdamas jo nuovargį nuo to nenykstančio nepasitenkinimo savim, laikydavaus taip, kad jis galėjo nė kiek nesivaržydamas dėstyti man savo mintis kaip neišmanėliui mokiniui. Aš fotografavau jį, jam tai patiko, nors niekad jis ne-

pasidėjo nė vienos fotografijos matomoj vietoj, laikė jas kažkur sukišęs ir niekam nerodė. Stengdavaus pernelyg jo neerzint ir, užuot juokėsis tuomet, kai jis pats pasirodydavo man neišmanėlis, nutylėdavau, leisdavau jam pačiam išbrist iš minčių klampynės, į kurią jį ištumdavo karščiavimasis ir blaškymasis. Maniau, kad geri mūsų santykiai galės suvaržyt jį, jeigu jam vėl kils kokių nežmoniškų planų. Jis buvo išimylėjęs pasaulį ir gyvenimą, ir jie jo akyse turėjo tokių bruožų, kuriuos aš vargiai begalėjau pripažint. Jis kažkaip skausmingai tikėjo, kad pasaulis, visą laiką keisdamasis, juda, lekia trūkčiagalviais pirmyn, nežinia kur. Konradas visai nevertino kito žmogaus tikslų, visą savo sielą atiduodamas tikėjimui, kad jam vienam pavyko suvokt didingą pasaulio tikslą. Jis bijojo, kad kurią rytą, atmerkęs akis, vėl gali pasijust atsilikęs nuo to beprotiško pasaulio lėkimo, pasijust paliktas, negailestingai paliktas praeity, kaip kad užsnūdęs girtuoklis paliekamas linksmos, margos ir triukšmingos karnavalo eisenos. Bet visa tai irgi buvo vienas iš paviršiaus lukštų, po kuriuo slėpės žmogus, persekiojamas gyvenimo baimės. Aš jį mačiau kitoki, nei jis pats save matė, nei jį matė Sniegovija, ir tai buvo vienas tų dalykų, kurių vėliau jis negalėjo man atleisti. Mačiau jį silpną, ir už tai jis keršijo. Kai visa Sniegovija jį pamatė silpną, jis ėmė keršyt Sniegovijai. Jį išduodavo prisiminimai, kuriais jis stengė atsikratyt. Atrodė, kad tie vejami šalin prisiminimai kaupias jo atminty į tam tikrą vietą, į tam tikrą intymų nuošalį. Jo siela, ta jos dalis, kuri nenorėjo paklust šalto proto išskaičiavimams, troško būt prie ko nors prisirišus. Atmintis klįjavos prie visko, ką jis buvo sutikęs savo gyvenime. Jį tai erzino. Jo viduj virė kova, ir aš, savo nelaimėi, ją mačiau. Ir jis suprato, kad matau, nes visuomet sugebėjau pajust slepiamus jausmus. Nebuvau toks protingas kaip jis. Bet buvau kur kas jausmingesnis už jį, jautresnis kitų jausmams. Mačiau: su viskuo, ką jis regėjo ar girdėjo, su kuo kalbėjos ar net ko neapkentė, jis jautės susijęs kraujo ryšiu, kuri, žinia, gali neigt, bet neturi galios nutraukt. Keistas tai buvo santykis su praeitim, keistas skausmingas prisirišimas. Jį sukėlė ta vienatvė, kurios jis taip troško. Jis neturėjo vaiku, už kuriuos nuolatos jaustų atsakomybę. Jis jos nejuto už joki gyvą padarą. Ta prasme Konradas buvo iškilęs virš žmonių pasaulio, virš jų būties, nes ištengė suardyt beveik visus saitus su žmonėm. Savo išore jis buvo galingas. Savo vienatve jis buvo angelas, nepažįstantis žmonėms būdingų jausmų nei rūpesčių. Bet jo sieloj liko dalis, kuri neatleido jo nuo žmogaus trūkumų, kuri darė jį netobulą angela, pusiau žmogų. Jis buvo žmogus ir skaudžiai kentėjo nuo vienatvės, nors ir vengė tai pripažint, net nuo savęs mėgino slėpt. Sau prieinamais būdais, neprieštaraujančiais jo ambicijoms, jis veržės į tėvystę (norėjo būt Sniegovijos tėvu), intymumą ir jautrumą. Atsisakęs aplinkiniam pasauly, dabarty visko, kas galėtų kliudyt tam jo veržimuisi, būdamas visiems svetimas

nelyginant svetimšalis, jis kaip mažas sužvarbęs berniukas prie krosnies šliejosi prie savo atminties, kaip rūpestinga motina vaikus jis godojo prisiminimus, kaip besitaisąs mirt senis sielojosi dėl praeities. Aš irgi buvau jo praeities dalelė. Mačiau tai.

Ir iš dalies visos tos aplinkybės stiprino jo tikėjimą Tikslu, tuo ramybės ir laimės slėniu, į kurią norėjo nuvest Sniegovija. Jis tikėjo, Etaną, kad vis eina ir eina Sniegovijos priešaky, klupdamas, kamuodamasis, vargsta ir šąla, bet vis tiek vieną dieną pasieks ramybės slėnį. Gal ir būtų nuvedęs, jeigu bent retkarčiais būtų atsigręžęs pasižiūrėt, ar kas seka jam iš paskos. O kai vieną dieną pastebėjo, kad niekas neseka, jis padarė klaidą, kam paėmė rykštę ir atsistojo ne į vado, o į varovo vietą.

— Gal ir yra teisybės tame, ką tu pastebėjai,— murmėjo senis.— Bet tu negali atsikratyti savybės visus matyti geresnius, negu iš tikrųjų yra, visus teisinti. Aš mačiau ir kitokių ženklų. Visa Sniegovija matė, bet užsimerkė.

XXXV

Taip. Dabar jūs prisimenat. Praeities gyvenimas iškyla prieš jus kaip rūmas, suręstas iš vilčių ir lūkesčių, minčių ir jausmų, nereikšmingos lig tol detalės įgauna netikėtą prasmę. Jūs matot, kad vienos iš jų, kurių laikėtės išikibę ir, rodės, negalėjot gyvent be jų kaip be kelrodžių šviesulių, tėra to rūmo puošmenos, o kitos, kurių nė nepastebėjot ir kurias jau visai buvot beužmirštą, kaip tik ir yra tos kertinės plytos, ant kurių laikos visas statinys neiširdamas ir nusubyrėdamas. Vieni įvykiai, kuriuos lig tol laikėt sau svarbiais, išblanksta, išdžiūva jūsų atminty, tampa pernykščiais lapais, blaškomais vėjo, kiti, atitinkamu metu rasi neužkliudę jūsų, įgyja ypatingą vertę dėl slaptų savybių, glūdėjusių juose iki pat tos akimirkos, kai radosi sąlygos jiems tą vertę parodyt. Jūsų sąmonė nušvinta (galbūt tai ir yra nušvitimas, kuri patiria atsiskyrėliai, vieniši gyvenantys girių tankmėj), ir ūmai jūs sužinot ir išmokstat, ko nežinojot ir nemokėjot. Įvairios nesėkmės ir bėdos niekad nepaveikia jūsų sąmonės ir širdies stipriausiai tuomet, kai jos jus ištinka, ir tik praėjus kuriam laikui jūs patiriat visą baisumą to, ko isvengėt per laimingą atsitiktinumą. Taip skęstantis upėj ar užpultas pasiutusio žvėries tuo metu nespėja nieko suvokt, tik karštligiškai kaps—tos vandenį ar įnirtingai mosuoja lazda, ir tik praėjus kuriam laikui jis negali naktimis sumerkt akių, guli išpiltas prakaito ir galvoja, kad juk dabar jo jau galėtų *nebūti*.

Tuomet, kai verpetas įtraukė ir išplukdė į Sniegovijos gyvenimo paviršių visus žiopsančius, tvarkančius reikalus, besistebinančius, perkančius, pranašaujančius ir abejojančius žmones, tarp jų buvo ir tas, kurio jūs visai nepaisėt ir kuris iš pradžių jus

tik prajuokino, o kai juoktis pabodo, jūs atsikratėt juo senu, patikrintu būdu — geru spyriu į užpakalį.

Kai tas žmogus, iki valiai pasigrožėjęs tiltu, užsuko į Šmuelio karčema, kai jis išgėrė kelias taureles degtinės, užsikąsdamas karštais žarnokais, ir pavargusiom akim žvelgė pro musių nutupėtą langą, jūs išžiūrėjot į jį, ir kažkuris iš jūsų nuoširdžiai patarė jam dažniau gert karčiosios druskos. Mat jūs nusprendėt, kad jį kamuoja vidurių užkietėjimas ir kad kaip tik nuo kasdieninių stenėjimų raudonas jo veidas išraižytas melsvom išsiplėtusiom kraujagyslėm tarsi paslaptینگais rašmenim.

— Ne, vyrai,— rimtai pasakė jis,— čia nuo degtinės ir nuo darganų. Nuo lietaus ir vėjo. Daug metų buvau garlaivių kapitonas.

Jūs piktai šyptelėjot, jums nepatiko, kad jis neigia jūsų diagnozę, bet dar labiau jums nepatiko, kad jis taip išūliai meluoja. Kapitonas! Pamanykit!

Jo išvaizda visiškai neatitiko jūsų vaizdinių apie praplaukiančių garlaivių kapitonus. Iš pažiūros pats paprasčiausias valkata, tik kad gėrė degtinę ir valgė žarnokus, taigi turėjo pinigų. Iškart neisgrūdėt jo. Nekliudėt jam gert ir valgyt, numojot į jį ranka, iki jis neišgėrė kiek daugiau ir jam neatsirišo liežuvis. Po penktos taurelės jis pasilenkė į jus ir pasakė pusbalsiu:

— Nusišikt man ant jūsų tilto.

— 'Kodėl? — paklausėt jūs juokdamiesi; buvot matę ne vieną tokį, kuris dėjos nežinia kuo.

— Todėl, kad jis niekad nestovės,— sušvokštė „kapitonas".— Šitas tiltas...

Vis tebesijuokdami paliepėt jam užsičiaupt ir nekranksėt, bet jis arba neišgirdo, arba nenorėjo išgirst.

— Jis negali nusisekt,— raudonveidis pabrėžė žodį „negali", ir jūsų nugarom perbėgo skruzdžių tuntai: akimoju tarsi pajutot pranašingą žodžių galią. Bet tik akimoju.

— Todėl, kad aš gerai pažįstu tą šarlataną Konradą,— pridūrė valkata, bet dabar jau jūs nebesiklausėt. Čiupot „kapitoną" už pažastų ir nuvilkot prie durų. Matyt, per laiką, praėjusį nuo paskutinės navigacijos, jis buvo pripratęs prie tokio elgesio, nes nepajudino nė piršto, kad pasipriešintų, tik kartojo:

— Dar pasigailėsit. Visi. Aš jus perspėjau. Aš atėjau jūs perspėt.

XXXVI

— Taip,— pasakė Etaną vieną naktį Dovydui,— jis nebuvo panašus į tuos gaidžius su bakenbardais, stovinčius pro šal plaukiančių garlaivių deniuose. Bet manau, kad išties buvo kapitonas. Tik lemtis jam nenusišypsojo.

— Ką tu turi omeny? — paklausė Dovydas.

— Lemtis suvedė jį su Konradu. Kai radau kapitoną sėdint priešais Šmelio smuklę ant grindinio, jis grūmojo dangui ir šaukė, kad gerai pažįsta „tą šarlataną Konradą“. Jis niekur nenorėjo eit, tvirtino, kad smuklėj likus jo degtinė ir nesuvalgyti žarnokai, ir tik pažadėjęs, kad duosiu išgert, šiaip taip parsivedžiau jį namo. Norėjau ką nors sužinot apie tą laiką, kai Konradas plaukiojo garlaiviais, ir šis žmogus buvo vienintelis liudininkas, kurį sutikau. Kopiant šlaitu link lūšnos, jis verkė pasikūčiodamas ir trynėsi akis sugniaužtais kumščiais.

— Ką jis tau pasakojo?

— Jis kalbėjo daug ir nerišliai,— atsiliepė senis, čiulpdamas duonos pluta, kurią buvo pasiėmęs lovon.— Galėjau suprast, jog laikė Konradą kaip ir savo mokiniu. Sakės išmokęs jį įvairiausių dalykų. Sakės pažabojęs jo jauną sielą ir davęs jai kelrodės gaires. Padaręs Konradą vyru. Įtaisęs jį į Sąjungą. O vietoj dėkingumo patyręs paskučiausią pažeminimą. Kapitonas išsigando sužinojęs, jog aš Konrado tėvas. Nebenorėjo daugiau šnekėt, tvirtino, kad ir taip visko per daug pripliauškęs. Gavau jį ramint ir įtikinėt. Išmaukė beveik kvortą degtinės, kol jo baimė atlėgo. O tada prisipažino, kad neivertinęs Konrado kaip reikiant. Seniai svajojęs sutikt toki gabų vaikina kaip Konradas ir tapt Belyginant jo dvasios tėvu. Apsidžiaugė, kai juodu susipažino, mokė Konradą visko, ką pats mokėjo ir žinojo, sudėjo į jį širdį. Tikėjo Konradu, tikėjo jo ateitim. Vylėsi kada nors, kai Konradas taps įžymiu galingu vyru, į kurį lygiuosis visa tauta, pasišildyt jo šlovės spinduliuose. Bet Konradas labiau už viską troško vienatvės. Savo tikslų norėjo siekt vienas, nes tikėjo vienatvės jėga. Jam nereikėjo, kad kažkoks kapitonas ausis išūžtu atgrasiais pamokslais apie „vyriškumą“ ir „tėvynės meilę“. Kapitonas priekaištavo jam ir reikalavo atidos ir dėkingumo, kurių Konradas nė neketino rodyt, nes kapitonas jam daugiau nebebuvo reikalingas, jis (kaip ir viskas pasauly) jau virto balastu, svarsčiu prie Konrado kojų, trukdančiu sparčiai žengt priekin. Ir Konradas atsikratė balastu.

— Kapitonas pasakojo — kaip? — paklausė Dovydas.

— Taigi. Buvo šitaip. Sąjungos susirinkime kapitonas turėjo pasakyt kalbą. Bet iš vakaro jį surėmė prostatos skausmai, ir išaušus rytui jis negalėjo nė pasijudint. Kažkoks žmogus, panašus į jį, vis dėlto pasirodė susirinkime. Apiplyšęs, apkvaitusiu mulkišku veidu, jis pakilo į tribūną ir paistė kvailystes: smulkiai pasakojo, kaip jam išaugusios krūtys. Kapitonas mėgo išgert, kartais ir daugiau nei padorumas leidžia, visi tą žinojo, todėl niekam nė mintis nešovė, kad čia ne jis, juolab kad žmogus tribūnoj suminėjo aibę smulkmenų iš kapitono gyvenimo.

— Konradas jį pasamdė,— spėjo Dovydas.

— Kapitonas pasakojo, kad, sužinojęs apie tą įvykį, mirtinai nusigėrė ir norėjo pasikart. Negalėjo tvirt iš gėdos. Tuomet dar

nepagalvojo apie Konradą. Turėjo priešų. Tikrų, atvirų priešų. Manė, kad viską ištaisė jie.

— Kapitono reikalai pašlijo?

— Ne,— tarė senis,— tuomet dar ne. Vėliau. Keletą Sąjungos narių pasikvietė Prezidentas. Tarp jų buvo ir kapitonas su Konradu. Pietūs, tostai ir visa kita. Kapitonas, kiaurus mėnesius leisdamas garlaivy, išdarinėdavo visokius iliuzinius triukus, kuriuos retkarčiais parodydavo draugams ir šiaip sugėrovams, ir net buvo pelnęs jais šokią tokią šlovę. Po pietų Prezidentas paprašė kapitoną pasirodyt. Konradas, kurį buvo išmokęs savo meno ir kuris pakliuvo į tuos pietus irgi tik per kapitono malonę, jam talkininkavo. Pasirodymui įpusėjęs, vienas iš žiūrovų pareiškė, esą kapitonas paėmęs iš jo. vertingą žiedą, o gražinęs padirbtą. Kapitonas nesutriko ir ramiai atsakė, kad nesusipratimą išsiaiškinsias vėliau. Tuo metu, anot jo, Konradas, pasinaudodamas trumpu sąmyšiu, pakeitė kortų kaladę, paruoštą kitam numeriui. Nieko neįtardamas kapitonas priėjo prie Prezidento ir paprašė ištraukt kokią nors kortą. Prezidentas ištraukė, o apžiūrėjęs pikta sviedė ją kapitonui į veidą — kortoj buvo užrašytas nešvankus keiksmazodis. Štai tada kapitonas prarado viską. Jis keikė Konradą ir visą pasaulį, keikė save, kam davęs Konrado apmulkinamas.

— Tai nutiko,— pasakė Dovydas,— kai tau, Etaną, Konradas atrodė gražiausias žmogus.

— Apmaudu,— sutiko senis.— Jis apmovė ir mane.

XXXVII

Tačiau jūs įsitikinot, kad nė jam nepavyko apgaut lemties jėgų. Pasaulis, kuris tik atrodo aklas ir kurčias, neleidžia, kad mirtingiesiems. pernelyg sektųsi, jis pavydi jiems sėkmės ir laimės ir griežtai žiūri, kad dulkių vaikai, nuodėmės vaikai nekeltų galvos per aukštai. Jūs tikėjot, kad Konradas yra išimtis, kad jis vienintelis išslys iš aklų ir visaregių jėgų valios, kad jam seksis ir seksis be galo, kad jis galės elgtis kaip tinkamas ir būt laimingas. Daugelis iš jūsų nelaimingi ne todėl, kad negali ar nemoka būt laimingi, o todėl, kad bijo tokie būt. Ir kas žino, galgi jie teisūs, galgi todėl jie gali patirt nors trupinius laimės, o paskui gyvent ar numirt jos paragavę, žinodami, koks jos skonis, ir tikėdami, kad gal jų vaikams geriau pasiseks ir jie suvalgys visą laimės pyragą.

— Tai neteisinga,— pasakytų Konradas,— anot jūs išeina, kad regėt gražią moterį geriau, negu išvis nieko apie ją nežinot. Ne, reikia jos arba niekuomet nematyt, arba turėt ją, turėt visą, iki galo... iki šleikštulio burnoj valgyt tą saldų jūsų pyragą, ir tuomet, kai jį visą suvalgysi, tau atlėgs ir pasijusi laimingas, ir tai bus laimė, kurios niekas neįstengs is jūsų atimt.

Bet jūs kitos nuomonės. Negalima erzinti lemties — per didelė laimė ribojasi su visiška katastrofa. Todėl reikia dalį tos laimės paaukoti, kad lemtis tavęs pasigailėtų ir paliktų kitą dalį. Tačiau dažniausiai ji nepasigaili. Pilnutinai laimingas žmogus visko netenka, bet ne dalies. Laimę galima kaupti po truputį, slapta, nepiktinant lemties, bet prarandai visuomet viską iškart. Laimės netgi negalima prarasti, jeigu neturi jos visos. Bet netgi jei manei, kad turi ją dar ne visą, o vis dėlto netekai ir to, ką turėjai, gali žinoti, kad tau tik tiek buvo atseikėta, kad tiesiog tu drįšai per daug norėti ir kėlei pasauliui išūlius reikalavimus. Jūs tą žinot.

— Kas yra, tėve? — klausė Konradas, atsidūręs kalėjime. — Kas nutiko, kad atsidūriau čia? Argi nesu pakankamai stiprus? Argi aš neturiu valios? — traškindamas pirštų sąnarius murmėjo jis.

— Turi, vaike. — sakė Etaną. — Ir užtai tavo kelias nebuvo saugus. Vienintelis saugus kelias — vidutinybė. Valios laisvę apriboja iliuzija, kad tikslas pasiekiamas. Galbūt čia dar ne blogiausia iš to, ką tu gali patirti. Tu pats sujudinai Sniegoviją, sujudinai tuos žmones, leidęs jiems sujudėti, ir tuo pačiu pasmerkei save gėdingai priklausomybei.

— Tu taip manai? — susimąstęs pratarė Konradas.

— Iki šiol mane graužia mintis, — pasakė Etaną Dovydui, — kad galbūt šie mano žodžiai pastūmėjo jį į tą beviltiško griovimo kelią, kuriuo jis žengė vėliau. Nors, žinoma, tai tėra tuščia graužatis.

XXXVIII

Tai, ką Konradas prarado ūmai ir vienu ypu, nėra dalykas, kurį jūs būtumėt galėję nusakyti dviem trim žodžiais. Kas ten buvo? Valia? Pasitikėjimas savimi? Ryžtas? Kažkokios ypatingos dvasinės jėgos, kurių nė vienas iš jūsų niekada neturėjo, net nenujautė jas esant?

Grįžęs į Sniegoviją (po tilto katastrofos, po ligos, po kalėjimo, po teismo), jis buvo panašus į žmogų, kuris kažką pametė tamsoj, išgirdo dzingtelėjimą, kai daiktas nukrito ant žemės, ir dabar vaikščioja keturpėsčias, išplėtęs akis žiūri į naktį, grabalioja pirštais grindinį, pats nežinodamas ko ieško. Jūs matėt, kaip jis desperatiškai mėgina griebtis ir šio, ir to, ką pradėjęs tuoju meta ir kiauras dienas sėdi komendantūros tarpdury, susikaupęs, rūkydamas vieną papirosą po kito ir žvelgdamas į slėnį ir į upę, į kalvas ir į debesis.

Jūs matėt jį su šautuvu ant peties einantį medžioklėn ir po valandos kitos grįžtantį tuščiom rankom, nepaleidusį nė vieno šūvio. Matėt, kaip jis atverčia knygą ir tuoju ją užverčia, neperskaitęs nė trijų eilučių. Jo vyras (jūsų vyresniems sūnums),

atsidavusiems jam iš visos širdies, tatai kėlė nerimą ir jie patys stengėsi kaip nors jį išblaškyt. Du ar tris kartus jie įkalbėjo jį išgert degtinės, o paskui iš Elzės atvedė merginų tikėdamies, kad nuogo moters kūno kerai jį išjudins, bet veltui jie stengėsi, veltui stengėsi merginos — jis kratėsi jų glamonių, net nežiūrėjo į jas, neprisilietė jų.

Kuriam laikui Konradui grįžo iš mažumės būdingas polinkis į rizikingas eskapadas. Jūs sunerimot išvydę jauną bulių aštriais ragais, kurių velniaižin iš kur ištraukė vyrai Konrado paliepti. Viena rytą jūs pamatėt gyvulį stovintį nunarinta galva, su žiedu, pervertu per karštas virpančias šnerves, krauju pasrūvusiom akim, įbestom į žemę. Silkinis saitas, kurio vienas galas buvo pririštas prie žiedo, o kitas prie arklių buomo, atrodė pasiutiškai plonas, panašus į bikfordo virvutę, nutiestą prie parako kaugės. Nuo buliaus tvoskė pavojus it nuo krosnies karštis. Nelyginant milžiniškas aptakus patrankos sviedinys, galįs sprogti bet kada. Įniršio, neapykantos ir baisios laukinės jėgos mazgas. Jo šonais kartkartėm perbėgdavo nerviniai traukuliai. Net iš tolo žiūrėt į jį negalėjai be baimės. Tą rytą jūs neatidarėt langinių ir dėl viso pikto užramstėt vartus.

Konradas su savo vyrais stoviniavo aplink gyvulį per saugų atstumą, apžiūrinėjo jį, glostė žvilgsniu raumenų gūbrius, vibruojančius po elastinga oda, tarytum tenai, po ja, veiktų galingas dyzelis, kol kas dar iš lengvo, mažais apsisukimais, bet gana duot ženklą ir sunkūs špižiaus cilindrai pradės judėt beprotišku greičiu, o mašiną grius pirmyn, viską griaudama ir traiškydama savo kely.

Jūs nežinojot, kam jiems prireikė to gyvulio, bet slenkant valandai po valandos jus ėmė slėgt tamsi nuojauta. Ir iš tiesų apie pusiaudienį vienas Konrado vyrų apėjo buomą ir, suėmęs pirštais virvelę, kelis kartus apsuko ją apie delną. Įbedęs akis į žmogų, bulius mažais žingsniukais priartėjo per tiek, kiek virvelės buvo užvyniota ant rankos. Žiūrint iš šalies tai atrodė stebuklas: žmogus turėjo' galios išjudint iš vietos kalną. Bulius ir žmogus žiūrėjo vienas į kitą. Abu virpėjo nuo įtampos ir jaudulio. Bulius, rodėsi, žinojo, kas turi atsitikt ir koks vaidmuo jam numatytas. Jis buvo pasiruošęs.

Nenuleisdamas žvilgsnio, žmogus vienu staigiu trūkiu išplėšė žiedą buliui iš šnervių. Gyvulys nuleido galvą ir stebeilijos į savo kraują, lašantį ant žemės. Paskui parakas sprogo. Taip ir nepakėlęs galvos, bulius šovė priekin. Jeigu ne buomas, žmogus, nors ir pasiruošęs tokiam antpuoliui, nebūtų surojęs atšokt į šalį. Vienas ragas, traškėdamas ir aižydamas medieną, lig pusės susmigo į rąstą. Bulius pasimuistė, ragas nulūžo ir liko styrot buome. Gyvulys tarytum katinas, o ne toną sverianti mašina, visom keturiom pašoko į orą ir apsigrėžė. Priešais jį, kitoj kiemo pusėj, stovėjo būrelis vyrų. Bulius ne bėgo, o šmėstelėjo per kiemą tarsi didelis juodas šešėlis. Būrelis pabiro į šalis. Bulius sutriko,

stabelėjo. Kraujas plonu raudonu siūlu driekės žemėn nuo jo snukio. Tada Konradas ir užšoko jam ant nugaros, suspaudė kojom gyvulio šonus, o pirštais stipriai sugniaužė sprando odą. Bulius kelis kartus stryktelėjo aukštyn. Konradas sėdėjo ant jo sukandęs dantis, mėlynas nuo įtempimo. Išsilaikė. Kai gyvulys vėl pašoko į orą, vienas vyrų trūktelėjo jo uodegą, ir jis netekęs pusiausvyros griuvo ant žemės. Konradas atšoko į šalį, bet kai tik bulius stojos, vėl užšoko ant jo. Dabar bulius tarsi pasimokęs nebešokinėjo visom keturiom. Priekinėm kojom remdamasis į žemę, jis mėtė aukštyn pasturgalį. Viena, du, tris, keturis kartus. Po ketvirtojo Konradas nebeišsilaikė. Perskrido buliui per galvą ir kažkaip nevykusiai nukrito ant šono. Bulius, nunarinęs galvą, šoko artyn. Konradas spėjo abiem rankom sugniaužt raga, ir jo smaigalys tik negiliai įsibedė tarp šonkaulių. Bulius, muistydamas galvą, stūmė gulintį Konradą gal penkiolika žingsnių, bet tada kažkuris vyrų kirto lazda jam į paslėpsnius ir jis užmiršo Konradą. Apsisuko maurodamas ir prunkšdamas.

Konradas pamažu pakilo nuo žemės gaudydamas kvapą. Spausdamas ranką prie šono, žingsnis po žingsnio nuėjo link komendantūros. Sunkiai užkopė laipteliais ir dingo tamsiam durų stačiakampy..

Nežinia ko jis siekė, kai liepė atvest bulių ir pradėt tą grubų žaidimą. Norėjo ką nors pademonstruot jums, visai Sniegovijai? Vyrams? Ar ką nors patirt? Kokį prarastą pojūtį? Betgi iš pat pradžių, vos pažiūrėjus į bulių, buvo aišku, kad neverta su juo prasidėt. Gyvulys nepriėmė žaidimo taisyklių. • Gyvulys išvis nepripažino jokio žaidimo, nesuvokė jo. Kiekvienas buliaus judesys buvo pritvinkęs tikros neapykantos, be jokio artistiškumo, kurio nesąmoningai iš jo buvo laukta.

Kai Konradas vėl pasirodė su revolveriu rankoj, dar vienas vyras buvo sužeistas. Kiti atrodė be galo kvailai, sumišai lakstydami po kiemą ir išsisukinėdami buliaus rago. Kvailai ir neorai. Vis dar netvirtu žingsniu Konradas nuėjo ton pusėn. Revolverį laikė abiem rankom. Veidas baltas, popierinis. Vyrai pamatė jį ir subėgo jam už nugaros. Juos besivejantis bulius atsidūrė tiesiai priešais Konradą. Jis stabtelėjo apstulbintas, kad žmogus neskuodžia šalin. Pakėlė galvą. Konradas vėl išvydo raudoną lipnų siūlą, besidriekiantį nuo snukio. Išiūčio kupinas akis. Jis pritūpė ir kilstelėjo revolverį. Kulka įsmigo buliui į akį, pramušė akiduobę ir ištrigo smegenyse.

XXXIX

Bulius merdėjo visą popietę, visą ilgą vakarą, visą naktį. Gulėjo ant šono ištiesęs kaklą. Musės burbė apie atmerkta sveikąją akį, iš kurios dingo bet kokia išraiška, bet koks pykčio, neapykantos atšvaitas. Musės ropinėjo po suplėšytas šnerves, dėjo

kiaušinėlius į peršautą akiduobę, apkepusią rudu sukresėjusiu krauju. Sveikas, tvirtas buliaus kūnas gyveno, mašina veikė, nors jau labai menkais apsisukimais. Šonas trūkčiodamas pamažu kilo ir vėl smuko žemyn: plaučių dumplės sunkiai traukė orą. Bulius alsavo švokšdamas ir gurgėdamas, duso kaip astmininkas. Iškvėpiamo oro srovė išmušė duobutę smėly ties snukiu.

Konradas sėdėjo ant kėdės tvarsčiu suveržta krūtine, ištiesęs kojas batų galais kone liesdamas sausą gulinčio buliaus snukį, ir stebėjo agoniją. Viena du kartus jį pradėjo pykinti, ir vyrai jam atnešė stiklinę šalto vandens. kažkas iškirto ragą iš buomo, padavė jam, ir jis visą tą laiką, kuri praleido šalia dvesiančio galvijo, nesąmoningai žaidė ragu. Iš pat pradžių, vos tik bulius nugriuvo, vienas vyrų atsinešė kirvį, ketindamas jį pribaigt, bet Konradas ryžtingai papurtė galvą. Kodėl? Netgi jo vyrai, kur jau ten jūs, šito nesuprato.

Kažką tyliai sau murmėdamas jis, vis dar išblyškęs, žiūrėjo, kaip po buliaus oda konvulsiskai timpčioja pavienės raumenų skaidulos, tarytum tenai vyktų kitas, savotiškas gyvenimas, kur per saulės įkaitintas kalvas pirmyn atgal vinguriuotų aibė vikrių driežiučių. Syki Konradas rado pakrantėj didelę negyvą žuvį išpampusiu pilvu. Žuvies žvynai kilnojosi ir judėjo: po jais knibždėjo musių vikšrai. Nuo šio prisiminimo jam vėl pasidarė bloga, ir jis gurkštelėjo vandens, o paskui užsidegė papirosą.

XL

— Atėjau išsyk,— pasakojo Dovydas,— vos sužinojęs, kad nutiko bėda, kad bulius jį aplamdė. Radau jį kėdėj šalia dvesiančio gyvulio, su stikline vandens vienoj rankoj ir papirosu kitoj. Buvo išblyškęs ir susijaudinęs. Krūtinė suveržta standžių tvarsčiu. Paaiškino man, kad ragas nepradūrė plaučių. Nesą jokio pavojaus sveikatai. Nenorėjo ilgiau su manim šnekučiuotis. Stengėsi nesiblaškyt stebėdamas lėtą agoniją. Aš nemėgau būti tam kieme, tuose namuose. Man nepatiko Konrado vyrai, nepatiko tai, kas buvo atsiradę jų žvilgsniuose ir jų judesiuose ir ką galima būtų nusakyti kaip pasiruošimą neapkęst bet ko ir bet kada. Pastovėjau dar kiek ir nuėjau. Grįžau prie savo fotografijų, prie vonelių su ryškalais, prie kamerų, prie viso to, ką mėgau. Bet tą dieną negalėjau dirbt. Niekas nesisekė. Viskas, ko ėmiausi, krito iš rankų. Prieš akis kilo ir kilo tas pats vaizdas: saulė, tvieskianti iš dangaus; bulius, apgultas musių, jau nebegyvas, bet vis dar krūpčiojantis; kėdė, pastatyta kieme; Konradas kalkių spalvos veidu, kvėpuojantis buliaus konvulsijų ritmu. Taip, taip. Mane be galo stebino tas tramdomas susijaudinimas. Rодėsi, Konradas kas sekundę patiria naują buliaus antpuolį. *Kas sekundę*. Supratau: visa tai buvo ne nuo rago smūgio į krūtinę, juolab kad žaizda nepavojinga. kažkas kita jaudino jį stipriai,

lot

aštriai, grubiai. Kas? Paskui suvokiau: jis niekad gyvenime nebuvo matęs mirties. Tikros, lėtos, atstumiančios; siaubingos, nes neišvengiamos, agonijos. Tai ji apstulbino jį.

Senis tylėjo klausydamasis, kaip už lango sninga ir sninga.

— O juk iš tiesų,— kalbėjo Dovydas,— Konradas buvo patikėjęs, kad tai jis davė Sniegovijai nemirtingumą. Kad niekas čia nemiršta tik todėl, kad jo tokia valia. Supranti, Etaną? Jis be jokių dvejonų tikėjo tuo. Kaip maži vaikai tiki, kad niekada nemirs nei jie, nei jų artimieji, nors patys dorai nė neišmano, kokia yra ta mirtis.

Senis tik atsiduso. Tik atsiduso. Pats nesuprato, kodėl į galvą atėjo šventraščio žodžiai: „Radau Dovydą, Jesės sūnų, vyrą pagal savo širdį, kuris įvykdys visus mano norus“.

XLI

Jūs pamenat, kaip Konradas neleido pribaugti buliaus. Jūs menat, -kaip jis sėdėjo kėdėj šalimais nutviekstas saulės, o pasakui jau ir švelnios, vėsios mėnulio šviesos, murmėdamas nelyginant koki užkeikimą, kurio niekas iš jūsų neįstengė suprast ir kuri nežinia kas peiliu išraižė ant buomo arkliams rišt, nesuvokdamas jo prasmės (jis ir dabar ten, tas užkeikimas, kiek apzultintas pavadžių, bet dar puikiai matomas). *Volentem ducunt fata, nolentem tiahunt*. Norintį likimas veda, nenorintį tempia.

Naktį pūtė stiprus vėjas, ir šitai išliko jūsų atminty. Tą vėją jūs gerai pažįstat. Jis maždaug popiet atsiranda kažkur virš jūros, nušvilpia pakrante, šniokšdamas ir lenkdamas medžių viršūnes pralekia virš miškų, išblaško paukščius, būriais sukuriuojančius viršum laukų ir sodų, įneria į upės slėnį ir skrieja juo, šiaušdamas vandenį ir šokdindamas navigacijos vagą žyminčias gaires, traškėdamas braunasi pro karklų ir gervuogių brūzgyvus ir apie saulėlydžio metą jau būna Sniegovioj. Jis atsitrenkia į jūsų langus ir užia kiaurą naktį, pro visus plyšius skverbiasi į jūsų namų vidų, pripildo juos svetimų, jaudinančių, ilgėsingų kvapų (dervos, žuvies, kažkokių žolių, sakų, sūraus vandens, kaukų ir undinių) ir garsų (laivų stiebų girgždesio, bangų mūšos, atodūsių, dejonų, šikšnosparnių cypimo, gegutės kukavimo, dainų nuotrupų ir kitų). Tas vėjas atneša neregėtų medžių lapų ir didelių naktinių peteliškių, ir jos kiaurą naktį lakioja po jūsų kambarius, o jūs girdit, kaip šlama jų sparnai tamsoj. Tas vėjas užauja slėny, neduoda jums užmigt, jūs gulit pernakt atsimerkę, o rytą atsikeliat pavargę ir virpančiom širdim.

Aną naktį buvo tas pats, ir jūs kuždėjot sukandę dantis: „Kokių galų jis nepribaigia buliaus!“ Gurguliuojantis stimpančio gyvulio kriokimas, rodės, gali išvart iš proto.

Kitą dieną bulius nudvėse pats. Bet Konradas ir dabar neleido savo vyrams išvilkt jo iš kiemo ir užkast patvory. Jam dar

nebuvo gana mirties vaizdo, jis norėjo stebėt visą procesą iki galo, veikiausiai jis nepaisydamas smarvės būtų tyrinėjęs irimą, kaip kad dėmesingai tyrinėjo agoniją, būtų nepajudinęs dėsenos tol, kol pūvanti mėsa neatšoktų nuo kaulų, kol vabzdžiai, kirmėlės, saulė ir vėjas nepaverstų gyvulio sauja dulkių, kol... Velniaižin kol. Bet jau kitą rytą, kai Konradas skusdamasis pažvelgė pro langą, stipenos nebebuvo. Jis negalėjo patikėt savo akim, išėjo į kiemą muilinu smakru ir nesakydamas nė žodžio ilgai stebėlijos į tą vietą, kur dar vakar galvijas gulėjo ir kur bebuvo likę keli surūdijusio smėlio gurvoliai. Jo vyrai stovėjo šalia, ir iš jų veidų jis suprato, kad jie nieko nesugebės jam paaiškinti. Konradas pažvelgė į dangų, lyg tikėtų, jog bulių galėjo nunešt vanagai, paskui jo veidas apsiniaukė. „Gerai. *Volentem ducunt fata, nolentem trahunt*“,— pasakė jis ir grįžo vidun nusišluostyt nuo veido skutimosi putų.

XIII

— Ar tu tiki, kad jeigu elgetos nebūtų išvogę buliaus tikėdamiesi išmėsinėt jį ir prisikimšt mėsos, tai viskas dabar būtų kitaip? — paklausė Dovydas senio.

— Tiesą sakant, ne,— pagalvojęs atsiliepė Etaną.

Greičiausiai ir jūs tuo netikėjot, nes argi būtumėt taip vangiai stebėję, kaip Konradas persekioja elgetas. O! Tai buvo tikra medžioklė be skalikų. Jūs pamenat.

Bet argi Konradas pradėjo tą medžioklę? Argi jis? Ar ne jūs patys ėmėtės jos kur kas anksčiau už jį, o jis tik pabaigė tai, ką jūs pradėjot? Juk jūs net džiaugėtės, kai jis griebė ryžtingų veiksmų, jūsų širdys buvo jo pusėj, nes elgetos baugino jus, jų veidai jums virsdavo sapne plėšrių žvėrių snukiais ir seilėtom iltim. Jūs nežinojot, kokie jų papročiai, kokia jų tiesa, dorovė, sąžinė ir ar išvis tokie dalykai jų pasauly egzistuoja. Bįjojot jų, negalėjot pabėgt nuo tos baimės, neradot Sniegovioj vietos, kur elgetų visai nematytumėt ir negirdėtumėt. Sušalę paryčiais, gūždamies prie menkų savo lauželių, varvindami seiles jie žiūrėjo į jus ir pavydėjo jums, kad turit stogą virš galvos, kad esat sotūs, švarūs ir neapdriskę. Jie garsiai aptarinėdavo, koki turta turi kiekvienas iš jūsų, ir tai irgi kėlė jums baimę ir neapykantą. Jūs jau nebemokėjot būti švelnūs ir atlaidūs; jūsų žiaurumas natūraliai pamažu skilo į didelį žiaurumą ir mažą žiaurumą, ir tas pastarasis jau rodėsi jums švelnumas, nuoširdumas, tam tikras gėris.

Ar nepradėjot jūs patys persekiot tų vargetų dar tada, kai sutikę juos liaudavotės šypsojėsi ir nusigrėždavot, versdami tuos žmones graužtis, kad jie nuolat vaikščioja tarp jūsų, kvėpuoja jūsų oru, valgo maistą, panašų į jūsų, ir geria tą patį vandenį, koki geriat jūs? Elgetų vaizdas priminė jums, kad pasaulis nėra

toks džiugus ir giedras, kaip jums tuo momentu atrodė, kad jis debesuotas, neteisingas ir priklauso ne jums vieniems. Tie žmonės buvo nelyginant gyvas priekaištas, ir todėl jūs jų nekenėtė.

Jie žengdavo šešėliuota gatvės puse, vengdami pakliūt po akių, bet jautė, kad jūs juos matot, o kai kartais kuris iš jų nesusilaikydavo ir stabtelėdavo vogčiom žvilgtelt į kieno iš jūsų žmoną ar dukterį, tučtuojau pats būdavo persmeigtas aštrių žvilgsnių, smerkiančių, piktu, kupinų pasišlykštėjimo ir apmaudo. Jūsų žvilgsniai vijo jį šalin, grėžė kiaurai, grasino. Jūs išmokėt tuos žmones ištiso atgręžtų nugarų meno, meno išraiškingų žvilgsnių, kokiais smaigstydavot tuos, kurių nenorėjot matyt. Jų veidai nesidarė nuo to pagiežingi. Laimė, jie mokėjo išsaugot tam tikrą atstumą tarp sielos ir tos realios padėties, kurioj buvo atsidūrę, atstumą, padedantį suprast ir išsaugot blaivų protą. Galimas daiktas, jie suprato, kad ir patys jumis dėti šitaip elgtųsi. Bet jie negalėjo įsivaizduoti, kaip stipriai neapykanta buvo pakeitus jūsų pasaulėvaizdį. Jie nežinojo, kad pasaulis jūsų akyse vis paprastėja ir paprastėja ir kad netruks ateit diena, kai jis bus jums toks pat paprastas kaip apvalus baltas kiaušinis. Neapykanta viskam, kas svetima ir ne iškart suvokiama, suprastino jūsų mintis, jausmus, kalbą ir santykius. Jie negalėjo žinot, kad praeis visai nedaug laiko ir Sniegovijos pasaulis pasidarys toks paprastas, kad pirmąsyk atmerkęs akis ir išvydęs šviesą naujagimis, taip pat ir nieko nenučiuokiantis kvailys galės iš pirmo žvilgsnio perprast jį visą.

Jūs neblogai prisimenat tą popietę, kai į Mozerio krautuve užsuko kažkoks valkata suplyšusią šiaudine skrybėle. Kažko sau juokdamasis, jis atgniaužė delną, ant kurio gulėjo kelios šlapios nuo prakaito monetos, ir, pasilenkęs prie Mozerio, pareikalavo tabako. Jūs matėt, kaip krautuvininkas su pasibjaurėjimu atšlijo, kai jam į veidą iš bedantės burnos plūstelėjo šilta virtų kiaušinių smarvė, bet vis dėlto padavė pakelį (ant kurio buvo nupiešta moteris su pjautuvu rankoj), o paskui keitė saldų vandenį induose musėms gaudyt, leisdamas pro ausis bastūno plepėjimą. Pro atdaras krautuvės duris jūs matėt, kaip apdriskęs smurgius žiūrinėja pakelį, prisikišęs jį prie akių, ir girdėjot jo balsą,

— Iš akies traukta mano motušė. Galėčiau nešiotis tuos pundelius prie širdies kaip atminimą, bet kad ir taip negaliu atsikratyt jos vaizdo, amžiną jai atilsį. Kiek ji man kraujo pagadino dėl to rūkymo! Aš pasakysiu, ji buvo pikta kaip velnienė. Prastai mudu sutarėm, ir kai ji numirė, aš pirmą sykį dorai atsikvėpiu. Pasakysiu, kad labai dažnai motinos sėdi prie savo sergančių vaikų vien tik todėl, kad paskui galėtų priekaištaut: „Kai buvai mažytis, aš kiauras naktis išsėdėdavau prie tavo lovos bluosto nesudėdama. O tu štai kaip atsidėkoji“. Ir taip toliau, ir taip toliau. Jos turi žvėrišką nuojautą, aš pasakysiu, jos nu-

jaučia, kad kada nors joms šito prireiks,— kalbėjo driskius, grožėdamasis piešiniu.— Arba štai dar vienas pavyzdys...

Bet jis nespėjo išklot visų savo samprotavimų apie motinas. Konradas su dviem savo „angelais“ maloniai šypsodamasis praėjo pro jus (jis linkčiojo dešinėn ir kairėn, atsakydamas į jūsų sveikinimus „sveikas, Konradai“, „kaip laikais, Konradai?“, „stabetelk šnektelėt, Konradai!“), žengė krautuvėn, čiupo valkata už pažastų ir apstulbusį išvilko pro duris nelyginant kokią bulvių maišą. Iš to netikėtumo šis paleido tabako pakelį, pasimuistė norėdamas paimti, bet Konradas užmynė tabaką, pakelis plyšo, ir viskas, kas jame buvo, susimaišė su dulkėmis (kažkas iš jūsų vėliau persijojo dulkes ir turėjo rūkymo trims dienoms).

— Mums nepatinka, kad tu čia šlaistais,— kalbėjo Konradas bastūnui.— Bus geriau, jeigu tuojau dingsi ir niekad daugiau nesirodysi Sniegovijoje.

— Bet...— valkata nesuprato.

Tada Konradas lengvai užvažiavo jam į terlę. Driskiaus pavyza liko visai apgailėtina.

— Dabar turbūt jau supranti?

Valkata linktelėjo, nors jūs aiškiai matėt, kad jis nė velnio nesusigaudė.

Palūkėjęs, kol driskius dings iš akių, Konradas atsigręžė į jus:

— Argi ne taip, vyrai?

— Reikia juos vyt, Konradai,— linksėdami galvom kalbėjęt jūs.— Gerai sakai, vaike.

Tik Druska tylėdamas pakilo nuo suolo ir ketino nueit nė nedirstelėjęs Konrado pusėn. Jūs prisimenat, kad Konradui tas nepatiko?

Taigi. Jis sugriebė Druską už peties:

— Na, o tu ką apie tai manai, Druska?

Druska sustojo, trūktelėjęs petį numetė Konrado ranką ir ištarė vis taip pat nežiūrėdamas į pašnekovą:

— Tu dar nepasveikai, vaike. Nakties šeimininkas tebetūno tavo sieloj. Tu dar tebesergi. Lioveis žiūrėt į prievartą kaip į tragediją. Dabar ji tau kelias į šlovę. Štai ką aš apie tai manau, jeigu jau tau rūpi mano nuomonė.

Ir jis nutolo gatve daugiau nestabteldamas ir neatsigręždamas.

Tada jums ypač mušė į nosį tas keistas kvapas, kuris visuomet sklido nuo Konrado ir kuris kai kam patiko, o kiti Konradui išėjus smilkydavo kambarį kadagio šakele. Tai gaivus, rūgštokas kvapas, jį skleidžia motinos, žindančios kūdikius, ir gimdančios moterys. Panašiai pakvimpa ore blykstelėjus žaibui. Arba kai pakraigėse poruojasi balandžiai. Pavasari, kai sprogsta medžiai, to kvapo būna pilna visa padangė. Jo švelnų dvelkimą jautri uoslė gali pagaut, kai tik vyras sutinka geidžiamos moters žvilgsnį arba kai moteris pagalvoja apie mylimąjį. Tai buvo Elzės namų kvapas, bet Konradas kvėpėjo šitaip dar tada, kai nė kojos

nebuvo kėlęs į Elzės namus. Gimstančios gyvybės kvapas, atsi-
duodantis šiltu pienu ir skruzdėlynu išsyk. Konradui einant, jis
driekės ore it šleifas ir žymėjo kelią. Visuomet galėdavot nesu-
klysdami pasakyti, kad Konrado kur nors ką tik būta. Jūsų mo-
teris tas kvapas ypač veikdavo: jų šnervės imdavo virpėti, akys
sudrėkdavo ir patamsėdavo, veidai nukaisdavo arba išblykšdavo,
daiktai joms krito iš rankų, o iš skrandžio imdavo kilti lyg spaz-
mai, lyg šleikštulio banga. Jūs nepamiršot magiškos Konrado
galios moterims. Kartais ji kėlė jums juoką, kartais erzino. Ža-
vesys, kurią Konradas pelnė laisvu, nesukaustytu elgesiu tilto
statybos laikais, kūrė moterims iliuziją, kad ir meilėj jis toks
pat žavus kaip viešajam gyvenime. Jūs nenuleidot akių nuo savo
žmonių ir savo dukterų, bet anuo metu tarp Sniegoviją užplū-
dusių žmonių buvo nemaža jaunuų, gražių, savo jėgom pasitikin-
čių moterų ir merginų, kurios teikė jums pramogą spėsdamos
Konradui visokias pinkles. O jis buvo joms abejingas, jis apsi-
mesdavo nematęs jų, nepastebįs jų pastangų, gal ir iš tikro ne-
pastebėdavo, nes jam galvoj buvo vien Tikslas. Konradas, kiek
jūs atmenat, visados su lengva panieka ir ironija atsiliepdavo
apie moteris, jis griūdavo į lovą su drabužiais ir tuojau pat
kietai užmigdavo. Jūs turėjot juoko, kai moteris slapčia įsigavo
į jo lovą, gulėjo ten ilgiausiai laukdama, kol Konradas ją aptiks,
drašindamasi ir kaitindama savo aistrą, o jis įėjo į kambarį, atsi-
gulė nežiėbdamas šviesos ir išmiegojo lig ryto, nepajutęs ir neiš-
girdęs tylios, apmaudžios raudos šalia. Buvo moterų, kurios po
ilgų, bet nevaisingų pastangų suviliot Konradą desperatiškai atsi-
duodavo jo vyrams, bet paskui, praėjus kvaituliui, neturėdavo
drašos prisipažinti pralaimėjusios ir retkarčiais užsimindavo vie-
na kitai apie kažkokias slaptas Konrado savybes, išskiriančias
jį iš kitų vyrų, apie retus jo privalumus, ir šitaip pamažėle apie
jį skleidė nuostabaus meilužio garsas. Valdininkai, kurie anuo-
met atsiveždavo čia žmonas, prisiklausę tų gandų laikė jas atstu
nuo Konrado ir tuo tik dar labiau prisidėdavo prie „neatremiamo
širdžių ėdiko“ šlovės. Jums atrodė tiesiog neįtikėtina, kad pats
Konradas nieko nežino apie šią savo šlovės pusę (velniškas gud-
rumas, kurio ribų niekas negalėjo žinoti ir kuri esant jūs visi tik
apytikriai jautėt, derinosi Konrado sieloj su vaikišku naivumu),
ir jeigu jam prireikdavo moters, jis neimdavo tų, kurios be at-
vangos jam siūlėsi, o paliepdavo savo vyrams atvest merginą
iš Elzės namų (anuo metu jis nemėgo ten lankytis). Tada jau jis
negailėdavo dėmesio ir šilumos, elgės taip, tarytum mergina
būtų jo sužadėtinė, kerėjo paprastą širdį pigiais savo fokusais,
žarstė komplimentus (kuriuos išgirsti veltui troško tikrai prašmat-
nios ir turtingos moterys), siūsdavo pas Smuelį pamesti geros
vakarienės, švelnus ir dėmesingas buvo lovoj. Vis dėlto tam pa-
garbiam ritualui, kurią jis sąžiningai atlikdavo (nes mėgo visoki
teatrališkumą), trūko tikro nuoširdumo, todėl merginos, nors ir
patirdavo stiprių įspūdžių, visuomet labiau mėgo Dovydą, Kon-

rado brolių, ir net, rodės, jį mylėjo, nors Elzės namuose šis pasirodydavo tik kaip fotografas. Jos nepasitikėjo Konradu, jos jautė, kad iš tiesų moteris jam nelabai terūpi, kaip kad nelabai jam rūpėjo ir vyrai, jis buvo užsiėmęs savim, tobulino save, mankštino, šlifavo, kamavo vaizduotę, versdamas ją tvert fantastinius planus, to beveik mistiško Tikslo vizijas, tobulos bendruomenės bruožus, skendėdamas savajam „agresyvos gyvybės kvape“ (kaip jį Etaną apibūdino), keistam savo asmenybės aromate, nuo kurio moteris pykindavo, panašiai kaip kad būna nėsčioms.

Dabar stebėdami, kaip jis žiūri pavymui nueinančiam Druskai, jūs tartum išgirdot jo viduj tylų susispaudžiančių spyruoklių girgždėjimą.

Pirmom dienom, prasidėjus elgetų medžioklei, Sniegovioj tvyrojo ramybė, gyvenimas tekėjo sena vaga. Buvo netgi ramiau nei šiaip. Elgetų pasaulis lyg sustingo nustebeš, nelaukęs antpuolio. Nuostaba suparaližavo to pasaulio širdį, raumenis, smegenis. Slėny beveik nebuvo girdėt spiegiančių birbinių ir būgnų, skausmingų monotoniškų giesmių ir girtų šūkavimų. Elgetų pasaulis tapo panašus į sustingusį iš netikėtumo žvėrį, kuris pajuto, kad iš tamsos kažkas grybštelėjo jam šoną ir dabar nejudėdamas svarsto, ar čia pavojingo ir stipraus priešo perspėjimas, ar atsitiktinis menko, galvą iš baimės praradusio gyvulėlio maištas. Toks trumpas sustingimas neretai pražudo žvėrį. Kai elgetų pasaulis galų gale atsipeikėjo ir pasiruošė gintis, buvo per vėlu, Konrado žmonės nelyginant paleisti nuo grandinių šunys jau buvo išbrovę į tas elgetų susitelkimo vietas, iš kur galima buvo laukt didžiausio pasipriešinimo. Lyg skalikai jie vijosi, puolė ir siautė pasaulį—žvėrį, kuris Konrado įsakymu turėjo būt jeigu ne nušluotas nuo žemės paviršiaus, tai bent jau išguitas iš Sniegovijos. Pasinaudodamas lazdom ginkluotais vyrais, išmokytais tvot į skaudžiausias vietas, Konradas lyg akmentašys kaltais ir pleištais skaldė chaosą, tašė jį ir formavo pagal iš anksto numatytą planą. Maždaug ketvirtadalį elgetų jis išginė iš slėnio vienu kartu. Tačiau kiti tarytum atsipeikėjo, nubudo iš pražūtingo sapno. Panikos apimti jie išsislapstė visuose įmanomuose plyšiuose ir griežė dantim. Jūs kasdien matėt, kaip vilkstinė virve tarpusavy surištų žmonių traukia pro jūsų langus. Bet išginti už Sniegovijos ir išpančioti jie apsukdavo slėnį lanku ir vėl grįždavo atgalios. Kone kasdien reikėjo viską pradėt iš naujo. Elgetos kaip pašėlę laikėsi Sniegovijos. Ir vėl juos gaudė, rišo ir lyg avis į pjovyklą varė pro jus, bakindami šūksniais ir lazdu smūgiais. Pasklido gandas, esą pagautuosius sodins į valtis, išplukdys į upės vidurį ir ten nuskandins. Jūs neabejojot, kad Konradas pats jį paskleidė norėdamas įbaugint nepaklusnią drisčių armiją. Bet gandas paveikė ne taip kaip tikėtasi. Pasipriešinimas plykstelėjo su nauja jėga. Buvo ginamasi viskuo, kas pakliuvo po ranka: peiliais, pjautuvais, pagaliais, akmenim, indų ir butelių šukėm. Kai kurie leisdavosi surišami tik pritrenkti ir

netekę sąmonės. Dabar Konradas telkė suimtuosius vienoj vietoj (barakuose, likusiuose po tilto statytojų), laikė juos ten išbadėjusius ir ištroškusius, kol sugaudė aliai vieno, ir visus vienu kartu išvedė iš Sniegovijos, prieš tai pasirūpinęs užkirst kelius grįžt atgal. Ir daugelis iš jūsų jam padėjo. Ištisa savaitę jūs patruliavot kalvose bausdami kiekvieną, kas tik mėgino prasi-skverbti į slėnį. Dabar prisimenat?

XLIII

Vėl snigo. Debesys — juodi, sunkūs — vos pavilkio sniego prikimštus savo pilvus, šliaužė pažeme maurodami tarsi iš ganyklų grįžtantys galvijai. Senis gūžėsi po plona, sučiurusia antklode, jį kamavo podagra. Maurojimas, žvengimas, bliovimas. Etaną stengė nusišypsot drąsindamas pats save, bet šypsena davės nelengvai. Sustingęs nuo šalčio veidas nenorėjo judėti, lūpos ne—sišiepė, nors tu ką. Bet Etaną nepasidavė, galop raumenys atšilo ir lūšnos prieblandoje švystelėjo kažkas panašaus į gudrią šypseną: tai Sniegovija velniaižin iš kur ištraukė, kad jo galvoj aidi laukinių žvėrių balsai. Kvailystė. Tie žvėrys tik metafora, nieko daugiau. Nieko daugiau. Iš teisybės maurojimas ir žvengimas — perkūnija, griaustinis ir pašėlęs vėjo kauksmas, kai jis sukas smigdamas žemyn iš padangių ir drėbdamas sniego gniutulus į apšalusius langus. Oras spengia nuo griausmo, žaibai čaižo dangų be jokios atvangos, vėtra kaukia ir kaukia, rodos, niekad nebus galo. Etanos dantys kalena. Jis pamažiukais atsikelia, įveikdamas sąnarių skausmą, pasiramsčiuodamas mažu suoliuku kaip lazda keturpėščias nuslenka prie židinio, išspraudžia tarp malkų kelis knygos puslapius, užbrėžia degtuką. Dega. Šilčiau. Atsargūs žingsniai lauke. „Kas čia? Dėl dievo meilės...“—„Čia aš, tavo mirtis!“ Senis tupėdamas atsigręžia į duris. Dantys vėl kalena. Už lango: žaibų pynė juodų debesų fone. Durys po truputį veriasi nelyginant prastam sapne. Kiek kartų jis matė jas taip veriantis ir vis tiek negali priprast. Ir, lygiai kaip Konradas, negali sėdėti nugara į duris ir neatsisukt, kai jos atsidaro. Švilpiantis vėjas pagauna duris ir atlapoja. Už jų: dangaus mėlynė, tvankuma, sustingęs oras, sklidas migdančio vabzdžių gaudesio ir tež—tančių pomidorų kvapo, vešlūs žali medžiai. Visi kontūrai vos virpa nuo kaitros. Ant slenksčio dubenėlis virtų bulvių ir pieno ašotis. Šaltis pamažu atleidžia sumedėjusį kūną. Ugnis židiny nereikalinga. Vidurvasaris. Šiluma. Ar ilgam? Neliesdamas maisto, senis skubiai rabždinas lauk, kaa spėtų kiek pasišildyt, nes tuojuo vėl gali supoškėti griaustinio šūviai, vėl gali užtelt ko—šiantis vėjas, žaibai ir sniegas, ir kruša, ir lietus, ir juodi debesys, sunkiai velkantys pritvinkusius tešmenis.

Dovydo negirdėt kuris laikas. Jis tylėjo, kad ir kaip senis stengė jį prakalbinti. Jis tylėdavo vis dažniau ir dažniau.

Etaną akies kampu pašnairavo į valgį ant slenksčio. Dubenėlis ir ašotis tebebuvo. Vadinas, nepasivaideno. Dvi savaites niekas nieko nenešė, ir senis gaudė žolėj žiogus ir skruzdės ir valgė juos. Koks pagaliau skirtumas, ką valgyt?

Konradas į pabaigą irgi nebuvo išrankus. Jis niekad nebuvo išlepintas, jam per daug nerūpėjo kūniški malonumai, bet į galą jis išvis liovėsi valgyt, rodės, tiesiog pamiršo maistą, jis pripuldavo prie arklio išmintos duobės kelio moly ir imdavo godžiai siurbt vandenį su viskuo, kas jame plūduriavo: su šiaudgaliais, su mėšlo gabaliukais, su negyvais išmirkusiais sliekais, su pelėsiomis ir maurais. Tuo ir buvo sotus. Jam niekas nebebuvo svarbu, nes žemė jau vis smarkiau ir smarkiau slydo jam iš po kojų.

Gyvam Dovydui irgi ne maistas rūpėjo, galvojo senis.

XLIV

Dovydas turėjo kuo rūpintis. Jis sielojosi dėl Konrado, kurio vis nesiliovė mylėjęs (ir kuris kratėsi tos meilės nelyginant žmogus, nelaukta palietęs tamsoj kažką lipnų ir minkštą). Tą matė Sniegovija, visi jūs.

Bet nuolat besistengdami išlaikyt dėmesio lauke Konradą, jūs išleidot iš akių aistringą Dovydo ir Druskos dukters Magdalos ryšį ir pamatėt jį tik tuomet, kai jis jau buvo pasiekęs skandalingą savo pabaigą. Jūs išgirdot besileidžiančios uždangos šiugždėjimą, išvydot sustingusius aktorius ir tegavot apgailestaut, kad pražiopsojot vaidinimą.

Jūs beveik nieko nenutuokėt apie Magdalą, apie jos gyvenimą. Iš pradžių ji nusileisdavo į slėnį vesdamasi už rankos Laukinę, kuriai kiekvienas apsilankymas Dovydo paviljone buvo tikra šventė. Juodvi ateidavo pavakare. Magdala žingsniuodavo neparčiai, susimąščiusi, su pasimėgavimu kvėpdama skaidrėjantį orą, prisimerkus žvalgydamasi po pilkėjančias pievas, kuriose jau tvyrojo reti miglos krešuliai. Laukinė nenustygdavo savam kaily, ji užbėgdavo toli priekin, grįždavo prie sesers, nekantriai stengdavos pagaut šios žvilgsnį, vėl nurūkdavo pirmyn, grįždavo, čiupdavo Magdalą už rankos ir įsirežus tempdavo paskui save. Juodvi neidavo per Sniegoviją, o apsukdavo ją aplink, bet tai nepaaiškina jūsų neapdairumo, nes kitais, kartais iš jūsų akių neišlysdavo ir kur kas sudėtingesni manevrai.

Jūs nežinojot, ką veikia Magdala su Laukine pas fotografa, kas dedasi už sandarių langinių.

Dovydas, padedamas Magdalos, iš įvairių audeklo atraižų improvizuodavo keisčiausius apdarus, apkarstydamo jais alpėjančią iš susižavėjimo Laukinę, puošdamo jos galvą skuduriniais vainikais ir fotografuodavo ją, o magnio blyksniai akimirksniu paversdamo bevertes audeklo skiautes ir skudurinius vainikus tokia prabangia atributika, kad žiūrėdami į aibę Laukinės fotografijų,

jūs niekad neįtarėt, jog ši prabanga tėra sudžiūvusių gėlių, popieriaus skiaučių ir kandžių suėstų draperijų kompozicijos. Tokie žaidimai niekad nepabosdavo Laukinei; rodės, ir Dovydas visas į juos išitraukęs. Magdalai neužtekdavo kantrybės, ir ji daugiau sėdėdavo kur atokiau ir tik žiūrėdavo į seserį ir Dovydą pro pusiau nuleistas blakstienas.

— Kol jos būdavo pas mane,— pasakė syki Dovydas seniui,— aš jausdavaus ramus. Žinojau: joms niekas negresia. Nei Konradas, nei jo bernai niekad čia neužsukdavo.

Dovydas nesišnekėdavo su Magdala, rodės, nekreipia į ją jokio dėmesio, visas atsidėjęs Laukinei, tačiau abu jie — ir jis, ir Magdala — žinojo, kad visa, ką tik jis sugalvotų, padarytų ar pasakytų anais (dabar jau tokiais tolimais) jaukaus maskarado vakarais, visa skirta Magdalai, jos akims ir ausims, jos vertinimui. Viena lemtingą vakarą Magdala, lig tol sėdėjus kaip visada atokiai, ūmai pasakė:

— O dabar aš. Noriu, kad ir mane aprengtum. Noriu, kad ir mane fotografuotum.

Dovydas tylėdamas ėmėsi kurpt ir Magdalai kažkokį drabužį iš menkų savo išteklių. Taisydamas klostes, vis paliesdavo jos pečius, kaklą, rankas, plaukus ir kiekvienąsyk juto elektrinį jos kūno virpesį, tokį jai nebūdingą, prieštaraujantį išorinei jos ramybei. Magdala įelektrino visą paviljono orą, visus daiktus. Laukinė jautė šią elektrą net neprisiliesdama sesers. Ji sustingo atkariai prasižiojus, su atvipusia šlapia lūpa, ir nenuleido nuo Magdalos savo drumstų akių.

Dovydas atnešė veidrodį, kad Magdala galėtų pasigrožėt fantasmagorišku apdaru. Kurį laiką ji sėdėjo žiūrėdama į musių nutupėtą stiklą. Paskui papurtė galvą:

— Ne. Nuo šitų dulketų skudurų man peršti nosį.

Ji paskubom ėmė plėšt nuo savęs visą butaforiją ir mest ant grindų. Be paliovos nusirenginėjo toliau: nusiavė batelius, nusi-movė kojines, nušvilko suknelę, kol nė vienas drabužis nebe— dengė jos kūno. Žvilgtelėjo į seserį, trumpai nervingai susijuokė.

— Fotografuok,— sumurmėjo Magdala.— Fotografuok, kol nesušalau.

Dovydas atatupstas pasitraukė ligi aparato, kažką paspaudė nežiūrėdamas į ją. Akinantis magnio blyksnis. „Kai akys apsi-pras,— pagalvojo jis,— kambarys bus tuščias.“

Kai akys apsirato, kambarys nebuvo tuščias. Tik Magdala jau spėjo apsirengt. Ji vienom akim šyptelėjo Dovydui, čiupo Laukinę už rankos ir išėjo, palikusi duris atviras.

Nuo tada Magdala kartais ateidavo viena, be Laukinės. Ji sugirdydavo besipriešinančiai (visados numanančiai Magdalos kėslus) seseriai miltuką, nuo kurio ši gulėdavo kiaurą naktį atmerktom akim, išmeigtom į nieką, niūniuodama kažką, kas suprantama tik bepročiams. Tuomet, jau būdama pas Dovydą, Magdala kartkartėm pratardavo „įdomu, kaip ten seselė“, bet ateiti

be Laukinės jai tarytum buvo saugiau, ji jautėsi laisvesnė, ne taip sukaustyta.

Dovydas prašydavo jos papasakot apie save. Jam buvo įdomu viskas: ką ji valgė pietums, ką gėrė, kaip miegojo praėjusią naktį. Jis norėjo žinot apie Magdalą kuo daugiau, kad tušti laiko tarpai nuo vieno juodviejų susitikimo iki kito užsipildytų gyvenimiška medžiaga, kad nuojautų skeletas apaugtų tikrų įvykių mėsa ir juodviejų gyvenimas (bent iš pirmo paviršutiniško žvilgsnio) atrodytų kaip vientisas bendras būvis.

— Bet Magdala nemėgo apie tai kalbėt,— pasakojo Dovydas seniui vieną naktį, ar žiemą, ar vasarą.— Ją viliojo keistas žaidimas. Jos siela troško Sniegovijoj, ir Magdala, paleidus vaizduotės vadžias, pasakodavo man apie kažkokį kitą, tariamą gyvenimą, kuris dėl nesuvokiamo Magdalos prisirišimo prie tų vizijų pamažu net ir mano akyse virto vieninteliu tikru jos gyvenimu. Ji pasakojo man apie girtus jūrininkus, kurie ryja ją akimis, apie storus pirklius, mėginančius ją nupirkt ir žadančius aukso kalnus, apie išnykimu atsiduodančius senius, lyg šešėliai ją persekiojančius tolimų miestų gatvėse. Ji kalbėjo apie vilkų gaujas, tykančias keleivių, speiguotą naktį išsimušusių iš kelio, apie plėšikus, apie daugybę pavojų, prie kurių ji buvo pripratusi. Ji pasakojo man, kaip ilgisi manęs ir myli mane tamsiomis suomiškomis naktimis, kada už lango kaukia pūga ir aidi šunų lojimas; kaip galvoja apie mane, kai pietų Vokietijos valstiečiai skina vynuoges ir spaudžia vyną, nuo kurio pakvimpa visas oras aukšniuose slėniuose; kaip ji ilgisi manęs ir jaukaus mano kambario, kada uodžia akacijų kvapą kaitriuose pietų kraštuose, kai tvankiom juodom naktim miriadai jonvabalių pažyra žolėj, o dar kiti miriadai mažų cirpiančių vabaliukų priverčia gaust orą ir žemę. Retkarčiais Magdala prašydavo iš manęs pinigų. Negalėjau jai atsakyti. Jos prašymai irgi buvo įpinti į jos žaidimą: jai beveik ištaisai striuka su pinigais, kelionės daug jų ryja. Kai kuriose vietose ji galėtų užsidirbti daugiau (ji tarėsi esanti šokėja, Etaną, be galo talentinga šokėja), bet tam reikėtų pasilikti kokiam nors mieste visai žiemai, o šito ji negalinti sau leisti, todėl naudojas atsitiktinėm progom pasirodyt, žiemą priima kvietimus į turtingų žmonių pobūvius, kur smagina sočią ir švrią publiką, kur ji ir jos sesuo (Laukinė visados būdavo su ja tose vizijose) gauna lig valiai prisivalgyti skanių valgių, prisigeri skanių gėrimų, prisiziūrėt gražių drabužių ir paveikslų, prisiklausyt geros muzikos, bet kur sotumas kliudo publikai suprast, kad klajojančiai šokėjai nuolat stinga pinigų, ir gerai sumokėt. Vasarą ji pasirodanti aikštėse, mugėse, turgavietėse, kur publika geriau atjaučia kitų nepriteklių, bet pati neturi pinigų. Aš nesipriešinau Magdalos žaidimui, Etaną. Aš patikėjau ja. Galbūt mūsų meilėj nebuvo tiek aistringumą, galbūt mūsų kūnai nevaitojo geisdami kits kito, o tik saldžiai maudė, kaip kad maudžia sąnariai prieš oro permainas, galbūt Magdalos kūnas neturėjo jai tokios valios kaip mano mo-

tinios kūnas mano motinai, galgi jis net nebuvo kūnas ta prasme, kokia buvo kūnas tvirti Elzės merginų kaulai, stangrūs raumenys, karščiuojantys paslėpsniai, lūpos, sutvertos juoktis ir bučiuotis, kojos, sutvertos tvirtai įsispirt į žemę, rankos, sutvertos stipriai apkabint. Magdalos aš nedrišau geist. Ne todėl, kad jos grožis būtų buvęs kažkoks iškilnesnis, kurio negali įvertint kūniškais matais, ne todėl, kad būčiau nedrišęs pažvelgt į ją geidulingom akim (niekad neturėjau tos nedrašos, būdingos daugumai), bet dėl to, kad pirmiau prisirišau prie jos sielos, norėjau palikt joj savo pėdsaką, norėjau jos pėdsako savojoj ir bijojau, kad pernelyg atvirai geidulingas žvilgsnis gali tą sielą išgašdint, pabaidyt, atstumt, ir taip buvo ne tik mūsų pažinties pradžioj, bet visą mūsų meilės laiką, visas mūsų susitikimų akimirkas, iki visa ko pabaigos. Magdala buvo moteris, kurios kūnas buvo nelyginant jos sielos pasekmė, jis negalėjo būt negražus, nes jos siela buvo jautri ir graži. Magdala visą laiką skendėjo kažkokiam dvasingume, jos veidas vos pastebimai virpėjo, šviesa ir šešėliai be perstojo mainės vietomis, mirgėjo, kėlė nepastovumo ir kaitos išpūdį — rodėsi, kas akimirksnį priešais mane vis kitas veidas, nejučia sustingdavau, baimindavaus praleist kokią nors to veido permainą, išmeigdavau žvilgsnį į jos akis, skruostus, lūpas, nosį, plaukus, bijodavau mirktelėt, Etaną, nes, rodėsi, atsimerkęs nerasiu tos Magdalos, kurią mačiau ką tiktai, o pamatysiu visai kitą, kuriai nebetiks dabartiniai mano jausmai, nebesuprasiu jos, gausiu persiorientuot, pamilt iš naujo šią naują merginą, bet tada išduosiu senąją... ir kitos visokios kvailystės, Etaną.

— Taip, vaike,— kužda senis, mašinaliai mėgindamas nutvert blusą paausy,— aš žinau. Viskas kartojasi, kartojasi ir kartojasi.

— Žiūrėdamas į Magdalą,— kalba Dovydas;— aš pajusdavau viso pasaulio kaitos prasmę. Pajusdavau laiko tėkmę, tarsi laikas būtų slidus kaip sėlenos saujoj. Mane apimdavo baimė ir netikrumas, aš pajusdavau, kaip pasaulis stubbinančiu greičiu lekia pro šalį į ateitį, o aš toks sunkus, nepaslankus, storas, aš nespėju su juo ir atsilieku, atsilieku ir atsilieku, štai aš dar šiandien, štai jau vakar, štai pernai ir užpernai, štai jau prieš šimtą metų, prieš du, prieš tris šimtus... aš jau išvis sėdžiu tamsoj, prieš mane tik nuo šviesos ir šešėlių virpantis Magdalos veidas, šitaip mane užkerėjęs, o pasaulio jau nebėra, tikriau, manęs nebėra jame, pasaulis kažkur priešaky, paliko mane ir taip toliau, ir taip toliau. Iš pradžių Magdala pyko, irzo, siuto, neįstengė suprast, kas verčia mane šitaip į ją žiūrėt, prašyt, kad gink dieve nesujudėtu, nenusisuktų,— aš baiminaus, kad atsisuks kita, nepažįstama, neregėta moteris,— o kai paaiškinau, jai netgi patiko, kad aš ją tokią matau. „Ką gi, storuli,— sakydavo.— Spoksok, jeigu patinka.“ Iš tiesų, Etaną, toks veido virpėjimas, nepaliaujama išraiškų kaita, buvo ne veido savybė, bet sielos, kurioj visų pirma įsispausdavau viskas, kas dėjosi aplink kiekvieną mirksnį — debesų lėkimas padangėj, paukščio čirenimas, širšės dūzgesys,— o

veidas tik atspindėjo viską, kas dėjosi toje nesudėtingoje skurdžioj sieloj, atspindėjo vienareikšmiškai, nelanksčiai, vien virpesiu. Ir aš mylėjau tą veidą ir tą sielą, Etaną. Jau vėliau, kai mudu kažkaip savaime ir nepastebimai perėjome prie kūniškos meilės, atbalsis, kurį sukeldavo Magdalos sielų (ir veidų) kiekvienas mano prisilietimas, kiekvienas judesys ir iš mūsų burnų išstrūkstantis garsas, darė mane kur kas laimingesnį. Taip, buvau laimingas, buvau mylintis ir mylimas. Buvau toks laimingas, kad užmiršau atsargumą. Ir lemtis iškart tave pasinaudojo. Maniau (net ne maniau, o žinojau, buvau įsitikinęs), kad taip bus visada, amžinai, bet vieną dieną viskam atėjo galas.

XLV

Jūs pamenat tą įsidėmėtiną dieną, kai per Sniegoviją it svilinantį vėjas nužė žinia apie negyvėlį. Apie negyvėlį! Tai buvo neįtikėtina. Ne, ne, neįmanoma: jūs stovėję sustingę, kiekvienas toje vietoje ir ta poza, kaip buvot žinios užklupti, *jūsų* sujaudintų širdžių plakimas susiliejo į vieną griaudėjantį dundėsį, nuo kurio, rodės, išbyrės langų stiklai, karštis mušė jums į veidus, rankos nesuvaldomai drebėjo. „Konradas nužudė brolių!“ Kas pirmas sužinojo apie tai? Dabar jau neįmanoma šito išsiaiškinti. Anuomet juo labiau ne tas jums rūpėjo. Svarbu buvo viena: mirtis. Ji grįžo į slėnį. Jos pirmas jaudinantis prisilietimas prie Sniegovijos po tiek metų pertraukos!

Pirmutinis jausmas buvo apstulbimas: jūs negalėję atsipeikėti, tarsi perkūnas būtų trenkęs iš dangaus ir perskėlęs pasaulį perpus.

Paskui karšta neramaus, viltingo džiaugsmo banga, užtelėjus į širdis. Stebuklo pojūtis. Nuostabiausi jausmai.

Kiek vėliau — abejonė, netikėtas blaivumas, panašus į tą, kurį patiria girtuoklis, po ilgo alinančio degtinės plunijimo išlenkęs stiklinėlę gniaužiančio kvapą spirito.

Jūs metėt darbus ir tekini pasileidot link Dovydo fotografijos paviljono. Minia augo sulig kiekvienu žingsniu. Nesikalbėdami, nesidairydami jūs visu tuntu nelyginant tabūnas arklių dūmėt tenai, kur — dieve! — gal ir iš tiesų esama *numirėlio*. Dešimtys kojų sunkiai dunksėjo į žemę, iš dešimčių plaučių švokšdamas veržės oras.

Jis ten buvo. Negyvėlis. Riebus kūnas pusiau sėdi, pusiau guli. Pečiai ir pakaušis atremti į sieną, kojos tyso pražergtos. Porcelianinės akys, vaškinės rankos, skylė krūtinėj.

Apsupę glaudžiu ratu Dovydo kūną, jūs negalėję atplėšt nuo jo savo žvilgsnių. Vadinasi, tai teisybė, jūsų Konradas tai padarė, padarė dėl jūsų, kurie atsिमokėję jam begaliniu atsivadavimu už pasitikėjimą jumis. Jis davė jums numirėlį. Pirmąjį numirėlį po tiek bergždžių metų! Mirtis vėl buvo čia, slėny, Sniegovijoje,

šalia jūsų. Jūs jautėt lengvą, gaivų šiuurpą, keliamą jos begarsio alsavimo, ir galvojot, kad ne tuščiai pasiklovėt Konradu, ne be reikalo tikėjot jo idealais, jo pažadais atvest jus į laimingą gyvenimą, sukurt Sniegovijų rojų. Dovydo mirtis sujungė jus, sulydė, kaip dar niekas nebuvo niekad sulydęs, jūs buvot it vienas mitologinis organizmas, vienas daugiagalvis kūnas su vienintele širdim, kurią buvot pasiryžę dabar padėt prie savo Konrado kojų. Nuostabu, stebuklinga. Tarsi staiga būtų prasivėrę vartai į ateitį, ir jūs galėjot pažvelgt pro plyšį į nuostabiai platus pasaulį, kurio jau nebesitikėjot išvyst.

Jūs atsikvėpėt lengviau, jūs prakalbot vienu ypu, kalbėjot apie šį bei tą, visokius niekus, džiugiai juokėtės vis dar apsvaigę nuo netikėtos laimės, jūs jau aptarinėjot laidotuvių smulkmenas, juk laidotuvės turėjo būt iškilmingos ir prašmatnios kaip reta, nes tai netgi ne laidotuvės, o tikra, didelė Sniegovijos atgimimo šventė, ir taip toliau, ir taip toliau. Jūs norėjot, kad Konradas tada būtų su jumis, norėjot, kad jis matytų jūsų dėkingumą ir jūsų džiaugsmą, kad negyvėlio akivaizdoj suvoktų ir įvertintų visą savo darbo svarbą, visą poelgio iškilnumą, todėl pakėlėt Dovydo kūną ir ant pečių nunešėt jį link komendantūros, dainuodami dainas ir mušdami žingsniais taktą. Aikštėj prie krautuvės stovėjo Etaną ir Mozeris, nustebę žiūrėjo į jus dar nežinodami, kokia brangi našta slegia jūsų pečius, kokią brangią dovaną įteikė jums Konradas, ir jūs iš tolo šūksniais ėmėt sveikint Etaną, nes numirėlis visų pirma priklausė jam ir jo namuos bus pašarvotas, tokia garbė! — priartėję jūs spaudėt jam rankas, stengėtės apkabint ir pabučiuot, sveikinimai ir šūksniai nesiliovė skambėję, ir džiaugsmo ašaros jūsų akyse kliudė jums išžiūrėt, kad Etaną kažkodėl nesidžiaugia sykiu, kad ašaros jo akyse visai ne iš džiaugsmo, kad jis grėžiasi nuo jūsų ir kopia šlaitu į savo lūšną, jums tai nerūpėjo, linksmi jūs nužygiavot toliau, pasiekėt buvusią šaudyklą, įėjot į kiemą ir skanduodami ėmėt šaukt Konradą, norėjot, kad jis išeitų laukan, pasirodytų jūsų dėkingoms akims, o jo vyrai (buvę jūsų sūnūs) taip pat išimaišė į jūsų tarpą ir pasidavė bendram džiaugsmui, jie irgi skandavo Konrado vardą ir kvietė išeit, o kai jis pagaliau pasirodė, jūs sukėlėt tikrą ovacijų audrą, jūs, perrėkdami kits kitą, prašėt jo pasakyt kalbą, bet jis tiktai tylėdamas žiūrėjo į jus ir šypsojosi, o vėliau liepė padėt Dovydo kūną ant žemės ir skirstytis po namus, išaudrinę jūs nenorėjot paklust, „Kalbą, Konradai! Pasakyk kalbą!“, o jis vėl pakartotojo savo prašymą ar įsakymą, nelygu kaip pažiūrėsi, ir jūs nė nepajutot, kaip jo vyrai, išimaišę į jūsų tarpą, atėmė iš jūsų negyvėlių, paguldė jį ant žemės, išstūmė jus iš kiemo, tačiau jūs nesupykot, nelaikas buvo pykt, jūs patraukėt į Elzės namus, bet jų durys buvo užrakintos, o viduj jokio gyvybės ženklo, tačiau jūs nė dabar nesupykot, nužygiavot į Šmuelio smuklę gert degtinės, švest, linksmintis, triukšmaut, džiaugtis, o pavakare prikirtot eglaičių ir, dar syki nuėję prie kome-

dantūros, kažkodėl apsmagstėt jom Dovydo kūną, ir jis gulėjo tam eglynėly, klausydamasis pakilaus, šventiško Sniegovijos ūžesio: armonikų ir smuikų, juoko ir dainų. Tik vėlų vidurnaktį jūs sumigot, girti ir laimingi, ir pirmą kartą po daugelio naktų, dienų, mėnesių jūsų miegas buvo lengvas ir nerūpestingas.

XLvr

Bet tą naktį — jūs puikiai pamenat — nepavyko išmiegot lig ryto. Ne, velniai rautų!

Bobos. Tai jos, prakeiktosios, kaltos dėl sutrikdytos ramybės, dėl sugadintos nuotaikos, o gal netgi dėl tolimesnių įvykių.

Taip, tai jūsų moterų — jūsų žmonių, motinų ir dukterų — raudos ir aimanos sujudino tykų tamsos vandenyną, tai jų spigūs riksmi perskrodė slėnį nuo apačios lig viršaus, vienu akimoju paversdami tylią naktį nervinga prieškalėdine diena, kada visa Sniegovija vibruoja nuo šaižaus skerdžiamų kiaulių žviegesio.

Jūs pakirdot staiga, tartum perlieti verdančiu vandeniu, įsi-vaizduodami pikčiausias negandas: gaisrus, potvynius, audras; jūs šokot iš sujauktų savo lovų, puolėt iš namų, bet niekas nerodė, kad kas būtų nutikę, vien tas ilgesingas kauksmas, toks panašus į vilkų staugimą sniegynuose, į vėtros aimanas kamine, į gimdyvės riksmus. Jūs nėsuvokėt, kas dedas, galgi jos staiga ir netikėtai pamišo, išsikraustė iš savo menkų moteriškų protų? Ką jos daro? Ką jos sumanė? Kas joms atsitiko? Kur jos?

Taigi. Kur jos? Mat tik dabar, kiek išsiblaivę iš miegų, jūs apsižiūrėjot, kad moterų nėra namie, nė vienos, kad visos jos, apimtos nesuprantamo ir šiaipjau joms nebūdingo solidarumo jausmo, išėjo iš namų ir dabar būriu žengė vienon pusėn — kurion? šito jūs dar neįstengėt suvokt,— o paskui, kai išgirdot dūžtančių stiklų žvangėjimą ir akmenų tarškesį į stogo skardą, jūs supratot, kurion pusėn moterų eita, tačiau buvo vėlu: moteris jau keršijo už Dovydą, už vienintelį vyrą, kuris mokėjo į jas žiūrėt, jų klausytis ir netgi pamatyt jas gražesnes, geresnes ir protingesnes, negu jos iš tikrųjų kad buvo.

Vienais apatiniais jūs nurūkot prie komendantūros, kur Konrado vyrai jau traukėsi neatsilaikydami prieš moteris, kurios kaip furijos suleido nagus jiems į akis ir plaukus, dantimis tos kalės įmanė išplėšt jiems širdis. Tačiau jūs suspėjot laiku — tenuken-tėjo langai ir • dvejetas Konrado apsauginių, iš kurių vienas neteko ausies, o kitam buvo sukandžiotas pilvas,— jūs išblaškėt, išstumdėt, išvaikėt tas velnio apsėstas raganas, supančiojot jas ir kaip ožkas parginėt namo, užrakinot vištidedėse, svirnuose, kamarose, kad jos atvėstų ir nurimtų, ir iki paties ryto Sniegovijoje buvo girdėt dantų griežimas ir kojų trypimas, garsai, teliudijantys beviltišką pralaimėjimą ir apmaudą dėl to;

Nebegalėjęt vėl ramiai atsigult ir užmigt, moterų maištas jus sujaudino, sukretė, jūs nesitardami vėl patraukėt pas Šmuelij, privertėt jį sulakstyt į rūsį degtinės, gėrėt ją tylėdami, o paskui nudrožėt pas Elzę, bet ir šį sykį niekas neatsakė į jūsų beldimą ir grasinimus, namas buvo lyg išmiręs, nė menkiausio krebždesio viduj, tad patrypinėjęt vietoje ir tik jau gerokai nutolę pastebėjęt, kad virš Elzės namų tingiai plevėsuoja gedulo vėliava.

xi,vn

— Tai todėl,— paaikšino Dovydas seniui,— kad viskas nutiko kaip tik Elzės namuose.

— Elze,— sukuždėjo Etaną,— tu suvytus kekše. Kaip tu drišai?!

— Ne,— nesutiko Dovydas,— veltui ją keiki. Ji tikrai niekuo dėta. Tai jis taip sumanė, mano brolis.

Tyla. Tik žvaigždės žibėjo danguj, ryškios, iškirptos iš sta—niolinio popieriaus.

— Elzė mylėjo savo dukterį ir jai nuolaidžiavo,— kalbėjo Dovydas.— Ji žinojo apie Magdalos ir Konrado santykius. Visa Sniegovija apie juos žinojo, tik ne aš. Tik ne aš, Etaną. Ir nė viena gyva dvasia nenučiuokė apie mane ir Magdalą, apie mano jausmus ir mintis, apie mano išgyvenimus ir rūpesčius. Jeigu ne puiki mudviejų konspiracija, greičiausiai kas nors mane būtų perspėjęs. Elzė niekad nebūtų to leidus.

— Aš irgi nežinojau, vaike,— atsiprašė Etaną.— Netgi man tu nieko nekalbėjai apie savo aistrą.

— Nė neįtariau, kad juodu susitikinėja Elzės namuose. Žinoma, būčiau apie tai pagalvojęs — kurgi rast geresnę vietą pasimatymams?— bet tuo metu mačiau Magdaloj tarsi veidrody tik savo atvaizdą ir net neįtariau, kad tenai dar kažkas atsispindi. Todėl kai gavau pakvietimą (kaip tais laikais, kada tilto statyba buvo pritraukus daug ateivių) kažką nufotografuoti Elzės namuose, aš netgi apsidžiaugiau vėl pasitaikusia proga neblogai uždirbt. Taigi, Etaną. Ten buvo spąstai, tikriau, gudrios spąstų sistemos pabaiga, paskutinė grandis, duobė su smailiai nudrožtu mietu, įbestu dugne.

— Ir aš įkliuvau į tuos spąstus ne tada, kai užlipęs į antrąjį Elzės namų aukštą atidariau man parodyto kambario duris (kambario, kur pamačiau jį, Konradą, ir Magdalą, savo meilę); ne tada, kai atėjęs pas Elzę neišvydau nei jos, nei merginų, o tik Konrado vyrus, sėdinčius virtuvėj su papirosais dantyse (jie buvo užrakinę Elzę ir jos merginas, jie ir parodė man kambarį, kur reikėjo įeit); ne tada, kai pasiėmęs kamerą, trikoją ir plokštelių, išėjau iš savo paviljono. Netgi tada, kai panorėjus nusifotografuoti Magdala nusirengė mano akyse, kai aš laukdavau vakarais jos žingsnių žvyruotu taku, aš jau iš esmės buvau spąstuose. Ne, ne. Aš įkliuvau į spąstus kur kas anksčiau, dar tądien,

kai iš už upės posūkio pasirodė apgliaumijus valtis, o joje stovėjai tu, Etaną, su irklu rankoj.

— Tikra teisybė, Etaną, Aš neperdedu. Tu pamatei mano motiną ir pašaukei ją iš jos beprotybės sodų, tu nuvedei ją prie altoriaus, jūs abu paleidot i pasaulį sūnų, pavadinot jį Konradu, ir štai tada aš jau atsidūriau spąstuose, kadangi pamilau savo brolių, nesgi negalėjau įtart (niekas negalėjo įtart), kad mano prisirišimas virs broliui pačia didžiausia našta. Ko tu tyli, Etaną? Ko nieko nesakai?

— Atleisk man, vaike.

— Žinoma, Etaną, kad nepykstu ant tavęs. Jau nebepykstu ant nieko. Nepykstu nei ant Magdalos, nei ant Konrado, nei ant jo vyrų, netgi ant Sniegovijos, apkvaišusios nuo buko savo tikėjimo tuo, kas čia pašnabždom buvo vadinama Mirties Namais. Ne, neturiu pykčio nė lašo. Jeigu ir buvo kur ant paties dugno, tai jis išgaravo bemat, kai tik dviguba porcija parako ir šratų užtaisiau sutrūnijusį tavo šautuvą, pameni? tą, kuri tu atsivežei su savim, kai pirmąkart pasirodėi slėny. Tau jis jau seniai nebuvo reikalingas, mėtėsi palovy ir rūdijo, snaudė pakampiuose, sapnuodamas siauras žibančias vilkų akis ir šiurpius pražiotus nasrus, speiguotas naktis ir tavo rankas, spaudžiančias jo buožę...

— Krypsti į šoną, Dovydai,— pertraukė Etaną, ištiesęs delną ir tamsoj glostydamas to senojo savo šautuvo vamzdį.— Nieko tu nežinai nei apie vilkų akis, nei apie nasrus. Visa tai tėra tavo vaizduotėj.

— Taip, Etaną. Bet aš kalbu apie tuos pašalinius dalykus tik todėl, kad vengiu prašnekt apie tai, kaip sukrėstas grįžau namo, kaip suklypau ties slenkščiu (kojos buvo nepaprastai sunkios ir kliuvo už visko), kaip ropote nuropojau prie vandens ašočio ir ėmiau godžiai gert, rijau ir rijau šiltą balsvą vandenį, trokšdamas išplaut savo vidų, išskalaut visą kartėlį ir pasibjaurėjimą, bet vanduo buvo bejėgis, skausmingas pasibjaurėjimas kaip taukai plūduriavo vandens paviršiu, kuo daugiau gėriau, tuo arčiau gomurio kilo tie glitūs riebalai, kol galop jį pasiekė, ir aš, riaugėdamas ir springdamas, viską išvėmiau, su kažkokiu saldžiu pasitenkinimu teberegėdamas akyse savo demonišką mylimąją ir savo demonišką brolių, apimtus ekstazės paskutinę suartėjimo akimirką. Taip, Etaną. Aš dusyk pavartočiau žodį „demoniškas“. Tai todėl, kad tą akimirką — aš tą pamačiau ir gerai pamenu — jie nebuvo mylimieji, nebuvo meilužiai. Aš įstengčiau atsispirt skausmui, kuri sukėlė nuogi susipynę kūnai, jeigu tai, kas juos sujungė, būtų meilė. Tačiau nė vienas iš jų ne tik kad nemylėjo kito, o netgi išvis nebuvo kitam reikalingas. Kiekvienas iš jų mėgavosi savim, kiekvieno veidas buvo uždaras ir abejingas, netgi ironiškas ir pašaipus. Tada supratau, kad visas šis reginys yra spektaklis, specialiai surengtas man. Tada pajutau, kaip mane visą perveria aštriai nudrožtas kuolas, įkastas duobės dugne,

paskutinėj spąstų grandy. Abu man keršijo už tai, kad juos mylėjau, ir už tai, kad jie mylėjo mane. Jie susimokė prieš mane ir mane išdavė, Etaną.

xLvra

Bet jau atėjo tas laikas, kai numirėlis, tysantis Praeities rūmų koridoriuj, yra atpažintas, įvardytas: jis nebepavojingas, jis praranda savo šaltą fatališką galią, savo grėsmę, ir jūs vėl galite "brautis į priekį, apsupti šnabždesių ir juoko, tyliai skambančio dulkėtoj prieblandoj. Jūs žengiat tolyn, sparčiai ir nesidairydami, vėl atgaudami viltį rast... Ką rast? Ak, nesvarbu... rast ką nors, kas patvirtintų, jog jūs atėjot, jog varginantis ėjimas, brovimasis, klaidžiojimas jau pasibaigė. Galbūt kas nors pasitiks, pasveikins nuėjusius toki kelią, pasiūlys aprasojusį ašotį vandens ir rankšluostį, gal nuaus pavargusias jūsų kojas ir paguldys jus į švarų minkštą patalą, gal pasodins už stalo ir įpils jums gėrimų, kurie kaip ranka nuims nuovargį, praskaidrins galvas ir akis, padarys kūnus lengvus kaip sniegas, gal ten jūsų laukia gražiausios pasauly merginos, kupinos ilgesio, saldžios kaip medus, o gal netgi kažkas įteiks jums raktą nuo stebuklingų vartų ir grojant muzikai įves jus pro tuos vartus į nuostabų miestą, kuris vadinasi Išsipildžiusios Viltys arba Amžinasis Gyvenimas, arba paprastai ir trumpai — Ateitis. Viešpatie, kaip magėtų žinot, kas tenai, šios kelionės pabaigoj!

Tačiau kol kas dar nėra pilnutinio džiaugsmo (tik suvokimas, kad jis turėtų būt, kai įveiki sunkią kliūtį), jūs mėginat uždainuot, kad smagiau būtų eit, bet daina nedera, neišeina, ji sutrupa į sausus pavienius garsus, užgęsta, nutyla, virsta krenkštumu ir kosėjimu, tuomet jūs žingsniuojat tylėdami, tik retkarčiais pasidalindami savo dvejonėm, sutelktom tokiuose paprastuose žodžiuose kaip „kairėn?“, „dešinėn?“, „aukštyn?“, „žemyn?“ ir taip toliau, jūs vis tolstat nuo tos vietos, kur ilgai stovėjot ties negyvu Dovydu, bet slogutis jūsų nepalieka ir neateina tikras džiaugsmas į jūsų galvas ir širdis. Ką gi, skubėdami pirmyn (arba atgal) jūs be reikalo neatsigręžėt, nes būtumėt pamatę, kaip numirėlis keliasi ir eina, ne, jis plaukia, sklendžia, kaip ir dera numirėliui, jums iš paskos, genamas, palaikomas, traukiamas nepaaiškinamo, iracionalaus magnetizmo, to paties, kuris visus, kas tiktai numirė nepelnytai (buvo nužudytas ir kt.), laiko žemėj, gyvųjų pasauly, tol, kol vienaip ar kitaip neatlyginama jų skriauda, kol už juos neatkeršijama. O juk Dovydas kaip tik iš tokių. Jis buvo jums reikalingas kaip auka, kurią paaukojė tikėjotės atgaut lemties prielankumą. Betgi nutiko kitaip. Jūsų auka buvo atmesta, ir tada jūs supratot, kad jus apgavo, kad Konradas jus apgavo, kad visi jo pažadai tėra muilo burbulas, tuščias garsas,

vėjo gaudymas, tuštybių tuštybė (nors jis jums nežadėjo atiduot savo brolio).

Jūs praradot Tikėjimą (ir igijot Baimę) tada, kai kitą dieną, pavaikavę, atėjot prie komendantūros Dovydo kūno, nusiteikę iškilmingam laidotuvių ritualui.

Tą dieną Konradas baigė kantrų ilgalaikį flirtą su jumis, su Sniegovija. Tą dieną jis atskleidė pirmuosius savo Pralaimėjimo bruožus, neproporcingus, iškreiptus, atstumiančius. Jis privertė jus paklust ir susitaikyt, kad niekadoms nebus atsižvelgta į jūsų norus, jeigu jie nesutampa su jo valia (jis privertė! be jokio koketiškumo, jam būdingo, kaip jūs kad manėt), jis uzurpavo likimo funkcijas ir atsigręžė prieš jus. Jis padarė jus savo priešais, sąmoningai taip pasielgė, norėdamas apsidraust nuo išdavystės. Tačiau jis jau žinojo, kad priešai negali išduot, tai artimųjų privilegija. Šito jį išmokė Dovydas.

XLIX

Naktį, pirmąją savo gyvenime Naktį Be Brolio, Konradas ketino praleist mėgaudamasis savo nepriklausomybe nuo kategoriškų dorovės imperatyvų, grožėdamasis savo laisve nuo praeities (nuo praktinio patyrimo, kuris glaudžiausiai su praeitimi susijęs), sparnuota savo laisve, kuri privalėjo iškelt jį į dar neregėtas dvasios aukštumas. Ši naktis turėjo tapti Poeto triumfo naktim. Jam pakluso inertiška, nepaslanki, šiurkšti medžiaga — pasaulis. Ne pasaulio vardu kombinacijos — ligšiolinis poetų tikslas, — o pats pasaulis! Viešpatie! Jis tobulai įvaldė subtiliausias ir aštriausias įrankis — savo valią. Įstengė atsikratyti skrupulų ir niekingo minios balso, kuris aidi mumyse sąžinės pavidalu. Jam, Konradui, nuo šiol visiškai nebesvarbu, ką apie jį manys tie... Lygiai kaip ir anas, senasis poetas menkai tesirūpina, ką apie jį pagalvotų jo personažai, kad ir kaip jis pats juos gerbtų ar mylėtų. Dabar jau Konradas abiem kojom stovi naujoje teritorijoje, gyvena naują gyvenimą, pavaldų tik estetiškiems meno dėsniams, gyvenimą, kupiną svaiginančių tikros poezijos galimybių, tegu ir blogio poezijos, tačiau tai teįrodo, jog ši poezija yra visai kitos kokybės, kitoniška poezija, didingesnė ir tikresnė už tą saldų surogatą, kuris minioje vadinamas poezijos vardu. Ar tai, kad, pereidamas į naują gyvenimą, jis turėjo peržengt, brolio lavoną, nepakenks kaip nors jo dvasiai, jo demiurgo sielai, kupinai kosminės empatijos? Žinoma, ne. Argi koks nors senasis menininkas atsisakė ryžtingai išbraukti personažą, jeigu jis trukdo kūrinio kompozicijai, ką jau kalbėti apie tai, jei jis trukdo paties kūrėjo sielos progresui?

Konradas sėdėjo priešais krosnį ir vieną po kito mėtė ugnį senuosius savo sąsiuvinius, pilnus trumpų ir ilgų eilėraščių, atspindinčių jo dvasios raidą nuo vaikystės iki šiai dienai. Daugiau

jų nebereikės. Plėšydamas puslapį po puslapio ir šerdamas jais užiančią liepsną, jis negalėjo nesuvokt šio momento banalumo, šios veiklos estetiško menkavertiškumo, bet, viena vertus, nenorėjo atsisakyt progos pasimėgaut naikinančia, apvalančia liepsnos galia, kita vertus, kol kas dar galėjo sau leist ir banalesnių poelgių, kadangi naujasis gyvenimas ką tik prasidėjo, o jis, šis gyvenimas, savo ruožtu numato raidos galimybes, ir galbūt jau rytoj Konradas nebeturės teisės žaist toki melodraminį žaidimą kaip savo paties rankraščių deginimas.

Kai viskas buvo sudeginta, jis pažarstė pelenus ir užsirūkė papirosą, ramiai šypsodamasis paslaptinga savo šypsena, kurios kerinčią galią pats suvokė. Tačiau tesurūkė papirosą tik iki pusės ir jį irgi nusviedė krosnin: naujojo gyvenimo aspektu rūkymas taip pat buvo estetiškai nemotyvuota veikla, be jokio dramatiškumo, pernelyg mechaniška, nebūtina, vadinasi, ir nereikalinga. Čia Konradas pagalvojo apie pavojų, glūdinčią paradoksalią situaciją, iš kurios išplaukia, kad jis pats, tai yra jo kūnas, egzistuoja tame pačiame pasauly, virš kurio iškilus jo dvasia. Ir šis kūnas tegali egzistuoti tik pačiu banaliausiu būdu—valgydamas, miegodamas, tuštindamasis ir taip toliau. Šiam būdui kažin ar bepavyks suteikt kokį išskirtinį, naują pavidalą. Bet pirmai pradžiai Konradas ketino pasinaudot patikrintais senųjų menininkų receptais, kurių esmė buvo nepageidaujimų faktų nutylėjimas viliantis, kad nebanalus personažas ir nutylimu laikotarpiu elgėsi nebanaliai. Pats toks receptas, žinoma, irgi be galo banalus, tačiau pačioj pradžioj kažin ar bepavyks išsiverst be kompromisų.

Tuo metu pirmieji akmenys, paleisti jūsų moterų rankų, atsitrenkė į skardinį stogą ir sutrikdė tylus Konrado apmąstymus. Žvangėdamas subyrėjo lango stiklas, į kambarį įsiveržė prislopinti, tūžmingi žūtbūtinės kovos garsai, urzgimas, spygtelėjimai, vyrų keiksmi, plyštančių drabužių tratėjimas. Konradas stovėjo prie lango ir klausėsi tų garsų, negalėdamas išžiūrėt tamsoj, kas ir su kuo grumiasi. Galimas daiktas, kažkuri moteris pastebėjo siluetą lange, nes iš nakties atskriejo trumpas ir aštrus šūktelėjimas:

— Judas!

Šypsodamasis Judas žvelgė į tamsą, mėgaudamasis nelaukta pramoga. Jo nejaudino moterų maištas. Žinojo, kad netrukus jis bus užgniauztas. Taip ir buvo. Greitai triukšmas nutilo, išsklido tamsoj. Jei ne išdaužtas stiklas, galėtum pamanyt, kad visa tebuvo savaimingas vaizduotės žaismas ar trumpas sapnas.

Kuri laiką jis dar stovėjo prie lango jausdamas, kaip negirdimai, bet galingai alsuoja juodos kalvos, supančios Sniegoviją, ir kaip akinamai juodas dangus spaudžia akiduobes. Naktis jam visados turėjo keistą galią, keldavo ekstazę. Ši naktis ypač...

Ką gi. Judas tai Judas. Dorovinė šio vardo reikšmė jo nejaudino, kėlė vien šypsena—tai minios kategorija. Tatai, kad

vardas atskriejo iš tuštumos, iš nakties, šiuo atžvilgiu buvo ypač simboliška. Judas tai Judas, nusišypsojo jis.

Ir čia jis vėl išgirdo jau pažįstamą tylų švilptelėjimą ir smūgį į krūtinę. Tai tetruko sekundę. Konradas pajuto silpnumą ir užsimerkė, o kai atsimerkė, tai niekas nebuvo pasikeitę nei jo viduj, nei pasauly, tačiau sykiu viskas buvo kitoniška. Dangus tebebuvo juodas ir sunkus, neregimos kalvos tebedunksojo aplink slėni, nuo upės sklido drėgna vėsa, palangė tebebuvo tokia pati kaip ką tik. Tarsi pakito visų tų dalykų santykis, proporcijos. Gal liepsna prigeso ir todėl dangus atrodė dar juodesnis? Gal pūstelėjo vėjas ir nuo to prislopo tyla? Pasikeitė intonacija. Tarsi dainininkas būtų stabtelėjęs ir peršokęs į kitą oktavą.

Apėmė nerimas. Ramus širdies plakimas pamažu perėjo į aliarmono ritmą, negreitą, bet grėsmingą, tarytum ritmas švyturio sirenos, kuri pripildo ūkanas nervingos įtampos.

Kas tai per nerimas? Kas per nuojauta? Ar Konradas neįvėlė klaidos į savo apskaičiavimus? Ar nesuklydo savo samprotavimus? Kas tai? Kodėl? Iš kur? Klausimai be atsakymų, panašūs į kablius, kyšančius iš sienos, į kurią jie sukalti. Tušti kabliai, ant kurių niekas nekaba.

Smegenys dirba, tuo tarpu nuojauta bręsta, auga, tvirtėja. Tik kol kas dar tuščiai Konradas griežia dantim, kol kas dar toli iki visiško šios būsenos suvokimo.

Kas atsitiko su jo tikėjimu? Su jo pasitikėjimu savim, savo sėkme? Sis tikėjimas visados egzistavo kaip kažkas tapatu jam pačiam, kaip neatsiejama Konrado dalis, jo tęsinys dvasinėj erdvėj (jis buvo įpratęs jaustis dvigubu žmogum, turinčiu dvi poras rankų, du veidus: vienas atsigręžęs į materialų pasaulį, kuriame viešpatauja valia, į Sniegoviją, o kitas žiūri į dvasinę tikrovę, į tą Absoliuto ir grynų prasmių pasaulį, iš kurio jis sėmės jėgų ir ryžto); Rodės, tikėjimas turi net specialų savo organą, kažkokį ypatingą gumbą smegenų kamiene, iš kur reguliuoja visą jo organizmo veiklą, sykiu ir dvasinę.

O dabar ūmai tikėjimas tirpo, nyko, ir Konradas, stengdamasis išsaugot savo tapatumą anam Konradui (kuris ką tik triumfavo degindamas rankraščius), pamėgino pasinaudot kažkokiu tikėjimo surogatu, žodiniu jo pakaitalu, Maišydamas žarstekliu anglis krosny, mintyse jis kartojo: „Aš tikiu, ir niekas pasauly negali atimt iš manęs mano tikėjimo“. Bet pats faktas, jog prisi-reikė tokio pakaitalo, jau liudija, kad tikėjimas baigia išgaruot. Kas jam daros? Viešpatie?

Pasilenkęs jis ėmė pūst gėstančią ugnį ir tada pamatė save veidrody, kabančiam šalia krosnies. Veidas išpūstais žandais buvo panašus į perrėžtą vištos skrandį (melsvai vyšnini, su kažkokiom baltom sausgyslėm). Dingtelėjo, kad iš tiesų tai ir mintys dabar panašios į vištos skrandžio turinį (apvirškinti grūdai, smul-

kus žvyras, sutežę žolių gumulėliai, kadais pabirusio vėlinio raudoni stikliniai karoliukai ir kitkas).

Reikia susiimt. Nevalia pasiduot panikai. Juolab tokiai liguistai panikai. Netgi vaikiškai.

Mintimis jis vėl grįžo į tą akimirką, kai iš tamsos atskriejo trumpas šūksnis: „Judas!“

L

Na taip, Judas! Konradas ižiūrėjo vos pastebimą takelį painiuose samprotavimų brūzgynuose ir kaip įgudęs pėdsekys leidos juo.

Judas bučiniu parodė budeliams Kristų... kažkas čia glūdi. Menkai tikėtina, kad Kristus — jeigu jau jis sukėlė tokią neapykantą ir baimę, kad prireikė jį nužudyti — būtų nežinomas. Menkai tikėtina, kad iš tiesų Judui reiktų jį parodyti, išskirti iš apaštalų. Taip... kažkokia paslaptis čia yra. Kokia? Kokia šios scenos prasmė ir kodėl mintis apie ją šitaip jaudina, šitaip kaitina kraują? Kodėl ūžia ausyse ir spaudžia smilkinius?

Nurimk, paliepė sau Konradas. Pradėk nuo pradžios. Pasi-renk šturmui, apsupk tą evangelijos epizodą, laikyk jį apsiausty nelyginant pilį, laikyk apsiausty valandą, mėnesį, metus, kol gynėjai numirs iš troškulio, iš bado, kol jie išdžius, subyrės į dulkes, kol pamatysi, kaip vėjas išpusto jų šešėlius, virpančius ant kuorų. Tada išversk vartus ir įeik... O dabar nurimk ir vėl šturmuok.

(Jis negalėjo net tokiu sunkiu momentu išsižadėti malonumo išakinėt sau supoetinta kalba, užuot naudojėsis sugestyviais trumpais karinio pavyzdžio išakymais.)

Pro laikų miglą Konradas išvelgė saulės išsvilintas Palestinos lygumas (boluoja kupranugarių ir pranašų kaulai), Negyvąją jūrą, matinę lyg nuo kvapo aprasojęs veidrodis (druskėti paukščiai virš jos), Hermono kalną, virpanti nuo kaitros.

Jis matė nešvarius miestus — slogias kloakas, kupinas atmatų smarvės ir mėlynų žibančių musių dūzgimo.

Jis jautėsi tenykštės minios dalis. Jį supo žydai, graikai, romėnai, egiptiečiai ir kiti. Tarsi kažkokia ypatinga savo esybės ertme, specialiai tam sutverta, jis gebėjo patirti šios minios jausmus, aistras. Jis bijojo būt apiplėštas, jis drebėjo nuo smurto pavojaus, jo kūne glūdėjo šimtų nežinomų ligų užuomazgos, jis gėidė ištvirkaut su tenykštėm moterim. Jis suprato visą tą begalę kalbų ir šnektų, kuriomis klegėjo minia. Jis jautė žvilgsnius daugybės dievų, žvelgiančių iš dangaus ir prižiūrinčių savo išpažintojus. Jis klausėsi pranašų, jis suko akis nuo elgetų, jis girdėjo bepročių šūksnius ir negalėjo atplėšti akių nuo fokusininkų.

Gaubiamas tamsos jis stovėjo prie namo, kuriam Nazarietis ir jo dvylika apaštalų susirinko paskutinės vakarienės, beje, dar

neįtardami, kad tai paskutinė **duona** ir paskutinis sūris, kurią jie **valgo drauge.**

Stovėdamas alyvų krūme prie **atdaro** lango, jis žvelgė į vidų, ieškodamas akimis to, kuris jam labiausiai rūpėjo šią valandą. Ir jis išvydo Judą. Ne, veikiau užuodė jį, kada tas priėjo prie lango kvėptelt vėstančio oro. Nuo Judo trenkė ožiu, jis atrodė piktas ir grubus žmogus, ir Konradas suvirpėjo, kai Judas įbedė juodas tūžmingas akis į tamsą. Bet tai truko neilgai. Judas nuėjo nuo lango, išsitraukė iš užančio fleitą, rūpestingai suvyniotą į skudurėlį, ir užgrojo. Dabar tai buvo visai kitas žmogus negu ką tik tai. Dingo tūžmastis nuo jo veido, kakta išsilygino, žvilgsnis suminkštėjo. Jis grojo jautriai, skausmingai. Jo muzikoj skambėjo tokia gili ir subtili dvasia, kokios niekada neįtartum tą žmogų turint. Grodamas jis nežiūrėjo į nieką ir nieko nematė, tik tą, kuris pažadino jo dvasią iš nykaus snaudulio, iš vergiškos būties, kuris pašaukė jį eit kartu, gyvent kartu. Ir štai dabar, skambant ilgesingai fleitos muzikai, buvo akivaizdu, kad niekas taip nėra prisirišęs prie Nazariečio, niekas taip atsidavęs jam, niekas nemylti jo tokia nesavanaudiška meile, kone tolygia beprotybei, kaip Judas. Visi tą suprato, gal tik vienas Nazaretietis ne, jis sėdėjo užsimerkęs, suspaudęs delnais smilkinius, susikaupeęs, paskendęs savo mintyse, o kai retkarčiais atmerkdamo akis, tai žvelgė ne į Judą, o į Petrą, kuris žavėjo jį savo nepalaužiama valia ir į kurią jis dėjo didžiausias viltis galvodamas apie ateitį. Bet Judo fleita neturėjo gaidos, kurioje galėtų šmėstelt pavydo šešėlis. Jo muzika buvo vien tik meilės prisipažinimas. Jis spinduliuo vien tik meilę, tikrą, ištikimą, šviesią, be jokio tamsaus atspalvio, be įtarumo, netgi be užuominos į tuos dalykus, kurie atima iš meilės jos dieviškumą ir padaro ją žmogaus savybe.

Jo muzika nutrūko staiga ir netikėtai. Ją išgąsdino, trankus smūgis į duris, nuplėšęs jas nuo vyrių, degantys fakelai, kurių šviesa legionierių veidus pavertė negrabiai tašytom medinėm kaukėm.

Visi, kas buvo tam kambary, sustingo savo vietose. Kas su pakelta ranka, kas su pražiota burna. Visi suprato, kad toji vakarienė buvo paskutinė.

Akys, ieškančios Kristaus, bet neatpažįstančios jo prieblandoj tarp trylikos vyrų. Ranka su odine pinigine, kurioj skambteli sidabras. Negudri išdavystės atributika. Kas parodys Kristų? Nors akimis, nors vos pastebimu galvos linktelėjimu, nors...

Judas giliausiai suvokia širdį veriančią sceną. Tai, ką jis tuoju padarys, padiktuota tos pačios intuityvios galios, kuri sugėbėjo meilę paverst muzikos garsais. Jo pirštai paleidžia neberekalingą fleitą. Ši dūžta į grindis. Pauzė prieš finalą, prieš paskutinį nutrauktos melodijos akordą. Aukščiausią meilės pakopą. Jis ištiesia ranką ir sugniaužia piniginę. Tik Ješua, tik jis vienas, suvokia šio judesio prasmę. Daugiau niekas. Ir jis suvokia ją tada, kai Judas apkabina jį ir pabučiuoja bučiniu, kurio var-

das — Išdavystė. Jis suvokia, kad sparčiai tirpstantis jo gyvenimas įgauna prasmę tik šią akimirką. Kad visas minčių, siekių, tikslų rūmas, surestas ant brolybės idėjos pamato, galbūt stovės ir tada, kai jo, Nazariečio, jau nebebus. Kad ką tiktai jis gavo vienintelį gyvenime akivaizdų įrodymą, jog visa, ką jis skelbė ir už ką kovojo, rado atbalsį gyvoj virpančioj žmogaus širdy (o ne vien prote, sugebančiame svarstyt ir abejot).

Jis nustebęs žiūrėjo į Judą, į žmogų, ištengiantį šitaip stipriai mylėt, kaip netgi jis nemokėjo mylėt ir net negalėjo to išivaizduoti. Jis stovėdamas žvelgė į Judą, jų žvilgsniai susitiko, ir Judas silpnai, iškamuotai šyptelėjo savižudžio šypsena, suprasdamas, kad tas (tas, po kurio mirties jis nueis ir pasikars, padarys tą lengvai ir paprastai kaip kažką savaiame suprantama, taip lengvai ir paprastai, kaip kad dar vakar jis plovė Nazariečiui kojas ir tepė jas aliejais), kurį jis mylėjo, irgi supranta, kokia didelė Judo meilė, kokia ji didelė, jei net paskutinę akimirką Judas rado būdą įrodyt jos svaiginančią begalybę.

Juk išdavystė tik artimųjų privilegija. Išduot gali tik brolis. Kuo didesnė, kuo skaudesnė išdavystė, tuo artimesnis žmogus, tave išduodantis. Pats artimiausias iš visų žmonių.

Kristaus, kaip žmogaus, tragedija — kad jis įgijo brolių. Jis mokė palikt šeimas, artimuosius ir sekt paskui jį. Bet ratas apsuko, ir jis pats įgijo brolių.

Niekados, niekados negali išduot priešas. Kadangi jis priešas.

Evangelistai tą žinojo, pamanė Konradas. Jiems nebuvo lengva. Jie turėjo įveikt pasipriešinimą siužeto, kuriam Judo išdavystė yra dramaturgiškai būtina, bet kuriame ji įgyja (inercija!) neigiamą reikšmę, minuso ženklą. Tačiau Konradas suvokė, kad nuojauta jo neapgauna, jis įsidėmėjo, kad evangelistai neatsiliepia apie Judą nė vienu blogu žodžiu, neapmėto jo akmenim, nespjaudo ir neprakeikia. Antra vertus, Konradas pastebėjo, kad, norėdami pabrėžt apaštalo Petro išskirtinį artumą išganytojui, evangelistai ir čia pasinaudojo vieninteliu įtaigiausiu argumentu: privertė Petrą išduot Kristų net tris kartus. Tačiau vis tiek Petras liko tik Judo epigonas, o jo kiekybinis pranašumas — dirbtinis ir mechaniškas. Netgi visai įmanoma, jog čia turėjo reikšmės ne evangelistų troškimas išaukštint bažnyčios kūrėją, o paprasčiausias pavydas, kada jie nerado savy tiek meilės, kiek jos buvo Judo širdy, ir tada vaikiškai keršijo Judui, padarydami Petrą, o ne jį, ne Judą, dar didesniu išdaviku.

Tarytum sufleris staiga sumaištautų ir, užuot kuždėjęs replikas, imtų ginčytis su aktoriais, imtų juoktis ir šaipytis iš jų, imtų neigt visa, ką aktoriai lig tol padarė ir pasakė, žodžiu, aktyviai pretenduotų į pjesės autorystę, kai tuo tarpu dramaturgas sėdi salėj ir tegali skausmingai liūdėt dėl savo bejėgiškumo, dėl nesugebėjimo apgint kūrinį, nes įkyrus nematomas sufleris, velniai jį rautų, ko gero, teisus. Toks maždaug jausmas buvo apėmęs Konradą.

Jis padarė vieną beprotiškiausių žingsnių savo gyvenime, kai ėmė regzt spąstus savo broliui, kai išdavė jį. Nekask duobės, nespjauk į šulinį ir taip toliau. Konradui atrodė, kad girdi kieme gulinčio Dovydo juoką. Numirėlis ir buvo tas sumaištavęs sufleris. Dabar jau nebėra jokio būdo juo atsikratyti, ištrinti jį iš atminties, iš širdies. Konrado išdavystė — deginantis akimirkos suvokimas — buvo tarsi geležinis kobinys, abordažo kablys, giliai įsmigęs į laivo bortą, tarsi inkaras, neleidžiantis laivui pajudėti iš vietos.

Konrado veidą iškreipė mėšlungis. Jis suvirpėjo ir šuktelėjo iš skausmo, ūmai patyręs stiprų ir aštrų regėjimą. Tai nebuvo tas vaizduotės žaismas, padėjęs jam išvysti Palestinos lygumas ir fleitininką Judą. Tai buvo pranašiškas patyrimas, momentali savo būsimo gyvenimo kontempliacija. Nuo šiol visa jo valia, jo užsispyrimas, jo gyvybinė energija turės būt sudėta į sekinančias, beviltiškas pastangas išsilaikyti vienoj vietoj, kai žemė tuo tarpu vis slys iš po kojų. Jis turės sukandęs dantis skubėti pirmyn vien tik tam, kad nebūtų judančio grunto nuneštas atgal, tolyn, į praeitį. Tikslas dingo (sykiu su tikėjimu). Tikslas dabar kitas. Pasaulis, lig tol buvęs toks stabilus, toks inertiškas, sudrebėjo ir pajudėjo iš vietos. Naujasis Tikslas — išstovėti vis greitančios lavinos priešaky, išstovėti ant nepalaujamai, beatodairiškai šliaužiančios velėnos. Tai menkas, žeminantis tikslas, kurio vienintelė prasmė — išlikti dar truputį. Virš galvos ironiškai mirgės vis tos pačios ir tos pačios žvaigždės. Konradas mėšlungiškai kabinsis į kiekvieną daiktą, kad tik kiek palengvintų savo begalinį žengimą pirmyn, tokį panašų rezultatu į molio minkymą duobėj. Dovydas nepaleis jo nė akimirką, sustingusiais pirštais laikys sugniaužęs jo rankas, kojas, drabužių klostes. Šaltu, negyvu savo svoriu trauks jį atgal, žemyn, tolyn. Galbūt ne tik Dovydas, gal atsiras ir daugiau tokių, kurie kaustys jo, Konrado, judesius ir tempis jį į mirusiųjų kraštą. Jis kris iš nuovargio, bet negalės sustot, atsipūst, ir anksčiau ar vėliau neišvengiamai ateis diena, kai jis pristigs jėgų, suklops ar kaip kitaip stabtels, ir tuoj pat bus nublokštas, nušluotas, nuneštas į begalines tolimas, iš kur jau niekados neberas kelio atgal į Sniegoviją, nebegalės pasivyti jos.

O

Kitą dieną, prieš jums ateinant Dovydo kūno, sargybiniai rado Konradą be sąmonės gulintį ant grindų prie išmušto lango. Jie apšlakstė jį vandeniui, įpylė burnon degtinės. Atsigavęs Konradas ilgai buvo išbalęs. Jis nieko neaiškino, bet sargybiniai nusprendė, kad kažkieno paleistas akmuo bus pataikęs jam į paširdžius.

O kai jūs pasirodėt prie jo namų, prie komendantūros, nešini dervuotu ažuoliniu grabu ir įkapėm, jis buvo pasiryžęs bet kam, pasiryžęs nušluot nuo žemės paviršiaus Sniegoviją, kad tik galėtų atkeršyt savo broliui, gulinčiam kieme, tenai, kur jūs jį vakar palikot. Dar neturėdamas jokio aiškaus plano, kaip galėtų vykusiai ir efektyviai suregzti kerštą, jis stengė neatiduot Dovydo kūno žemei, puikiai suvokdamas, kad laidotuvės ženklintų jūsų atminty Sniegovijos atgimimo pradžią, kad tokiu būdu Dovydas išitvirtintų slėnio istorijoj. Jūs kaip reikiant neįvertinot Konrado. Jūs nepamanėt, kad iš tiesų jo galvoj jau formavosi sumanymas išbalzamuot Dovydo kūną, prikimšt jį sakų ir šiaudų ir pastatyt šią mumiją aikštėj, idant ji primintų visiems, kaip pavojinga priešintis jo, Konrado, valiai.

Apstulbę jūs klausėtės Konrado išvedžiojimų (kuriuos netrukus jums lemta išmokyti atmintinai ir kuriuos vakarais prieš užmiegant motinos seks vaikams vietoj pasakų), kad pasaulis — ertmė uolaj, ertmė, kurioj gyvenat jūs ir visa žmonija; kad žvaigždės tik ledo luitai; kad esama daug mėnulių, kuriems nukritus žemėn atsiranda milžinų gentys, o jūs ir esat tokie milžinai; kad visata persmelkta nematerialios energijos, dieviško nervo, ir kad viena šio nervo gijų eina kaip tik per jūsų Sniegoviją; kad visos pasaulio žinios, visi mokslai ir visi menai — tušti žodžiai, kvailas supuvusių inteligentų plepėjimas, dėkui dievui, tokių Sniegovijoje beveik nėra; kad jis, Konradas, jūsų karalius, laiko ant savo pečių visą pasaulį, ir taip toliau, ir taip toliau. Ir pamažu, nustebę ir išskaudinti, jūs suvokėt, kad žodžių srautas turi tik vieną prasmę, nelabai tesusijusią su tais išvedžiojimais. Būtent: Dovydo kūnas jums nebus atiduotas.

Praeis šimtas ar netgi daugiau metų, ir jūs vis dar negalėsit pamiršt savo nusivylimo, kurį patyrėt aną lemtingą dieną, kai visų jūsų lūkesčiai, susikoncentravę į vieną tašką, susipynę, susilieję, švytėjo tarsi saulė virš Sniegovijos, o jis, jūsų išaugintas ir išpuoselėtas valdovas, vienu rankos mostelėjimu užgesino tą šviesulį ir atėmė viltį. Netgi po jūsų kojom prasivėrus bedugnė nebūtų labiau jūsų nustebinus ir pribloškus.

Nusivylimas iškart persmelkė jūsų raumenis ir kaulus, atsimušė nuo žemės ir, skaudžia aimana ištrūkęs pro jūsų pražiotas, perkreiptas burnas, pakibo virš slėnio lyg tamsus, nuodingas debesis. Tas nusivylimas po galybės metų dar švytės jūsų vaikų ir anūkų akyse, juo bus paženklinti žodžiai ir darbai, jų atodūsiai ir jų meilės prisipažinimai, jų prislopintas juokas ir jų lėtos, išžėtos dainos.

Jūs jautėtės apgauti, pažeminti. Jūsų švenčiausi jausmai ir viltys — viskas sutrypta, paniekinta. Jūs taip ilgėjotės mirties, ir še tau!..

Jūsų intuicija negalėjo jūsų paguost, nuojautos tylėjo. Jūs nežinojot, kad netrukus mirties bus daug; kad lemtis, tasai didysis atsitiktinumas, suteikiantis pasauliui (taip, taip, suteikiantis

jam prasmę; Konradas tą tik nujautė savo poetiniu išvalgumu, o Etaną suprato), chaosas, negalintis susitaikyti su jokia dirbtine pusiausvyra, su jokia nusistovėjusia tvarka, jau ištiesė savo sparnus virš slėnio; kad tereikia dar truputį pakentėt, ir mirties bus netgi per daug, ji užtels kaip išlaužus užtvartą upė, jūs prisistinsit jos, ir ji jums apkars.

Juk jūsų intucija nieko jums nepasakė netgi tada, kai išgirdot, kad Dovydas, patyręs kažkokį sukrėtimą, jau kelios dienas neima burnon nė kąsnio, kad Druska jį slaugo savo namuos ir kad Etaną nusizeminęs eina pas Konradą, savo sūnų, prašyt, jog šis nekankintų brolio (tašyk Etaną dar nežinojo, kad Konradas net ir norėdamas jau nieko negalėtų padėt, nes tai, ką jis padarė, buvo ne ilgas ir lėtas kankinimas, o veikiau trumpas durklo smūgis). Jūsų nuojautos tylėjo, kai nusilpęs iš bado Dovydas svirduliavo į savo paviljoną ir bėrė paraką šautuvo vamzdin (jums atrodė kiek komiška, kad išbadėjęs žmogus vis dėlto gali būt storas ir nerangus). Taigi suprantama, kad tada, kai nusivylę skirstėtės po namus, niekas negalėjo jūsų paguost.

Vienu tarpu jums netgi šovė mintis, jog viskas yra kitaip, nei jūs manėt lig tol, jog galbūt visai ne Konradas kaltas dėl Dovydo mirties ir jog Konradas nenori laidot brolio tol, kol nebus viskas ištirta ir kol nebus išaiškintas tikrasis kaltininkas (jums norėjos pateisint Konradą; pernelyg skaudu buvo atsisakyti iliuzijų, įaugusių į jūsų raumenis ir kaulus). Tačiau jūsų patyrimas sakė, kad tai tuščias vylius, kad ne veltui Etaną, pasiramščiuodamas lazda su smailia vinim, įveikęs išdidumą kėblino prašyt, maldaut dėl Dovydo. Ne veltui Magdala nei iš šio, nei iš to apsigyveno pas savo motiną Elzę ir neižengė į Druskos namus nė drabužių pasiimt per visą Dovydo bado ir kliesių metą. Jūsų nuovoka išmaniai susiejo tuos faktus ir sudarė labai apytikrį, bet apskritai teisingą įvykių vaizdą: brolių nužudė Konradas, niekas kitas. Greičiausiai Magdala jam pagelbėjo, pati ar Konrado verčiama — tas nesvarbu. Magdala jums mažiausiai rūpėjo. Be svaiginančio, užkrečiančio juoko, kurių jums pasitaikydavo išgirsti einant pro Druskos namus, jūs beveik nieko apie ją lig tol nežinojot.

Jūs nežinojot, kad tuo metu, kai Dovydas (tas šilto ir kvailo žmoniškumo atstovas, nubaustas už savo pasiryžimą išviliot Konradą iš idėjų pasaulio, kurių Dovydas aiškinosi kaip tam tikrą beprotybės rūšį ir veikiausiai neklydo) blaškėsi Druskos namuos, kai jis, tyliai ir gailiai inkšdamas, kentėjo savo netektis, Laukinė, pakvaišus Magdalos sesuo, neatstojo nuo jo nė per žingsnį. Juodu tarsi apsimainė vaidmenimis. Dabar ji jam kažką kalbėjo, raminamai glostydama jo veidą, jo akis, jo lūpas. Atrodė, kad beveik visiškai atgavo nuovoką, kad jos protas pabudo iš snaudulio, į kurių savo noru buvo nugrimzdęs, kai susidūrė su reiškiniais, kurių neištengė įveikt, neištengė suprast.

Jūs nežinojot, kad Laukinė guodė Dovydą, įkalbinėjo pamiršt nuoskaudą, žadėjo atstot jam Magdalą, gyvent su juo, būt jo sesuo (tarsi ji, nemokanti išdavystės, galėtų atstot tą, kuri šitai mokėjo). Visą laiką — daugiau nei dešimt dienų — Dovydas nesusmerkė akių. Ir Laukinė nemiegojo. Visą tą laiką Dovydo sąmonė buvo kaip verdantis muilas. Prisiminimai — nelyginant burbulai — užsimegzdavo atminties dugne, augo, plėtėsi, virto didžiulėm spalvingom, žaižaruojančiom, tuščiavidurėm pūslėm, užpildydavo visą sielą, kitkas nublankdavo šalia tų spindinčių, tviskančių sferų, paskui vaivorykstinė plėvelė trūkdavo, ištiksdavo į purslus, kaskart sukeldama jausmą, tarsi viduj būtų sprogęs patrankos sviedinys. Po kiekvieno tokio sprogimo jis jautėsi išvargęs, nuniokotas, sugniuždytas, bejėgis. Laukinė negalėjo suprast, kas su juo daros, kai jis pašėldavo blaškytis, iškreiptu veidu, tampomas spontaniškų mėšlungio priepuolių. Tada ji verkėdavo, pirma tyliai, paskui nebesivaidydavo, raudodavo balsu tol, kol Dovydo priepuoliai praeidavo ir jis gulėdavo šlapia kakta, melsvais nukarusiais skruostais (jis gerokai sulysos per tas dienas, ir oda kabojo glebiais maišeliais), o jo žvilgsnis būdavo tuščias ir bereikšmis. Laukinei atrodė, kad jis nevalgo todėl, jog nenori kramtyt. Tada ji kramtė už jį ir šaukšteliu dėjo pertrintą maisto košelę jam į burną, bet jis nerijo, tysojo pilna burna sukramtytų daržovių ar mėsos, o jau nuryt už jį Laukinė, suprantama, negalėjo.

Galop vieną sykį, nuėjus pašildyt sriubos, Laukinė grįžo ir neberado Dovydo kambary. Ji nešaukė jo, nesivijo, greičiausiai jos nuovoka nebuvo tiek atsigavus, kad įstengtų susiet žmogaus dingimą su būtinybe jį vyti. Laukinė tik čiupinėjo lovą, kur jis ką tik gulėjo, patalas dar tebebuvo šiltas, paskui vėl nuėjo į virtuvę, vėl sugrižo, ir taip kelis kartus, tarytum tikėdama, kad šiuo manevru pataikys į reikalingą tikrovę, kurioj Dovydas tebeguli patale ir tebelaukia jos, sugrižtančios iš virtuvės su lėkšte viralo, į tikrovę, iš kurios ji tam tikru momentu išsimušė (gal peržengdama slenkstį, gal padarius neatsargų judesį virtuvėj). Buvo pripratus prie tokių nelauktų pasaulio transformacijų, dažnai jai prapuldavo daiktai, ir kartais šis triukas per daug kartų jai pasisekdavo, daiktai atsirasdavo, baimė ir panika (kad ji jau galutinai pasiklydo pasaulyuose) išnykdavo.

Eidama virtuvėn gal penkioliką sykį, ji išgirdo tolumoj silpną garsą, spragtelėjimą, ir tiek, tačiau ji suprato vėl esanti tikrajam pasauly, kurį trumpam buvo pametus.

UI

Niekas iš jūsų nežinojo apie tą slaugymą, niekas nematė Laukinės prie numirėlio, tačiau kažkodėl, kai Dovydo kūnas dingo iš komendantūros kiemo, visi jūs lyg savaime pagalvojot apie Laukinę. Galimas daiktas, todėl, kad kai Konradas išėjo rytą lau-

kan ir rado tik tuščią idubimą sniege tarp išvartytų egliaškių, kai jis sudrebėjo iš pykčio ir su neapykanta nusišypsojo Sniegovijai, pirmas dalykas, su kuriuo susidūrė jo žvilgsnis, buvo Laukinės akys. Ji stovėjo prie vartų neprisidengta galva — skarelė nusmukus ant pečių, nešvarūs plaukai sutaršyti, — nors nuo šalčio pyškėjo tvoros. Ji pūtė orą, šildydama sustingusius bekrėjus pirštus, ir nenuleido akių nuo Konrado, žvelgė į jį nemirksėdama minutę, tris, penkias. Jam pasidarė nejauku nuo jos žvilgsnio — kiekgi gali žmogus nemirskėti? — jis nusigrėžė, tačiau vis tiek juto jos akis. Tada jis dar nebijojo jos taip, kaip ėmė bijot paskui, kai kiekvienąsyk, vos pajudėjęs iš namų, sutikdavo Laukinės žvilgsnį, kupiną keistos, sėlinančios, tykančios klastos, ir išgirdavo juoką, tada jis dar nejuto baimės, paėmė sauja sniego, pirštais suspaudė kietą, kone ledinę gniūžtę ir sviedė į Laukinę, gniūžtė atsimušė jai į veidą, tačiau ji vis tiek nemirktelėjo, vien nusijuokė ir tebežiūrėjo į jį, o nuėjo šalin tik tada, kai Konradas dingo už durų.

Jūs neabejojot, kad Laukinė išvogė Dovydo kūną ir slapčia užkasė jį kur sniege. Atsargiai jūs mėginot iškvost, kur yra slėptuvė, bet Laukinė tylėjo, tuomet jūs senu papratimu mėginot papirkt ją saldumynais ir prigrasint jai kūno bausmėm, kad tik ji viską išklotų, bet ji tik purtė ir purtė galvą, ir galop buvot priversti palikt ją ramybėj. Nuleidot rankas prieš buką pakvaišėlės užsispyrimą. Jums kilo įtarimas, jog galbūt ji nėra tiek iškvaišus, kaip kad jūs manėt, nes kai sykį jums matant Laukinę sutiko gatvėj Magdalą, savo seserį, ji praėjo nė galvos nepasukus ton pusėn, lyg sesuo jai nebeegzistuočiau, o tai, žinia, jau panieka, nebūdinga bepročiams, jų jausmai perdėtai stiprūs, bet primityvūs.

LIII

Netrukus dingo Etaną. Kažkoks kaimietis, atvažiuavęs rogėm pas Mozerį žibalo ir tabako, sakėsi matęs jį elgetų būry, traukiančiam apledėjusiu keliu į šiaurę. Jūs nepatikėjot kaimiečiu, kuris dievagojosi atpažinęs Konrado tėvą, nes ne sykį jį buvo matęs dar tilto statybos laikais. Jūs išjuokėt jį — Etaną su ubagais! — ir jis išvažiavo iš Sniegovijos užsižadėjęs kojos daugiau nekelti ten, kur jį kvailina. Kažkas iš jūsų pasiūlė nukirpt jo kumelei uodegą, o jį patį apliet vandeniu ir kokiai valandai pastatyt šalty, tačiau kiti nepalaikė entuziazmo, ir kaimietis, nors ir širdamas, turėjo sau prisipažinti, kad šį sykį jam pasisekė ir kad ateity geriau laikyt liežuvį prikandus.

Tačiau paaiškėjo, kad kaimiečio būta teisus, ir kai gandas pasiekė Konrado ausis, šis visai pašėlo. Jis teisingai (nors ne iki galo) suvokė Etanos dingimo motyvus — norą pažemint sūnų, ižseit jo savimeilę tuo, kad jo, Konrado, tėvas klajoja su elgetom (nors Etaną iš dalies ir bijojo, kad Konradas viską išsiaiš-

kins naudingiausiu būdu, tai yra tėvo nusižeminimą palaikys sū-
naus išaukštinimu; ką gi, rimtai tokios rizikos būta, kaip jūs 1
dabar suprantat). Konradas ir jo vyrai sušoko ant arklių ir zova-
da pasileido iš Sniegovijos, mintyse ir balsu jie prisiekinėjo, kad j
Etaną bus sugražintas, bet po kurio laiko grįžo nieko nepešę, j
ir nuo tada Konrado pamišimas ėmė darytis toks akivaizdus, kad
jūs ėmėt bijot apie jį garsiai šnekėt.

Jūs negalėjot žiūrėt be šurpo, kaip jis raitas šuoluoja per
Sniegoviją, rimbu plakdamas apsiputojusį arklių (po Dovydo mir-
ties jis niekur nesirodė pėsčias, o tik raitas, nors kai kada dėl
kelių žingsnių nevertėjo nė arklio balnot), degančias akis išmei-
gęs toli į priekį, nematydamas nieko, kas buvo čia pat — ar
žmogus, ar gyvulys. Tą žiemą jo arklys sutrypė ketvertą iš jūsų:
trims buvo lūžę šonkauliai, vienam išmušta akis ir atitrenkti plau-
čiai. Jis nebijojo nieko, o jūs visi drebėjot prieš jį. Nubusdavot
naktį ir girdėdavot, kaip tamsoj dunksi arklio kanopos, kaip arklys
šnopuoja ir kaip pliaukši rimbas (ir dievaž jūs galėtumėt pri-
siekt, kad užuosdavot sieros smarvę). Kiekvieną naktį dėjosi tas
pats, ir pamažu jūsų širdyse, jūsų sielose išsitvirtino tyli, nuolanki
tamsos baimė. Baimė nakties, pilnos šurpių žiaurių aistrų, kurias
jūs (suteikę joms vilkolakių, vaiduoklių, raganų ir pasiutusių šu-
nų pavidalą) išstūmėt, išgujot į kitą pasaulį, į mitologinę tikro-
vę, o jis, Konradas, vėl ištraukė atgal į realybę, jis vėl, pats
sąmoningai šito nesiekdamas, paskiepijo tom nuosėdom, nešva-
rumais jūsų sielas. Jūsų valia buvo suparaližuota, jūsų laisvės
neliko nė pėdsako. Jūs gulėdavot glausdamiesi prie savo žmonių,
jūs bijojot žiūrėt į tamsą, bet ir užsimerkus nebūdavo geriau —
atrodydavo, kad tamsa žiūri į jus.

Jūs nebegalėjot net tarp savęs šnekėdamiesi paminėt Dovy-
do. Konradas uždraudė tai daryt. Paskui nebebuvo galima ištart
Etanos vardo. Konradas uždraudė. Kažkuris iš jūsų nepakluso,
ir jūs nerimastaudami laukėt, kas dabar bus. Nejaugi Konradas
ryšis viešai bausmei? Ne, jis nenuplakė nusikaltėlio. Jūs gerai
prisimenat, kad jis netgi nesuėmė jo. Tokios bausmės jam atrodė
pernelyg banalios, ir jis bjaurėjos jomis. Jis jau buvo tapęs jūsų
akyse Nakties Šeimininku ir žinojo, kokią galią jums turi. Tą
naktį jo žirgo kanopų ritmas prašoko viską, ką jūs buvot gir-
dėję lig tok Atrodė, kad šuoluoja ne vienas arklys, o visas jų
tabūnas, pašėlęs, beprotiškas. Atrodė, kad arklių lavina užgriuvo
Sniegoviją ir kad prieš ją neatsilaikys nei tvoros, nei pastatai,
viskas bus nušluota, sutrypta, sugriauta, sunaikinta. Griausmas
aidėjo kurtinantis, rimbo kirčiai prilygo žaibams. Jūs ko neiš-
protėjot nuo buko siaubo, bet užvis daugiausia kliuvo nusikal-
tusiam. Nežinia ką Nakties Seimininkas išdarinėjo ties jo na-
mais, bet kai rytą nelaimingasis išdrįso atšaut duris ir pasirodyt
jūsų smalsioms akims, jo plaukai buvo baltai pražilę, o veidas

susiraukšlējies ir pasenēs kokia dešimčia metų. Daugiau nusikalst nebemēgino niekas.

Jūs liovētēs rinkēsi pas Mozeri alaus gert. Druskos išvis, nebuvo matyt. Jūsu ausis pasiekdavo dažni geležies dūžiai, atsklindantys su vēju, tvoskiančiu kalvės kvapais.

LTV

Vasarā grīžo Etanā. Buvo visai sunyķēs, vos bepavilko sutiņusias kojas. Nē vienas iš jūsu nepadavē jam rankos, nepasiteiravo apie sveikata, nepažvelgē i pavandenijusias, traišķanu pilnas akis. Jūs laikētēs taip, lyg jis būtu ne gyvas, pavargēs žmogus, o šešķelis, vējo gūsis, šviesos mirgējimas. Jums atrodē, kad nuo Konrado žvilgsnio negalima pasislēpt, kad Nakties Šeiminkas viskā mato ir viskā girdi.

Beje, jūs puikiai pamenat, kad maždaug tuo metu, kai grīžo Etanā, Konradas paliovē jodinēķēs. Metē tā bauginanti iproti taip pat staiga, kaip ir buvo juo užsideķēs. Dabar, regis, jis pajuto netgi šioki toki pasibjaurējima apskritai arkliais. Kai kas nors iš jūsu vesdavo savo arklius girdyt ir netyčia sutikdavo Konrada, šis nelauktai netikētai išsukdavo iš tako ir nosies tiesumu droždavo visai kiton pusēn.

Jūs svarstēt, kodēl taip nutiko, kodēl jis liepē savišķiams iķvest žirgā kuo toliau, kad tik šis nepakliutu jam i akis, kad žvengimas ir kanopu trinksējimas i arklidēs sienas nepasiektu jo ausu? Jūsu tarpe nusistovēķo dvi nuomonēs.

Neuķmiršot, kaip Konradas iķigijō tā pašēlusi gyvuli, kuriam prašuolius ore likdavo tvyrot sieros ir deguto kvapas.

Syķi, dar Tilto laikais, Konradas, apsuptas būrio žmoniū, sparčiai žingsniavo keliu, karštai aišķindamas viena iš daugybēs savo sumanymu. Tie, kas ēķo ar vaķiavo priēšais, trauķēs iš kelio energingiems vyrams. Iķsiaudrinēs Konradas neķiūrēķo sau po kojom, nesidairē aplink ir sustoķo tik kone kaktomuša atsitrenķēs i palaiki kuina, pakinkytā veķiman, kur sēdēķo menkas žmogelis, suprakaitavēs nuo išķaščio. Konradas akimirkā stovēķo nesuprasdamas, kas nutraukē ķo mintis, paskui ķiupo arķi už apynasrio ir šūķtelēķo:

— Ei! Kā tai turētū reikēt?

Žmogelis teisinōs. Prašom dovanot, ponai, ir taip toliau. Ķia ne arklys, o bestija. Niekad nesuka iš tiesaus kelio. Tuo tarpu arklys (kuris, matyt, nepakentē svetimo žmogaus artumo) staigiu galvos mostu iķtraukia apynasri Konradui iš ranku, suprunķšķia ir pamēķina stotis ant užpakaliniū koķu. Konradas tik spēķa atšķot nuo iķniršusio gyvulio kanopu, grēsmingai pakilusiu i ora.

— Iķķinkyķit ji, — paliepē Konradas, ir dveķetas vyru pakluso, žmogeliui nespēķus nē išķiķioti.

Arklys pasiuto. Jis šōķtelēķo aukštyn, ir vyrus, kurie ji laikē,

tarsi vējas nupūtē. Konradas spēja sugriebt apynasrī, bet gauna tiesiog pakibt ant jo, kad išlaikytų bestiją. Ir dar arklys taiko įkast. Žybt, ir Konradas jau apžergęs arklį. Švyst, ir arklys su raiteliu šauna priekin, tiesiai per pievą. Šuolis kairėn, šuolis dešinėn. Arklys stojas piestu. Kas pamanytų, kad toks kuinas... šuolis, šuolis, dar šuolis, žvengimas, žvakė, arklys gręžia galvą, nori įkast, įmanytų suplėšyt į gabalus raitelį, sukramtyt žąslus. Paskui arklys sustingsta tarytum svarstydamas. Konradas laukia visas išitempęs, virpėdamas kaip styga. Blinkt, ir arklys krenta žemėn, ritasi per nugara, vildamasis sutraiškyt Konradą, ir šis -tik per plauką išsisuka.

— Gerai,— sunkiai kvėpuodamas tarė Konradas.— Mari jis patinka. Ateisi į kontorą pinigų. Aš jį perku.

Galimas daiktas, apimtas rūpesčių, jis pamiršo pirkinį, nes niekados jūs nematėt jo raito, nematėt netgi vedžiojant arklio po kiemą. Tačiau irgi galimas daiktas, kad jis truputį prisibijojo ir vengė gyvulio, kuris šiepdavo dantis ir trypdavo kojom, vos tik Konradas pasirodydavo arklidėse.

— Nekenčia manęs,— sakydavo Konradas, ir jūs negalėdavot suprast, ar jis sako tai su linksma pašaipą (kaip kad dažniausiai anuomet kalbėdavo), ar jo pašaipus tonas slepia kokį nors nuogaštavimą (anuomet jo nuogaštavimai, suprantama, dar nebuvo grėsmingi, nebuvo prisigėrę tiek nuoskaudos; trumpas nerimas, abejonė, kad šis tas gali ir nepasisekt, nieko daugiau).

Paskui, jau daug vėliau, kai jis tapo Nakties Šeimininku ir kasnakt jodinėdavo po Sniegoviją ir toli už jos ribų, arklio kanopų dundesys, jo prunkštis, triukšmingam alsavime jūs iš tiesų girdėjot atbalsį neapykantos, kurią gyvulys jautė šeimininkui (galbūt visiems žmonėms), jūs matėt, kaip arklio šonai nervingai raibuliuoja, kai tik Konradas prieina artyn, kai paima jį už apynasrio, kai išoka į balną, ir atrodė, kad kiekvieną kartą, lipdamas ant savo žirgo, Konradas sviedžia iššūkį ne savo ambicijoms ir savimeilei, o lemčiai, kad kiekvienas jo išjojimas prilygsta burtui, monetos metimui — skaičius ar herbas,— visą laiką gyvavo reali tikimybė, kad arklys grįš paryčiu vienas, be raitelio, su kadarojančiu pavadžiu ir švytuojančiom balnakilpėm.

Ir štai, kai atėjo ir praėjo naktis, nebetrikdoma pragariškų zovadų, kažkas iš jūsų paskelbė žinaš priežastį, kodėl Konradas atsisakė velnio, pavirtusio arkliu: arklys įveikė savo neapykantą, arklys jį pamilo.

Tokia viena versija. Kita susijus su Laukine.

Jūs jau neabejojot, kad Laukinė keršijo už Dovydą, ir jos kerštas buvo keistas, neįprastas, netgi neaišku, ar tai būta paties keršto, ar tik pasiruošimo keršyt, šiaip ar taip, ten, kur, atrodytų, toks elgesys neturėtų nei gąsdint, nei piktint, jis vis dėlto ir gąsdino, ir siutino. Konradas aiškiai vengė Laukinės. Užtat ji nevengė jo. Netgi priešingai. Ji stengė kuo dažniau pasimaišyt Konradui po akių.

Laukinė nedarė nieko, nesiėmė nieko pati, rodė, kad vien jos vaizdas erzina Konradą. Ją išvydęs jis susijaudindavo, akies vokas imdavo trūkčiot, kakta pabaldavo. Kažkokia žvėriška; uoslė ir nuojauta pasakydavo jai, kada ir kur jis žada joti, nesvarbu ar diena, ar naktis, jis išvydavo ją stovinčią pakelėj, išnyrančią iš krūmų, sėdinčią žolėj prie tako ar dar kaip kitaip tykančią jo. Ji žiūrėdavo ir juokdavos, kvatodavo sustingus, nenuleisdama akių, nemirksėdama, ir nuo jos žvilgsnio ir juoko Konradui imdavo dėtis keisti dalykai, visai jam nebūdingi, kaip jums atrodo: jis pašėldavo keiktis, plūstis ar griežt dantim, nelaukta pats nusikvatodavo arba jo veidą iškreipdavo nepaaiškinamas pasibjaurėjimas. Viena du kartus jis perliejo ją rimbū, bet daugiau šito nedarė. Laukinė nė nekrūptelėjo, tik jos akys prisimerkė ir ėmė švytėti keista plėšria šviesa, nuo kurios Konradą dar ilgai paskui krėtė. Įsiutęs jis pavarė arklį tiesiai ant jos, bet arklys sustojo per kelis žingsnius ir joks mušimas nei badymas pentiniais nepadėjo, arklys nesijudino iš vietos, netgi traukė ataturstas, kol Laukinė ramiai, nususuko ir dingo riešutyne.

Kartais jis pamatydavo ją laukiančią prie vartų, o ilgainiui ji išigudrino pakliūt į jo arklides. Pirmą kartą jis nieko neįtardamas atėjo tenai nešinas balnu. Ūmai išgirdo tylų pašaipų juoką. Sudrebėjo išgirdęs. Laukinė stovėjo prie šieno krūvos, prieblandoj, ir kaip visada žiūrėjo į jį. Jis savo ruožtu kurį laiką žvelgė į ją, paskui nutvėrė botagą ir žingsnis po žingsnio ėmė prie jos artintis. Jį sustabdė jos šypsena — saldi, net lipni, gundanti, viliojanti, tarsi nupiešta veide. Viena ranka ji nubraukė plaukus sau nuo veido, kad šypsena būtų geriau matoma. Konradas nežinojo, ką kvaišėlė buvo sumanius, tačiau suvokė, kad jos iškreiptas protas (prie kurio iškreipimo jis prisidėjo) gali suregzt kur kas daugiau klastos negu bet kieno kito iš Sniegovijos. Vienu tarpu jam šmėstelėjo mintis susigundyti, pargriauti Druskos dukterį ant šieno, bet jis laiku pakėlė žvilgsnį nuo jos pieštinės šypsenos prie jos akių, atšlijo, nusispjovė, čiupo arklį už pavadžio ir netrukus išrūko iš kiemo.

Tąsyk jis liepė savo vyrams gerai saugoti arklides. Bet po savaitės, atėjęs vakare balnoti arklio, išvydo neįprastą reginį: jo arklys, jo pasiutėlis eržilas, bestija, galva trynė į Laukinės petį, o ji kažką kuždėjo jam, glostė kaklą.

Konradas metė balną ant žemės, žengė į kiemą ir išpylė sargybiniui dantis.

Kai kurie iš jūsų laikėsi nuomonės, jog tai ir buvo tikroji priežastis, dėl kurios Konradas liovėsi jodinėjęs: žirgas pamilo Laukinę, ir Konradas neįstengė su tuo susitaikyti.

Jūs nežinojot (ir negalėjot žinoti), kad tuo metu, kai Konradas įėjo į arklides ir užtiko tenai Laukinę, kai ji išgirdo jį įėjus ir atšlijo nuo žirgo, gyvulys pakėlė galvą ir Konradas pamatė, kad gyvulio akys visai kaip Dovydo: išsprogusios, rudos, nustebusios, netgi kvailokos. Lygiai kaip Dovydo, jo brolio, velniai jį rautų.

Šiandien, žvelgdami į ramiai kybančius padangėj aitvarus, jūs jau sutariat be ginčų: tironija gimdo kankinius. Kaipgi sugedęs pasaulis, jeigu jis negali išsiverst be herojų,— ši nuojauta ėmė šviestis vėlai, tik tada, kai slapčia perkopę kalvą, skiriančią slėnį nuo siaurės lygumos, artėdavot prie žvyro karjero, gilios plačios duobės, prie plėšrių jos nasrų, kurių gelmėj, amžinoj prieblan-
doj, džeržgė kastuvai, girgždėjo ratai, urzgė šunys. Stovėdami ant skardžio atbrailos, jūs negalėdavot išvelgt apačioj nei pa-
laikių medinių barakų, nei vežimukų, nei plušančių figūrų, kad ir kiek sprogindavot akis. Apimti graudulio ir (kruopščiai sle-
piamo) įniršio, jūs numesdavot nuo skardžio ryšulėlius su duona ir vaisiais, neišgirdavot, kaip jie bumbteli į dugną, bet žinoda-
vot: meilės ir ilgesio pilni jūs ryšulėliai bus atrasti. Jūsų mažamečiai sūnūs ir liaunos išblyškusios dukterys įvertins jūsų gerus norus.

Jau du mėnesius jūsų vaikai gyveno ir plūkėsi žvyroduobėj, ir jūs tegalėjot tik įsivaizduot, kaip jie dabar atrodo, ką jie kalba, ką pasakoja vienas kitam, ką jaučia, apie ką svajoja. Jie kasė kieta, susigulėjusį žvyrą, daužė jį kirtikliais iš skardžio, krovė kastuvais į vežimukus, kinkytus šunimis (šunys nebuvo pavaldūs Įstatymui, kuriuo Konradas pakeitė Tikslą; šunys savu noru pasirinko tremtį, katorgą arba tiesiog bijojo grįžt į Sniegoviją, kur jų laukė galas), vežė ir vertė prie kelio, prie vienintelio išėjimo iš žvyroduobės, saugomos suaugusių sargybinių (tų vaikų, kuriuos jūs praradot taip seniai, kad ir užmiršot galvot apie juos kaip apie savo vaikus). Jūs skausmingai įsivaizdavot pridulkėjusias savo vaikų galvas, ašarotas akis, nudaužytas alkūnes ir nubrodintus kelius, įkritusius pilvus, neišsivysčiusių raumenų nuovargį ir maudulį. Mintyse jūs matėt vaikus svirduliuojančius nuo nepakeliamos naštos, drebančius nuo šalčio arba apsipylusius prakaitu, klumpančius, smukčiojančiais batais, pusnuogius, apimtus karštinės, klejojančius po sučiurusiom antklodėm, viduriuojančius nuo prasto maisto ir taip toliau. Jūs niekuo negalėjot jiems padėt (kaip jums kad atrodė). Tai buvo lyg slogus sapnas, bet nubusti neįstengėt. Ar netgi negudri, neįtikėtina alegorija iš prasto romano, kurios perkeltinių reikšmių jūs nesuvokėt. Bet perkeltinių reikšmių nebuvo. Toks buvo jūsų tuometinis gyvenimas, vienareikšmis ir nykus. Ar dar pamenat? Tada jau nebuvo tarp jūsų Druskos, nebuvo kam užstot vaikų.

Kai Konradas įsirašė į savo sąskaitų knygas dar vieną pralaimėjimą (jūs tik dedatės užmiršę, kaip jis vis dėlto įkliuvo į kvaišelės Jadvygos paspėstas žabangas, kaip jis pametė galvą ir užpuolė Laukinę aną tvankią naktį, o paskui krintosi nagus iš apmaudo, kad Dovydas — dabar jau visuose įvykiuose jis pradėjo išžiūrėt mirusio brolio rankos prikišimą — vėl taip lengvai apvyniojo jį aplink pirštą, pasiūlydamas abejingą, inertišką savo

bičiulės Laukinės kūną ir tuo pačiu primindamas Konradui, jog šis vis dar nėra toks laisvas, koks troško būt), jam ėmė atrodyt, kad tikrovė daros vis labiau ir labiau nesuvaldoma. Jau nebe-tekdamas vilties perkurt pasaulį iš naujo, jis pasistengė bent pri- mest jam tam tikras savas taisykles.

— Jis paskelbė Įstatymą;—tarė Etaną.— Andai jis nenorėjo sutikt su manim, kad pasaulis yra visas sutvertas iš kalbos, nu- austas iš nematerialių žodžių. Jis norėjo tikėt, kad Visata šneka mums materialiais daiktais, kad ir upė, ir Sniegovija, ir kalvos aplink, ir žvaigždės virš galvos pačios savaime yra neregimo dievo žodžiai ar skiemenys. Jis tarėsi gališ išmukt dievišką jos kalbą, išmukt šnekėt ta kalba ir kurt ja Poemą ar Dramą. Jis šaipės iš manęs, kam aš linkęs į paprastus bekūnius žmonių kalbos žodžius. O dabar jis pats griebės šių žodžių kaip šiaudo, kuriuo lemtis nuo amžių tyčiojas iš skęstančiųjų. Jis paskelbė Įstatymą.

— Pasielgė labai apdairiai,— sukuždėjo Dovydas.— Juk tada dar negalėjo žinot, kad prireiks Įstatymo prieš vaikus. O vis dėlto numatė tatai.

Jūs prisimenat jo kodeksą, kuris išsyk, vos buvo prikaltas prie komendantūros tvoros, nekėlė jums ypatingo nerimo, ir tik Druska, tik jis vienas (ūmai pasirodęs Sniegovijoje begaliniam džiaugsmui šunų, kurie laižė jam rankas ir vijosi apie kojas, konkuruodami savo meilės išraiškom) stovėjo priešais tą popie- rių ir verkė, apraudodamas paskutines jūsų laisvės liekanas. Kon- radas sugrupavo kaltes pagal sunkumą, nusikaltimams pritaikė bausmes, apibrėžė turto paveldėjimo sąlygas. Jis netgi uždraudė seną jūsų paprotį — įdagus nusikaltėlio veide, nes veidas esąs sutvertas „pagal dangiškojo grožio pavyzdį“; žymės nuo šiol tu- rėjo būt išdeginamos ant rankų. Ką gi, net tai galima buvo su- prast ir pateisint. Tik vienas įstatas kėlė jums nuostabą: nusikal- tėliai vaikai turėjo būt baudžiami žvyro kasykla. Kas čia buvo? Pranašiškas išvalgumas, kad vaikai nusikals? Ar nelauktas proto blaivumas, leidęs suvokt, kad vaikai lygiai taip pat pavojingi (netgi pavojingesni) kaip ir jūs visi?

LVI

Naktį jus pažadino seniai pamirštas garsas. Tolimas, banguo- jantis, pilkas. Jis tolydžio artėjo, sklido per sustingusias nakties miglas, bet jums atrodė, kad jis aidi virš rasotų jūsų atminties pievų, skleisdamas tuštumą ir vienišumą. Tam tam tam, bu bu, tam tam tam, bu bu. Ar ten ne jūsų vaikystė, ar ne seniai praėjęs laikas dunksi už akiračio? Ne. Druskos būgnas.

Priglundę prie langinių plyšių, jūs išvydot mėnesienoj Druską, kuris negarsiai mušdamas būgną nusileido nuo kalvų, apsirengęs keistu, neregėtu drabužiu, žengė šokčiodamas, sukdamasis vie-

toj', pritūpdamas ir atsistodamas, lenkdamasis ir vėl atsitiesdamas. Jo juodo drabužio platūs skvernai plaikstės, todėl žmogaus pavidalas kartkarčiais ištirpdavo ir rodėsi, jog čia siluetas visai kitos, būtybės, ne žmogaus, o didelio fantastiško paukščio, debesies, tamsoj siūbuojančio krūmo. Apšviesta melsvos mėnulio šviesos vieniša figūra, palydima būgno, skelbiančio gailestingumą vieniems ir neapykantą kitiems, neskubiai, bet nekantriai įžengė į Sniegoviją, ir jūs tučtuojau suglėbėt vaikus, kišot juos po antklodėm, varėt lovon žmonas ir gulėtės patys, dangstydamies galvas pagalvėm, nes puikiai žinojot, ką reiškia šis būgnas ir ši strykčiojanti eigastis: sutelkęs visą savo talismanišką galią, Druska išsirengė prieš piktąją dvasią. Palaidi, beformiai, klaidinančio silueto rūbai buvo egzorcisto drabužis, kuris turėjo suklaidint velnią, išlošt laiko, kol velnias susivoks, kas priešais jį iš tikrųjų stovi, bet tada pirmieji užkeikimai jau bus ištarti ir velnio jėga susilyginus su žmogaus jėga.

Jūs gulėjot tamsoj drebėdami lyg epušės lapai, po storom antklodėm, kalendami dantim ir jausdami, kaip stirsta galūnės, nes jeigu egzorcistas suklys, tada nežaboto velnio triumfo pasekmės gali būt pačios baisiausios, jūsų gyvenimas pavirs tikru pragaru žemėj. Laikas, kuris visada jums rodės kaip milžiniška dangaus erdvė, kaip ramus sustingęs vandenynas, kaip kelias, vedantis aukštyn, į kalvas, tą naktį virto tampriai suvyta virve, siūlu, siauru putojančiu, kunkuliuojančiu upokšniu, o jūs patys buvot lyg vorai, vis nešami kliokiančio srauto pirmyn, tolyn. Iš pradžių pašnabždom, vos judindami lūpas, paskui jau, netekdami kantrybės, pusbalsiu jūs skaičiavot tylos akimirkas nuo to momento, kai būgnas užspringo pusiau žodžio. Ligi ryto laukėt užkeikimo šūksnių. Veltui laukėt.

Nežinojot, kad tai Druska, nešdamasis širdy tvirčiausią įsitikinimą, jog Etanos sūnus yra Antikristas, gimęs Dano genty, Babilone, auklėtas Betsaidos ir Korozaimo magų, juodaknygių ir aiškiaregių, Antikristas, kuris atstatys Saliamono šventyklą ir užvaldys pasaulį padedamas dar niekad neregėtų kerų (pražydės nudžiūvę medžiai ir nudžius žydintys, daiktai ir gyvos būtybės įgis formas, nesuderinamas su jų prigimtim), kurių tikslas sukelt tragišką proto ligą — abejojimą tiesa; taigi kai Druska, kupinas neapykantos parsidavimui, baimei, neteisingumui, išsišakojusiai, gigantiškai, ne visai suprantamai Konrado valiai (kuri Druskos galvoj įgavo Antikristo vardą), mušdamas būgną, sukandęs dantis žengė link savo priešo būsto su pilna burna magiškų užkeikimų (kurie privalo išbaidyt pelėdą iš Konrado galvos ir vanagą iš jo širdies), priešas neišėjo jo pasitikt, nestojo akis į akį. Priešas netikėtai užklupo jį iš už nugaros. Šito jūs nežinojot.

Paskui, rytą, kai jūs išėjot į bežadi pasaulį, kai tyledami ir nuščiuvę merkėt akis, vildamies išžiūrėt kokias nors permainas, jus privertė sustingt ir krūptelt moters riksmas, sumišęs su rauda, kupinas ilgesio ir skausmo, atsklidęs nuo Elzės namų. Atpažinot balsa. Balsa patelės, netekusios savo patino. Įtempę jusles jūs stovėjot ir uodėt orą, bene pagausit jaudinantį mirties kvapą, bet neužuodėt jo. Tik jau įprastą atkarią, tirštą senatvės smarvę, kurios buvo pilnas slėnis ir kuri panaši į aštrų pūvančių lapų, prakaito ir drėgnų sušutusių skudurų tvaiką. Nebėjot ieškot Druskos. Patikima, niekad neapgaunanti nuojauta sakė, kad niekur jo neberasit, kad kalvės žaizdras atšalęs, kad bitės užmigo aviliuos, o namai išpukštyti šaltų skersvėjų. Tas dingimas buvo mišr\ kurios jūs niekad negalėjot įmint, nes nenutuokėt, kad brėkštant Etaną nubudo nuo baisaus kojų gėlimo, išropojo iš guolio, ramstydamasis sienų nuklibinkščiavo į virtuvę, atsisėdo trint kojų žibalu, kuris kartais padėdavo išuit monotonišką skausmą, ir tada išgirdo beldimą į duris. kažkas pabeldė į staktą, paskui paklebeno rankeną. Senis neatsiliepė, nes durys nebuvo užšautos ir kam reikėjo, tas galėjo įeit. Bet svečias vis nėjo, Etaną girdėjo jį trypčiojant palei slenkstį.

— Kas ten? — paklausė, bet niekas neatsišaukė.

— Prašom į vidų! — jokio atsako.

Tuomet senis nusišluostė rankas, pakilo ir atidarė. Balkšvoj priešaušrio šviesoje, kuri visą pasaulį darė plokščią, panašų į pernelyg kontrastingą fotografiją, stovėjo svečias. Jo plaukai, išretėję, sulipę taukuotais kuokštais, styrojo it žolė. Sudžiūvęs kūnas virpėjo. Jis buvo atsikusęs nugara į šviesėjantį dangų, Etaną nematė jo veido. Nesiliaudamas krūpčiot, nelyginant jį krėstų šaltis, svečias ištiesė ranką. Etaną pasilenkė, kad geriau pamatytų nedidelį daiktą, gulintį ant delno, ir tuojau pat atšlijo: saujoj svečias laikė liežuvį, suskeldėjusi nuo karšto maisto ir parudusį nuo tabako. Tik dabar Etaną išžiūrėjo į raukšlėtą veidą. Tai buvo Druska. Pro kietai sučiauptų lūpų kampučius sunkės plonytės tamsios srovelės. Tokios pat gijos driekės iš po nuleistų vokų. Štai kodėl Druska neatsiliepė ir nėjo vidun Etanos paprašytas.

Etaną glostė nelaimingo savo bičiulio rankas, žolių nuoviru plovė tuščias jo akiduobes ir burną, o jo galvoj sukos spiečius klausimų, į kuriuos Druska negalėjo atsakyt šią priešaušrio valandą. Ir tada senis prisiminė Dovydą, kuris mokėjo šnekėtis tiesiog su žmogaus širdim, ir pašaukė jį. Dovydas atsiliepė išsyk:

— Ko nori, Etaną?

— Paklausk, kas jam atsitiko,— susijaudinęs senis pamiršo savo paties sopulius.

Druska pakėlė galvą ir ėmė judint lūpas **kažką** šnabždėdamas. Jo drebulys pamažu rimo, sudiržę raumenys atsileido.

— Jis sako, kad velnias, kuris valdo Sniegoviją ir kurią jis norėjo išvartyt, užklupo ją iš pasalu,— Druska linktelėjo pritar-damas.

— Kas ten buvo, Dovydai? Paklausk jo.

— Jis nepasakoja,— kalbėjo Dovydas, o neregys purtė galvą. Senis valandžiukę svarstė, paskui ištarė:

— Kaipgi galiu atkeršyt, jei nežinau kam?

— Jis nenori, kad keršytum. Jis nepermaldaujamas. Sako, kad niekas neišeiks piktos dvasios, jeigu neišeikė jis.

Etaną žiūrėjo į Druską ir norėjo verkt, bet senose akyse ne-bebuvo ašarų.

— Tai ko... ko jis atėjo pas mane, velniai rautų?

Kurią laiką Dovydas tylėjo, tada prabilo:

— Atėjo su tavim atsisveikint.

Patvirtindamas Dovydo žodžius, Druska atsistojo ir ištiesė ranką, kad senis ją paspaustų. Etaną apkabino jį, pabučiavo į dar tebesūrias lūpas, juodu pastovėjo susiglaudę, du seniai, niekam nereikalingi šitam piktam pasauly, paskui Etaną nuvedė bičiulį prie durų ir padėjo peržengt slenkstį. Nelaikė jo, nes žinojo, kad niekas neištengtų sulaikyt Druskos, jeigu jis tvirtai apsisprendęs. Nesibaimino, kad Druska gali pasiklyst ir nenueit ten, kur jam reikia, nes kiekviena žemės pėda šitam slėny buvo jam žinoma atmintinai.

Uždaręs duris, vėl pasišaukė Dovydą:

— Sakyk man... tu juk žinai, ką jis ten sutiko. Tu permatai širdį, ir joj tau nėra paslapčių. Nenuslėpk teisybės, Dovydai.

— Tu ir pats viską žinai,— toks trumpas buvo Dovydo atsa-kymas, ir senis suprato, kad nieko daugiau iš jo neišpeš, nes Dovydas buvo abejingas gyvųjų pasauliui ir tenorėjo galvot tik apie save ir savo praeitį.

LVIII

Taip, Etaną žinojo. Žinojo klausdamas ir laukdamas atsakymo, žinojo vos išvydęs Druską ties slenkščiu. Bet vis dar priešinos, vis dar gynės nuo to žinojimo, ir tik Dovydo atsakymas nebe-paliko kitos išeities, vien nuodugnų ir galutinį įsisąmoninimą to, ką senis žinojo ir ko laukė dar tuomet, kai nebuvo paėmęs į ran-kas kirvio, kad atkeltų grindų lentas; kai dar nelaikė rankose kastuvo, kad išraustų riebiam šaltam moly duobę Dovydui pa-laidot. Taip, jis seniai žinojo ir laukė, ir laukdamas nebe tiek bijojo vienatvės, gimdančios šmėklas, ne tiek bijojo likt vienas pats su savim, kiek su savo žinojimu (neduodančiu ramybės nei dieną, nei naktį), kurio senis negalėjo iščiulpt iš savo smegenų, kaip kad Druska iščiulpė skausmą ir nemigą iš Naktinės krūtų.

Etaną supyko. Jis šaukė savo lūšnoj, kol suskaudo gerklė, riaumojo ir kriokė, kol pertemptas balsas ėmė blerbt ir džergžt,

trypė kojom, jautė, kaip kraujas plūsta į akis, **grūmojo**, kumščiais ir keikė. Visas apimtas pykčio, jis patyrė seniai pažįstamą jausmą, kad pykt lengva, kad pajustas pykčio tobulumas teikia laisvę. Jis griežė dantim ir burnojo taškydamas seiles; jis susiėmė už pilvo, bet tai nebebuvu vien įniršio priepuolis. Jis jau springo juoku, kvatojo apimtas džiugesio, kurį teikia tobulas pyktis. Jautė, kad siela šviesėja, skaidrėja, kad ji stebi iš begalinės aukštumos pasaulį, kuriame viskas galų gale smulku, nereikšminga ir kuriame netgi pykt negalima pernelyg piktai.

Jis kikeno senatviškai susirietęs ir girdėjo, kad dabar jau Dovydas, lig tol buvęs ramus ir abejingas, ima tyliai, verkšlent, pavydėdamas seniui jo būsenos, kuri, deja, jam niekad nebūs pasiekiamą. Vargšas vaikas. Senis paliovė juokėsis, kad neai-trintų jam širdies.

— Aš jaučiu, ką privalau padaryt.

Bet Dovydas neskubėjo pritart, suvokė, kad Etanos dar laukia ilgas kamuojantis abejonių kelias, kurį reikės įveikt, todėl tylėjo.

Senį pagavo nerimas. Išsigando mirties, išsigando, kad dabar, kada jau ši tą ėmė numanyt apie ateitį, nelaukta mirtis gali suardyt pradėtą aust ryžtingą sprendimų voratinklį. Bijojo, kad ji gali užklupt jį lūšnoj tarsi ankštuose spaštuose.

Tiesiog matė atsiveriant duris ir ant slenkščio ją stovint — bjaurią storą nėščią senę ištrupėjusiais dantim ar tik blyšku šešėlių, pilkšvą siluetą sustingusiom drabužio klostėm, kurių joks vėjas negali sujudint.

Nebesitverdama išėjo iš namų, klibinkščiaavo po dar tamsų slėnį, jaudindamasis kerėplino iš vienos vietos į kitą, girdėjo negarsius ramius žingsnius iš paskos, mirties žingsnius, žinojo, kad jam vaidenas, kad mirtis neseka pėdom it šuo, bet visuomet yra šalia, visuomet ji eina žmogui iš kairės, tyliai ir kantriai laukia, kol išmuš valanda, o tuomet kilsteli ranką, švelniai apkabina kaklą; — sustok, bičiuli,— ir meiliai pabučiuoja į lūpas. Jis žinojo tai, bet skubėjo takais ir ežiom, kilpojo mėtydamas pėdsakus, kad tik jinai pamestų jį iš akių. Išgirdęs prieky šnarant krūmus, apsisukdavo ir leisdavos į kitą pusę. Bet koks šlamėjimas jį baugino, vėjo gūsis į veidą turėjo galią sustabdyt širdį. Keistas nepatvarumas, netikrumas, neviltis. Tyla ir prietema. Ir garsus širdies dunksėjimas. Kur galėjo pasislėpt? Į koki plyšį išispraust, kad pasijustų saugus, kad paspruktų nuo savo baimės šią apyaušrio valandą? Žinoma, ten, kur nežengia mirties koja, kur mirčiai nėra ką veikt — kapinėse.

Atviri vartai dar suposi, lyg kažkas būtų ką tik praėjęs. Etaną nukulkšnojo taku tarp irstančių antkapių, tarp sukrypusių kryžių, sukiojos tarp erškėtrožių krūmų, kol nusigavo į šiaurinį kapinių kraštą. Iškart pamatė Druską, sukniubusį ant savo motinos Naktinės kapo. Lygiai taip pat iškart suprato, kad priešais jį ne bičiulis, kad jo jau nebėr, kad priešais tik tuščias jo kū-

nas. Etana nustėro pajutęs mirtį taip arti, pašonėje, suvokė apsirikus, kai manė, kad čia ji neis, pasijuto bejėgis ką nors dar numatyt. Prisėdo prie negyvo draugo, glostė jo plaukus, ūmai šiurkščius, stamantrius, glostė jo veidą, tokį neįtikėtinai simetrišką. Simetrija visuomet mirties, tuštumos, nebūties bruožas; gyvenimas niekad nebūna darnus ir harmoningas, tik mirtis nuskeleta visus nelygumus, ištiesina tai, kas kreiva. Etaną vylė, kad Druskos iliuzijos išsipildė, kad jis sutiko savo motiną.

Visą naktį rausė duobę šalia Naktinės.

Kai pervargęs, šlapias nuo prakaito grįžo namo, užuodė mirties kvapą, visur rado jos lankymosi pėdsakus. Taigi kol klaidžiojo, norėdamas nuo jos pabėgt, ji ramia' ir negailestingai sekė ne jo, bet Druskos pėdom.

LIX

Jūs gyvenot kaip parako sandėly. Jūsų baimės ir neapykantos energija kaupėsi ir rūgo slėny, pritvindė jį tirštų tamsių pūlių, troškaus kvapo, tulžies, ir jūs liovėtės stebėjęsi, kai net dienos vidury jums į plaukus išiveldavo šikšnosparniai, o kirvis, kurią jūs nutverdavot norėdami pakapot malkų, būdavo kažkodėl surūdijęs ir kruvinas. Atrodė, dar truputis, dar vienas (gal net visai nereikšmingas) jūsų ar Konrado judesys, ir sudėtinga pusiausvyra sutriks, pasaulis subliūkš, sprogs ir palaidos viską po griuvėsiais: ir Sniegoviją, ir jus, ir Konradą, ir jo žmones. Jūs jautėtės tarytum kokio archaiško, šiurpaus, didingo, temdančio protą ritualo dalyviai. Juodųjų mišių dalyviai. Apeigų, kurios, kadaise prasidėjusios, nesibaigė ir nesibaigė, o jas laikantis šamanas seniai jau nuvertė, stabus, pats virto dievu, kuris, praradęs konkrečius, realius bruožus, stūkso gyvo virpančio voratinklio centre, čiulpdamas iš jūsų paskutines gyvybines galias.

Elzė (visą gyvenimą šventai tikėjus, jog priima pas save kaimietes merginas tam, kad paruoštų šeimyniniam gyvenimui, išauklėtų geras, švelnias, jautrias žmonas, sugebančias tenkinti menkiausius vyrų pageidavimus) dabar paleido merginas namo, ir šios verkdamos susirišo savo mantą (šilkinius apatinius, kvepalų buteliukus, gumelėm perjuostas fotografijas — visas tas brangias relikvijas, kurioms skirta paspalvinti visą nykią ir pilką jų ateitį) ir išsiskirstė po kaimus. Elzės namai apmirė, atšalo, neteko bet kokio žavesio, patrauklumo, paslapties, netgi ir pastatas staiga lyg apsilaupė ir smuktelėjo. Bet jūs jau seniai liovėtės juose lankytis, meilė liovėsi teikus atgaivą, tad nebesirūpinot daugiau nei Elze, nei jos namais, ir dėl merginų paleidimo jums buvo nei šilta, nei šalta.

Jums rūpėjo jūsų vaikų likimas, nes šie, nesusitarę ir nesusimokę, kiekvienas sau (bet visiškai teisingai) susiejo Druskos dingimą su Konradu, jie tikėjo, kad Konradas laiko Druską įkalinęs,

sukaustęs trinkom slaptų rūsių tamsoj ir drėgmėj, ir tada, tam, tikrą rytmečio valandą, vaikai, genami jums nesuprantamos ištikimybės Druskai, susirinko, ne, subėgo ir didelių pusračių; išsirikio komendantūros kieme, įbedę tiriamas akis į baugų buvusios šaudyklos pastatą, sukvipusį rūdim ir šautuvų alyva, vyrišku prakaitu ir trūnijančiu popierium. Jie stovėjo prasižioję, su nusmukusiom kojine, su kiaušiniuotom burnom, nešvariais piratais, su kreivai susegtom drabužių sagom, traukydami snargliukus šaltam rytmečio ore. Druska juos mylėjo, ir jie mylėjo Druską. Jis nebuvo švelnus su jais, nemokėjo būt švelnus su niekuo, bet jam patikdavo jų atviros akys ir mokėjimas stebėtis pačiais paprasčiausiais daiktais, mokėjimas išžiūrėti prasmę, kurios neidėjo į daiktus net tas, kas juos sukūrė, ir kurią tie daiktai vis dėlto turi, lygiai kaip ir patys vaikai kad turi kažką daugiau, nei numatė auklėtojai, kažkokią esmę, kurios auklėtojai nė nesapnavo.

Paskui, lyg pagal komandą, vaikai tylėdami pažiro į šalis, nėrė į arklidžių prieblandą, į komendantūrą, šniukštinėjo visas kertes, vartė popierius, traukė stalčius, naršė šieną. Jie viską sujaukė, suardė sausą vyrišką komendantūros tvarką, popieriaus krepšių ir stalčių viduriai sumišai draikės ant grindų, šienas buvo išsklaidytas po visą arklidžių ertmę — vaikai ieškojo Druskos pėdsakų. Nebuvo tokio plyšio, tokio pašalio, į kurį jie nebūtų įkišę nosies, nebuvo nė vieno daikto, jų nepaliesto lipniais nuo cukraus pirštais.

Konrado vyrai mėgino jiems sukliudyti, bet pastangos pernėk, lyg bandytum sugauti vėją ar lietu, vaikai sprūdo sargybiniams iš rankų, kandžiojosi it pikti dantingi šermuonėliai, ir vos atleidus gniaužtus, juose telikdavo koks palaikis švarkelis ar plaukų sruoga, o vaikas, žiūrėk, jau karias lietaus vamzdžiu ant stogo ar leidžias virve į šulinį.

Konradas, išgirdęs triukšmą, kaip tik pasirodė iš galinio kambario, kur jis miegodavo nenusirengęs, pakišęs ranką po pagalve, uždėjęs ją ant revolverio rankenos (jis ne tiek bijojo jų, kiek apskritai netikėtumo iš pasaulio, kurio logiką jis savo valia atmetė), jis išėjo ir nesuprasdamas, kas daros, kurią laiką žiūrėjo į vaikus, paskui šūktelėjo sargybinius, bet šie suplukę mėgino nutvert bent koki užpuoliką, jie negirdėjo Konrado šūksmo, ir tada jis padarė neapgalvotą žingsnį — išėjo be ginklo į lauką. Šunys, visi Sniegovijos šunys, Druskos broliai, tik to ir telaukė. Lig tol jie nepastebimai atšliūkino, sugulė patvorio dilgėlyne, varnalėšose, sodo žolėj, ir prisimerkę tykojo (jie neieškojo, jie žinojo, kur dingo Druska). Dabar jie puolė Konradą kaip pusšimtis rudų, juodų, baltų, geltonų žaibų, ir jis vos vos išsilaukė ant kojų, kai penketas šunų suleido dantis jam į blauzdas, o dar penketas didesnių atsimušė į krūtinę ir nugarą, taikydamies sugriebt iltim kaklą. Jeigu ne vyrai, numetę Konradui botagą ir patys prišokę su lazdom, viskas būtų pasibaigę kur kas blogiau. O dabar šunys neatlaikė ir atsitraukė, pašiausę sprando šerius,

urgzdami, vos gręžiodamiesi ir lodami grasinimus. Net vaikai pamiršo savo krata ir susižavęję žiūrėjo į tas neįprastas kautynes, kurios šįsyk pasibaigė šunų pralaimėjimu, bet kitą sykį gali apsiverst priešingai.

Vyrai atsipeikėjo iš nuostabos greičiau už vaikus. Jie bemat apsiautė kiema, sugaudė apstulbusius maištininkus, supančiojo juos viena virve, ir dar tos pačios dienos vakarą tiems buvo paskelbtas nuosprendis, o jūs tik stovėjot sučiaupę lūpas ir nuleidę rankas ir žvelgėt į prošal slenkančią procesiją, kol ši kilo į slėnio šlaitą, o paskui dingo žvyro kasykloj. Laukėt, kad žemė sujudės po jūsų kojom, laukėt, kad prasivers dangus. Tačiau nieko daugiau neatsitiko tą dieną, tad gavot išsiskirstyt po namus ir sėdėdami ant slenksčio stebėt, kaip į slėnį leidžiasi neįprastai tylios sutemos, netrikdomos nė menkiausio šuns amtelėjimo. Šunys irgi išėjo iš Sniegovijos drauge su vaikais.

Uždanga plyšo. Jūs supratot, kad Konradas, jūsų Konradas, liovėsi buvęs savim. Kol jautėsi gyvas žmogus, viskas — idėjos, tikslai, siekiai, motyvai, darbai — buvo savo vietoj. Ne viskas jam sekėsi, bet tai buvo suprantama ir užjaustina. Kai jis užarpavo lemties funkcijas, atsisakė savęs, savo praeities, savo įpročių, savo gyvų jausmų, tuomet paliovė būt suprantamas. Apsuptas ištikimų žmonių, ištis buvo galingas. Ką gi, ir tai dar nebuvo visų blogiausia. Valdžia beveik visada nesuprantama, bet su ja taikstomasi, nes ji valdžia. Jis buvo pats likimas, ir to užteko. Kai jis patyrė nesėkmę po nesėkmės pasauliui nenorint sprautis į tuos rėmus, kuriuos jis buvo numatęs, jame, deja, vėl ėmė reikštis žmogus, bet jau žmogus be gyvo, pulsuojančio asmenybės vidaus (kurio jis pats seniau buvo atsisakęs), žmogus menkas, lėkštas, smulkmenišką ir žiaurus, jis tapo pats paprasčiausias diktatorius, tironas su menininko ambicijom, jis tapo nebepakenčiamas ir įkyrus, nors į ausį jums ir ne verkšleno. Jis tapo panašus į tą nepagrįstą pretenzijų žmogelį, kurį jūs šiandien iškrušot pro duris, jų prieš tai neatidarę. Ir buvo tik laiko ir ryžto klausimas, kada ir kas nubrauks jį nuo slėnio veido, kaip kad nubraukiamas įkyrus vabzdys.

TREČIA DALIS

i

Išplėsti iš logiško sakinio... (kandžių išgraužta skylė popieriu)... sujungti tik aritmetiniais ženklais su kitais žodžiais, neatspindi jokio reiškinių elektriškumo... (vėl skylė), o sudaro chaotiškas kauges nuvytusių piktžolių ar netgi mėšlo krūvas. Žodis— tai paslaptis, tai grožis, tai subtili būtis. Jis turi savo seną Istoriją, dingstančią laikų prarajoj. Žodis — priesaika — reiškia siekimą, siekimą ranka ugnies arba įkaitintos geležies strypo, vėliau siekimą gailestingojo Kristaus kryžiaus, kad būtų paliudyta tiesa. Šūksmas — trauk jį devynios! — tai teisėjo įsakymas budeliui, kad paspirgintų paskutinį kartą, po to pertrauka, nuėmimas nuo kankinimų rato...

Ugnis lyžtelėjo popieriaus kraštą. Akimirka, ir jo nebeliko. Is kokios čia knygos? Etaną pavartė rankose tai, kas dar nebuvo sudeginta: koks dešimt dvidešimt puslapių iš knygos vidurio. Nei autoriaus, nei pavadinimo atsekt jau nebeįmanoma. Jis švystelėjo į ugnį tuos likučius, visus išsyk. Virtuvę nutvieskė virpanti oranžinė šviesa, ir vėl prietema. Kiekvienas puslapis sudegdamas išskiria truputį šilumos, ir šioji kaupias lūšnoj. Nedidelį suoliuką senis buvo ištūmęs į židinių visą, nes jį sukapt ar sulaužyt reikia sveikatos, o ją senis turi taupyti. Jos jam reikės daug, labai daug. Jo laukia sunkus ir didelis darbas. Kad jį padarytų, žmogus privalo sukaupt visas fizines ir dvasines jėgas.

Ši naktis ypatinga. Tam tikra prasme — paskutinė. Rytoj viskas bus kitaip. Viskas.

n

Iš vakaro, iki pat sutemų, Sniegovijoje netilo jūsų moterų raudos ir rypavimai. Moterys traukė iš visų pakampių vertingesnius daiktus, drabužius, krovė juos į didelius ryšulius, o paskui tempė į kalvas, pačios kaip vorai, ir slapstė riešutynuose. Jūs tik žvelgėt į jas ir nė piršto nepajudinat joms padėti, rūkėt papiro są po papiroso, prisidegėt ir prisidegėt naują nuo nuorūkos, ramūs sėdėjot po vaismedžiais sode ar ant slenksčių ir gėrėt akimis

pasaulio vaizdą, kurio rytoj jau nebebus. Kas jūsų laukia? Kokiam hau j am pasauly atsidursit peržengę šios nakties slenkstį?

Paskui, jau stojus giliai nakčiai, jūs vartėtės nuo šono ant šono gaudydami ausimis įprastus namų girgždesius, pelių krebždėjimą, vėjo gaudimą kamine, aitvarų virvelių spengesį. Beviltiškai graudu.

Mozeris ir Elzė užsivėrė kiekvienas savo namų kriauklėje. Jie nesirišo daiktu, nenaršė po kertes žiūrinėdami, ar ko nepamiršo, jie niekaip *nesiruošė* rytojui pasikliaudami lemtim, kuri, šiaip ar taip, visados stipresnė už žmogų, nesvarbu koks tas žmogus.

m

Konradas (jūs vengėt galvot apie jį) taip pat ilgai negalėjo sumerkt akių tą naktį. Dieną prieš tai paskelbęs apie savo nusprendį nušluot senąją Sniegoviją nuo žemės paviršiaus, o vietoj jos pastatyt naują, jis nepatyrė pilnutinės ramybės, kuri visuomet ateidavo tvirtai dėl ko nors apsisprendus. Kaip atrodyt rytdiena? Jis išsižadėjo motinos, išsižadėjo tėvo, brolio, Sniegovijos, realybės. Bet tai nepadėjo pasiekt Tikslą. Gerai. Jis išsižadės savęs. Daugiau tiesiog nėr ko išsižadėt. Rytoj, jau po viskam, jis pasiskelbs esąs ne Konradas, o Dovydas. Galbūt šitaip pavyks apgauti beatodairišką, negailestingą pasaulio inerciją. Lemtį.

Jis dar sykį prisiminė Tikslą, tikriaus, niekad nebuvo jo užmiršęs, tik visą laiką tikėjos pirmiau išsikuopt savo sieloj, smarkiai užterštoj nesėkmių (kurias sukėlė klaida ar kelios klaidos, padarytos seniai ar neseniai), o dabar, matydamas, kad taip laukiama sielos harmonija vis nepasiekiamo (vis „rytoj“, ties laikų horizontu), jis nusprendė priartint Tikslą ryžtingais, drastiškais būdais, o jei ir tada nepavyktų, pradėt viską iš naujo, iš pradžių (žinoma, ne tą senąjį kūrinį, susikompromitavusios stilistikos, bejėgių taisyklių, kurios jau nebetiks — nes gerokai trūks medžiagos, stigs priemonių, nebebus tų pačių personažų,—o visai kitą, naują, turintį naują Tikslą, naujo žanro kūrinį, komediją, farsą ar kitą). Viską bus galima pradėt iš naujo, viską; reikia tik sunaikint daiktiškas praeities formas, apvalyt dirbtuvę nuo šlamšto, nuo pjuvenų ir drožlių, o tai, kas pleištu įstrigę sieloj, jis užmirš, įstengs užmiršt amžiams, neprisiminti niekad niekados, jis sunaikins senąją Sniegoviją, o vietoj jos pastatys naują (suceментuogs naujus namus ir šaligatvius — vaikų darbas žvyro kasykloj įgaus prasmę; vaikai taps pirmutiniais Naujųjų Pamatų kūrėjais, herojais, galima bus pastatyt jiems paminklą, juk jis bus Dovydas, jis išvaduos vaikus, kuriuos įkalino Konradas, ne, ne jis pats, suprantama, o jo Įstatymas). Sniegovija turi būt sudeginta, kad atgimtų iš pelenų kaip Feniksas, o jeigu ir šįsyk jis ko neapskaičiuos, jeigu ir šįsyk pasaulis pasipriešins, tada jis,

šiandien dar Konradas, 6 rytoj jau Dovydas, paliks Sniegovija; iškeliaus is jos, kad klajotų po žemę ieškodamas kito slėnio, lygiai taip pat kaip klajojo jo tėvas kadaise prieš daugel metų. Jeigu jam dabar nepasiseks, tada būtinai dar išauš diena, ir jis, Dovydas, kur nors pasaulio pakrašty iššoks iš gličiais žalėsiais apaugusios valtios su šautuvu rankoj ir su buteliu degtinės kišenėj, stebimas niūrių ir atšiaurių vyrų, nes siužetas gali sukintis ratais, uždariais judėjimais, plėsdamasis į plotį ir į gylį, ir Iš tiesų niekad nesibaigt. Taip bus, jeigu... Bet turėtų pasisekt, juk jis ne lošėjas, velniai rautų.

Jis užmigo paryčiu, galvodamas apie Didįjį Gaisrą, apie Liepsną, kurioj susilydys ir galutinai išnyks praeitis.

IV

Apie Etaną jūs irgi negalvojot, pamiršot jį, o jis vis tebesėdėjo priešais ugniakurą, šildydamas stingstančius nejudrių pirštų sąnarius. Galvojo apie tai, jog jam reikalingi žodžiai, idant galėtų išsivaduot nuo jausmo, nuo jausmų sukurio. Jausmas neturi būt jo darbo motyvu.

Jums nesuprantami jo troškimai. Konradas ižeidė jūsų jausmus (visai nepaliesdamas proto), ir todėl jūs troškot jo pražūties, norėjot jos kaip atlyginimo už jausmų ižeidimą, norėjot pasitenkinimo. Jausmai patiria tiesiogiai. Jie supranta tik tai, kas tikra, jutimiška, akivaizdu, kas įvykę ir pasibaigę, kas neturi vidinių prieštaravimų (todėl jūs taip ilgai kentėt Konrado tironiją). O viskas, kas nesutaria su savim, kas pasireiškia nekonkrečiai, neapibrėžtai,— sujaukia jausmus ir paverčia juos mintimi, tai yra sudėtingu aktu, pašalinančiu jausmą. Jūsų jausmas tiesiogiai suvokia vien tironijos formą ir spalvas. Paprastas, betarpiškas išpūdis vertė jus matyt tą Konrado pavidalą, tą charakterį, kurį suteikė jam diktatūra. Tuo tarpu Etanai Konradas buvo sūnus, kurį jis vis dar tebemylėjo, kurį prisiminė kitoki, kurį suprato giliau nei jūs, ir todėl jam buvo suriku apsispręst. Etaną turėjo atsisakyt jausmo, turėjo pereit nuo jausmų prie proto. Jausmai trukdė. Šiąnakt senis privalėjo atsargiai ir kruopščiai nužengt nuo neįprastos, keistos, šurprios situacijos (kuri apėmė Sniegovijos ir Konrado santykius, Etanos santykius su sūnum, taip pat ir vieną ar kitą būsimą Etanos poelgį) jausmini drabužį, formą ir spalvas ir tiksliau apskaičiavimu paverst jausmą mintim. Jo protas turėjo suskaidyt, išardyt, sugraduot — jausmą padaryt- kalba (atsieta nuo jausmo), atspindinčia jo išgyvenimus ir išpūdžius racionaliom kombinacijom. Tam, kad galėtų imtis veiksmo, šiąnakt Etaną turėjo pereit nuo jausmo prie supratimo, prie kombinuojančio proto, prie bejausmės kalbos.

Jūsų dorovė visuomet buvo ne daugiau kaip paprastas įprotis, verčiantis griežtai laikytis nesudėtingų nerašytų bendruome-

nės įstatymų. Si dorovė niekad nebuvo palanki individualybės ugdymui, jį tvirtino ir neigė visa, kas grynai žmogiška, Konradas išaugo ant šio įpročio mielių. Patys to nenujausdami, jūs tironą išsiauginot savo darže. Tironą, sugėrusį į save tai, kas jumyse glūdėjo ir iki jo.

Šianakt Etaną turėjo apsispręsti, ką pasirinkt; jis privalėjo pasirinkt tokį darbą, kuris ir pagal savo pobūdį, ir pagal apimtį būtų visiškai pateisintas, natūralus. Konradui tas nepavyko, jo veiksmai neturėjo tokio pateisinimo, buvo atsitiktiniai, laisvi, chaotiški, kadangi jis labiau rūpinosi estetinė savo veiklos puse. Etaną turi pasimokyt iš sūnaus, išvengt jo klaidų.

Tironija turi pasibaigt. Privalo būt pašalintos užtvaros, kurios atsirado Sniegovijoje dėl egoistinio patyrimo tuštumo ir kurios yra ne kas kita kaip nuostatos prieš individualius poelgius. Dabar slėny tos užtvaros nori užimt vietą, natūraliai priklausančią meilei, tuo tarpu kai pagal savo esmę jos yra meilės nebuvimas, patyrimo pasitenkinimas savim, pasireiškiantis tolesnio pažinimo nenoru, savimeilišku įpročio bukumu, žauriu ramybės tingumu.

Faktiškai tai, ką senis norėjo ir ketino padaryt, buvo atgręžta prieš jus pačius, prieš visą amžiną, nusistovėjusią Sniegovijos būtį, kuri tik dabar galutinai išsisėmė, o Konradas buvo ne to išsisėmimo priežastis, tiktai paskutinis etapas, simbolis.

Senis tam ruošėsi ne norėdamas atkeršyt, tai yra patenkint jūsų jausmą, jūsų keršto troškimą, o dėl individualybės triumfo (tai parodaksalu, nes Konradas irgi siekė individualybės triumfo, bet jis sukūrė diktatūrą, tai yra vieno tipo individualybės triumfą, o Etaną iš visos širdies buvo už individualybių įvairovę). Jūs net apytikriai nesugebėtumėt įsivaizduot galybės gyvų individualybių tarpusavio santykių, begalinės amžinai naujų formų pilnatvės, kadangi iki šiol galėjot matyt žmogiškus santykius tik Sniegovijos istorijoje, nulemtus Sniegovijos normų. Jūs įstengsit suprast neapbrėpiamą gyvų individualių santykių lobyną tik tada, kai pažvelgsit į juos kaip į grynai žmogiškus ir visuotinius, tai yra kai visa, kas ne žmogiška, kas nusistovėjo tiktai Sniegovijoje, visa, kas ardė santykiuose meilę, kas atėmė iš jų individualumą, apvilko juos sniegoviška forma ir suteikė jiems tironijos sustingimą — kai visa tai nutols nuo tų santykių be galo, be krašto.

Etaną suprato, kad jo paties individualybė, galop sukilusi prieš sūnaus tironiją, iš esmės irgi nėra grynai žmogiška, kad ji nulemta tos pačios diktatūros. Ji buvo diktatūros galutinio išsivystymo reakcija ir egzistavo, taip sakant, jau pačioje diktatūroje. (Dogmatiškai nejudri, kaustanti tironijos jėga pati priverčia individualybę elgtis taip, o ne kitaip.) Nuo to laiko, kai diktatūra egzistuoja Sniegovijoje, žmogus gali veikt kaip Sniegovijos pilietis, tai yra kaip žmogus, kurio elgesys neatitinka minčių (minčių laisvės Konradas vis dėlto galutinai atimt neįstengė). Pilietis negali žengt žingsnio, kuris iš anksto nebūtų įvertintas

kaip pareiga arba kaip prasižengimas, Tokios pareigos ar tokio prasižengimo pobūdis nėra būdingas konkrečiai individualybei. Pilietis gali daryt viską, kas jam patinka, jis gali veikt pagal savo (vis dar laisvas) mintis, bet jis neturi peržengt ribų tironijos, kuriai priklauso ir jo nusikaltimas. Tik mirdamas jis gali liautis buvęs piliečiu. Tada, kai liausis buvęs jau ir žmogum. Tuo tarpu jūs vis nemirėt ir nemirėt, tad negalėjot išsivaduot nuo tironijos patys.

Vadinasi, šiandakt Etaną turi mirt. Ši naktis turi tapt jo savižudybės naktim. Tai buvo svarbus atradimas, ir senis nusišypsojo supratęs, kodėl jam niekaip nesisekė tada, kai jis ėmė nešiotis kišenėj baltą šilkinę virvelę, tolydžio laukdamas progos, bet taip ir nesulaukęs. Taip, jis turi prisidėt šiandakt prie mirusiųjų, vis tebemedžiojančių vilkus ir stirnas upės pakrantėse.

Senis norėjo, kad tai, kam jis ruošėsi sėdėdamas priešais ugnį, būtų meilingas pamokymas, kurį patyrelis duoda nepatyrelui, stebėtojas veikėjui. Šis pamokymas būna įtaigiausias ir sėkmingiausias tada, kai moka pavaizduot veikėjui jo esmę. Žmogus, pagautas nesąmoningo veržimosi veikt, pasižiūrės į save kritiškai ne tada, kai išgirs dorovingus bendro pobūdžio pamokymus, o tada, kai atpažins save teisingai atvaizduotam paveiksle. Tačiau Konrado esmė buvo nebūtis, sustingimas, ir todėl Etaną niekaip negalėjo atvaizduot šios esmės kitaip, kaip tik parodydamas sūnui mirtį.

Betgi tai panašu į nuosprendį, o kad ką nors nuteistum (net jeigu tu pats esi žiauriausias ir negailestingiausias tironas), privalai turėt kokį atspirties tašką, kokią pažiūrų sistemą, kuria remdamasis galėtum teist ir skelbt nuosprendį. Jeigu šito nėra, tuomet tu arba beprotis, arba dievas. Galimas daiktas, kad tai lygiai tas pats, galvojo senis.

Susigaudyt savy, viską gerai apgalvot! Etaną nenorėjo vadovautis jausmais. Bet ir protas veikė sunkiai, tarsi išklerys vežimas girgždėtų duobėtu keliu. Tai, kas turėjo būt apmąstyta ir suvokta šiandakt, niekaip nenori sietis į vieną daiktą, šmėžuoja pavieniais, atsitiktiniais kąsniais.

Ši naktis Etanai atrodė nelyginant paratopinė erdvė, kur visi — ir jūs, ir Konradas, ir Etaną — turėjo būt išmėginti, kad pakliūtų į rytdieną (kokia ji bus?).

Mūsų pasaulis, galvojo senis, toks nesuprantamas visų pirma todėl, kad jis tėra maža tikrovės dalis, prieinama ribotiems pojūčiams; tik penki ar šeši pojūčiai tokiai milžiniškai reiškiniių įvairovei. Pasaulis pilnas paslapčių, tai viena didžiulė mįslė. Apie jį nežinia nieko tikro. Tai todėl, kad mes patys esam tikrovės dalis ir negalim pažvelgt į ją iš šalies. Žinios skurdžios. Galima pasakyt viena: pasaulis nesibaigia ten, kur mūsų pažinimas pasiekia ribą.

Kas supras, kodėl sprunkančiam žudikui dar zulinąs į koją meilės išsiilgęs šuo ir kodėl tokios minkštos ir draugiškos kelio dulkės jo kruvinoms pėdoms?

Kas supras, kodėl teikia švelnų šešėlių gluosnių šakos, paslaugiai palinkusios viršum vyro, kuris už kaimo prievartauja mergaitę?

Kas supras, kodėl tas pats vėjas ištirpdo, išsklaido šauksmus iš skęstančios valtios ir pakelia merginai sijono kraštą, kad suteiktų džiaugsmo sifilitikui, žvelgiančiam į jos kojas?

Kaip sakė poetas: „Ak, kaip spindi skaidrios vaiko akys, kai tėvas palenkia jaučio kaklą ir užsimoja peiliui Kaip banguoja moterims krūtys, išpenėjusios vaikus, kai kariuomenė, žygiuojanti per kaimą į manevrus, sutrimituoja maršai Ak, mūsų parsiduodančios motinos I”

Kas visa tai supras?

Senio mintys vėl grįžo prie Konrado ir prie Sniegovijos.

Tebebuvo sujauktos, nesklandžios, tai jį slėgė, tarsi iš pat pradžių būtų neteisis.. O ar jis teisis? Dovydas nutilo, nebeatsi–šaukė nė vienu žodžiu, vos tik Etaną pajuto, kad turi padaryt ką sumanęs. Dovydas paliko senį vieną.

Ar senis teisis? Amžinas klausimas kažkur sąmonės kertėj: ar doras, tiesmukas žmogus privalo kovot su gudriu nevidonu savo dora,. ar jis gali laikytis priešo taisyklių, kad jį įveiktų?

Jis prisiminė sudėtingą savo vilkų medžioklės procedūrą. Jei-gu baisiam laukiniam žvėriui duodi vardą, jis nustoja buvęs pabaisa, atėjusia iš beasmenės gamtos, iš chaoso, atseit jis lieka koks buvęs, bet dabar yra žmogui arba konkretus draugas, arba konkretus priešas, tarp žmogaus ir žvėries likimų atsiranda neregima jungtis, ir žvėris, likdamas toks pat plėšrūnas kaip ir anksčiau, tarytum įgyja medžiotojo akyse sąžiningos būtybės bruožų. Toks žvėris yra silpnesnis už bevardį žvėrį. Neįvardintas žvėris tyko bet kur, Etaną jausdavo jo apsiaustį iš visų pusių. Nežinia iš kur jis puls. Tada Etaną duodavo vilkui vardą, sušukdavo jį, paskelbdavo stovėdamas pūgoj, ir pajusdavo, kad vilkas įgauna konkretumo, kad jis, Etaną, stoja dvikovon nekvaršindamas sau galvos dėl kitų žvėrių. Jis puldavo pats ir laukdavo antpuolio tik iš vieno plėšrūno. Kaip įvardint savo paties sūnų, kurio spinduliuojamas blogis tvyro slėny lyg chaotiškas tamsus debesį? Kažin ar pavyks išpraust savo būsimą poelgį į įprastą schemą? Juk Etaną mylėjo sūnų, patarinėjo jam, kol šis skaitėsi su tais patarimais.

V

Sitai jūs suprantat, nes irgi kažkada mylėjot Konradą, tik paskui toji meilė pamažu dingo, palengva praėjo, kai pagarba Konradui virto pagarba tam tikroms sąvokoms ir darbams. Konradas, tapęs dievu, gyvu stabu, savo ruožtu nebegalėjo jūsų mylėt; jo mintys, jo idėjos virto Įstatymu, suvaržė jus, pavergė;

tapęs tirčiu, jis jau nebegalėjo teist jūsų; iš meilės, o darė tai abejingai, vadovaudamasis Įstatymu. Jis tapo svetimas jums, jūsų patyrimas nebeįstengė aprėpt jo patirties, kuri neturėjo jums jokios naudos, kadangi jūs negalėjot jos patikrint ir patvirtint savo pačių veikla.

Antra vertus, jūsų nusivylimas Konradu iš esmės buvo pagrįstas tuo, kad Konradas taip ir nepadarė *stebuklo*. Jums būtinai reikėjo stebuklo kaip įrodymo, kad Konradas turi antgamtišką galią (ir tada viskas būtų gerai, viskuo būtų patenkinti). Jūs nenorėjot juo patikėti tol, kol jis nepasirodė jūsų akims esąs gamtos šeimininkas, tai yra laisvas natūralios pasaulio tvarkos pažeidėjas. Jūs reikalavot stebuklo, pasiryžę patikėti juo tik tada, kai jis padarys ką visiškai neįtikėtina. Nors labiausiai troškot, kad į slėnį grįžtų mirtis, ji pati pirmoji liovėsi atrodyt stebuklas: jūs svajojot apie ją, jūs apie ją kalbėjot, ir per laiką „mirtis“ apsitrynė, nusidėvėjo, atpigo, jau nebegalėjo jūsų sujaudinti. Kad patikėtumėt Konradu, reikėjo daugiau. Ir jis pažadėjo jums Sniegovijos gaisrą. Ne vienas iš jūsų galvojo tą naktį: galgi esama ir jūsų kaltės neigiant protą?

Tačiau tai nesvarbu šią išbandymų naktį. Kas turi, tam bus duota, ir jis turės pervirš, o iš neturinčiojo bus atimta ir tai, ką jis turi. Šiąnakt paaiškės, kas turi, o kas ne.

VI

Etaną. Jo žingsnis, kuriam jis kaupia ryžtą ir jėgas, yra ne kas kita, o savižudybė. Senis suvokė, kad jūs (nors ir suprasit, kad jo darbas galų gale yra jūsų labui) niekad os jam šito neatleisit. Senis suvokė, kad apsisprendžia savo paties mirčiai, kad jis nepatirs iš jūsų jokio dėkingumo nei meilės, nes žingsnis, kurį jis ketina žengti, yra baisus pats savaime, nesvarbu dėl ko jis žengiamas. Etaną suprato, kad paskui jūsų įprotis bijoti pereis nuo likimo baimės ir nuo Konrado baimės prie jo, Etanos, baimės, bet ne prie meilės tam, kuris jus išvadavo nuo slibino. Jis netaps jums šventu Jurgiu, nors aplinkybėse esama daug panašumo. Jūs bijosit senio laisvės, nes jis bus visiškai išsilaisvinęs (labiau ir baisiau už Konradą), ir nors jis nieko daugiau nebedarys, jūs visi jausit tą svaigią bauginančią jo laisvę, panašią į skrydį virš bedugnės, ir bijosit jos, kadangi logika čia paprasta ir gerai pažįstama: kai tu nužudai, tai tuo pačiu paveldi ir blogį iš aukos; nužudydamas netgi žudiką, tu vis dėlto neišvengi aukos likimo, tu po to tampi žudiku; be kitko, tu užmuši žmogų savy.

Ar taip, ar anaip galvosi, savižudybė čia neišvengiama. Minčių kamuolys, minčių labirintas. Senis su pavydu galvojo apie tuos retus žmones, kurie nusizudo, nes supranta, kad tuo metu yra laimės viršūnėj. Niekad jie dar nebuvo tokie laimingi ir nie-

kad jau tokios laimės nebepatirs, o prisiminimas apie šią laimės -viršūnę tik trukdys jiems gyvent, žadindamas skausmingą praėjusių dienų ilgesį.

Etanai viskas kitaip. Netgi paprasčiausia savižudybė nėra būdas numirt. Savižudis niekad nenori susinaikinti, o laiko pasikėsinimą į savo gyvybę tam tikros rūšies apeiga, kuria jis tikisi moraliai atgimt ir vėl įsijungt į gyvenimo srautą.

Paskui Etaną išsitiesė truputį pailsėt savo guoly ir, rodės, užmigo, o gal ir ne, nes kaulus vis maudė, jis jautė juos ir gulėjo negalėdamas pailsėt, gulėjo kiaurą naktį svarstydamas, galvodamas ar sapnuodamas, sunku pasakyt. Ar sapnavo tąnakt? Gal visas pirmykštis gyvenimas buvo sapnas, o ši naktis, paskutinė to gyvenimo naktis, tebuvo nubudimas? Arba, galimas daiktas, sapnas buvo visas gyvenimas, o nubudimas irgi sapnas. Ar užteks jėgų numirt, pakreipt gyvenimą kiton pusėn, nei kad jis lig šiol tekėjo? Visai priešingon pusėn. Daug reikia tam pastangų, labai daug. O jėgų mažėja kas minutę, kas sekundę. Ar neatsitiks taip, kad užuot nusižudęs jis pirmiau numirs pats savaime, numirs bjauria, paprasčiausia kūniška mirtim, kuri bus naudinga tik kirminams, kraupiai išmintingai viešpataujantiems kapų rūsiuose? Arba galbūt, pristigęs drašos Didžiajai savižudybei, jis nusižudys paprastai, nusinuodys ar pasiskandins? O juk net ir paprastai savižudybei sunku pasirengi sunku išlikt tvirtam iki galo, ir nors žmogus jau prakeikė ir paniekino savo gyvenimą, jis vis tiek dar mėgina mojuot rankom ir plaukt į krantą, įveikt po kaklu parišto akmens svorį. Tuo tarpu Etaną turi nužudyt savo pirmykštį gyvenimą, bet tą padaręs, pats likt gyvas, kad galėtų įvykdyt ką sumanęs. Išnykimas, kurio paprasta savižudybe žmogus pasiekia, atsispyręs nuo tilto turėklo, Etanos atsinaujinimo akte pasiekiamas tik asketiškom pastangom, kurias vis dėlto turi apvainikuot beveik toks pat išnykimas. Ar senis taps kitoks, ar taps visiškai laisvas, visiškai naujas žmogus? Koks jis bus rytoj? Ir ar bus?

Galva pilna maliariško kliedesio. Visa tai kliedesys. Laikas. Reikia keltis ir eit išvaduot sūnaus, įsikalinusio savy.

Padėk man, Marija, žmona mano, mano vaikų motina, padėk nubust su taika ir ramybe sieloj!

Naktis vis slinko. Visas senio gyvenimas, jo ryškiausi vaizdai plaukė jam prieš akis, o jis negailestingai kapojo ir genėjo šakas nuo storo gyvenimo kamieno: jausmus, mintis, lūkesčius, kurie kitados atveddavo jį į tamsius niūraus liūdesio ir širdgėlos akligatvius. Ar gali žmogus, paprastas, niekingas, senas, beveik visai sukriošęs, atsisakyt tiek dalykų, kad įgytų pasaulį?

Laikas. Reikia keltis ir eit... Ima brėkšt.

Ir senis girdi, kaip girgžda sąnariai, spėję sustingt per neilgą poilsio metą. Kaip šliurpsi ir blerbia širdies vožtuvai, pumpuodami kraują į raumenis ir smegenis.

VII

Jūs neramiai blaškėtės drėgnuose nuo prakaito pataluose ir negirdėjot, kaip Etaną pasiramsčiuodamas lazda nusileido nuo šlaito, kaip jis vilkdamas kojas sliūkino grindiniu. Jis slinko per Sniegoviją, nelyginant eitų šiltos matinės jūros dugnu, tarp kadais nuskendusiu irstančių laivų, iškėlusių pamėkliškus stiebus su burių draiskanom, apaugusių moliuskais ir dumbliais. Ten, viršuj, keitės metų laikai, siautė štormai, kilo ir lūžo bangos, o čia tvyrojo tingi nesujudinama ramybė, savas laikas, bemaž stovintis vietoj, amžina prieblanda ir spengianti tyla.

Etaną perėjo sutrūnijusią valtį, kuria neatmenamais laikais atplaukė į Sniegoviją, į savo ramybės ir laisvės slėnį, perėjo šešėlius žmonių, su kuriais kažkada gerdavo alų aikštėj prie Mozerio krautuvės, perėjo tiltą, nelyginant vaivorykštė sujungusį upės krantus, perėjo Elžę, stovinčią ant namų slenksčio ir sveikinančią jį savo mišlinga, gundančia šypsena. Antai tolsta Marija ir Dovydas, tolsta sparčiai, vengdami atsigręžt ir pažvelgt į jį, sutikt išblukusių jo akių žvilgsnį... Kiek čia visko nugrimzdę!

VIII

...Viskas sujaukta, sumaišyta, supainiota, nesklandu, galvojo Konradas prieš užmigdamas. Jokio sulaižyto, romantiško siužeto, tik kažkoks tikrovės kopijavimas. Kopijavimas. Koks tam siužete, tarkim, Elzės ir jos namų vaidmuo? Pagundos simbolika? Bet merginos per daug konkrečios, apčiuopiamos, nuo jų trenkia gyvulių mėšlu ir virtuvės svilėsiams. Kokia gi čia pagunda?.. O Marija? Kokią reikšmę siužete turi ji? Ji mano motina? Ji mane pagimdė? Dar klausimas, ar tai ne aš ją pagimdžiau... Ar visa Sniegovija ne mano karščiuojančių smegenų kūrinys...

Jis nubudo, ir akimirksniu jį išpylė prakaitas: jautė, kad kažkas stovi tamsoj. Išsigando, bet susitvardė.

— Kas čia? — paklausė klek galima ramesniu balsu, tuo tarpu viena jo ranka tyliai grabaliojo degtukų, o kita — revolverio, visuomet gulinčio po pagalve.

Atsakymo neišgirdo.

Tuomet vėl pakartojo:

— Kas čia? Ei!

Tyla. Ir aklina, juoda tamsa. Nei degtukų, nei revolverio nebuvę ten, kur jiems priderėjo būti.

Šįsyk jis neįstengė susivaldyti

— Kas čia? Dėl dievo meilės...

Ir tada nuskambėjo atsakymas:

— Čia aš. Tavo mirtis.

Jis nenustebo, beveik abejingai sutiko žinią, tarytum seniai būtų laukęs, kad štai šitaip nubus vieną naktį ir užuos gerai

pažįstama, iš vaikystės įsimintą, laukinių kraujo ir prakaito kvapą, sumišusį su miško ir sniego aromatais.

Tarp jo klausimų ir trumpo atsakymo, ataidėjusio iš tamsos, praėjo visa amžinybė, per kurią Konradas spėjo patirti visą gamą jausmų: nuo panikos ir siaubo iki susitaikymo, kantrybės ir palengvėjimo, užliejusio krūtinę, užplūdusio sielą, kai suvokė, „kad mirs, kad dabar jau tikrai mirs, kad ranka su zolingo skustuvų išbraukia jį iš gyvųjų pasaulio, nušluoja nuo žemės paviršiaus. Jis išgirdo švelnius balsus, šaukiančius jį vardu, ir žinojo, kad tai balsai tūkstančių protėvių, palikusių jam savo gyvenimus trumpų akimirų pavidalu, pavidalu iš išorės nepastebimų etapų, kuriuos jis, Konradas, ėjo per vargus ir kautynes. Visą gyvenimą vyko nenutrūkstama kova už gyvybę tarp milijardų galimų jo asmenybės tipų. Nuolatos kažkas buvo negailestingai atkerinama. Kas valandą, kas dieną žūdavo milijonai galimybių, atrankos mėsmalės peiliai dirbo visa jėga.

Bet likimas pasirodė prielankesnis, gailestingesnis, nei Konradas kad manė. Likimas paliko jam laisvę sunkią valandą pasiūlyti tuos nelaiminguosius, kurie, rodės, išėjo į visišką nebūtį, kai formavosi jo asmenybė, lipdėsi „Aš“. Viskuo nusivylus, netekus gyvenimo džiaugsmo, atsiliepė šimtai neišsipildžiusių „Aš“, ir Konradas pamažu grimzdo į tą individualybių susiliejiimo vandenyną, į tą didelį, beformį bendrą protą, iš kurio buvo išnėręs, kai augo ir brendo. Ištirpo Aš — Konradas, vietoj jo liko Mes — Konradas. Tūkstančiai žmonių buvo viename. Grįžo pamiršta dvasinė prabanga. Kadais prarastas sugebėjimas kolektyviškai jausti ir spręsti gelbėjo jį paskutinę jo gyvenimo akimirą. Ją jis nebuvo vienišas: likimas mylėjo savo kūdikį ir globojo jį iki galo.

Jis jautė keistą palaimą. Jis šypsojosi stingstančia burna. Atlaidžiai šypsojosi pats sau, iš savęs. Jis jautėsi laisvas. Štai toji Laisvė, kurios troško visą gyvenimą, bet kuri kaskart slydo jam iš rankų! Štai ji! Jis jautėsi bemaž gimęs iš naujo, įgijęs begalinę pasirinkimo laisvę, kokią gauna naujagimis, vos atėjęs į pasaulį. Jis visas kažkada jau buvo viena galimybė, galėjo tapti šioks ir anoks ir, pamažu tapdamas toks, o ne kitoks, pasirinkdamas vienas galimybes ir atmesdamas kitas, prarado tą nežabotą laisvę, kurią iš tiesų turėjo pavydžiai saugot, jeigu būtų užtekę proto. Ir štai laisvė grįžo. Tuomet, kai atrodė jau viskas prarasta, kai jis teturėjo būt absolutus savo nelaimės belaisvis, paaiškėjo, jog visa ko netektis yra sykiu ir pančių bei gročių praradimas. Grįžo laisvė, grįžo tūkstančiai „Aš“, ir jis nebebuvo vienišas. Jeigu Konradas ir pajuto kokį apmaudą, net ne apmaudą, o tik jo šešėlių, lengvą, trumpalaikį, nesugaunamą, tai tik dėl to, kad negali pasidalinti šiuo nežabotos laisvės jausmu su kitais, su savo motina, su tėvu, su broliu, su Druska, su Magdala ir Laukine, su visais, kuriuos jis paliko kėly sparčiai žengdamas

priekin, bet, antra vertus; jis suvokė; kad niekad šios laisvės nepatirtų, jeigu jie dabar būtų Su juo.

Jis girdėjo šnabždesį iš pačių tolimiausių, atkampiausių, tamsiausių asmenybės užkaborių; kuriuos esant iki pat dabar net nežinojo. „Tu grįši namo. Grįši į savo amžinus namus, jie tavęs laukia. Ir bus džiaugsmas, bus šventė tavo sugrižimo proga, su fleitų muzika, su šokiais medžių ūksmėj, šalia putojančių šaltinių... Bus šventė...“ Saldus, svaiginantis kuždėjimas: „Eik. Jau eik namo“.

Ir jam atrodė, kad jis eina namo, jausdamas nepaprastą nuovargį kojose, rankose, galvoj, visam kūne. Vakarėjo. Besileidžianti saulė nudažė skaidrą orą rausvai auksine spalva. Jis kvėpė vėsu tyra orą, kvepiantį jazminais ir stumbražolėm, girdėjo, kaip lėtai lėtai sruvena auštantis kraujas jo gyslom. Kraujas protėvių, vyrų ir moterų kraujas nuo pat Adomo ir Ievos per amžių amžius tekėjo virpančiom gyslom, kol pasiekė jį. Jis paveldėjo jų smegenis, kaulus, raumenis ir odą, plaukus, nagus ir prakaitą, akis ir ašaras, pirštus, burną ir ausis. Visa, kas buvo tų žmonių patvaru, išsverminga, perėjo į jį, kad sykiu su juo pasibaigtų, nes jis buvo pavargęs, pavargęs, pavargęs, rodos, nuo pat gimimo, ir tuo kaltas protėvių kaulų nuovargis, raumenų ir akių nuovargis, pasiekęs Konradą su tom kūno dalim. Jo akys pailso žiūrėt, ausys girdėt, pirštai liest... Jis pats dar norėtų visa tai turėt, mėgautis jausmais ir mintimis, bet tūkstančių kartų nuovargis, sutekęs į jį, merkia jo akis, užveria ausis, atima pirštų judrumą, nėra jėgų priešintis tam nuovargiui, Konradas pavargęs, pavargęs, pavargęs, jis tetrokšta atsigult pakelėj ir pailsėt, kuo greičiau pasiekt namus ir užmigt lygiu, ramiu, kietu miegu, ir miegot per amžius, o paskui nubust po tūkstančio metų, nubust žvalus ir linksmas, pamiršęs nelaiminguosius „Aš“, įkalintus jo sielos katakombose, atsikratęs nuovargio naštos, kupinas džiaugsmo ir valios gyvent, valios mylėt, gimt iš naujo, išsiblaškyt po ilgos nakties, trukusios išsisaugojimą, iš-eit į dieną, skaisčią ir minkštą, ir įkvėpt pilnus plaučius tyro, vaiskaus, gaivinančio oro, priverčiančio širdį plazdėt.

— Čia aš. Tavo mirtis.

— Taip, tėve. Aš žinau. Ačiū tau...— saldus kraujo skonis burnoj.

K

Durys, nelauktai įgavusios valią, sukilo prieš Etaną, pakėlė maištą, nebenorėjo tarnaut ir nuolankiai eit svarbiausios savo priedermės — saugot menką lūšnos šilumą; durys sprūdo iš ran-

ku, virpėjo, blaškėsi, troško laisvės; senis nusišypsojo pagalvojęs, kad daiktai virsta jo priešais ir kad vieną dieną jie jį nugalės.

Dar ką tik viskas buvo nuostabu. Etaną grįžo apsiaustas tylos, jausdamas, kaip išlilo lūšnos sienojai, užuosdamas gėlių kvapą. Vasara. Pasiekęs savo kiemą, jis atsisėdo ant žemės džiaugdamasis, kad galės kiek sušilt. Bet vasara netruko nė minutės, užtelėjo vėtra, drėbė sniego į akis, o kol senis sukandęs dantis stojosi nuo žemės, šaltis jau sukaustė ją, pavertė akmeniu, ir Etaną gavo atsisveikint su apsiausto skvernu, kurio niekaip neištengė išlupt iš suledėjusio purvo, tampė, tąsė jį, kol neatlaikė ir plyšo sutrūniję siūlai. Dabar jis kovojo su durim stengdamasis, kad žiema neižengtų lūšnos vidun; jis jau matė apsnigtas grindis, pripustytą židini, biriu, šnarančiu sniegu nuklotas indų lentynas; stalas ir suolas bando išbrist iš pusnies, lovoj lizdą susukęs vėjas. ." -.

Galop durys pasidavė, bet paskui dažnai dar Etaną apimdavo bjauri nuojauta," kad jis nesuvokia daugybės dalykų ir visų pirma gyvenimo prasmės. Nesuvokia, kas dedas pasauly. Jausdavos bejėgis, tačiau šis jausmas trukdavo tik akies mirksnį — nuo tada, kai upes surakina ledas, iki rugių žydėjimo. Jis dar mėgindavo ginčytis su Dovydu, prieštaraudavo, nesutikdavo, staiga ir nelauktai užmigdavo taip nieko ir nesupratęs, miegodavo visą amžinybę — nuo pavakario prieblandos iki pirmųjų žvaigždžių,— o nubusdavo neretai juokdamasis.

X

Taigi jūs šiandien palaidojot Etaną, dabar jis priklauso jums (virtęs dulkėm, *visiškai* nebegyvas, jis vėl prilygo jums, mirtin-giesiems), jis — jūsų didvyris, jūsų nuosavybė, ir jūs, prisimindami savo pačių praeitį, galima sakyt, ėmėtės apdainuot savo herojų, savo šventąjį, išvadavusį jus nuo drakono.

Kaip gaila, kad jūs nepasirūpinot Etanai malkų atsargos ir jis buvo priverstas sudegint savo geriausias knygas! Vienoj iš jų, dingusioj židinio liepsnoj, pavirtusioj pelenais ir dūmais, jūs būtumėt aptikę štai ką:

Dramatišku veiksmu pasireiškia meno kūrinio būtinybę} be jos, be sąsajų su ja, bet kokia meninė kūryba yra laisva, atsitiktinė ir nesuprantama. Pats pirmas kūrybinis impulsas pasireiškia pastangom pereit nuo gyvenimo prie meno. Tos pastangos yra norėjimas suvokti tai, kas gyvenime yra nesąmoninga ir atsitiktina.

Meniniam pavaizdavimui gali tikt vien toks veiksmas, kuris

gyvenime jau pasibaigęs, kuris, kaip faktas, nekelia daugiau jokių abejonių ir kuris nebeleidžia daugiau spėliot galimos savo pabaigos. Tik tai, kas pasibaigę gyvenime, mes galim suvokt kaip būtinybę, kur visi elementai tarpusavy susiję: bet kokį veiksmą galima laikyt baigtu tik tuomet, kai žmogus, atlikęs tą veiksmą, esantis centre Įvykio, kurį jis pagal savo esmę kreipė **kaip** jaučianti, mąstanti ir valinga asmenybė,?—kai tas žmogus **taip pat** jau laisvas nuo spėliojimų apie savo galimus poelgius. Panašių spėliojimų objektu žmogus esti tol, kol jis gyvena, tik mirdamas jis išsivaduoja nuo jų, kadangi mes dabar žinom viską, ką jis padarė ir kas jis buvo. Dramatiškam menui tinkamiausias ir vertingiausias vaizdavimo objektas yra toks veiksmas, kuris pasibaigia vienu metu su pagrindinio herojaus gyvenimu. Tik toks veiksmas yra tikras ir skleidžia mums savo būtinybę, jam įgyvendinti žmogus išekvojo visas savo jėgas, visą save. Bet tuo jis nepaneigiamai mus įtikina tik tuomet, kai jis iš tiesų žūva įtempęs visas jėgas, kai jo asmeninė drama paklūsta jo esybės būtinumui; kai jis įrodo mums savo esybės teisingumą ne tik savo poelgiais — jie gali atrodyti mums (kol jis veikia) atsitiktiniai,— bet ir aukodamas savo asmenybę tų poelgių būtinumui. Žmogus galutinai ir pilnutinai įveikia savo asmeninį egoizmą, visiškai ištirpsta visuotinybėj — tai atsiskleidžia mums tik jo mirty, bet ne atsitiktinėj mirty, o mirty būtinu), apspręstoj jo poelgių.

Tokios mirties triumfas — didžiausia žmogaus vertybė. Jis atskleidžia mūsų akims pavyzdžiu vieno žmogaus, pamatyto **per** jo mirtį, apskritai žmogaus turinio pilnatvę. Bet labiausiai mus **Įtikina** pačios mirties reginys ir pavaizdavimas veiksmo, kurio neišvengiama pabaiga ir buvo ta mirtis. Ne atstumiančios laidotuvių apeigos, kurios šiuolaikiniam krikščioniui yra nesisiejančios su tuo įvykiu giesmės ir banalios kalbos, o meninis mirusiųjų prikėlimas, gyvybiškas jų darbų ir jų mirties pakartojimas ir pavaizdavimas bus ta šventė, kuri mus, gyvuosius, sujungs meilėje išėjusiems ir pririš prie jų atminimo.

XI

Dabar jus staiga apninka nerimas ir įtarumas. Kas gi vis dėlto čia šitiek laiko kalba su jumis? Kas keliauja podraug su jumis suraizgytais, painiais gyvenimo rūmo koridoriais? Kas čia kartais pašiepia jus, o kartais jums priekaištauja? Kas nenuleidžia nuo jūsų akių nė tada, kai jums atrodo, kad tikrai esat nematomi? Kas, pats neregimas, vedžioja jus už nosies, pasakoja jums (apie Konrado, Dovydo, senio Etanos ir kitų mintis, jausmus ir vienatvės regėjimus) tokius dalykus, kurių jūs nepamenat, ne-

žinot ir negalit patikrint, ar tai teisybė? Jūs pradedat jaudintis, irzt, pykt ir dairotės vieni į kitus, vildamies pagaut ir išvilkt aikštėn balso savininką. Kur jis? Velniai rautų, kur jis?

Jis čia. Apsidairykit. Šlaitai, apžėlę lazdynų ir skirpstų krūmais,— vešlūs antakiai milžiniškam veide. Jūsų praminti takai — šio veido raukšlės, o visas slėnis — plati šypsanti burna... Taip. Jau atpažįstat. Sniegovija.

1980 rugpjūtis — 1983 gruodis